

ODSEVANJA

Koroška,
pomlad -
poletje
2003

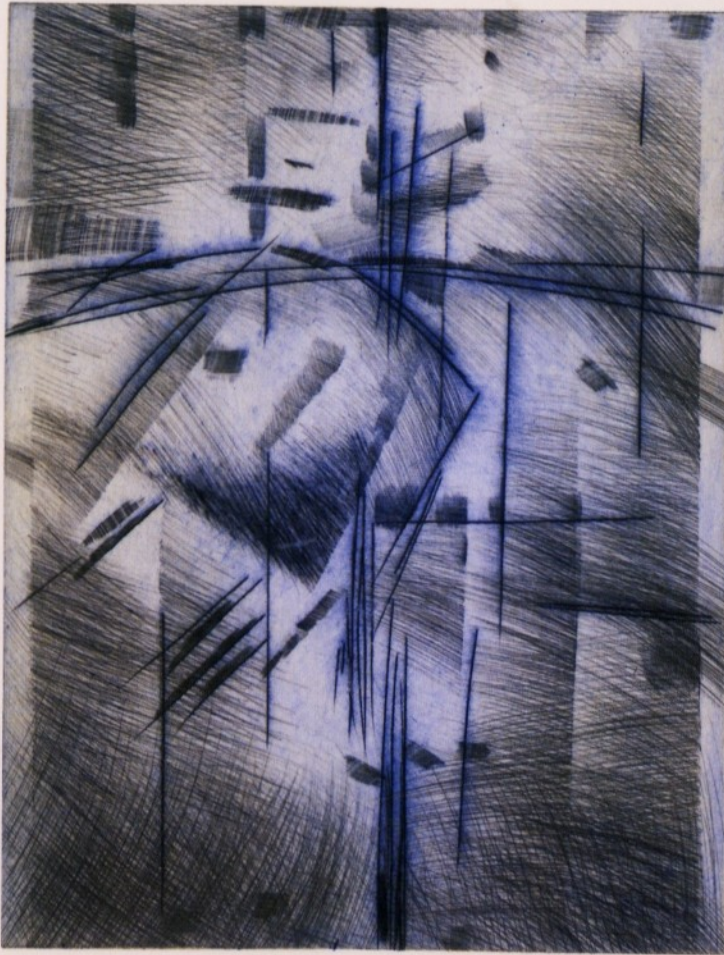
49
50

revija za leposlovje in kulturo

ODSEVANJA

1300 SIT

48

84 00/2004

NA PLATNICAH

*Franc Berhtold,
Portal XXIV,
suha igla*

Franc Berhtold, Pejsaž VII, reservage

Franc Berhtold, Pejsaž, suha igla

Kazalo

Tone Turičnik	KAKOR POLSTOLETNICA	4
Blaž Prapótnik	ATELJE CERDONIS ali kako smo se preselili v informacijsko družbo	7
Marijana Vončina	BESEDE KOT PTICE	8
Milena Cigler Gregorc	IZGUBLJENI RAJ	9
Janez Mrdavšič	LE TANKA ČRTA	9
Svetlana Plesničar	MISELNI UTRINKI	10
	HAIKU - nagrajeni najboljši na srednješolskem natečaju	11
	(David Kajzer, Damjan Golob, Andreja Miklavžina, Metka Štumpfl)	
Zlatko Verzelak	FAŠIZEM ali PA JAZ PA TI PA ... ŠČINKAVEC	12
Marjan Kolar	SAMI DOMAČI OBRAZI	14
Jani Rifel	LOKA	16
Vlasta Žvikart	TRI ZGODBE: Moja zgodba	18
	Malo sem nagnjen	20
	Ime ji je	21
Peter Petrovič	LISIČINA (odlomek iz romana)	23
S. L.	IZ DNEVNIKA AVANTURISTKE SANDRE LEHIN	30
Tone Turičnik	PODPIS	36
Zlatko Verzelak	TENORIST (odlomek iz romana)	40
Reinhard Brečko	IZ POMORSKEGA DNEVNIKA	43
Andrej Makuc	VAJE BREZ SLOGA 2002	48
Silvija Borovnik	INTERVJU Z DRAGOM JANČARJEM	54
Marjan Kolar	PRED 110-LETNICO ROJSTVA PREŽIHOVEGA VORANCA	58
Barbara Rotovnik	KRATEK UVOD V KANTOVO ESTETIKO	60
Darja Goličnik	DVE OSEBI - ENA ŽIVLJENJSKA POT	63
Franček Lasbaher	REGINALD VOSPERNIK: ŠOLE MOJEGA ŽIVLJENJA	70
Franček Lasbaher	KOROŠKA V 16. KNJIGI ENCIKLOPEDIJE SLOVENIJE	71
Petra Škrlovnik	LESENE COKLE	74
Franci Kotnik	PLAVTOVA DVOJČKA	79
Jernej Kožar	FRANC BERHTOLD: GRAFIKE 2002 - 2003	80
Tone Turičnik	IZ ALBUMA PRIM. DRAGA PLEŠIVČNIKA	82
Branko Čepin	50 LET GLASBENE ŠOLE SLOVENJ GRADEC	89
Marko Košan	HUGO WOLF (1860 - 1903)	90
Jože Potočnik	ULICA HUGA WOLFA	94
Janez Žmavc	20 LET KULTURNEGA DOMA SLOVENJ GRADEC -	95
Aleš Novak	VAJE BREZ SLOGA	97
Tone Turičnik	VEČ KOT ZASEBNA GALERIJA	98
Alenka Waltl Prodnik	KNJIŽNIČNA ZBIRKA Knjižnice Ksaverja Meška Slovenj Gradec	100
Metka Zver	KNJIŽNE ČAJANKE V MLADINSKI KNJIGI	103
Milena Zlatar	INGE MORATH (1923 - 2002)	104
Helena Horvat	LJUBITELJSKA KULTURA V NAŠI OBČINI	107
Vinko Pušnik	BESEDA OB PREŠERNOVEM PRAZNIKU	108
	BERNEKERJEVA ODLIČJA 2003	110
Stanka Blatnik	SANJSKA ZGODBA CATBRIYUR	112
Andreja Gologranc	KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV	114
Hubert Dolinšek	GOZDNO GOSPODARSTVO SLOVENJ GRADEC	120
Jože Potočnik	PRED STO LETI: PRVA ELEKTRIČNA LUČ V SLOVENJ GRADCU	118

UVODNIK

POEZIJA

PROZA

**DRAMATIKA
ESEJISTIKA**

RECENZIJE

**LIKOVNI PORTRET
FILM
KULTURA**

OBLIKOVANJE

**POKROVITELJ
SOPOKROVITELJ**

KAKOR POLSTOLETNICA

UVODNIK

Prva številka Odsevanj je izšla 15. junija 1979 s pripisom, da je to časopis za leposlovje in kulturna vprašanja. Zelo daleč je že ta čas. Zlagoma se torej nabirajo leta in smo že blizu četrtsotletnice dokaj rednega izhajanja; a še zgovornejša je pričujoča številka petdeset – 50. zaporedna številka, ki je zlat jubilej in dokazuje vztrajnost in skrb za literarno in publicistično prisotnost na našem območju. Iskrene čestitke!

Toda korenine segajo globlje v preteklost. Že kmalu po ustanovitvi ekonomske šole v Slovenj Gradcu (1960) je bil zelo živahen njen literarni krožek, kjer so se zbirali nadobudni pesniki in pisatelji začetniki. Toda zanimanje je preraslo šolo in prišlo je do ustanovitve Literarnega kluba Slovenj Gradec. Med prvimi člani so bili, recimo, Niko R. Kolar, Vinko Ošlak, Drago Pečko ml., Marjan Pungartnik in še kdo. Klub je kmalu povabil k sodelovanju tudi starejše pisce, »samouke«, ki so resno jemali in spoštovali mentorsko pomoč. Prihajali so iz vseh treh dolin in so si z veliko vnemo prizadevali utreti pot v svet besedne umetnosti. Videti pesem ali prozo natisnjeno je za avtorja sploh najsrčnejša želja in cilj. Potreba po reviji je vzniknila samoumevno, tudi spoznanje, da bi zmogli zbrati moči za vsebino in denar za tisk. Osnovali smo Odseve (1966). Poleg začetnikov so sodelovali še nekateri znani avtorji. Izšlo je sedem števil, in to v letih od 1966 do 1972. Redne so bile težave s financiranjem. Izdajatelj: Literarni klub Slovenj Gradec. Glavni urednik: Tone Turičnik, zunanja podoba – slikar Karel Pečko. Zadnjo številko (sedmo) pa je opremil Harald Draušbaher.

Leto dni pozneje so začeli izhajati avtorski izvodi Odsevov, avtorske knjižice, kajti stroški so bili sprejemljivejši. V petih letih je izšlo 12 števil, vštveši Leskovarjevo pesmarico Ko so fantje proti vasi šli. Kot izdajatelja in založnika sta se podpisovala Literarni klub Slovenj Gradec in Kulturna skupnost Slovenj Gradec. Nekaj časa je bila ločena funkcija glavnega (Tone Turičnik) in odgovornega urednika (Niko R. Kolar), po letu 1976 pa je bil glavni in odgovorni urednik Niko R. Kolar. A nemir in volja sta razmišljanja spet vrnila k ideji, da vendar zmoremo uveljaviti primerno revialno ali podobno obliko in vsebino.

In leta 1979 so zagledala luč sveta Odsevanja, ki so se razglasila za časopis za leposlovje in kulturna vprašanja.

Res, bil je časopis, tako po obliki kakor zasnovi. Skupaj sta jih izdajala Občinska kulturna sku-

pnost in Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec v sodelovanju z Literarnim klubom Slovenj Gradec. Uredniške dolžnosti je prevzel Niko R. Kolar. Koncept je namenjal največ prostora kulturno-političnim člankom, zgodovinskim in kulturno-zgodovinskim razpravam, spominskim in popotnim zapisom, različnim poročilom, v manjšem obsegu literaturi, se pravi prozi in poeziji. Knjižnica Ksaverja Meška je redno objavljala seznam novih knjig, ki jih je pridobila. Poročilo o Bernekerjevih nagradah je afirmiralo dobitnike teh odličij, precej prostora je bilo namenjeno ocenam knjig, ki so zadevale koroško območje. Odmevna so bila poročila o arheoloških najdbah v Mislinjski dolini ter zapisi o dosežkih naših zborov. A časopisni format je kar klical po fotografskem gradivu, slikovnem in dokumentarnem, tudi predstavljanju domačih likovnih umetnikov in njihovih del. Poglobilo se je sodelovanje z zamejskimi koroškimi ustvarjalci, sodelovali so nekateri avtorji iz Slovenije. 15. julija 1985 je izšla zadnja (13./14.) številka v tej obliki in obsegu 28 strani (sicer se je ta gibal od 20 do 32 strani).

Drugo obdobje Odsevanj zamejuje 15. številka. Datum izida: 15. marec 1987. Odsevanja so sicer ostala še naprej časopis za leposlovje in kulturna vprašanja. Na zunaj se kaže sprememba v zmanjšanem formatu na velikost »sindikalnih« časopisov. Obseg: med 30 in 40 stranmi, izdajatelja sta še naprej Občinska kulturna skupnost iz Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec v sodelovanju z Literarnim klubom. Glavni in odgovorni urednik: Niko R. Kolar.

In kaj je bilo drugače in drugačno? Osrednji vsebinski temelji so ostali, spreminjati pa so se začela notranja razmerja med njimi, in sicer tako, da je bilo več prostora namenjeno literaturi in esejistiki, portretom likovnih ustvarjalcev, pogovorom s kulturnimi delavci in podobno. Sodelovali so – kakor doslej – literarni ustvarjalci domala iz vseh treh dolin in zamejske Koroške, vse več je bilo novih peres, tako literarnih kot publicističnih, več je bilo različnih člankov o prireditvah in kulturnih dosežkih, fotografsko gradivo je postalo pestrejše, vidneje pa poudarjeno delo posameznih društev, vsaj nekaterih, druga pač niso bila pripravljena sodelovati. Zanimive so bile še nekatere zgodovinske razprave. Pojavijo se prvi prevodni poskusi. Publicistično-časopisno pisanje je zadevalo razmere, dosežke in prizadevanja največ v občini Slovenj Gradec, kajti ZKO Slovenj Gradec je

redno sofinancirala revijo, v prvi vrsti iz teh razlogov. Leta 1992 se je prvič pridružila kot posebno poglavje Kronika kulturnih dogodkov, dragoceni dokumentarni zapisi o kulturnem utripu društev in ustanov. Hvaležno ogledalo časa!

Druge občine (razen nekaj posameznih izjem) denarno niso bile pripravljene omogočiti izhajanja, čeprav smo vsaj z literarnimi gradivom in afirmacijo likovne tvornosti ves čas upoštevali celotno koroško območje.

Že ob 21. številki je prišlo do nekaj organizacijskih sprememb: izdajateljstvo sta prevzela ZKO Slovenj Gradec in Literarni klub Slovenj Gradec, imenovan je bil nov uredniški svet, tudi uredniški odbor in glavni in odgovorni urednik oziroma urednica – Darja Kniplič, pesnica iz Radelj, posamezna področja pa so urejali Andrej Makuc (poezija, dramatika), Tone Turičnik (proza), Jur Juričan (esejistika) in Blaž Prapotnik (oblikovanje in tehnično urejanje). Še vedno so uvodniku sledili članki in poročila o različnih kulturnih dogodkih, zatem leposlovje, ocene in esej(i), ob koncu pa zapis o sponzorju, ki je sofinanciral izid. 22., 23. in 24. številko je uredil Blaž Prapotnik kot v.d. glavnega in odgovornega urednika, sicer grafični urednik, 25. in 26. pa Andrej Makuc.

S 27. številko prevzame uredništvo Blaž Prapotnik kot glavni in grafični urednik, izdajatelj pa so ZKO Slovenj Gradec, Založba Cerdonis in Literarni klub.

Struktura sodelujočih je bila ves čas razgibana, trdno je bilo jedro stalnih sodelavcev, vsakdo je pisal v skladu s svojo poetiko in slogom, vsebina je dobivala nove spodbude, recimo z natisi literarnih del začetnikov, ki so sodelovali na srečanjih v Slovenj Gradcu, esejističnimi deli oz. razpravami, spominskimi sestavki in še s čim.

Razveseljivo je, da so se v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja ustanovile založbe na Ravnah oziroma v Slovenj Gradcu: Galerija N Kolar, Kmetijska založba, Založba Voranc in Založba Cerdonis. V tej luči je najpomembnejši premik, da so le-te založile prvence, ki so jih nekateri sodelavci Odsevanj s srčnostjo pripravili, in tako nadgradile dolgoletna prizadevanja Literarnega kluba in Odsevanj. Tako so se zmogle uveljaviti vse prvine, ki zaokrožujejo ustvarjalno in izdajateljsko delovanje: bralci so izid posameznih knjig vedno naklonjeno sprejeli, kar pove podatek, da so bile v kratkem času naklade (sicer po nekaj sto izvodov) domala razprodane.

Tretje obdobje izhajanja Odsevanj pa začenja 31. številka kot revija za leposlovje in kulturo. Oblika je sodobna z modernejšo zunanjo opremo in notranjo jasno opredeljeno strukturo. Velikost A4 format. Izdajatelja Literarni klub Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj

Gradec. Uredniški odbor: dr. Silvija Borovnik, Sonja Lavrinšek Pepelnak, Miran Kodrin, Andrej Makuc, Blaž Prapotnik (glavni in grafični urednik), Tone Turičnik in Milena Zlatar. Založnik: Založba Cerdonis. Tudi z ureditvijo gradiva je poudarjano, da so Odsevanja v prvi vrsti literarna revija. Uvodniku sledita poezija in proza oz. dramatika, nato esej, recenzije, predstavitev koroškega pesnika in likovni portret, zatem še članki o kulturnih vprašanjih, kulturi mode, kronika kulturnih dogodkov in podatki o sponzorju. Še več je slikovnega gradiva. Novost je vsekakor trak fotografij, »film«, ki je namenjen predstavitvi posameznega ustvarjalca oz. kulturnega delavca. Dokumentarni so zapisi o pokrovitelju ali sponzorju in sopokrovitelju(-ih). Ali drugače: zasnovano smo razširili in ureditev revijalno zaokrožili.

Odsevanja izhajajo spomladi in jeseni kot dvojna številka v obsegu okrog 100 strani, in to z barvno naslovnico oz. ovitkom, običajno z reprodukcijo (-jami) likovnega(-ih) del(a), in s poudarkom, da so koroška revija. Bralci in poznavalci jo naklonjeno ocenjujejo. V vsaki dvojini številki redno sodeluje več ko 30 avtorjev, nekateri z različnimi prispevki. Uredniški odbor je še vedno isti. Tudi glavni in grafični urednik. S sponzorji in pokrovitelji se v imenu Odsevanj dogovarja za sodelovanje Jože Potočnik, ki jih tudi dokumentarno predstavlja. (Podrobnejše podatke o vseh sodelujočih je mogoče najti v kolofonu revije.)

Od leta 2001 Odsevanja izdajata Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec in (novo ustanovljeno) Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec. Predsednik društva, upravnega odbora in izdajateljskega sveta je Niko R. Kolar, nadzornega odbora Franček Lasbaher, častnega razsodišča pa Liza Krpač. Tajnica društva: Cilka Sedar.

Nedvomno so Odsevanja dobila tisto podobo, ki s(m)o si jo sodelavci ves čas predstavljali in jo želeli doseči: izoblikovati revijo, ki bo domet naših intelektualnih potencialov in vredna zanimanja, več, ki bo odmevna v koroškem in slovenskem prostoru. Dinamično spreminjanje oblik in strukture organizatorjev in izdajateljev, včasih tudi zaradi zadreg in nesoglasij, predvsem pa zaradi financiranja in sofinanciranja, ni učinkovalo negativno, prej nasprotno, kajti zaradi trmaste vztrajnosti nosilcev nalog in sodelujočih smo zmogli kljub vsemu zagotoviti, da je revija premagala vse plime in oseke do današnjih dni. Skratka, pester in dinamičen razvoj, ki pripoveduje o iskanju lastne podobe, dosežkih in težavah, stalnicah in spremembah, predvsem pa o volji, da na Koroškem zmoremo oblikovati tako publikacijo in ji zagotoviti dovolj tehtno vsebino.

To pa seveda tudi pomeni, da smo zmogli strniti sile in moči in razviti njen ugled, upoštevati

UVODNIK

ustvarjalna področja v našem okolju, razgibati interese vseh tistih, ki želijo sodelovati. Ves čas smo vzdrževali stike – kakor že rečeno – z nekaterimi zamejskimi avtorji in tudi posameznimi pisici v Sloveniji in si tako izrisali prepoznavno podobo in obraz. Odsevanja odsevajo naš čas, podobe našega okolja in našega življenje, hotenja, iskanja in dosežke, dokumentirajo kulturni utrip in umetniški doseg posameznih ustvarjalcev in so nezamenljiva prvina strukture slovenjgraških in koroških kulturnih prizadevanj. Zlasti pa tudi prva šola javnega nastopanja nadobudnih začetnikov, spodbuda in potrditev.

50. številka! Čestitke vsem, ki so vztrajali, pisali, organizirali, pomagali, sodelovali, sofinancirali, da se lahko veselimo tega jubileja in smo nanj ponosni. Velik intelektualni potencial je vložen v preteklo delo, mnoga imena so ga ustvarjala, ljudje, ki so z veseljem in zavzetostjo dodajali svoj delež in ga še dodajajo k temu ugledu in se z nami veselijo prijaznega »abrahamovstva«. Skratka, naša žetev ni skromna in se mirne duše lahko kosamo s tovrstnimi dosežki v slovenskem prostoru.

Nekaj podatkov naj utrdi razmislek: v teh petdesetih številkah smo predstavili več kot 140 pesniških imen, čez 80 prozaistov in dramatikov, 25 esejistov, več kot 30 likovnikov, zapisali vsaj 30 pogovorov, deset in deset člankov, natisnili blizu 350 likovnih podob, največ koroških ustvarjalcev itd. (Opomba: za prvih 30 številke Odsevanj je mogoče najti podatke v Bibliografiji Odsevanj 1 – 30 v 33./34. številki revije; podatke je zbrala Nina Vožič – Makuc).

Iz povedanega izhaja, da se je literarna dejavnost z vsemi segmenti pridružila koroškim kulturnim hotenjem in dopolnila že prej razvejano strukturo le-teh. In strukturiranost koroškega kulturnega utripa. In Slovenj Gradca, ki je že v prejšnjih desetletjih razvil mnoge ustvarjalne potenciale, ukoreninjene v zgodovinskih danostih, kar seveda velja v največji meri za likovno in glasbeno ustvarjalnost, ne nazadnje pa tudi za muzealstvo, knjižničarstvo, kino, društveno in informativno dejavnost in še kaj.

A samozadovoljstvo je kakor stagnacija: izid 50. številke Odsevanj je prav prava priložnost za prepričan načrtov in osvežitev pobud in zamisli, za kritičen pretres, kaj kaže še storiti, da bi razprli močnejša jadra in si zastavili še zlahtnejše, a tudi čisto pragmatične cilje.

Najprej: vsekakor je izhajanje revije skupen napor in odgovornost tako sodelujočih kakor vsega družbenega in kulturnega okolja. Kajti Koroška tudi s tem segmentom kulturnega utripa prezentira del svoje identitete, več, del svojih ustvarjalnih in poustvarjalnih dosežkov.

Potrebno bo najti tudi več moči in volje – če bomo seveda zasnovali tako odločitev –, kako Odsevanja organizirano približati bralcem celotnega koroškega območja. Kako zagotoviti večjo odmevnost. Kako utrditi financiranje. Kako za ta projekt navdušiti vse dejavnike v širšem prostoru, saj nekaj uresničenih interesov potrjuje, da to ni nemogoče. Čeprav je na voljo nepregledna množica različnih tiskov, zmorejo Odsevanja najti, smo prepričani, ugledno mesto med njimi. Kot odsev našega življenja in nehanja! Kot prepoznavanje naših kulturnih zmožnosti in uspehov! Kot za šolajoče prepotrebno domoznansko gradivo!

Ob 50. številki si smemo pritrčiti, da so Odsevanja ukoreninjena, da bi bila struktura kulturnih prizadevanj brez njih osiromašena, če bi izgubila življenjsko moč. Kljub zanimanju mladih za številne druge poklice, znanja in usmeritve, je spodbudno prijazno spoznanje, da se mnogi izmed njih z veliko voljo in veseljem trudijo tako za jasno zapisano in govorjeno besedo kakor lepo knjigo. Posebej velja pohvaliti založniške poskuse, več, kar knjižno zbirko prvencev na slovenjgraški gimnaziji, kjer je odločenost za bralno kulturo na visoki ravni: gimnazija domala redno odkupi za svoje potrebe in dijake tudi po 200 in več izvodov naše revije in jih namenja v učnem postopku kot vir za domoznansko učno gradivo. Zgledno, spodbudno in vredno posnemanja!

Potrditve, ki kažejo pot vztrajanju: tudi zategadelj, ker imajo slovenjgraške delovne organizacije, podjetja in delniške družbe kot sponzorji in pokrovitelji (dolga je njih seznam) izjemen, spoštljiv in zavezujoč odnos do Odsevanj in so vsi tudi v prihodnje pripravljeni gmotno podpirati izhajanje. Čast jim in hvala! Morda bodo našli tak interes še v drugih občinah: nekaj pozitivnih izkušenj je spodbudnih (recimo: IGEM, d.d.).

Skratka, 50. številka je praznik in ponos vseh, ki s(m)o vložili ustvarjalni, poustvarjalni in delovni delež v ta »projekt«, začenši z Odsevi. Čestitam in želim, da bi te in take moči tudi v prihodnjih letih živele vzgon rasti in ugleda Odsevanj, koroške revije za leposlovje in kulturo, revije, ki naj se veseli še veliko svojih jubilejev.

Tone Turičnik

ATELJE CERDONIS

ali kako smo se preselili v informacijsko družbo

Grafično-založniško podjetje Cerdonis, d.o.o. iz Slovenj Gradca, ki med drugim skrbi tudi za grafično izvedbo ter distribucijo Odsevanj je bilo ob peti obletnici delovanja predstavljeno v prejšnji številki revije. Podjetje deluje predvsem na področju založništva in uporabne grafike, le-to pa se v povezavi z računalniško tehniko bliskovito razvija ...

Cerdonis je v začetku leta, poleg pomembne investicije v program za elektronsko montažo oz. impozicijo, Heidelbergov Signastation, naredil še en korak v sodobnem poslovanju, pravzaprav že kar skok v informacijsko družbo prihodnosti. Aprila smo namreč z manjšo slovesnostjo v mansardnih prostorih novega stanovanja odprli tudi dislocirano enoto grafičnega studia oziroma preseljeno, z vso potrebno tehniko in komunikacijami opremljeno delovno mesto oblikovalca in grafičnega urednika. Za to pote-

Slovesnost, ki so se je poleg lastnika prostorov udeležili še sodelavci Janez Grabec, direktor Andrej Golob, Andrej Knez in Vinko Pačnik se je začela s svečano prerezanim trakom in nadaljevala z degustacijo izvrstne Konjiške penine, ki jo je v imenu podjetja Zlati grič iz Slovenskih Konjic poklonil vodja vinske kleti Sašo Topolšek.

zo se je z velikim razumevanjem odločil direktor Andrej Golob, ko je bilo potrebno poiskati ustrezno in najprimernejšo logistično rešitev za sodelavca, ki se je namenil zamenjati ostro slovenjgraško klimo za blago podnebje vinorodnih Štajerskih gričev in se z družino preseliti v Slovenske Konjice. Mimogrede: mesti sta bili povezani že v preteklosti: zadnji lastnik razvaline konjiškega starega gradu je bili knez Windischgraetz, v konjiški cerkvi sv. Jurija še vedno visijo oljne slike slovenjgraškega slikarja J. A. Strausa; danes pa poteka med krajema živahna komunikacija ne samo na gospodarskem ampak tudi na kulturnem ter religioznem področju. Priljubljeni slovenjgraški župnik Peter Leskovar, večkrat izbran za osebnost leta po izboru poslušalcev Koroškega radia,

prihaja iz okolice Slovenskih Konjic ...

Toda že s preprosto kalkulacijo lahko ugotovimo, da je vsakodnevna migracija osebja na tej relaciji precejšnja izguba časa, strošek in tudi obremenitev okolja. Na Cerdonisu smo se torej odločili za racionalnejšo in sodobnejšo obliko dela, s svobodnejšim izbiranjem delovnega časa. Da je za takšno organiziranje poslovanja, poleg obvladovanja tehnologije in komunikacij, potreben bistven mentalni preskok, ki odgovornost in zaupanje prestavlja od »štampiljanja kartic« v popolnoma druge miselne, socialne in realne okvire, ni potrebno posebej poudarjati. Res pa je, da narava tovrstnega dela vse to omogoča – še vedno pa zahtevnejša digitalizacija (skeniranje) fotografij, impozicija in osvetljevanje grafičnih filmov iz poslanih datotek (pdf-format) potekajo v matični firmi.

Kabinet, ki je v prvi vrsti namenjen zbranemu kreativnemu delu in ne sprejemanju strank, smo poimenovali po matični firmi oziroma Matevžu Cerdonisu iz Slovenj Gradca po katerem nosi podjetje ponosno ime: atelje Cerdonis; v šali pa dodali še – *ex Windischgratz* namesto *de*.

Odkar deluje atelje na dislocirani enoti, je nastalo kar nekaj obsežnejših tiskovin vključno s pripravo za tisk: dve barvni reviji za Kmetijsko založbo, ovitek za CD Vaje brez slova Andreja Makuca, celostna grafična podoba 50-letnice glasbene šole Slovenj Gradec, knjiga Zrna – zbirka duhovnih misli Boža A. Koleriča in Andreje Novak, knjiga pesmi slovenjgraške gimnazijke Jasne Džambič Peti letni čas (zbirka E.A.), predstavitevna zložanka podjetja Puro-tehnika in (ne)nazadnje jubilejna dvojna številka Odsevanj. Revija je, priznajmo, z rahlo zamudo, izšla na 130 straneh in tako – tudi zahvaljujoč vodstvu Cerdonisa, ki ima za tovrstna ustvarjalna prizadevanja resničen posluš – nemoteno ohranja svoje literarno ter kulturno poslanstvo.

Blaž Prapótnik

Urednik na svojem delovnem mestu med pripravljanjem nove številke revije za leposlovje in kulturo; ujet v objektiv, kako se ukvarja z grafikami Franca Berhtolda – likovno opremo aktualnih Odsevanj.

LEPOSLOVJE

POBEGI

*Ko dan ovene,
začutim,
da z njim odide
tudi del mene.*

*Nočni mir
vrača mi
sanjske pobege
v pretekli spomin.*

*V dnevih naslednjih
se vse ponovi.*

*Razmišljam:
Le koliko mi ostaja
še dni in noči?*

POGLEDI

*Potapljam se
v pogledov
čarovnijo.*

*V modrih
čutim neba in morja
globočino.*

*V rjavih
toploto duše
in zemlje
rjavino.*

*V zelenih
gozda in trav
sveže
zelenilo.*

*V sivih
vidim
življenja zrelega
sivino.*

*V potopljenih pogledih
čutim mir,
življenja radost,
žalost in nemir.*

SEDAJ

*Se misli
v krogih vrtijo,
kot svet se
zmedene zdijo:*

*Ni več
skrivnostnih odmevov,
ni več sijočih pogledov.
Še glas ni več
doneč kot nekoč.*

*Blodeča, nespeča
postaja še noč.*

DRUGAČE

*Pogreznjena vase
ždim sredi
zmešnjav
današnjega časa.*

*Sama sebi
se zdim
kot pojava
iz drugega sveta.*

*Mislim drugače,
delam drugače,
govorim drugače,
sem drugačna.
In verjamem,
da je bilo nekoč
drugače-ne boljše,
samo drugače!*

NOV DAN

*Praviš:
Počakaj, jutri bo
nov dan!
A saj še današnji
ni končan.*

*Pričarajva
še danes
vzdušje*

*nekdanjih
dni,
nadaljevanje
še jutri
naj sledi.*

NAJIN OKTOBER

*Na sijoči dan
oktobra
listje šelesti
pod tvojimi
koraki.*

*Čuječ je
tvoj spomin,
ki s potokom
žubori
med skalnimi
oboki.*

*Šumeč veter
te zbudi
iz prividov
sanj
in vračaš se
k meni
po znani
poti.*

BESEDE KOT PTICE

*Kot ptice
na belem papirju
tvoje besede
se mi zazdijo.*

*Ko jih prebiram,
na mah oživijo
in dvignjenih peruti
v domišljijo
odhitijo.*

*Odtavam
z njimi
in v trenutkih poleta
je v duši lepo.*

Janez Mrdavšič

LE TANKA ČRTA

*Le tanka črta
loči morje od neba:
prej, zdaj in potem.*

*Izvir potočka;
v poskočnem šumenju
klic morskih valov.*

*Valčki drobijo
odseve mestnih luči,
mesto sanjari.*

*Ob poti trhlo
drevo, s prsti droblijva
sled preteklosti.*

*Skalna razpoka
z blazino modrih cvetov -
krpica neba.*

*Srna ob vodi
svojo senco poljublja
in pije iz nje.*

*Cerkev na hribu.
Koničast zvonik, kot da
jo trga od tal.*

*Galeb pristaja
v čolnu svoje sence,
rahlo sede vanj.*

*Tiho polegla
so sence po travnikih.
Čas zrelih sadov.*

*List na nevidni
pajčevini; le senca
je padla na tla.*

*Oranžna krošnja
drevesa, ščip pleza po
golem vejevju.*

*Fantovski vriski -
klic po odmevu srca
iz gluhe noči.*

*Zajčji sledovi?
Ne. Odpadlo listje se
pogreza v sneg.*

Milena Cigler Gregorc

IZGUBLJENI RAJ

IZGUBLJENI RAJ

*Nobena pesem se mi ne utrne:
od jeze cepetam, po tleh se mečem,
od neučakanosti kar trepečem,
če te ne bo več, naj me sneg zagrne.*

*A nekaj me le z upanjem navdaja:
znaki okoli - vsi v obliki srca,
(kot dojenček, ki v trebuhu krca) -
ob ptičjem drekcju mi srce razgraja.*

*V spominu še živi trenutek raja:
jabolko, podarjeno ob slovesu,
veselja sladki smehi v očesu.*

*In vsak dan pozdravi me ograja
in prav prismojeno se čudim lesu
in obsedim in govorim drevesu.*

* * *

*Da bi me obsijal ljubezni žarek,
šla sem prosjačit tja na božjo njivo
in tam si me pogledal ljubeznivo,
zdaj nič več ne jem, pijem le ta zvarek,*

*saj na pol sem že tako v veselju
in ti, ljubi, mi daješ navodila,
in zdaj vem, da več ne bom klonila,
ko gazim, gazim po tem snežnem polju -*

*pravljica začarana - ta snežni gozd,
in jaz sem priseljena snežna vila,
žarek lune ali sonca pa je most,*

*in vem, nazadnje sem ugotovila:
ti si angel, ki je odložil krila,
moj princ, ki sem se vate zaljubila.*

LEPOSLOVJE

Svetlana Plesničar

MISELNI UTRINKI

LEPOSLOVJE

POTOPLJENI SPOMIN

*Prizibal se je.
Brada mu je segala do podkolen
in dehtela
po izgubljenih letih
na morski gladini.
S težavo se je ozrl
in mokro pogledal v daljavo.
Solza ni zdrsela po licu.
Ostala je v gobastem srcu.*

VŽIGALNIK

*S plamenico sem stopala
po gladini deroče reke.
Nič nisem videla.
Ko sem prispela na konec,
me je obsijala luč.
Zdela se mi je znana.*

EP

*Nevede se je ozrl in izginila je.
Kot privid se je zdela.
Kot meglica nad jezerom.
Čprav je vsako noč slišal njen sirenski glas
in čutil njene ustnice na svojih,
je ni videl več.
To ga je žalostilo.*

NEDELJSKI DEŽ

*Vročična ležim v razbeljeni postelji.
Ledeno hladen vzglavnik se zažira v bledico
mojega obraza. Podobe različnih oblik in
velikosti se zgrinjajo nadme. S slamico jih
srkam vase. Zdravja si ne želim.*

NEČIMRNICA

*Pokopala sem ga skupaj s spoznanjem,
da ne bom nikoli podobna tistim,
ki ga obožujejo.*

2001

*Danes imam solzne oči.
Bojim se.
Skeli me.
Kepa tegob v grlu se je udrla vame.
Iznenada.
Strah me je.
Vsega, kar prinaša sveder in trd zid.*

ŽELJA

*Odprla je oči.
Videla pisan svet.
Nasmejani ljudje so ji odprli srce.
Začutila je toplino ob spominjanju.
Opogumila se je vstopiti v novo jutro.*

POOSEBITEV - POPREDMETENJE

*Moje rdeče kolo je videlo že prenekatero
kreaturo,
ki je sama nisem zapazila.
Prav zato mu odpada krvavo rdeča barva.
In prav zato so gume že močno načete in
preperele.*

DEZERTER

*Vse dobro je odšlo
s prvo jutranjo roso
in pustilo za sabo polje
neaktiviranih min.*

Haiku –

nagrajeni najboljši na srednješolskem natečaju

Na letošnjem srednješolskem natečaju za najboljši haiku so nagradili tudi štiri dijake Šolskega centra Slovenj Gradec: Davida Kajzerja za najboljši šaljivi haiku, Andrejo Miklavžina za najboljši haiku s šolsko tematiko in Damjana Goloba za najboljši haiku z urbano tematiko (vsi Srednja strokovna zdravstvena šola Slovenj Gradec, mentorica Helena Mekač) ter Metko Štumpfl s Poklicne gostinske in lesarske šole za najboljši ljubezenski haiku v angleščini (mentorica Saša Hovnik).

LEPOSLOVJE

David Kajzer

*Riba v vodi,
zdrava kot še nikoli,
hrbno zaplava.*

Damjan Golob

*Vodnjak stoji.
Vržem kovanec vanj.
Življenje je lepše.*

Andreja Miklavžina

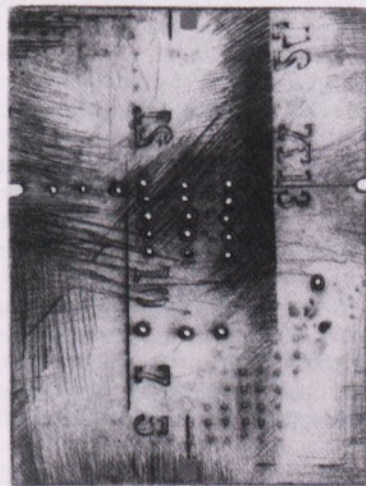
*Porisan zvezek,
učiteljica predava,
krpa se suši.*

Metka Štumpfl

*Full moon
My eyes are closed and
You `re in my dreams.*

Franc Berhtold, Pejsaž X II/X, mezzotinta

Franc Berhtold, Pejsaž XXIX, suha igla

FAŠIZEM ALI PA JAZ PA TI PA ... ŠČINKAVEC

LEPOSLOVJE

Vse mine. In spričo tega dejstva, ki je že tisočkrat dokazano, ne morem mimo tega, da ne razmišljam v tej smeri: če mine, se moram imeti dobro, dokler ne mine. Ker, če se imam slabo, to ni dobro zame. Od tega ne bom imel nič, razen slabe volje. Ta pa povzroča celo verigo pizdarij. Slabo prebavo, slabo prekravitev, kamne, glavobol, izbruh histerije, nevšečnosti, kratko: slaba volja še nikdar ni delovala name ugodno.

Božam psa, nategujem mu dlako, praskam ga, ščipljem, on uživa kot Rimljan, priprte oči ima in nikdar ne pove, kaj misli. Jaz pa: glej! Živa tvorba pod prsti, čez nekaj časa pa bo samo kupček kosti, kit in dlak. To me ne vznemirja toliko, kot druga misel, ki se prikrade iz ozadja v ospredje: kaj drugače pa bo z mano?

Res je, nisem kosmat kot pes, a mi to ne vliva nikakršnega upanja in veselja. In ko tako sedim in premišljujem, si enega zrolam, da lažje počakam, da bo minilo. Preden mine, se odločim, da bom fašist. Da vsaj malo pomagam svoji rasi. Fašist v pozitivnem smislu, to je menda vsakomur jasno!

Včasih mi pride na misel, da bi se napil. Pozitivno, seveda. Takoj (takoj, ker drugače lahko pozabim in mine) se spomnim, da sem svoje že spil. Popil. Pospravil. Ne le svoje. Spil sem tudi za vse znanee in prijatelje, vse sorodnike, romarje, mornarje, misionarje, za vse, ki imajo kislino ali pa je nimajo, ki imajo bazo, ki iz tega ali onega razloga ne smejo ali ne morejo piti, skratka: pil sem namesto njih, naredil sem jim uslugo. Naredil sem uslugo polovici človeštva, druga polovica pa tako in tako pije sama. Brez mojih inštrukcij. Vsak mora svoje spiti. Razen, če ne pozna mene in me prosi, naj ga pijem namesto njega jaz.

Vsakemu je bog (ki edini ne mine, kakor vse izgleda) svojo dozo predpisal. S.D.I. Specifično dozo individuuma, v angleščini, ki je poleg našega jezika še edini univerzalen: S.D.S. Specific dose of the subject.

Te doze nam je predpisal ob rojstvu (bog, seveda, ki iz neznanega razloga še ni minil) in tako imamo determinante: število litrov, pri nekaterih hektorjih hekto, ki jih bomo spili, število kilometrov, ki jih bomo prepotovali na tak ali drugačen način (ste že slišali: kdor hitro živi, hitro mine?), število orgazmičnih sunkov, kmečko rečeno šusov, število službenih dni, število prostih dni, število denarja, število ur spanja, sranja, scanja in opravljanja drugih potreb ...

Postal sem fašist. V prostem času.

Prostega časa imam, kolikor si ga vzamem, in zaradi tega se sunkovito razlikujem od ostalih smrtnikov.

Včasih sem mislil, kot so zahrbtno in trdovratno to ljudje trdili in še bolj zahrbtno tudi verjeli, da ne moreš napisati remek dela v enem popoldnevu. Vsaj tako dolgega ne, da ga Woody Allen ne bi prebral v dvajsetih minutah. To misel sem odgnal. Dal sem ji voljno. Spoznal sem, da je napačna. Kot je toliko ljudi napačnih! Ali napačno ukrojenih po značaju, po nara-

vi. Po temperamentu, dresuri ...

Tista prejšnja napačna misel se mi prikrade samo še v trenutkih depresije ali drugačne zamračenosti. Ki se pojavi vselej ob srečanju z napačnim človekom. Ali z omejenim človekom. Ali samo človekom.

Človek, ki je omejen, je omejen zato, ker ne dojema, da je omejen. V takem ali drugačnem smislu. Če bi dojel, potem sploh ne bi bil omejen! Ampak mora biti! Ker brez omejenosti se počuti ogroženega. Ga zgrabi panika!

Ne, te misli o remek delu (na tak ali drugačen način) so mi povedale, da je VSE samo stvar odločitve.

Zato priključim psico k nogam, vzamem pero in ustvarjam remek delo. Za marsikoga to ne bo remek delo v klasičnem smislu, bolj objektivni pa ga bodo soglasno sprejeli: kakšna umetnina! Kakšen vrh! Kakšen duh! Kak fašizem! Kakšno remek delo! Kaj remek! Remek remek dela!

Psica mi medtem spizdi in se gre ovohavat z nekim falotom. Pasma, ki jo je vzredil nemški oficir Štefančič. Naj gre. Bo že prišla nazaj. Če pa ne, je pa ne bo. S tem sem se sprijaznil.

Ko se človek enkrat sprijazni z vsem, kar ga obdaja, ali če pride vsaj do nivoja, da ga obdajajoče ne moti, je na konju. Pa kaj konj, se bo našel pametnjakovič.

Trapasto! Konja lahko jezdiš! Greš z njim na Plitvička jezera, čeprav ni znano, kako tam sprejemajo fašiste in kaj si mislijo o mojih brkih ...

Jaham ga lahko ali jezdim, puščam za sabo konjske fige in grem v Dalmacijo na tiste prave. One tretje pa tako in tako čepijo že za vsakim vogalom. Nekatero so spremenile naziv in se dajo klicat na češplje. Jezdim lahko v Logarsko. Tam še naši lokalni policaji nimajo razpredenega organa. Jaham lahko tudi po Pohorju. Se utopim v ZELENJU. Jeseni konju dam ovsu. Mogoče že prej. Ali pa kdaj prej. Gobarim. Kiparim. Vmes jaham. Seveda vse v mislih.

V resnici se ne premaknem z riti. Sem len. Baje. Zame to ni lenoba. Temu pravijo lenoba DRUGI. Z druge strani ceste, z druge strani lista, iz druge knjige celo, z drugim naslovom. Čisto drugi.

Smejijo se, pa vejo, da se ne smejo smejati. Ker ni smešno. Njihovo življenje.

Njihovo življenje sploh ni smešno, čeprav jaz včasih ugotovim, da je vse to, kar počnejo, že naravnost smešno! In ravno zato NI smešno, ker JE smešno.

Na kruh si namažejo pašteto. Jaz recimo si redkeje namažem kruh s pašteto. Nečimrnost pač ... Drugi, na primer, gre zjutraj v službo. Zgodaj. Tako zgodaj, da že dolgo, dolgo ni več smešno. Tako zgodaj, da mora še luna začudeno opazovati to prikazen, ki se odpravlja v fabriko. Da naredi Fordu in našim domačim kapitalistom veselje ...

Jaz recimo tega ne počnem. Ludo! Redko si namažem kruh s pašteto. Ampak to me ne bega. Me ne vznemirja. Vznemirja pa onega falota v fabriki! ? Ki se v fabriki ne počuti nesrečnega. Srečnega pa spet

ne. Torej nekaj vmes, kar pa ne velja nič! Škoda življenja. Če ne veš niti tega, če si srečen ali nesrečen! Bog te nima rad! Pa boš menda že vedel, če si srečen ali pa nisi!

Ampak ne! On tega ne ve.

Čaka, da mu kdo pove: srečen si. Bodi srečen, da si srečen!

Ali pa: ti si pa res nesrečen! Bog te nima rad! Naveličal se te je. Počakaj, da mine.

Psico sem priklenil. Prišla je. Malo sva zaplesala, potem pa TRIK ŠTRIK in je zopet imobilna. Kot ljudje, ki hodijo mimo nje. Povem ji tudi, naj ne moti mojega srčnega utripa, ko ustvarjam. Saj ni policaj!

O, brezplodna borba! Zmaga v njej začini ves moj smoter bivanja in razumevanja bivanja. Ko ustvarjam remek delo, se seveda docela jasno in s polno odgovornostjo zavedam, kako se s sleherno črko, ki jo zabeležim, bližam limitu, determiniranemu ob rojstvu. Res je. Bližam se. Zato se odločim, da napišem malo manj, kot sem nameraval. Da nekaj ostane. Podaljšujem si čas. To me zabava. Neimerno me zabava, da premikam in prelagam čas po mili volji. No, recimo ...

Čprav ga v resnici ne. Ampak to sploh ni važno.

No! Ruhe, farani! Da nadaljujem s fašizmom. Neki pokojni (tako za uvod) pisatelj, ki je bil v resnici skladatelj, ampak ni skladal, temveč pisal, zato bi moral biti pisatelj, to pa ni bil, no, ta pisatelj je enkrat zapisal: smrt je vedno tvegana stvar za pisatelja ali pesnika, ki hoče živeti!

Sonce zahaja. Obisk sem že imel. Jula me je prišla pogledat že prej. Pa ni samo Jula tisto, kar zaide na mojo kvadraturu in me moti. Zdaj vidim oblak prahu in vem, to je Oton. Bežimo noter, pa se zaklenimo! Ali pa ne - saj nič ne pomaga. Dovolj je, da Oton obstaja. On je moj sosed. Ali pa: jaz sem njegov sosed. Od tu se pozna. Jaz in Oton. Jaz njega zalotim, ko pride domov in on mene zaloti, ko pridem domov. Na pamet pozna najin hodnik. Ker je najin. Nič hudega, da ga pozna tako dobro samo midva. Hvalevredno pa spet ne. Tako ali drugače ...

Čakam, da bom imel svoj hodnik. Smisel čakanja na nekaj, kar zagotovo bo, je v tem, da nikomur ne poveš, da se ti čakanje zdi nesmisel. Ali pa iskanje. Iskanje je samo aktivno čakanje.

Enkrat sem iskal sladkor. Ko poslušam perzijsko muziko, sem ... ne vem, kaj sem ... O, ti morbidni trdovratni ritem!

Iskal sem sladkor tri minute. Iskal sem ga štiri. Pet. Ko mi končno svane, da nekaj ni v redu. Ali sladkorja ni ali pa ... Sladkor je! No, torej? Zakaj ga ne vidim? Zakaj ga ne najdem? Zaradi tistih hebrejskih ženskih zvokov?! In če sladkor je, zakaj si ne morem sladkati čaja? V čem je problem? Kje tiči? Sladkor ni problem. Sladkor je. Panika! Sploh je? In če je, kje je? Dve zoprni zadevi! Sploh JE? In če je, KJE JE? Bolj zajebano res ne more biti na svetu. Drugi tega ne vejo. Ker drvijo. Eni bodo res učakali tudi starost, a telesno. Duhovno so na robu že nekje tam pri tridesetih.

Ja. Takrat se človek začne spreminjati v hrošča. Če bi pri tem ostalo!

Potem sledijo ostale preobrazbe. Ki se ponavljajo v slabo. Ker so, recimo še lepše stvari na svetu, kot sprememba v bika. Bik ni samo bik, je tudi biku podoban. Ta anomalija se kasneje prenese, in ko si račka, si

tudi rački podoben, kot je gos podobna gosi. V izjemno nizkem (ponavljam: v izjemno) procentu se najdejo spremembe v laboda. Kot je recimo primer pri moji boginji. Ki mi je skoraj vse. Kot so lahko le boginje. Pravim skoraj, ker človek je egoist, četudi je tele. Rezerva seveda mora biti. Saj ni vsak Anglež ali Španec! Slava našemu narodu. Ampak narodu! Ne tudi ljudem iz tega naroda. Narod slavim, narod! Čprav nisem iz njega. Čeravno uradno sem. Naj bo.

Iz te perjadi sledi preobrazba v peteline in kokoši pri enih, pri drugih pa v močerade, kar je nadvse zanimiva sprememba, vredna vsega občudovanja.

Ko mi hebrejska piščal zategne zvok v uho, mi celo raziskavo tega fenomena potegne na hebrejsko! Da nadaljujem: iz race človek še nikdar ni dobil močerrada, tudi ko je najbolj brez uma eksperimentiral in norel okrog kot razvajen otrok. Tudi iz močerrada v raco ne gre. Seveda. Zakaj pa BI? Temeljno vprašanje torej se glasi: bi?

No, raca močerrad, ajd, da verjamem v pravljice, ampak, saj ni res ... potem pa spet lep met narave: močerrad želva! Res zadetek. Pa bomba: kokoš želva!? Izreden stil!

Ampak takšne stvari zradiram. Da ne resigniram. Izbrišem iz spomina. Kenslam. Spraznim disk. Renoviram. Zato: format! No, priznam, pred leti, ko še nisem imel računalniških možganov, sem te stvari preboleval kot nadležne prehlade. Te spremembe so me razburile. Zdaj je boljše.

Kljub temu se mi celo življenje dogajajo pizdarije. Hodim po njih. Tudi navadil sem se, da jih imam pod nogami. Hodim seveda malo višje. Več kot jih poho-dim, višje se povzpnem. Včasih za začimbo zmiksam kakšno neumnost prvega razreda. In vidim še višje. Hudič postane, ko hočem videti še več! To raziskovanje je ena sama droga. Da mine čas. Zadaj in više je toliko, da nima smisla, da te sploh ZACNE zanimati!

Ti štej hektolitre, heksametre, ki jih prebereš, čakaj na nogometno tekmo, kupi si bonbon ... čokolado ...

Vse mine.

Ampak pred tem moram še marsikaj razložiti potomcem. Da jim ne bodo drugi. Na svoj način. Ali kako drugače!

Prenesel bi, sin moj, da postaneš bankir!

Da postaneš opica, da postaneš kuhar, da postaneš športnik, da postaneš boem, da postaneš Hitler, da postaneš klošar ...

Prenesel bi, da postaneš kriminalc, terorist, basist, kitarist, tudi to bi prenesel!

No, da še postaneš hlapec dobremu gospodarju! Tudi to!

A da mi še enkrat prideš s tako, da boš policaj, te tako oplaknem, da ne bo ostala od tebe niti frekvenca! Državi bi hlapčeval! Dokler sem živ, ne!

Ubij me! Nočem več živeti!

Kakšna predrznost! Žalitev! Roganje! Cinizem!

Jaz živim, ti bi pa hlapčeval! In ne komurkoli - državi! Hlapec sistema!

Nak! Ne bo šlo! Še sem živ! Ubij me! Zakaj me ne ubiješ? Nič lažjega! Samo še enkrat reci tisto, pa sem mrtev! Če me to ne ubije, zoperstavim se gromu in streli, če je treba!

»Ata! Te bom pa pilot.«

»Še kar gre. Naj ti bo. Če te veseli ...«

SAMI DOMAČI OBRAZI

LEPOSLOVJE

Poziv v modri ovojnici je bil vojaško kratek in robat. Veleval je, naj bom drevi ob devetih v prvem nadstropju bližnjega hotela, sicer moram k sodniku za prekrške. Ta nepotrebna surovost me je pogrela. Zvečer so me čakali krtačni odtisi in že desetletja mi ni nihče ukazoval. Uniforme so bile od knjižnice, recenzij in esejev enako daleč kot nogomet ali rugby.

Menda se je v mestu res že ves ljubi deževni jesenski dan vlekla nekakšna obramba pred namišljenim sovražnikom, toda takšne stvari so šle mimo mene. Mesto je imelo pač rado turistične, božjepotno kulturniške, športne in kdove kakšne še pisane prireditve. Tam davno nekoč v sedmi gimnaziji je neki naborni zdravnik modro odločil, da ne bom vojak; to je obveljalo do današnjega poziva brez škode za vojsko, mesto in zame.

Zaman sem se silil z delom. Neumni papir je bil kot neulovljivo zrno peska v čevlju. Zdaj sem se zalotil, da pogledujem skozi okno za zelenimi tovornjaki, potem sem ujel vest, da deluje štab obrambe na magistratu, obveščevalna pa v zdravstvenem domu. Kakor da je to kaj važno. Pa vendar mi ni ušel noben džip, ki je brizgnil čez lužo in z očmi sem razmišljeno sledil vsaki desetini premočenih uniformirancev, ki je kdove zakaj prihitela izza vogala in spet izginila neznanu kam.

Naj se mi je zdelo še tako bedasto, sem ob določeni uri čemel na hladnem naslanjaču vrh kamnitnega stopnišča in gledal skozi stekleno steno v noč.

Črni stanovanjski bloki so dvigali v nebo velikanske pravokotne šahovnice rumenih oken. Za njimi neznanci in sosede z vsakdanjih poti, iz avtobusa, iz vhodov obokraj zelenic. V slehernem vходу po štiri stanovanja na nadstropje, v vsakem štiri do pet stanovalcev. V njih skrb žensk za može, ki prezebajo v uniformah kje zunaj v temi in jih moči dež.

Moški v hotelski sobi kdove zakaj ni hotel pokazati obraza. Nočna svetilka je bila zasukana v zid. Ker je slonel s hrbtom ob oknu, je bilo njegovo lice samo bleda lisa. Skrit v polmraku bi lahko bil star trideset ali šestdeset let. Ni me povabil, naj sedem, in njegov glas je zvenel vzvišeno brezosebno.

Vsevedno mi je naštel, da nikoli nisem služil vojakov in da sem srednja leta učakal sredi knjig. Zato me še pri nobenih vajah niso kam razporedili. Ampak tudi za vojaško tako malo uporabne ljudi je včasih koristno strongiranje. Tako pač pravijo v žargonu krepitvi volje in duševne čvrstosti.

Seveda me ni ničesar vprašal. Toda vse to bi bilo lahko tudi posneto na trak in predvajano kjerkoli ali poslano po pošti. A kdove zakaj je bilo treba pač narediti vtis. Treba je bilo robatega poziva in stoječega poslušanja resnic o izrednem pomenu telesnih vaj za ene in strongiranja za druge. Še nekaj dolgih minut je tvezil podobno globoke reči. Nato je ukazovalno

pomignil z roko in obiska je bilo konec.

Od hotela do doma je bilo levo ali desno enako daleč, vendar sta se znenada znašla ob meni dva moška v uniformah in molče smo zavili proti zdravstvenemu domu. Čudno preprosto se je zdelo, da smo vstopili vsi trije in se znašli v kleti sredi ljudi. To je bila očitno noč moških; polovica uniformiranih, polovica v civilu. Sicer pa sem ugledal vsenaokrog same domače obraze.

Odstavljeni župan, ki si je po želji nadeval obnašanje poplesujočega Španca; lovec, ki je vedril v družbeni službi in se hodil razgibavat na sestanke; falirani študent, nocoj brez skrivnostne aktovke, s katero je zmeraj vstopal skozi neka vrata. Učitelj glasbe, poklicni trener kegljaškega kluba, upokojeni miličnik, knjigovodja z dolžnostmi redarja na nogometnih tekmah. Vsi so postajali ob zidovih, se muzali drug mimo drugega ter se pomikali naokrog, kot da bi čakali vlak, pa jim je bilo hkrati vseeno, ali bo pripeljal ali ne.

Ko sem čez čas vprašal, zakaj sem pravzaprav tu, je učitelj glasbe vprašal, ali sploh vem, da sem hodil tik meje na strogo prepovedanem ozemlju, in to v takšnem času, kakršen je naš.

»Čez mejo vendar lahko grem s potnim listom ob belem dnevu vsako uro,« sem odvrnil, pa so se zasmejali, kakor da so slišali šalo leta.

»So ene meje,« je pokimal kegljavec, »in so čisto druge meje.«

»Kaj moram torej čakati?«

»Boš že videl.«

Kadar uniforma začne tikati civilista, to ni znamenje prijateljstva. Znenada smo bili brez običajne vsakdanje vljudnosti in obzirnosti, obenem pa telesno mnogo preblizu drug drugemu, da bi se sredi noči igrali službene in družabne lestvice. Torej smo si lahko postajali samo vsak hip bolj zoprni, trikrat prenatrpani v nizki betonski kleti pod golimi žarnicami. Naj smo se med seboj tudi leta poznali od navadic in konjičkov do kopališke nagote, nocoj ni bilo dobrodušne strpnosti med njimi in menoj.

Režali so se mi brez besed kot dresirani klovni, pomenljivo, vsi na enak način, trdi in silaški kot samostanski hlapci, ki čakajo nevidnega opata, da bo morda zaukazal mračen obred.

»Služiti domovini je bolje kot brati knjige,« je bleknil lovec.

»Delati je bolje kot gniti,« se mu je pridružil knjigovodja.

»Življenje je boljše kot smrt,« se je spačil študent.

Gledali so me, kot da sem zdaj na vrsti jaz, a ker nisem dojel smisla igre, so bruhnili v smeh in se kar niso mogli nehati krohotati. Takrat so se odprla vrata iz notranjosti in med nas je stopil stari komercialist Černič, znan nergač, nekoč baje klerikalec, mrliško bled in poten v obraz. Moji znanci so ga začeli zbada-

ti, takrat pa je nekdo onstran vrat zaklical, naj pride naslednji. Šele ko so se vsi obrazi zabuljili vame, sem dojel, da sem naslednji jaz.

Zrinili so me v nevelik prostor, a če bi moral ta hip povedati, kdo me je potisnil skozi vrata, bi moral po pravici reči, da nobeden, kakor nisem vedel, kdo je zaprl za menoj. Zbodlo me je, da sem najbrž na nekakšni zasilni kirurgiji, kajti tla in stene so bile v ploščicah, v kotu pa je bil pritrjen majhen betonski umivalnik. V njem si je vratar, ki me je vsako jutro ob prihodu na delo pozdravil z nasmehom in z roko ob čepici, umival dlakave roke, gole do komolca, od njih pa je teklo zoprno rdečkasto kot sokrvica.

Stola ni bilo nikjer, zato smo stali vratar, dva mlada športnika in jaz. Kdaj pa kdaj je kdo od njih nekam odšel in se čez čas vrnil, pa ni ničesar ne odnesel ne prinesel.

Vprašal sem, kaj želijo, in dodal, da je pozno in da imam doma delo. »Ali misliš, da kaj želimo?« se je posmehljal eden.

»Ali misliš, da bi radi kaj vedeli?« je odmeval drugi.

»Saj tako vemo,« je pribil prvi.

V tako abotnem žoganju z besedami je hrapavo ometani strop zmeraj bolj pritiskal na glave, ozki prostor pa se je polnil z nekakšno potno telesno močjo, ki si je iskala sprostitev. Zdelo se je, da butajo obme s svojim pretezanjem in premikanjem, vendar se me nobeden ni dotaknil, samo voda je nenehno kapljala v betonsko korito in od tam na živce.

»Strongiranje«, sem zaslišal tujca iz hotelske sobe in pomislil, da se gredo morda nekakšno tajno policijo in se po kdove čigavem dovoljenju ali ukazu igrajo zaslišanje ter bo vsak čas na vrsti tretja stopnja s tepežem in kdove kaj še. Odrevenelo sem se zavedel, da proti trem treniram moškimi tudi močnejši od mene ne bi opravil ničesar, zunaj pa se jih je kar trlo.

Globlje kakor strah pred nasilnostjo pa je zavrtalo vprašanje, kako sem mogel biti tako neveden in živeti leta in leta sredi tajnih policistov. Vsak dan sem jih srečeval, se pozdravljal z njimi, pa sem verjel, da so zares samo delavci in uradniki, smešni majhni funkcionarji, trgovčiči in poslovneži. Ljudje, ki so bili do dolgočasja nepomembni poprečneži, živi inventar prostorov, v katerih so po sedem ur na dan nekaj brkljali, niti ne kaj prida delali, pač človeška oprema mesta, ki bi bilo brez njih napol izumrlo, saj so bili njegovo vsakdanje gibanje in spremešavanje, njegovi glasovi in šumi.

»Ali lahko telefoniram domov, da jih ne bo skrbele?«

»Zakaj pa ne,« so se zarežali in kmalu sem videl, čemu.

Naj sem še tako vrtel številke, po žici so se venomer mešali glasovi in piski, zveze pa nisem dobil. S tega telefona ni bilo mogoče koga doklicati, če oni tega niso marali. In zdaj niso.

Očitno pa tudi s pravim zasliševanjem še niso nameravali začeti. Dve ženski v belih plaščih sta prinesli malico in padli so po njej ko volkovi. Torej so si jo pošteno zaslužili.

Naslonil sem se na steno, čakal in obenem vedno manj vedel, zakaj. Seveda so hoteli v meni vzbuditi negotovost, nelagodje, nemir, slabo vest, ki se stopnjuje v živčnost in strah, da bi potem imeli lažje delo. Naj imam čas, da mi oživi v spominu vse, karkoli sem kdaj bral ali videl v filmih o zaslišanjih. Toda čemu vse to, nisem uganil.

Kdaj v stanovanju nenadoma zmanjka luči. Takrat se človek spotakne ob vsak stol in se zaleti v vsak vogal, čeprav leta in leta živi sredi njih. Podobno mora biti z ljudmi, če ugasne prijaznost in ni več ne koristi ne potrebe, da bi še bili vljudni. Ne samo, da postanejo tujci, ampak najbrž oživi v njih vsaka stara zamera in domnevno prizadejana krivica, sleherni drobna nejevolja pa se zašili v majhen vogal.

Gledal sem jih, kako se bašejo s sendviči, kako uživajo v svoji jedi in moči in počasi sem doumel, da so srečni na neki opit način. Če so se res morali dan za dnem in mesec za mesecem samo na silo morali ravnati po pravilih igre, ki jih je zaradi manjših duhovnih sposobnosti in znanja tiščala na spodnje kline družbene lestvice, in jih je to ves čas po malem žrlo, potlej so nocoj zares živeli polno. Uniforme niso samo vseh izenačile, ampak so mnoge razporedile povsem na novo. Zdaj so bili oni na vrhu. Postali so glavni. Imeli so besedo in okušali slast moči. Po mili volji so povzročali strah in se nad tem opajali. Seveda nisem slutil, do kod segajo njihova pooblastila, toda oni so vedeli, da smejo poniževati marsikoga, ki so mu sicer zavidali.

Skupaj z drugimi možmi na dežju so branili mesto pred sovražnikom. Toda oni v zunaj v predmestjih in tovarnah so ga branili s puškami navzven, tile tu pa s svojo zvitostjo navznoter. Nekdo na visokem položaju je vedel za njihovo pravo vrednost, cenil je njihovo budnost, zvestobo in ubogljivost. Ta jih je naučil razlikovati sovražnike od prijateljev in jim hkrati podelil moč, da sovražnike izbežajo iz skrivališč in jih osamijo. Za zdaj.

Bilo jim je ukazano, naj tega in onega čisto malo zastrašijo in oni so uživali v zastraševanju. Če bi jim bilo ukazano več, bi naredili tudi več. Imeli so moč, pa čeprav omejeno samo na en dan in na tole klet.

Zraven pa so ostali ves čas vendarle tudi še ljudje iz sosednje ulice, sami domači obrazi leta nazaj, danes in jutri in v prihodnje, dokler bom živel v tem mestu. Če pa bi se odselil drugam, zakaj naj bi v sosednjem ali kateremkoli drugem kraju ne bilo enako?

Visoki smeh jedcev se je razpotegnil v dolg, zategel pisk. Potlej so za vrati zatopotali neki koraki in odpeljalo je nekaj avtomobilov. Mlajša dva sta si obrišala usta in odšla. Ostala sva sama z vratarjem. Če sem prav slišal, je čez čas rekel:

»Počakajte!« ne »počakaj« in nato odšel ven.

Nenadoma je v vsej stavbi zavladala tišina. Ko sem odprl vrata, je bil prostor prazen. Vhod ni bil zaklenjen in stopil sem na prosto. Tudi na ulici ni bilo žive duše. Dež je prenehal, samo asfalt se je mokro bleščal pod mrzlo svetlobo neonskih luči. Vaja v obrambi je bila očitno končana.

Jelovski Jože je že navsezgodaj z vsemi pljuči pihal v železno peč, da bi se razvnelo žaganje, ki ga je podkuril s časopisnim papirjem.

Iskrile so se iskre in se niso in niso hotele združiti skupaj in pognati ognja višje, da bi žaganje zagorelo.

Sklonjen k odprtini je rinil z glavo vanjo in na vsem lepem se je pokadilo, podobno, kakor kadar spusti sipa svoje črnilo in Jože je potegnil vso črno glavo iz odprtine.

Ne da bi se zavedal svojega črnega obraza, je vstopil v delavniško pisarno. Mojster Milko, ki je bil po naravi zelo zadržan, nihče ga še ni videl nasmejanega, se tokrat ni mogel obvladati. Najprej Jožeta sploh ni prepoznal, ko pa je videl, kdo je, je bruhnil v smeh, ki je bil tako glasen, da so ga slišali tudi mizarški vajenci, ki so zajtrkovali v sosednji jedilnici.

Urha je smeh presenetil pri požirku kakava. Nekaj tekočine mu je ušlo v sapnik in sprožilo kašelj. Kolcanje in smeh sta se združila in njun duet je postajal iz trenutka v trenutek glasnejši. Tako močan, da so se tresli stoli in so nekateri pomislili na potres. Tisti, ki so že pozajtrkovali, so se pričeli umikati iz šolskega poslopja.

Ko se je mojster Milko otresel smeha, je pomignil Jožetu, ki je začudeno zrl v sliko maršala, ko da bi na njej hotel najti vzrok temu čudnemu smehu, naj stopi bliže. Potem mu je s prstoma, kakor kadar je za vajenci iskal prah na policah, potegnil po čelu in mu, vsa sajasta, pomolil pred nos. Zdaj je Jože oživel. Z rokama je zakrilil in si z dlanmi prekril obraz. Po nekaj sekundah je obstal pred umivalnikom. Ko se je pogledal v ogledalo, je bil spet čist.

»Še dobro, da sem prej stopil v pisarno in nisem odšel kar naravnost v Jelovico. Nikoli več se ne bi otresel govoric. Tu na šoli ni domačih, od vseh vetrov so, in ti se bodo kmalu razpihali,« je pomislil Jelovski Jože, ki je bil zaposlen tako v Jelovici kakor na šoli za mizarje. Opravljal je delo hišnika in mizarškega pomočnika.

Čas, odmerjen za zajtrk, je minil in v šolski delavnici so zabrnili stroji. Uroš se je lotil vratnih kril. Z brusnim papirjem, pritrjenim na ročni brusilnik, je brusil pokitana mesta. Pogledoval je na stensko uro. Kazalca sta lezla počasneje, kakor so se vrstila vratna krila. Zato je delo upočasnil. Natanko si je določil, koliko jih bo obrusil do malice in potem do konca izmene.

Odkar je postal vajenec v tujem kraju, je skušal obveznosti pri praktičnem delu in šolskem pouku ujeti v svoj čas, ker se mu je zdelo, da se je ta še edini ohranil od prej. Vse drugo okrog njega se je spremenilo: ljudje, stavbe, pokrajina. Vse mu je bilo tuje, neznano, še jabolka, ki si jih je včasih, med sprehodom,

natlačil v žep, so bila drugačna kot tista doma.

Misli, ujete v loški svet, so se sprehajale po njegovih obzorjih in ga vlekale naprej.

Zdaj se mu je iz kake navidezne dobrohotnosti, ki jo je ujel v svoje predstave, izcimila žalost. Drugič pa se je pustil presenetiti od navadne klopi ob grajskem zidu in sprejel njeno gostoljubje ter na njej ugašal cigarete in uro in več opazoval pokrajino: vijuganje Sore med polji in gozdovi in redkimi stavbami, ki so samevale med manjšimi naselji. Zadaj so v nebo kipele Savinjske Alpe in mu zastirale pogled proti domačim krajem.

Najraje je kabil cigarete diamant. Imele so podoben okus kakor filter šestinsedemdeset, ki so bile druge na njegovem seznamu. Raje je kabil manj in dražje. Zato mu ni bilo vseeno, kje so izpuhteli težko privarčevani dinarji. Najraje jih je pretvarjal v dim tu na klopi ob gradu in skozi dim pasel oči.

Spodaj na trgu se je ustavljal pred slaščičarno in kinom. Vendar se je le redko odločil za obisk, ker so mu bile cigarete ljubše.

Šolarke so se še sedaj, sredi jeseni, v črnih hlačkah in belih majicah, včasih brez nadzora učitelja telovadbe podile za žogo na igrišču ob šoli.

Eno od njih je poznal. Stanovala je v leseni hiši nedaleč stran. Opozorila ga je nase, ko je z zvonjenjem, v družbi še dveh deklet, ponagajala njegovima sostanovalcema. Ta dva sta postala vajenca leto pred njim in sta ga kot novince precej zadržano sprejela.

Bila sta si med seboj po vseh lastnostih bolj podobna kakor on njima. Starejši iz Vojskega nad Idrijo je rad raztegnil harmoniko, še posebno Slaka, ki ga Urh ni prenesel. Ko ga je neko nedeljsko jutro navsezgodaj zbudilo igranje, je planil iz postelje in si po prepiru in nekaj bolj nakazanih kakor zadetih udarcih izbojeval še malo spanja.

Drugi sostanovalec pa je bil Pohorčan. Pohorje mu je bilo bolj domače, saj se je lepo videlo tudi iz njegovega domačega kraja. Tako mu je bil tudi ta fant bližji in je zato v njem čutil zaveznika.

Njima so hodile dekline nagajat tako, da so metale kamenčke v šipo ali pa pozvonile in se potem hihitaje poskrile ali pa, če sta jih zasledila, pobegnile domov.

Tudi Urh se je vključil v to igro in že po prvem zasledovanju bi bil eno od njih skoraj ujel. Bilo je deževno in imela je dežnik, ki ji je padel iz rok. Pobral ga je ter z njim, smejoč se, zažugal proti njej, ki se je skrila za vogal.

»Če prideš, ti ga dam,« jo je spodbudil.

Pogledala je izza vogala in stopila predenj.

»No, daj mi ga,« mu je rekla.

»Na, izvoli. Dam ti ga, potem pa te ujamem,« ji je odvrnil in ji pomolil dežnik. Bliskovito mu ga je izpuli iz rok in se, še preden se je pognal za njo, izgubila v temi. Kmalu po tistem sta se njuna pogleda spet srečala. Šel je mimo igrišča in pograbil žogo, ki je ušla deklicam. Ena od njih je v kratki beli majici, skozi katero sta kot dva štrclja na neizrazitih prsih mrleli bradavici, priskočila k njemu.

Bila je ravno tista z dežnikom. Velika in suha. Imela je gladke kostanjeve, veglasto ostrižene lase.

»Najbrž si jih striže kar sama,« je pomislil, potem ko je dvignil pogled in jo prepoznal. Zdelo se mu je, da ga je tudi ona, zato je nekoliko zardel zaradi tistih bradavičk. Odtlej je šolarke raje opazoval skozi okno, in kadar je med njimi videl dolginko, je usmeril vso pozornost nanjo.

Upal je, da se bo spet oglasilo zvonjenje, da jo bo izsledil ter jo nemara tudi ujel. Toda zvonec se ni in ni oglasil. Tako je sčasoma pozabil na to možnost in se odločil, da jo bo ob prvem srečanju ogovoril.

Že naslednji dan se je znašla pred njim, on pa ni spravil besede na plan, le prikimal je in ona njemu nazaj.

Zvečer je pozvonilo in vsi trije so planili ven. Deklin pa ni bilo, le naključni obiskovalec, ki je zamenjal zvonec.

Skoraj bi se zvrnil na tla od strahu, ko so se zgrnile pred njim tri postave. Komaj je prišel toliko k sebi, da se je opravičil.

Urha je minila volja do spogledovanja z dolginko. Utopil se je v delu. Učil se je izdelovati kotne in križne vezi ter rogljičenja. Vse z dletom in žago čeparico. Pisati je moral tudi delavniški dnevnik. Med drugim je napisal, da je delavnico temeljito pometel. Pa mu je mojster Milko predlagal, naj besedo temeljito izpusti.

Zadišalo je po zimi. Zdaj že v temnih jutrih je Urh, otirajoč si zaspane oči, s Trate hitel proti šolski delavnici. Med železniško postajo in tovarniškimi poslopji je bila manjša travnata oaza, prepolovljena s stezo in vsa prevrtana od mišjih lukenj.

Na njej ni več videl miši, ki so švigale v temi, zato se je od tam zaziral proti železniški postaji, kamor je ponavadi ob tem času pribrel električni vlak. Iskre na žičnati napeljavi so švigale še hitreje kakor miši, za katere se mu je zdelo, da so se pred slano, ki mu je hrustala pod stopali, umaknile globoko v zemljo.

Cviljenje kovinskih koles je kmalu preglasil prebujajoči se tovarniški ropot. Ko je Urh stopil v šolsko delavnico, so kakor ponavadi nekateri stroji že brneli.

»Zdaj pa si brž obleci monduro in prihajaj na delo pred šesto!« je potem, ko mu je odredil delo, ukazal mojster.

Ta, zadnji delovni dan v tednu, se mu je neskončno vlekel. Zdelo se mu je, da se kazalca na stenski uri ne premikata več.

»Pravi gumpec si! Zaspal si, primi desko,« ga je

pokaral Jelovski Jože, ki je tiščal desko skozi skobeljni stroj in se jezil, ker je Urh na drugi strani ni zgrabil.

Ta je le prikimal, vajen pripomb, in z vso silo pričel vleči.

Zdaj se je ves prepustil delu in začutil je olajšanje.

Zdelan in utrujen se je vrnil v blok na Trato. Sostanovalca sta imela prosto soboto in sta prejšnji dan odpotovala domov.

Stopil je v kopalnico in utrujenost je izpuhtela s paro vred.

Oblekel se je in odšel proti Loki.

S steze ob glavni cesti je pogledoval gola drevesa. V krošnjah jabolk, ki so jih obletavale srake in vrani, je ostalo še nekaj plodov.

Dva vrana sta brodila po sveže zoranem polju. Nista se zmenila zanj. Sklonil se je in prijel kamen. Pogledala sta ga in leno zaplahutala s krili. Ko pa je nameril proti njima, sta odletela in zakrožila nad njim ter sedla na najvišje drevo.

Steza je prekinila asfaltna cesta, ki se je vzpenjala proti gostišču. Tam je prečkal križišče in stopil na pločnik.

Pogledal je proti vrhu Lubnika, obžarjenega od zatona. Nato je spustil pogled nižje, h gradu in srednjeveškemu mestecu, naslonjenemu na breg pod njim.

Ustavil se je na mostišču in se zazrl v rečico, ki so ji skoraj vse leto ribiči v visokih zelenih gumijastih škornjih in z ribiškimi palicami delali družbo. Zdaj pa je bila sama, tiha in skoraj črna.

Buljil je vanjo kot v pokrito sramežljivo devico, ki je nihče ne opazi. Počasi se je pomaknil in iz žepa izlekel denarnico.

Dvokrat je preštel in s cmokom v grlu odštel prodajalki le za filter sedeminpetdeset. Nekaj časa je blodil po glavnem trgu in pogledoval mimoidoče, ko da bi pričakoval srečanje s kakim zncnem. Na koncu trga pa je naglo zavil proti gradu in se kmalu ustavil pri eni od klopi. Prižgal si je cigareto in sedel.

Zrl je v mrak, ki je požiral pokrajino pod njim. Mesec ni svetil, le razsvetljava v mestu in iz oken vse-naokoli. Po cestah so švigali žarometi.

Vstal je in pohodil ogorek ter odšel naprej. Na vzpetini nad gradom si je prižgal novo cigareto. Ozrl se je v zvezdnato nebo. Zdelo se mu je ravno takšno kakor tisto, ki ga je, še pred manj kot letom, tedaj s sanmi in cigaretom v ustih, opazoval z gozdne ceste v domačem kraju.

Takrat se je umaknil pred drugimi sankachi, da je lahko brez bojazni, da bi ga kdo zatožil doma, pokadil.

Zdaj pa ga je nebo tako prevzelo, da sam ni vedel, kdaj mu je ogorek padel iz rok.

Zdelo se mu je, da ne obstaja kaj drugega. Vse je izginilo, le zvezde so sijale.

Ves se je predal občutku izvoljenosti, ki mu ga je vlila nebesna neskončnost. Podobe, ki jih je v njem risala domišljija, so izginile.

Tema je božala njegovo samoto. Začutil je trdna tla in mir.

Vlasta Žvikart

TRI ZGODBE: Moja zgodba,

LEPOSLOVJE

vidite, pa nima ne repa ne glave. Precej navadna je. In obenem zelo nenavadna. Imam probleme s tem, veste, ko pomislim na vse že spisane scenarije, romane na splošno, na vse izmišljije, skozi katere piha veter, na vse znanstvene razprave in vremenske napovedi in brez števila tiskovnih konferenc; in tudi na avtobiografije zelo nerad pomislim ... Zdi se mi, da je bilo že preveč povedanega; vidite, natanko v tem je problem! Ne pravim, da je bilo povedanega dovolj, pravim samo, da je bilo povedanega preveč, domala vse. In v tem je nenazadnje precejšnja razlika.

Vseeno pa si ne morem kaj, da vam ne bi povedal. In nisem zatorej po tej plati nič boljši od vseh ostalih bebecv, ki hočejo svetu konstantno nekaj dopovedati, ker imajo občutek, da se bo brez tega – oziroma brez njih – vse usulo v brezštevilne prafaktorje, ki bodo na koncu zdeževali na Zemljo kakor živi pesek in razslojili vsakršen smisel obstoja v dve navadni konjski figi. Ker imajo občutek, da njihovo življenje sicer ne bo imelo nikakršne potrditve in da je nekaj vredno samo tisto, kar zmore trmasto kljubovati času. Ki, kot vemo, vse slej ko prej neusmiljeno pogloda ... Da, natanko tak neusmiljen cepec sem tudi jaz, a to ni bržkone nič novega. Rad pa bi na tem mestu vseeno poudaril, da je v tem cepcu še ena postranska težava, ki pa zanj ni niti malo postranska: leži mi na želodcu, in če jo bom zamolčal, bom fasal najmanj ulkus ali pa vsaj dogrobno zapeko; kdaj pa kdaj zdrzne po nebu, ko pogledam skozi okno, ali ždeče v vrhu smreke čaka (v podobi nemilostno samotne vrane), da pomislim. Povsod je in obenem zelo dobro vem, da ni nikjer, da ni resnično, a se vendarle bojim. Vidite, tako je to z mano ...

Zdaj, ko sem vam to povedal, mi je, kakor da sem tu pred vami na zatožni klopi, čeprav ne vem, v čem bi potem vse to sploh še imelo smisel. Tolažim se, da ga morda pa vendarle ima, to je vse, kar lahko izjavim, in tako se počutim vsaj malo potešenega; morda je javna spoved res edino, kar me še more odrešiti moje bedne preteklosti, ki pa se je ne sramujem, celo narobe, nanjo sem prav presenetljivo ponosen. Povsem prostovoljno, še več, celo rade volje sem se posadil na tale mršav stol (pa seveda nisem nikogar umoril niti posilil ...) – pa ti kljub vsemu napletam o nekakšni odvezi ... No, seveda ... ne pričakujem nikakršnih obsojanj, še manj hval, problematiziranj niti zgražanj. In z vsemi mojimi moraliziranjmi si lahko mirne volje rit obrišete, ker ne mislim z njimi spreminjati ne vas ne sebe, kaj šele pridigati o tem, kaj je pametno in kaj ne!

Ime mi je Podgana. In navsezadnje mi je še vedno

ime Heinz, kakor me je bila krstila mati, in nimam pojma, kdo mi je bil izbral to fašistično ime, ker če mene vprašate, je vsekakor fašistično. Nimam navade bentiti čez sebe ali čez svoje prednike, oziroma je vsaj do sedaj nisem imel, a moj štos je v tem, da sem skušal napisati knjigo kot ženska in sem se pri tem dobesedno POPODGANIL! Rekli boste: glej ga no, kaj pa se gre tale tič!, in še: ja, kaj pa je to takega?!, napisati knjigo kot ženska!??, in se mi boste, rad verjamem, bedasto smejali v fris ...

Dve stvari, lepo prosim, razčistimo najprej, da ne boste imeli o meni kakor koli izkrivljene predstave, čeravno je popolnoma vseeno, ali je izkrivljena ali ni izkrivljena. Prvič: sploh me ni sram preteklosti, tega, kar sem v njej bil, ali tega, kar nisem utegnil biti, poze, ki sem jo poskušal na vse pretege izpiliti, da bi nasitil svojo lačno črno dušo. In drugič: leži mi v želodcu in pri tem jaz nič ne morem, pluje čez nebo in tudi tukaj sem brez moči. Opominja me na vsakem koraku, da sem bil baraba, pa to nisem hotel niti nameraval biti, pač pa je bilo vse to prej le nekakšen splet okoliščin. Rekli boste, joj, nekakšna vest ga lovi za rep, ubožca zmešanega, a rečem vam: to ni nikakršna vest, dragi moji! Hotel sem biti, vem, da mi ne boste verjeli, samo koristen, ja, koristen, za to bebavo človeštvo, katerega pripadnik sem žal tudi sam in ki ga bo nekega dne neizogibno prekril sneg, taisti sneg, ki zdaj veselo pokriva strehe v višini mojega okna, skozi katerega je vse tako smešno daleč in po drugi strani tako neresnično blizu, da ne morem več nikamor pobegniti ...

Sploh ni bila napaka v tem, da nisem žensk nikoli razumel, hočem reči, da se nisem v tej smeri nikoli kaj dosti trudil ... Ker se strinjam, da to ni nič takega, ter se z velikim veseljem pridružujem milijonom dedcev, ki tlačijo zemljo širom po svetu, ne da bi se sploh kdaj v svojem kurčevem življenju vprašali, kaj natanko roji dotični ženski personi po mislih, ko jim vrže tisti golaž na mizo, ali, bodimo no malo bolj romantični, ko se pritisne ob njihove prsi in poslušamo notri nekakšen šum morja ali kaj jaz vem kaj. Ampak, verjeli ali ne, zmeraj je izpadlo (in meni v neznanško presenečenje), da jih (ženske namreč) dobesedno in predvsem nehote na dlani berem kot piščance, in to tiste brez perja. Zdelo se mi je vse samoumevno, kar se je dogajalo (in zgodilo) med njimi in mano; bili so seveda lepi trenutki in tako naprej, ampak v celoti gledano nič posebnega, če povem po pravici. Seks je bil kakopak področje zase, čezenj se tukaj nimam namena pritoževati (od ugodja so me grizle v zatilje, v stopala in kamor si še moreš misliti, povsod so me grizle in to sem imel rad, to je zgovorno znamenje moje šibkosti, sem si lagal, čeprav so bile šibke one in

ne jaz, zmeraj sem hodil ves pogrižen naokoli, ampak – gospodje moji, to seveda ni to, vi in jaz, mi vsi to vemo, oziroma – bi morali vedeti, pa to vse pre-radi pozabljamo ...). Ženske so prihajale in odhajale, scenarij je znan in dodobra prežvečen, ... in že nekega davnega (mladostnega) dne me je ihtoma obšla nebidogatreba misel (bodi tisti dan stokrat preklet!), da vse skupaj pravzaprav nima posebnega (višjega) smisla.

No, bom takole rekel: že od svojih prvih izkušenj (z ženskami) dalje sem bil mnenja, da so le-te uporabne zgolj za eno stvar, no, kvečjemu za dve, ampak druga je, se razume, le samoumevni privesek prve – in se kajpak tiče metle in pralnega stroja (pa da pis-kra ne pozabim!). Upam, da veste, o čem govorim, če pa ne veste, pa tudi prav. Ne bom se spravljal zdaj še v sramotnejši položaj, lepo vas prosim; pred ženskami pa se še zlasti ne mislim ... Sem pač moški ... in kot tak percipiram spolno življenje neprimerno drugače, se mi zdi in je bojda tudi znanstveno pre-verjeno, kakor, to ženske, jebat' ga ...

Tole v zvezi s knjigo pa je ... kako naj rečem ... vse skupaj nekakšna huda blamaža!

Popolnoma suvereno si upam trditi, da je vsaka naslednja ženska samo nekakšna kopija predhodne (ali v najslabšem primeru prve) in da lahko z lahkoto iztisneš iz njih nekeke vsem jim skupne sokove in gošče ter jih kot pek previdno zgneteš v štrucu kruha, spečeš in postrežeš. Seveda – namen celotne 'preiskave' je bil dejansko – napisati bestseller, ki bo šel za méd, in to ne le med žensko populacijo, pač pa ga bo še posebej z užitkom prebiral tudi moški rod (za katerega je v splošnem znano, da manj bere), seveda spet z nekakšnim višjim smotrom, se pravi s takšnimle: skrivaj pokukati v žensko, ko je ta najbolj ranljiva – in najbolj (se oproščam!) neumna. In tudi, da ne pozabim, po svoje sem bil prepričan, da se bojo ženske (ob slučajnem ali ne) uzrtju vsaj parih strani mojega zadevščka nemalo nad sabo zamislile (predvsem v dobro moških) ter se, recimo temu tako, povprašale, počemu in odkod njihovo umanjkanje zdrave pameti in splošno prepričanje, da rabijo tisto svetlo liso v svojem grabnu (beri: na belem konju princa sredi teme in nadalje po tem vrstnem redu), da se počutijo izpolnjene, napolnjene (zanalašč po-nostavljam) itd. ... Da povzamem: delal sem na izboljšanju človeške rase, dobesedno, na trenutke sem se počutil kot novodobni hitlerjanec, ki kot kot cucek nezavedno caplja po stopinjah nekoga, ki je bil dokazano slab karakter, a ne more nič proti temu, in to je edino, česar me bi lahko bilo sram (vidite, pa me ni). Ker: za vsak količkaj vreden rezultat so običajno potrebne tudi velike žrtve ... In z namenom napisati bestseller je nekaj takega, kot iti se novodobnega hitlerjanca. Brez čustev skratka. Ne bom razlaga-l.

Zadeve sem se navsezadnje lotil tudi še iz mno-gih drugih razlogov in aspektov, kot na primer čisto

banalnih: ugotoviti, koliko jih bo padlo na finto (verjamete ali ne, ampak doslej je še vsaka). Nadalje: ugotoviti, kaj je tisto v ženski duši, kar te tem bolj obožuje, čim večji prasec si. Potem še par podtočk: popisati, kako dejansko agira ženska (neposredno in po stopnjah), če/ko se jo vara (se oproščam, ampak rad bi vam dejansko povedal, kakor je bilo in jaz sem jih dejansko varal!); zabeležiti, do kod se lahko greš (če si pripadnik moškega spola in se vsake toliko naveličaš njenih vedno istih for) s svojo malomarno-stjo, da te bo še zmeraj oboževala (ali pomaga smr-deči plašč ali pa je boljša umazanija za nohti – spet poenostavljam), in podobno. Se pravi – nemalo področij ...

Rekli boste (verjamem, da vé, gospe, pa še pose-bej), da sem odvraten, totalna zguba, šovinistični prasec, pokvarjeni pisun in kar je še takih in podobnih zadev. Mogoče sem res (vse to in še kaj več), a pustite mi vsaj, da vam lepo od kraja razložim. Po pravici in ničesar nimam namena skrivati (počemu le?), niti tega, da je reč po vsej verjetnosti koreninila v neveseodkodpriknjenem občutku, da jih ne bom mogel takole zadovoljevati do konca življenja, vedno nove in nove ženskice (mlade kakopak; nisem si mogel predstavljati, da bi se moral kdaj dotikati uvele kože ali gledati starostne pegice ali se – bogne-daj – poljubljati s protezami; jaz pa se bom nekega pomladnega dne neobhodno postaral, trebuh mi bo nevede zdrknil čez pas in podobne grozote, grozne misli, vam povem ...). Vedno nove in nove, ker bodo prešnje brez besed odhajale. Seveda se mi ni bilo ravno bati, da ne bi vsakič znova od bogvekod vzniknil lep nov cvet (in se mi prilepil na život), to ne; tak človek sem, kaj pa vem, od kod se mi ženski spol lepi na trup in ude. In nekaj mi pravi, da bo tako tudi, ko mi bo trebuh zdrknil čez pas (lahko pa tudi, da mi ne bo zdrknil, bomo videli), ampak seveda se na to možnost ne kaže ravno zanašati ... Malo umetnika je v meni, pač priznam (kljub vsemu), ali imam pa lase vselej tako razmršene (in vedno čez ušesa), da dobijo ženskice občutek, da me morajo nujno počesati (ozi-roma kako drugače spraviti v red).

Ampak resnično sem se čudil, zakaj odhajajo, vam rečem, da sem se. Zakaj sem vedno znova ostajal sam, zavržen in pohojen. Resnično sem se čudil ... In šele danes mi je jasno (čeprav verjamem, da je bilo vam jasno že na samem začetku), da sem jih vse po vrsti sam odgnal, spodil. Zavrgel. Pohodil. Res sem baraba. Bil ali sem še, sploh nima veze. Res sem prasec. Prava ... prava podgana sem! Ampak, kot že rečeno, se tega niti najmanj ne sramujem, če ne bi ... kako naj rečem ... imela zadeva korenin neke drugje ... in že nekaj mesecev se neuspešno spravljam k zdravniku ...

k delanju scen, če ste zapazili, k nekakšnemu

Malo sem nagnjen

LEPOSLOVJE

dramatiziranju. Zato bo z lahkoto razumljivo, da sem se tudi projekta, ki ga bom opisal, lotil z veliko vnemo, in sicer z glavnim (pokvarjenim) ciljem (ki sem ga že gori omenil) – da napišem čim bolj genialno knjigo, ki je do zdaj še nikomur ni uspelo, oziroma – vsaj ne s tolikšno mero pikantnih resnic, neposredno iztrženih iz dogajanja v živo, ki bojo zevale z vsake strani moje enkratno dovršene umetnine. Ker – zmeraj sem razlagal okoli, tistim, ki so me hoteli poslušati, pa tudi tistim, ki me niso, da sem velik pristaš neponarejenih umetnosti, originalov in enkratnih doživetij, ki se jih nikakor ne da – meni nič tebi nič – preprosto umisliti, pač pa je treba knjigo najprej živeti, šele potem je dovoljeno o njej tudi – pisati – in tako naprej ...

Zrežiral sem si torej zgodbo, jo odigral in jo potlej tudi lepo, besedo za besedo, popisal. To je ves moj greh in verjamem, da boste rekli, da spet pretiravam in da pretiravam v resnici samo zato, da bi se spet – postavljaj ...

Seveda! Seveda imate vnovič prav, kaj bi se delal lepega, sem pač (poleg tega, da prasec) tudi zguba, kaj pa naj, lepo prosim, zdaj, ko se ne da nič več popraviti. Sicer pa, četudi bi imel možnost, da kar koli podružačim, verjemite mi, da ne bi spreminjal situacije niti za milimeter. In pomembno je, da veste, da je bil moj glavni in edini cilj, kljub svojemu zgoraj navedenemu altruizmu do človeškega rodu vobče, vendarle na moč pragmatičen. Nič takega, skratka, to se dandanes dogaja in kaj jaz morem, plezanja po družbeni lestvici si nisem izmislil jaz in pisanja knjig tudi ne, in to zadnje je vendarle na moč prestižna zadeva. In oprostite, to sem si zasebno dopovedoval: človek mora biti pravzaprav že kar nekakšno govedo, če je ne napiše (in potem tudi izda, se razume), vsaj ene, tako da bo za njim ostala vsaj majcena sled, in tako dalje, saj poznate. V tej strašljivi noči sveta, ki nas bo enkrat vse nemilostno pohrustala, je z zavestjo, da boš nekoč dokončno izpuhtel v beden prahec, težko preživeti ... Tako sem se vzgajal, ne me gledat!, tako so me vzgajali drugi in tako bi najbrž tudi sam vzgajal druge, če bi imel koga, ki bi se mi pustil vzgajati ...

Ravno v tistem času smo se namreč z B.-jem (ki ti je bil nadvse ambiciozna pojava) ter z nekaj somišljeniki začeli zavzeto pogovarjati o tem, da bi, podjetni, kot smo bili, ter kulturniški, kolikor smo ali pač nismo, ustanovili svojo založbo ter smo imeli zanjo že tudi v hipu vse pripravljeno; debate so padale seveda povečini v pivnicah, to je

preverjeno zelo plodno okolje za takele projekte. Imeli smo ime, v glavi kompletne funkcije vseh članov (bilo nas je pet bodočih živin) in seveda tudi potencialni resor, s katerim bi startali. Vsega ne moreš pokriti naenkrat in to nam je bilo seveda jasno, še zlasti, če imaš na voljo enega samega prevajalca, no, se pravi dva, pri čemer je bil drugi bolj kot ne nekakšna samouka izpeljanka prvega, ki se je v prostem času bavil s prevajanjem varnostnih listov za vrtnalne stroje in podobne eksotične naprave. In tako naprej.

Ergo: začeli bi z nekakšno majhno založbico, angažirali prostovojce (recimo med znanjaki) za sprotne predstavitve svežih pridobitev, odprtih rok vabili sramežljive pesnike in jih za odrom opijanjalni, da bi nato na odru klatili neumnosti, seveda vse v našo korist, privabljali bi sponzorje in sčasoma zaposlili še kakšnega prevajalca. Začeli bi, skratka, s poezijo, te je zmeraj dosti in se zlasti med mladimi ljubitelji lepe besede množi kot gobe po nalivih. Nekje v ozadju celotnega projekta (poleg tega ne smem pozabiti, da smo imeli povečini, takole vsak zase, že kar nekaj izkušenj na tem področju, v zvezi z manjšimi urednikovanji in podobno) pa je visela moja hlastna (in morda že kar histerična) želja, nekega lepega dne v tej naši založbici (Nov človek bi se ji reklo) predstaviti tudi tisto svojo knjigo, o kateri sem vam zgoraj že nekaj pleteničil. Kanil sem jo nasloviti Podganji fris, sliši se nenavadno. In niti malo nisem dvomil, da bi bila knjiga dejansko nenavadna, kljub temu, da se Podganji fris ne sliši bog ve kako optimistično, vsekakor pa manj optimistično kot, denimo, Nov človek, čeprav se morebiti zdi tudi Nov človek hudo za lase privlečeno.

In nedvomno je pisati knjige po tekočem traku po svoje nekaj takega, kot iti se novodobnega hitlerjanca do tistih redkih knjig, ki so bile spočete v smrtnih mukah.

bilo Sandy. Seveda sem jo zanalašč poimenoval s karseda neumnim imenom; čeravno moram priznati, da sem, takoj ko se mi je predstavila, pomislil natanko to, namreč: ah, še eno bedasto ime! In čeravno se mi je predstavila zgolj kot nekakšna Sandy, se pravi z vzdevkom (bil je nedvomno samo vzdevek), je, pomislite, po pravem imenu nisem vprašal nikoli in ga še danes ne vem. Lahko, da je bila Sandra, morebiti Samantha, Samanta ali Samarina, nimam pojma! Vsekakor ni pomembno, zame je in bo zmeraj ostala zgolj vzdevek, in čeprav se vam mora zdeti pritlehno ali morebiti celo žaljivo, so mi bili vzdevki že od nekdanj ljubši kakor prava imena, se pravi izvirna, celo tisti najbolj bedasti (ker vemo, da so izvirna imena le redko izvirna, prej bi rekel, da vselej malo zapeta in nedomiseln, včasih prav butasta odnosno bedasta, kakor sem vam zgoraj navedel za primer) ... Na S. pa dobro vem, da ji je bilo ime, ker sem takojci, ko mi je dala roko – ne vem sicer, zakaj mi je dala roko, to se mi je v tistem kratkem hipu zazdelo nekako grozno arhaično in sem tudi po tej plati že kar takoj zavihal nos nad njo –, pomislil na seks! Vidite, taka baraba sem ... In ravno tisti teden, ko sva se tako nenačrtovano spoznala, sem bil dokončno sklenil, da začnem z zadevo 'padanje na finto', ki vam jo prav kmalu nadrobneje razložim. In potemtako je bila ona prva, ki se je prostovoljno vpisala v vsebino mojega vélikega projekta.

Spoznala sva se (recite in pišite) v knjigarni. Nenavadno ali pa tudi nenenavadno, kakor vzamete, jaz bi rekel, da prej malo dolgočasno, a nič hudega. Kjer sem – skratka – kupoval neke sorte rokovnik (verjetno vam je že jasno, zakaj, za moj idejno-tehnični projekt namreč!). In, finta pa taka, tudi ona je kupovala nekakšen 'zvezek', celo je prijela v roke taisti rokovnik, ki sem ga nameraval kupiti jaz (malo sem se namrščil) – in tako dalje, ne bi zdaj dolgovelil ...

Če se zdajle malo distanciram od tistega dne ... od tega je pravzaprav že tako dolgo, da se mi sploh ne bi bilo treba distancirati ... minilo je dobrih pet let, ljudje moji (rekli boste, pa kaj je to takega, človek božji?!, še zmeraj je pet manj kot petnajst!),... a meni ta zadeva še danes, kako bi rekel, leži na želodcu ... Če me razumete ... Pa vendarle ... če se skratka malo distanciram – danes vem, da mora biti človek popoln osel (od osla osel!), da se hoté (še več – celo name-noma!) vrže v takle zajeban posel, z rokovniki in z vsem ostalim, kar spada zraven. Ki je sicer v mojem primeru prinesel nemalo zanimivih odstretov, morda celo uporabnih, o tem presodite sami, pa vendar, če zdaj po petih letih rezimiram pozitivne in negativne posledice, lahko brez pomislekov povem, da je bilo negativnih neprimerno več, se pravi, jih je še, pa ven-

dar ... pustimo zdaj moje zdravstveno stanje ter spaneč lepo pri miru ... Ampak tega se nisel lotil, ponavljam, iz nikakršne hudobije, dolgčasa ali nevemščečesa krutega. Že res, da sem hotel uspjeti na čim lažji način (in to je s knjigo), ampak ta knjiga bi bila koristna, v to nisem nikoli dvomil, bog mi je priča, da sem hotel, da bi imeli vsi nekaj od nje in potemtakem jaz še najmanj ...

Sandy se mi je zdela takole, na prvi pogled, povprečna punca. No, ne ravno povprečna, že lažem ... hočem reči, bila je kratko pristrizena, pa vendar ne deško, imela je nekakšen svoj, če smem takole reči, stil, ki je nekolikanj ličil na deškega, dejansko pa se je smejala čisto po žensko, oboževala je kremšnite in Sylvio Plath (to sem jo jaz navadil), postavico je imela tudi malo deško, pa ne preveč, bila je sloka in dolga kot hudo leto (in pravzaprav le za prst ali dva nižja od mene – ki se imam za visokega človeka). A imela je v sebi, v svojem pogledu, ko se je takole potopila vate – odnosno vame (se že mehkužim ...), nekaj boginjskega (in že tudi pretiravam, ne morem iz svoje kože!), nekaj despotskega in obenem – spet flancam – deškega. Nekaj, česar si nikoli nisem hotel priznati, da je tamkaj (in si še danes ne). Nekaj, česar nisem nikoli v celoti razumel (ker se sploh nisem trudil razumeti, jasno). Nekaj takega, da me še danes glava boli, če pomislim, kakšna svinja sem bil ...

Sprva je bilo vse tole z njo mišljeno kot nekakšen hec, kajti nisem se mislil zadrževati pri posameznem primerku ženskega spola dlje, kot bi bilo resnično potrebno – da se skratka izsledi najnujnejše. In bilo je mišljeno kot šala, ki nikakor ni nameravala trajati dlje kot nekaj dni, v najslabšem primeru en teden. Potem (sem rekel), potem si bomo že kaj izmislili, za tisto knjigo, samo da bo za začetek, potem bomo šli itak dalje in se lotili kake nove navijačice, natakariče ali študentke; ker, saj me razumete, nujno sem rabil nekaj za začetek, nekaj, da bi vžgalo; začetki so pomemben del slehernega nadaljevanja, od vsakršne opulence ponavadi ostane komaj kaj, se pravi pri koncu, ko je že vsega konec, v najboljšem primeru pa ravno začetek in konec. Pa se ti je zadevšček zavlekel v celo leto, nato v dve ... In tako dalje. Skratka – celih pet let sem tuhtal (seveda je naposled zgoraj navedena S. spregledala in pobrala svoja šila in kopita), verjamete ali ne, se skratka na lastne stroške specializiral na področju, ki se mu reče ... hm ...

Ne trdim, da mi je v celoti uspelo, se pravi – vživeti se v lepši spol, tega si zares ne bi upal trditi niti v najlepših sanjah, pa vendar – glede na obnašanja dotičnih njega predstavnic, s katerimi sem se pečal, glede na njihova vedenja in ukrepanja zoper moje navidez nepredvidljive izpade, si upam reči, da sem svoje delo opravljal z veliko mero dovršenosti in vsekakor tako, kot je treba. Za kakšno ceno, o tem

seveda ne kaže izgubljati besed ... Zadeva me je na začetku, ne bom tajil, zabavala, bolje povedano – kratkočasila, nekako sam od sebe in ne vem kdaj sem zrasel na ego do neslučenih višin, postal sem samovšečen mladec, ki se svojega vpliva na mehko ženskih kolen hudičevo dobro zaveda, kar pa seveda še ne pomeni, da se ne obnaša (po sili) malce nerodno in bedasto, se pravi, kakor da ne bi vedel, počemu deklice v njegovi bližini tolikanj zardevajo, medlijo in podobno ... Imel sem jih na dosegu roke, kolikor se mi jih je zahotelo, pa se sploh ne mislim hvaliti; nisem lepotec, tega seveda niti v sanjah ne trdim, lahko pa popolnoma suvereno izjavim, da sem bil vselej (se pravi – vsaj na začetku) nekoliko bolj urejen kot drugi mladci, v smislu odišavljenosti in frizure zmerom brezhiben; oblačil sem se malce nonšalantno (to je puncam strašno všeč) in dajal vtis, da sem vselej globoko zamišljen, malce otožen; kratka, vse je bilo pretenciozno, da bi me bilo, če bi bil kdo drug, kar sram povedati. Ampak, kot sem že rekel, ničesar se ne sramujem in tako bodi. In postal sem pri koncu dobesedno čistokrvna podgana z rodovnikom!

Hotel sem, priznam (potem, ko sem videl, da bo vžgalo bolj, kot sem predvidel): da bi se počutila nesmiselno. A čisto mogoče nisem v resnici hotel ničesar takega. Danes je težko vrednotiti stvari, ki so se zgodile v času nazaj, iz trenutnih vzgibov in ne da bi o njih dosti razmišljali, v času, ki se zdi, kakor da ga nikoli ni bilo. Kakor je nemogoče v meglenem zimskem jutru razločiti skrite grimase obrazov za

ovratniki površnikov, veter jih nosi mimo kot prikazni iz drugega filma, ki z nami nima in po vsej verjetnosti nikoli ne bo imel opravka.

Ampak vem, da sem ji vendarle zavestno storil mnogo krivice, in to boli kot nož v hrbet.

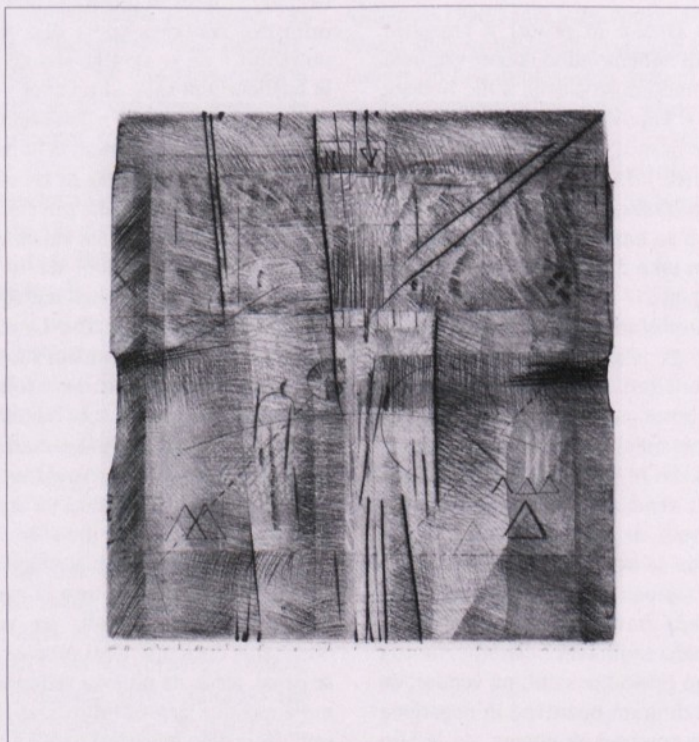
Koliko velikih ljubezni dejansko obstaja, ki jih ne bi bilo bolje že na začetku, še preden bi se utegnile razpasti v neizogibno morbidnost, zreducirati v navadno past za miši? In koliko zares žlahtne resnice se skriva v tem, da preveč bližine deluje kot daljava, ki plaši?

Sam pri sebi vem, da mi je danes tako blizu ravno zaradi tega, ker sem ji pustil, da je šla tako daleč. Tako daleč stran ... Niti sanja se mi ne, kje živi in s kom obeduje, kakšne filme gleda in ali je srečna ali ni. In morebiti se prav zaradi takih malenkosti – človek želi vedeti vsakršno podrobnost in v resnici le redkokoga zanimajo veliki dogodki, ki nam jemljejo sapo – počutim, kakor da so iz mene izpuhteli vsi lepi dnevi, ki sem jih nekdaj, tako se mi je vsaj zdelo, okušal brez pomisleka.

Hotel sem vse in tudi njo sem hotel, razlika je le to, da sem njo hotel za spoznanje bolj kot druge. In to je bila napaka, ker si tega nisem hotel priznati.

Ljudje se neskončno radi vračamo in preverjamo, koliko se naš še spominjajo. Tisti, ki so nas imeli nekaj zelo radi.

Lovi me podnevi in ponoči, včasih si priznam, a zelo velikokrat – še raje – zamolčim.

Franc Berhtold, Portal III, jedkanica in suha igla

Peter Petrovič

LISIČINA

(odlomek iz romana)

11

Imela je menstruacijo. Včasih kak mesec je bila prav zoprna. Stiskalo in bolelo jo je v trebuhu in križu, glavoboli so bili hudi in bila je zelo tečna, skrajno nerazpoložena. Dolgo časa si je domišljala, da bo po vseh tistih mladostnih neumnostih in packarijah, ki jih je doživela v brigadi in še potem, sčasoma bolje, da bo temu prispevalo kolikor toliko tudi seksualno življenje, občasno in neredno, kakor ga je pač zmogla zadnje čase s P.-jem. V času menstruacije si je vedno strašno želela seksa, biti z moškim, pa čeprav je vedela, da je to noro in nemogoče in ne prav. V kopalnici se je gledala v ogledalo in zdelo se ji je, da vsakokrat njene oči silijo bolj ven, ven iz jamic, da so bolj izbuljene. Tega jo je bilo groza, tako kot jo je bilo groza, ko je gledala svoj mali napeti in v krču otrdeli trebuh na kratkih nogah, kjer so se počasi začele kazati gube, kot da bi se sesedale mišice. Vedno bolj je vedela, da gre vse lepo in prijetno hitro mimo, da je prav nič niti ne oplazi in da postaja lakomna za neuresničenim življenjem. Popoldnevi po službi in večeri pred nočjo so bili moreči, so jo spravljali v obup.

Ko jo je poklical, je bila sprva vsa navdušena, vedela je, da bi lahko bil tista drugačnost v njenem bednem življenju, ki se mora, ki se lahko zgodi, brez vsake sledi perspektivnosti, trajanja, brez vseh usedlin, pa vendar nekaj, kar jo veseli, si želi že nekaj časa. Pa je morala požreti slino, tisti čas si je z roko tiščala trebuh, da bi malo popustil krč in seveda mu je rekla za še tri dni odloga. Da tri dni še ne more. Potem v petek pa da bosta lahko skupaj. Rekla mu je nekaj od tega, mogoče tudi kaj drugega, ampak mislila je zagotovo tudi na to, da bosta skupaj. Bilo je neverjetno, da se ji prej, ko je stanovala pri njih, v njegovi sobi, in je bil tisti ključni faktor, ki je rekel dobro, bom pa nekaj tednov spal v dnevni sobi, faktor, ki je prevagal, odločil, da je bila njihova podnajemnica, in tega skoraj ni opazila, nič posebnega ni zdel, nobenega globokega vtisa ni naredil nanjo. Suh, pretegnjen študent, takih je večina, skuštrane, malo predolge lase je imel, govoril je prehitro in z naglasom mesta, ki se je mešal z domačim narečjem. Študent, ki se trudi, ali pa in o tem prepričuje starše, se ji je zdel nekaj bledega, in ki misli, da bo svet njegov, ko bo končal faks. Njegova velikodušnost v zvezi s sobo se ji je zdela celo nezrelo dejanje, nekaj nepotrebno bedastega. Saj bi ji njen zvesti in nadvse pozorni tovariš P. v vsakem primeru moral urediti bivanje, če jo je že povabil k sebi. Zdaj o tem ni bilo nobenega dvoma več. Hotel jo je imeti zase in ob sebi, ves čas, neprenehoma, vse ostalo je bil le maneuver, narejene in prirejene okoliščine, da je dosegel ta cilj. Vedno manj ji je bilo jasno, ali ima z njo sploh resne namene, namene, ki bi zanimali njo kot žensko, ki ima še malo časa, da se gre resno, urejeno življenje.

Ko je stanovala pri tisti prijazni družini, je uspel biti le trikrat, štirikrat z njo, ker hiša ni bila skoraj

nikoli prazna. Gospa gospodinja, gospodar delavec, skoraj nikoli nista nikamor zahajala, vse noči sta bila doma. Tistikrat, ko je bil le z njo, pa je bilo popoldan, bila sta na trnju, v nekakšnem stresu, da se ji je upiralo. Enkrat je celo slišala, da pod oknom kliče njegovo ime njegova žena, saj je norec prišel z avtom, ki ga je parkiral za hišo. Bilo je skrajno napeto in v paniki sta se oblačila ter se potem delala, da šturdirata neka gradiva. V miru, sama seveda, kar v službi žal ne gre. Mogoče je žena celo nasedla. Čez čas ji je bilo zelo neprijetno, ko je analizirala ta dogodek. Trdo ga je ozmerjala in mu rekla, da bo že zdržala brez njega in njegovega te mesece, ker se obljubljeni zaključek gradnje zavlačuje.

Po tistem, ko je videla, kako se je zvijal pred ženo, pa ko je bila pri njih enkrat na kosilu, ji je bilo popolnoma jasno, da se on ne more, da se vsekakor ne bo nikoli razvezal, čeprav ji je o tem večkrat pred meseci še govoril. Na neki način je to niti ni motilo, bilo ji je vseeno. Posvetila se je delu, skrbela je, da vsaj pri izgradnji laboratorija ni bilo zamud, da je bila naročena in dobavljena prava oprema, strokovno inštalirana, da je njen sodelavec vedel, za kaj gre, našla je pot in način in čas, da je z direktorjem diskutirala o njenem delu, njeni vlogi v tovarni, o podjetju širše in da je zato bila večkrat tudi na službeni poti v tujini. Nekajkrat, kot v nekakšnem predahu, se je tam v svojih prostorih sestala tudi s tehničnim, naredila je tako, da sta bila zagotovo sama, njej se je tedaj hotelo in sta se vzela. Bilo je vznemirljivo. Trda miza pod njo, nobenega nihanja kot v pojahani postelji, zaganjal se je z vso silo vanjo, kot da je res že imel silo, in potem počitek v mehkem fotelju, ki ji ga je odobril direktor zunaj druge opreme, ki je sledila sklepu delavskega sveta. Kadar je direktor, to pa ni bilo posebej pogostokrat, prišel k njej v laboratorij, je vedno sedel v tisti fotelju in rad rekel, da sta kupila dobro stvar. Ona mu je pritrčila, vseh ji je bilo, da je to rekel v dvojini.

Nekega jutra je bil zelo vznemirjen, ko je vstopil, to se je na njem, ki je znal sicer vse dobro prikriti, takoj videlo, celo ona, ki ga je komaj poznala, je to opazila in namesto k fotelju je šel najprej k oknu.

»Poglejte to tovarno, inženirka. Od tod, z vašega okna se dobro vidi velik in glavni del tovarne. Nekaj smo naredili. Mislim, da več, kot so mislili nekateri pred časom. Veste, ni bilo lahko začeti potem, ko je bilo v mojstrih še eno samo klečeplazenje, še stari duh lastniških odnosov. Brez mojstrov pa tudi ni šlo, nekdo je moral znati delati in komandirati ljudi. Včasih bi jih najraje pospravil, kot smo to znali tam, ni važno, vi ste še premladi za to. No, le pogledjte! Za vas je tu vse normalno in kot od vekomaj. Seveda. Prav je tako.«

Potem se je obrnil in šel je do fotelja ob mizi ter kot ponavadi sedel vanj. Nagnil je glavo nazaj, kot da nekaj pomembnega razmišlja ali pa se mora odpočiti.

»Kaj je danes z vami, tovariš direktor?«

LEPOSLOVJE

Regina je bila direktna in jasna, kakor sta se ponavadi pogovarjala.

Gledal jo je kot bitje, ki se mu lahko spove. Kot da je Regina edina v tej tovarni, ki verjame, ki ve, da je tovarna, kakršna je danes, rezultat njegovega dela, da so odnosi med ljudmi, med zaposlenimi, rezultat njegovega dela, da je izvoz in polna proizvodnja tudi rezultat samo njegovega dela, da je vse tu naokoli rezultat njegovega dela. Toda njegov izraz, njegov pogled ni bil pogled napihnjena, človeka, ki vse druge daje v nič, ne, bil je le taktirka, dirigent ansambla, komandant. Ko ga je takega gledala, se ji je posvetilo, da bo moral v kratkem na novo funkcijo, da bo zapustil to tovarno. To jo je zmedlo, ker je tudi preko njega šele začela graditi svojo avtoriteto, delovno samostojnost. Na tehničnega se ni mogla zanesti, v tem smislu že ne. Ni vedela, kaj naj stori. Počasi je šla do okna, gledala je ven in potem je od tam tiho rekla: »Res je. Podjetje, kjer sem bila prej v službi, je bilo čisto drugačno.«

Potem ji je zmanjkalo besed. Vrnila se je k njemu, pogledala ga je mehko in resno obenem.

»Direktor, kaj se dogaja?«

»So vam ponudili, da bi se včlanili v partijo? Seveda ne. Danes se nihče več ne ukvarja z novimi sodelavci, s strokovnjaki. Zato pač ne veste za nekatere pomembne stvari. Glejte, sinoči je bil sestanek občinske kadrovske komisije, kadrovali so me za kandidata za predsednika občine. Saj je res, da sem dober kandidat, da ni trenutno boljšega, pa mi je vseeno težko, da bom po volitvah moral zapustiti tovarno. Veliko let sem delal tu, veliko življenja sem pustil znotraj tega plota. Tudi vi, svež kader v tovarni, ste na neki način moje delo. Upam, da me prav razumete. Mogoče sem pa že tudi malo okorel v tej sredi, morda moram to šele dojeti. Seveda je partijska disciplina še vedno moja vrlina.«

Potem je nekako zlezel vase, skoraj utopil se je v fotelju, ki je zdaj bil nenadoma mogočen. Ko ga je takega videla, je vedela tudi, da ni bil človek fotelj. Da je bil človek bataljona, delavske tovarne, kot človek akcije se je dokazal. Birokracija je bila smrt za take ljudi. Mogoče tudi zanj. Mogoče je to podzavestno celo čutil. Tudi sama je postala žalostna.

»Kdo vas bo pa nasledil?«

Vprašanje je bilo enostavno, pa zato toliko bolj boleče.

»Kako nasledil? O tem včeraj še nismo razpravljali.«

Nehal je pravzaprav sredi stavka, brez odgovora. Mogoče je bilo to zdaj najbolj prav. Mogoče bi bilo vse drugo odveč, preveč.

»Veste, inženirka, da bi zdaj spil vinjak. Nikar ne recite, da ga v laboratoriju nimate.«

»Hm, presenetili ste me, tovariš direktor, moram pogledati po vitrinah. Upam, da bom kaj našla.«

Odpirala je vratca vitrin in iskala steklenico z alkoholom. Zares je vse delovalo pristno. Kot da zares ne ve, če je kaj take pijače pri hiši.

»Kaj pa njemu ponudite, ko je pri vas?«

»Komu?«

Tako kot nenadno vprašanje, je bil tudi kratek, zaletav odgovor nepričakovan. Te besede so preselele trenutek. Nenadoma je bilo vse drugače. Vedela je, da mora prehiteti vse, da mora rešiti to situacijo. Sebe.

Zarezala se je, potem pa se je zarežal tudi direktor.

»Hudičevo dobri ste. Vas se ne da zмести. Všeč ste mi tudi zaradi tega.«

»Hvala. Cenim vas, ker ste eden redkih, ki me poskušate razumeti. Nikar ne mislite, da mi je tu pri vas lahko. Nikar ne mislite, da se ženska lahko afirmira v novem okolju, ne da bi bila izpostavljena preverjanju, natolcevanju, šikaniranju. Pa imam trdo kožo, veste.«

Teh nekaj stavkov jo je utrudilo, bila je upehana, globoko je dihala in oči so ji silile iz jamic. Taka ni bila prijetna, tudi na pogled ne.

»Že dobro. Umirite se. Direktor pa že lahko malo potipa po šibkih točkah sodelavcev, ne?«

Natočila je dve dobri meri vinjaka, zanj in zase.

»Na dobro vodenje občine, tovariš direktor,« je rekla in podržala kozarec visoko pred nosom.

Direktor je vstal in samo trčil s kozarcem ob njeno. Nič ni rekel. Spil je vse do dna, potem je postavil prazen kozarec na mizo in počasi zapustil pisarno. Ostala je sama in to je bilo nenadoma zelo moteče in moreče. Zbegano je oba kozarca potisnila pod vodovodno pipo in ju splaknila. Otresala je še zadnje kapljice, kot da noče nobene sledi, ki bi izdajala, da je bil nekdo pri njej. Pa čeprav je to bil njen direktor, bodoči predsednik občine.

Sedla je v fotelj in hotela malo miru. Pa ni mogla biti mirna. Direktorjeve besede o njem so bile preveč jasne in očitne, da bi jo to ne vznemirjalo. Vse do tega trenutka si ni bila na jasnem, v kakšnem odnosu sta pravzaprav direktor in tehnični. Zdaj je postalo vse kristalno jasno, ali pa samo še bolj komplicirano. P. se je seveda hvalil z dobrim sodelovanjem, o skladanju pogledov, o velikem vplivu, ki ga je imel pri direktorju, še posebej na sestankih kolegija, ko je bilo skoraj vse, seveda vse, kar je predlagal, sprejeto, njemu naloženo, da izvede. V teh nekaj mesecih, kar je bila zaposlena v tej tovarni, pa ni mogla ugotoviti, koliko vse to drži. Njen nadrejeni je bil tehnični, velikokrat je prišel k njej delovno, pa tudi drugače, nekako je skrbel, da se je držala laboratorija, svoje pisarne. Ni bila članica kolegija. Dela je bilo veliko, saj so laboratorij šele postavljali, pa je že moral dajati rezultate. Posebej komercialni je bil tečen, kadar je le mogel, ji je telefoniral, naj se zaveda resnosti situacije, saj tujih kupcev nič ne briga, če se nima epruvet v predalčkih. Bila je jezna, šla je k njemu, da mu pojasni razmere, pa jo je napolnil do tehničnega, da pač nima nič z njo, ji je zabrusil že pri vratih. Šla je k tehničnemu in mu vse povedala. Da bo uredil na kolegiju, ji je obljubil, potem pa jo je objel in poljubljal. Ni bila potolažena, še bolj razburjena je sedla za delovno mizo in nahrnila tehnika laboranta, ki se je motovilil za mikroskopom.

Zvečer je spet premlevala direktorjev obisk in njegove besede. Tokrat je bil pri njej s posebnim namenom. To se je dalo takoj razbrati iz njegove prizadete pripovedi o kandidiranju za predsednika, še posebej pa, ko je rekel za pijačo. V tovarni ni bilo dovoljeno piti, prinašati alkohola in biti pijan. Ali je to bila past, v katero se je zlahka ujela, ali pa res samo gesta v trenutku slabosti? Mogoče tudi njeno slovo. Mogoče je direktor kaj naklepal v zvezi s tehničnim? Bilo je moreče. Pa še krči v trebuhu.

Vrgla se je na posteljo in se poskusila umiriti. Solze so ji pritekale iz oči. Solze bolečin, solze nezanesljivosti, solze osamljenosti, izgubljenosti, zdaj že tudi besa. Mogoče bi morala s kom govoriti. Mogoče mu ni smela reči, da lahko pride k njej šele čez tri dni, saj mogoče ta nezrel študent nič ni dojel in potem bo čez tri ali štiri dni že spet delal kakšen izpit in ga ne bo doma. Mogoče bi ga morala poklicati, reči mu, da je zdaj nova situacija, naj le pride na klepet, gledal bo televizijo, se bo že kaj našlo, saj zdaj ima že tudi hrvaški in celo avstrijski program. Solze so ji le še bolj lile. Potem se ji je zazdelo bolj prav, da bi nadaljevala pogovor z direktorjem, vsekakor bo morala enkrat razčistiti njegove namige, pojasniti mu svoje videnje dela v tovarni, pa tudi svojega življenja, a ni imela ideje, kako naj zdaj pride do njega. Če bi ga poklicala domov in mu predlagala sestanek, pa še tega pri njej, bi se zanesljivo vmešala njegova žena, podivjala bi zaradi ženske, ki jo je privlekel tehnični v tovarno, tisti tehnični, ki mu itak ni v oporo in je nestanovitven sodelavec: tu ima družino in položaj. Mogoče je pa direktor na kakšnem sestanku, seveda, to bo še najbolj verjetno: zavrgla je to misel. Še prej je zavrgla misel na P.-ja, ne, ne, z njim se nocoj pač ne misli pogovarjati, srečati. Ni razpoložena. Ni pripravljena poslušati ga, pustiti se mu valjati po sebi. Preveč je zlomljena, preveč sita vsega.

V kopalnici si je splaknila oči. Zgrozila se je, ko je videla, kako velike kolobarje ima pod očmi. Še je zajela vodo v obe roki in potopila je obraz vanjo. Bilo je blago in pomirjajoče. Ponovila je to še dvakrat. Potem si je s frotirko otrla obraz in roke in se namazala po obrazu z blago kremo. Dišalo je prijetno in močno in sedla je na rob kopalne kadi. Tu v tem malem prostoru, kjer je bilo največ njene intimne, se je zdaj počutila varno. Kako čudno. Kako je rahla, kako reagira. Včasih ni bila taka. Včasih, ko je bila otrok in niso imeli kopalnice, je tudi imela svoj intimni, skriti kotiček. Kateri otrok ga pa nima. Vsi morajo kdaj kam uiti, se skriti pred vsemi. Vedno se je še posebej želela skrivati. Se je skrivala. Imela je očima, ki je ni imel rad. Očim z mamo ni imel otrok, pa nje vseeno ni imel rad. Potem je to poskušala razumeti kot ljubosumnost, kot jezo in bes, ker je bil nezmožen imeti lastne otroke. Ampak to je bilo že potem, ko jo je minevala puberteta. Hitro je dozorela. Prsi so ji izstopile prej kot sošolkam. Mala, drobčena s tistima izboklinama na prsih je bila kar nekaj časa igračka očimu. Pravil ji je, da je zdaj pa res dobre volje, naj le pride k njemu, dobila bo potem bonbončke, pa jo je vzel na kolena, gladil jo je po trebuščku, pa po ramejih, potem še po tistih malih, svežih dojkih, pa spet po trebuščku. Ni ji bilo prijetno, bila je v nekakšnem krču, vsa trda, ker jo je bilo strah, ker se je bala očima. Kadar je bila mama doma, je bil vedno strog, je govoril, da je treba punce trdo držati, da bodo potem v življenju ubogale može, saj je to prvo pravilo dobrega zakona. Njej se ni zdelo, da ima mama dober zakon, da se imata rada z očimom, delala je pač cele dneve, ker je tudi tisti del kmetije, ki ga država ni vzela, bil velik, očim je bil vratar v kombinatu in je večinoma delal ponoči. Očeta se je komaj spominjala, ker je po zaporu imel tuberkulozo in je hitro umrl. Mama o njem ni nikoli nič govorila. Tudi z očimom je malo govorila. Malo sta bila tudi skupaj. Vsi so bili malo

skupaj. Razen včasih, ko je očim bil res dobre volje, kot ji je rekel, ko jo je klical po dvorišču in po sadovnjaku. Nekoč, ko mu je spet tako sedela vsa trda in prestrašena v naročju, je prišla mama nenadoma v hišo. S hitrimi koraki je stopila do nje, pograbila jo je za roko, izvlekla iz oprijema očima, ki je bil zdaj tudi trd, to je čutila, ko se ga je za trenutek še dotikala, potisnila si jo je za hrbet, kot da jo brani vsega hudega, in siknila: »Svinja. Mene imaš, ne nje. Mene pa nočeš, vem.«

Potem je bil očim le še svinja. Pustil jo je pri miru. In svinje so bili skoraj vsi moški. Tudi Jovan v brigadi, v katerega se je noro zaljubila v enem samem trenutku. Bil je tisti moški, ki ga je njena ranjena duša in zapuščeno srce željno čakalo. Vse do trenutka, ko ga je videla, ko sta se srečala. Bilo je noro, bilo je lepo, bilo je nujno. Vse je bilo stvar enega trenutka. Tudi on je to hitro odkril. Bilo jima je lepo, čeprav so bili vsi brigadirji vsak večer zgarani, prepoteni, skuštrani. Ali pa mogoče prav zato.

Prehitro je minil mesec dni. Potem je bilo še nekaj pisem, ni ji niti odgovoril na vsa, v zadnjem pa je suho napisal, da jo je imel prav rad, da je prima punca, da pa je njegova prva in prava zdaj celo noseča in se mora tega zavedati. Da bo imel zato pri študiju nekaj težav. Pa bo že moralo iti. Potem je še pisal: »Saj boš razumela, Regina, da je bil čas v brigadi pač čas graditve nove domovine, čas, ko smo se kalili, pa tudi čas zabave. Midva sva se lepo, zares lepo zabavala. Mogoče tega zlepa ne bom pozabil.«

Prosim te, ne piši mi več.«

In mu ni več pisala. Potem so bili vsi moški samo še svinje. Potem je imela mnogo moških, vsakemu je na koncu povedala, da ga je samo vzela, enkrat, večkrat, pa nič več.

»Gremo, dragi, nisi mi več zanimiv, sploh nisi bil, sem te samo testirala. Ocena dve.«

Eden jo je v nekem čudnem besu potem, ko mu je to povedala, močno udaril v obraz, da je imela več dni modrico okoli oči. Bila je ponosna tudi na to. Bila je ponosna nase. Bila je ponosna, ko je končala fakulteto in ko si je našla službo. Bila je ponosna, ko je dobro delala in so ji to priznali. Nikogar drugega ni bilo, ki bi bil ponosen z njo. Mama in očim sta živorarila, malo je vedela o tem. O življenju tam na vasi ni hotela veliko vedeti. Bilo je veliko drugega, ki jo je zanimalo in o čemer je hotela vedeti več, biti poleg. Tako je na enem od strokovnih seminarjev spoznala visokega, uglednega, razmišljujočega inženirja iz tovarne v nekem drugem kraju, ki za njuno poznanstvo sploh ni bil važen. Po dolgem času je spet odkrila nekoga, ki je bil primeren njenemu razmisleku, zdaj že nekako zreli strokovnjakinji, ki ji je to takoj priznal, jo cenil, spodbujal. Bil je nekdo, ki jo je dvignil iz sivine, v katero se je bila zavila zadnja leta. Spoznala je, da je to pravzaprav čudovito, da je to nov izziv v njenem življenju. Spoznala je, da še živi, da še ima življenje, s katerim je vredno kaj početi.

Še večkrat sta se srečala zaradi stroke. Potem tudi zaradi seksa. Zaradi njiju, sta si rekla. Njemu je bila tudi potrebna, tega niti ni skrival, njej pa je po nekakšnem besnilu in potem po vsem drugem bilo tudi prav, da še živi enostavno, normalno, kadar pač. Razvilo se je prijateljstvo, krhko, to se je vedelo takoj, oba sta bila preveč obremenjena, da bi se lahko slepi

la, potem pa se je on zaljubil. Ne, si je govorila, to ni dobro, odvrniti ga moram od norosti, potem pa je tudi njej prišlo in v nekem trenutku je imela v mislih zakon, zakon z njim, mogoče celo otroke, čeprav ji je bilo jasno, da po vsem v njenem življenju to ne gre kar tako. Prekletu življenje. Ko se ti zdi, ko misliš, da ga imaš v rokah, ugotoviš, da je navaden kup dreka. Imela je dreka že dovolj. Zato se ji je tudi življenje že studilo. Imela pa ga je še vedno rada, to svoje življenje. Nadvse. Zato je tudi šla z njim. Čeprav je bil poročen, čeprav ji je bilo jasno, da nima z njim nobene perspektive.

Ko ji je tako zagonetno in nespretno povedal, da jo vabi, no, vabi jo njegovo podjetje, on je le vse uredil, da je tako, da prevzame odgovorno delovno mesto vodje laboratorija, on pa bo samo njen šef, je bil to nenadoma za njo nekakšen resnično velik izziv. Vse tisto, da bosta bolj skupaj, da se bosta lahko večkrat srečevala, pogostejše uresničevala svoje sanje, je bil dodatek. Seveda je bil to dober, mamljiv dodatek. Vse je po premisleku, po nekakšnem sprenevedanju vzela zares. Za pravo stvar. In da je os te prave stvari. To je bilo res njeno, tega si je že dolgo spet želela. Da, spet se je moralo to zgoditi. In se je.

Skoraj je omahnila z roba kopalne kadi. S težavo je vstala in se spet pogledala v ogledalo. Bilo je nekako prazno, kot da se v njem kaže ženska, ki je prazna, ki misli, da se ji je ne vem kaj vse že dogodilo, pa se tega ne vidi v ogledalu, ki kaže življenje. Kdo je najresničnejši v deželi tej? Jaz? On? Vsi? Prekletu. Vse je bilo spet kot nič.

Zaželela si je, da bi ti trije dnevi hitro minili.

12

Močno se ga je držala okoli pasu. Ni vozil hitro, nič ni divjal, saj je vedno tudi kaj povedal nazaj, ji razložil, kaj se vidi, kje sta ta trenutek, ko sta se vozila z motorjem po razgibani pokrajini. Močno se ga je oklenila okoli pasu, ker ji je to bilo všeč. Potem jo je preblisnilo, da se je tako oklepala tudi Jovana, ki je bil v brigadi inštruktor in izpitna komisija obenem za izpit kategorije A. Prekleti Jovan. Koliko jo je prevozil, koliko jo je vozil, povozil. Kako moreš še vedno o tem misliti?

»Dobro voziš. Zares uživam. Všeč mi je, da ne divjaš.«

To mu je pihala v ušesa, kadar je bil tiho, kadar ni kaj povedal, kje sta, kaj se vidi.

»Ja, tudi meni se zdi, da je tako najbolj prav.«

»Res je, zdrs, pa si v godlji.«

Mislila je na svoje zdrse, ki jih je bilo nenadoma že zelo veliko. Mogoče pa vsi niso bili omembe vredni in nima smisla zdaj to dvigovati do neba.

»Danes je dobro. Cesta je suha, malo pa jo je namočilo pred dvema dnevoma, kar je najboljše za motor, ker se ne praši.«

»Dobro vse obvladaš. Si pravi mojster.«

»Nič posebnega. Je pa dobro vedeti, kdaj lahko greš do kod. Kje je meja.«

Madonca, vozi se s profesionalcem. Od kdaj so pa nove generacije tako razumne, polne presenečenj? Še P. se je komaj znal obvladati, kadar je s fičotom vozil po vijugastih cestah. No, res je druga doba, res je nor

na to, da ima avto, s katerim se lahko pokaže. Pred njo. Da mu je življenjski izziv, je nekoč rekel. Pred vsemi.

»Velja to za vse v tvojem življenju?«

»Prosim?«

»Nič, nič, se bova potem pogovorila. Greš k meni, ne?«

»Kako k vam? Saj se peljeva na izlet, ne?«

»Ja, no, po izletu te povabim na malico.«

Močno ga je stisnila, da je čutila njegova rebra, ker je bil tako suh. To je bilo popolnoma res in popolnoma elementarno. Tista lahka bunda, ki jo je nosil, je bila kot pena. Še brado je naslonila na njegov hrbet. Plavala sta po pokrajini, ki je bila valovita, lepa, zelena, dišeča, domača.

Na nekem prevalu je ustavil. Motor je umirjeno brnel in čutilo se je, da piha prijeten veter. Obrnil se je k njej in pokimal. Razumela sta se. Spustila ga je. Stopila je z motorja, potem še on in ugasnil ga je. Postavil ga je na stojalo, preveril je, da je stabilen, da ne bo padel, ko je bil tako visok, in potem je snel roka-vice.

»Tu je res lepo. Tu je tudi občinska meja. Zdaj sva se vozila po makadamu, od tod dalje pa je cesta asfaltirana. To je občina, kjer je bil pred dvema letoma potres, pa so dobili državni denar in denar iz solidarnosti. Saj je prav.«

»Oprosti, kaj je prav?«

»To, da imajo asfaltirane ceste. Se spomnite Skopja?«

»Seveda.«

»Saj asfaltirajo tudi ceste, če se najavi predsednik na obisk. To se mi zdi pa noro. Naj predsednik vidi, kakšno je resnično stanje.«

»Potemkinove vasi.«

»Ja, prav imate. Ampak to je bilo v carski Rusiji.«

Bila je presenečena, kako suvereno se je obnašal. Kako zgrajena mnenja je imel. Kako je bil odločen. Bilo je, kot da se je ves čas motila o njem. To ji je ugajalo.

»Kaj bova pa zdaj?«

Stal je na tem vzvišenem mestu in gledal v dolino pod seboj, kot da jo požira. Desno so bili sami gozdovi, sredi je samevala kmetija. Lepo se je videla domačija, hlev, kozolec in ograjen vrt. Da divjačina ne more pojesti vsega, kar gospodinja pridela. Tod je moralo biti dosti divjačine. Spomnil se je lova na lisi-co in na tisti njen ovratnik, ki ga je tedaj, ko je prvič prišla, tako ponosno kazala. Pogledal jo je ostro. Bil je to kritičen pogled, ki ga je opazila. Kot meča dveh vitezov sta se oplazila njuna pogleda. Ostrina je takoj popustila. Tudi pokrajina je bila mehka.

»Lahko greva malo na sprehod. Mislim, da se tam malo naprej vidi vse do mesta. Zrak je čist in razgled je dober.«

Spet je bil zrel, premišljen, pameten. Všeč ji je bilo to. Nekakšno zaupanje vanj se je gradilo v njej. Kot da rabi oporo in se zdaj kaže že čisto pri roki. Prijela ga je za roko in sta šla na rob.

Bil je že skoraj večer, ko sta se ustavila pred njenim blokom. Ves čas ga je držala okoli pasu, da so jo bolele roke, ampak počutila se je lahkotno in sproščeno. Izlet je bil prijeten, poln lepih dogodkov. Ni se mogla spomniti, kdaj nazadnje je imela tako lep popoldan.

Šel je z njo gor in najprej je telefoniral domov, da je vse v redu in da bo še malo ostal pri gospodični, ker ga je povabila na večerjo.

»Upam, da ne bosta tudi pila,« je bila v skrbeh mama.

Tudi pila sta. Regina je imela v hladilniku buteljko belega vina, ki je bilo dobro, hladno, močno. Buteljko si je ogledal s posebno pozornostjo, ker so le redka vina tedaj tako stekleničili. Če je šlo v izvoz že, sicer se je pa pilo iz litrskih steklenic in špricarji za šankom. Postregla je s suho salamo in z ementalcem, poleg pa so bile kisle kumarice in feferoni. Feferoni so bili pekoči, da ga je stisnilo v grlu in potem še v želodcu, ko je enega pojedel skoraj do konca.

»Kaj pa ste mi podtaknili, prosim vas?«

Lovil je sapo in se basal s kosom kruha, da bi pogasil pekoči občutek. Hitro si je stlačil v usta še kos sira.

»Feferon je. Moškim lahko le koristi.«

Zelo na glas se je zasmejala. Potem še on, ko si je malo oddahnil in si prezračil usta.

»Madonca, je bil močan. Moram še malo poplakniti, da se ohladim.«

»Na zdravje. Veš kaj, lahko bi me tudi ti kar tikal. Kot dva prijatelja bodiva.«

Odmaknil je kozarec, gledal jo je nekaj časa zelo pozorno, kot da koplje po njenih mislih, razmišljal je, kaj bi to lahko pomenilo, njemu ni bilo do tega, da bi bila nekakšna prijateljica, prijateljstvo je imel za nekaj med moškimi, o njej je mislil včasih v vse drugačnih situacijah, zdaj pa se mu je zdelo, da mu vse polzi iz rok. Potem je le stegnil roko, trčila sta, primaknila se je k njemu in nabrala šobico s sočnimi ustnicami.

»Regina,« je mirno in tiho rekla. »Daj mi še poljub! To sodi zraven.«

Približal se ji je z usti, malo se je tresel, zbal se je, da bo polil vino, ker je bil kozarec nalit do roba, nerodno je odmaknil roko in tedaj so se dotaknile njune ustnice. Zelo na daleč, nič pohotno, čeprav si je domišljal, da je za to zdaj prava priložnost. Imela je zaprte oči. Tega ni pričakoval. Še se je malo nagnil nad njo in še enkrat sta se poljubila.

Izpila sta do dna, kot se spodobi, kadar se ljudje pobratijo ali kadar pijejo na zdravje, na vse dobro. Pila sta tedaj na vse to, mogoče še na kaj več. To sta imela oba v mislih, pa si nista nič povedala. Za nekaj časa sta umolknili. Še je pojedel nekaj sira, ona pa je natočila še ostanek vina iz steklenice.

»Zmanjkalo je. Odprem še eno? V hladilniku je.«

»Ne, hvala. Večer je že. Dolgo sem že pri tebi. Doma bodo v skrbeh, moram vrniti motor. Saj veš.«

»Da. Škoda. Lepo se nama je začelo.«

Pogovarjala sta se še nekaj časa kot stara prijateljca, kot dva, ki se poznata in vesta vse drug o drugem že od nekdaj. Kot da vsaka beseda stoji, pade vedno na znana tla. Bilo je presenetljivo. Njo je to še bolj čudilo. Njo, ki je mislila, da vedno obvlada vse moške štose. Tudi on se je počutil suverena, človeka, ki je naredil lep popoldan, zdaj pa še večer.

»Nisva gledala TV. Nič zato, ne? Imaš rad glasbo? Kaj novega, modnega, recimo Beach boys, Beatlese?«

»Ja, seveda, Beatlesi so zelo dobri.«

»Pridi pojutrišnjem, bom sama, poslušala bova moderno glasbo. Vzemi si nekaj časa.«

Gledal je po njeni dnevni sobi, pa ni videl razen radia ničesar, nobenega gramofona, da bi lahko poslušala glasbo. Bilo je čudno, ker tudi plošč ni videl, te je imela mogoče v kakšnem predalu, da ga vabi na poslušanje Beatlov. So bili njej sploh všeč? Bila je že starejša generacija, res pa je, da so za njimi znoreli skoraj vsi ljudje. Ne samo v Angliji, Ameriki, tudi pri nas ni bilo drugače. Potem ga je prešinilo, da je rekla malo prej nekaj o dobrem začetku in tega ni znal povezati s poslušanjem glasbe. Mogoče je vse le igra, neke besede pač, ki se jih je domislila, ko je nenadoma rekel, da odide. Zmedeno jo je zdaj gledal. Sedela je, kot sedijo ljudje, ki so doma, sproščeno, mirno, z zavestjo, da so gospodarji situacije. Umaknil je pogled.

»Prav. Saj nimam kaj početi po večerih.«

Ko je odhajal, se ni premaknila s fotelja. Pomahala mu je z roko. »Pojutrišnjem. Bom že zaklenila. Hvala za lep popoldan.«

Do tistega večera pojutrišnjem se je strašno vleklo. Doma je pospravljaj po kleti, vezal je star časopisni papir in ga potem odpeljal na kolesu na Odpad. Mama je rekla, da je tisti denar lahko njegov, pa je tako malo dobil za veliko kilogramov papirja, bilo ga je toliko na kolesu, da je tja moral iti peš, riniti kolo tista dva, mogoče dva in pol kilometra na obrobje mesta, da se mu je vse skupaj zdelo neumno. Baker in aluminij bolje plačujemo, so mu rekli, ko je nekaj godrnjal. Sranje pa baker, si je mislil in se potem vozil nekaj časa ob reki. Sedel je na breg in gledal v valove. Zdelo se mu je, da odplavljajo vse, tudi njega. Pogledal je na uro in si izračunal, koliko časa bo še preteklo do jutri zvečer. Le kdo bo nocoj pri njej? Zakaj mu je rekla, da bo šele pojutrišnjem prosta? Zadnjič mu je rekla, da čez tri dni. Ali je vmes pri njej oni P. ali kdo drug, ali počne še kaj neznanega, nepričakovanega. Pa kaj le naj počne, ženska je v glavnem doma, včasih na seminarju, na seji združenja. To je vedel iz časov, ko je stanovala pri njih. P. že rine za njo, to se ve. Očitno ga tudi naroča, kot je zdaj njega. Pravzaprav je frajerka, dobra je, da vse to zmore. Jo bo treba, potem bo mogoče še bolj zanemarjala P.-ja. To si zasluži, ja, važič tehnični. Še hčerke ni znal vzgojiti. Potem bo šel enkrat k njim na obisk, enkrat, ko bo tudi on doma, naj ga gospa le hvali pred njim, pa še vedela ne bo, kaj vse bi mu lahko povedala. Mogoče bo že kaj čutil, se mu bo kaj svitalo, mogoče si bo grizel nohte, hotel kar oditi, pa mu bo seveda žena rekla, da se to ne spodobi. Saj je že študent višjega letnika. Skoraj bo tudi inženir.

Večer ni in ni hotel miniti. Bral je Švejka, ki si ga je oče kupil že pred leti. Ko ga je oče včasih bral, se je vmes nenadoma smejal na ves glas, da so se vsi spogledali. Je tako smešno, da se ne morem zadržati, je rekel oče, njemu se pa nocoj prav noben stavek ni zdel smešen. Bil je na nekakšnem trnju. Mama ga je gledala postrani, kot da nekaj slutiti. Nič ni rekla. Samo to čez nekaj časa: »Nocoj je težek večer. Vsi smo pridno delali. Mogoče bi lahko šli spat.«

Dolgo ni mogel zaspati. Zdelo se mu je, da ga nekaj trdno drži okoli pasu, da ga ona drži okoli pasu, da ne more dihati, se ne obrniti, ne sprostiti. Potem ga je zmanjkalo.

Dopoldan se je srečal z dvema bivšima sošolcema, sedli so v mestno kavarno, to se je spodobilo, je

rekel eden, pa tudi to, da spijsajo pivo na stare čase. Potem so spili še po dve pivu, kar se je tudi spodobilo, saj je vsak dal za rundo. Ko je prišel domov, je bil malo okrogel, čudil se je temu, saj pivo, trije vrčki piva pač ne bi smeli tako učinkovati nanj. Pa je. Pa je bilo tako. Bil je mehek. Po kosilu je legel in zadremal. To nikoli ni bila njegova navada. Mama je prišla v sobo in ga pokrila s posteljnimi pregrinjalom, čeprav je bilo zunaj toplo. V njem pa je vrelo. Ni sanjal, ker se je bal zares zaspati, v nekakšnem čudnem času in prostoru, v samih zmedah pa so se prikazovale pred njegovimi zaprtimi očmi slike, zabrisi, povečave, izginjave, predvsem ženska telesa. Mogoče so bile vmes tudi gole, mogoče so bile mlade in lepe, mogoče so bile lutke, ki jih je nekaj nosilo in odnašalo, da je vse nihalo kot ladja na razburkanem morju. To je doživel nekoč zdavnaj, njemu se je zdelo, da je bilo to res zdavnaj, čeprav se je še pred kratkim pogovarjal z očetom o letnem dopustu in sta se spomnila tistega dopusta, ko so bili na Rabu in je bila močna burja in je ladja, s katero so se peljali na otok, prekleto nihala gor in dol, da je bruhal, bruhal pa so tudi še drugi potniki. Zdaj mu je tudi prišlo, da bo bruhal. Planil je v kopalnico in se v krču nagibal nad umivalnik. Polival se je z mrzlo vodo. Vse naokoli je poškopil. Nekako se je napetost in krč in vse poleglo, da je lahko spet normalno zadihal. Ni šel več v sobo, imel je slab občutek, da v njej ni varen, zato je šel na vrt in se je najprej malo sprehajal sem in tja na desetih metrih, kot da je to prostor za sprehod v zaporu, kjer zaporniki hlatajo za zrakom, ki jim je odmerjen v vsem. Res se je počutil ujetega, ko je prihajal tisti čas, ko bo šel k Regini. Rekla mu je, kdaj da naj pride, rekla mu je tudi že, kdaj naj ne pride, rekla mu je tudi, da bo glasba, rekla mu je tudi, da se bosta peljala, rekla mu je tudi, da naj ji reče ti, vse mu je rekla. Vsem je vse rekla. Vedel je to od tedaj, ko je stanovala pri njih. Hudičeva ženska. Najraje bi jo poklical in ji rekel, da se ne počuti dobro in da ga ne bo. Takoj bi mu rekla, kaj se pa greš, saj sva se vendar dogovorila za noč. Kaj pa to pomeni, da se ne počutiš dobro.

»Ne vem, mogoče se me loteva prehlad, boli me glava in na bruhanje mi gre vmes.«

»Si možki ali nisi? Stisni zobe, skuham ti čaj in vse bo v redu. Potem ne vem, kdaj bo spet priložnost, da prideš k meni.«

»Ne me tako, prosim. Saj bom še premislil.«

»Premislil? Za to si imel že čas. Zdaj le pridi k meni, lepo nama bo.«

Vedel je, da jima bo lepo in to je bila največja težava. Ni se bal, le vedel ni, kako se počutiti, kako se imeti lepo, kaj vse početi, da bo lepo, res lepo. Obema.

Naslonil se je na ograjo in gledal na sosedov vrt. Sosega je bila tudi gospodinja, je bila tudi vse dni doma in imela je tasta, ki je bil do upokojitve mestni vrtnar. Zato je bil njihov vrt vedno vzorno oplet, počiščen in posejan z različnimi vrtninami. Zdaj je vse raslo bujno in bogato. To je bil lep vrt. Njemu je bil vedno za vzor lepega in urejenega. Mami tega ni govoril, zakaj bi jo jezil, ko pa se je sama tudi trudila, da bi razlika na obeh straneh ograje ne bila prevelika. Toda sosedov vrt je bil lep. Poskušal je zdaj najti v tej lepoti nekakšno navodilo, napotilo, kako narediti lep tudi večer. Nič ni šlo. Bil je žejen in šel je do vodnjaka

ob vrtu, tam je najprej iztočil nekaj vode, da je pritekla sveža, hladna, takšna, ki ga je vedno zbistrila. Željno je pil. Obrisal se je okoli ust kot kakšen kočijaž in sedel je na bližnjo klopcu. Zdaj mu je bilo že bolje. Seveda je ne bo poklical, seveda bo šel k njej, saj sta dogovorjena, tudi doma je rekel, da ima opravke, ki se bodo zavlekli v noč, mama je zmajevala z glavo, kako boš pa takšen, kot si danes, kaj opravil, pa je vztrajal, da gre. Moška čast, si je govoril, mu ne bi pustila, da bi se umaknil kot hijena, kot kilavo otroče, ki ga splaši že najmanjši glavobol.

Obril se je, s kolonjsko vodo ni štedil, oblekel je svežo majico in srajco, belo je oblekel, kot da je ženin ali vaški snubec, in je šel.

Hodil je po stranskih ulicah. Bilo je že temno in tam je bilo malo razsvetljave. Počutil se je bolj varnega. Večina teh ulic je bila še tlakovanih s kamni, tako so jih uredili v času okupacije, ko je nemška oblast hotela dvigniti bivalno kulturo v mestih in so nekaj naredili tudi na infrastrukturi. Glavne ulice in ceste so pa bile asfaltirane. V času hitre rasti mest je asfalt pomenil največ, je bil vidni znak uspešnega socializma, je bil razvoj. In razvoja je bilo dosti, vedno več. Kadar je predsednik države prišel kam med ljudi na obisk, kadar je potoval iz enega mesta v drugega z avtomobilom, vedno so najprej tiste ceste asfaltirali, tudi preplastili s svežim asfaltom, da je vse teklo gladko. Tudi predsednikov mercedes pulman. Nekoč ga je videl v tistem velikem in dolgem avtomobilu. Zdelo se mu je, da avto nima konca, čeprav je hitro vozil mimo ljudi. Tudi potem, ko je bil avto že daleč, je še mahal z zastavico. Tudi drugi so še mahali. Ljudje so imeli radi predsednika.

Hoja po kamnitem tlaku se mu je zapletala, da je skoraj padel in glasno je zaklel. Pljunil je. Menda bo novi župan dal asfaltirati vse ulice, se je poskusil zbrati. Če bi bil predsednik skupščine občine, bi dal absolutno prednost asfaltu, saj je motorizacija že dobro na pohodu. Potem ga Regina ne bi tako krčevito držala za pas, ko bi se vozila po dobrih cestah, kot ga je na tistem grobem makadamu. Od daleč je že videl blok, v katerem je stanovala. Stisnil se je bliže ograji gradbišča novega bloka in hitel je proti vhodu. Na hitro je pogledal gor in videl je luč v njenem stanovanju. Doma je, si je rekel. Kot da bi lahko bila kje drugje. Hudiča, saj sta ja dogovorjena. Da bi ga kdo ne videl, je hitel po stopnicah in bil je upehan, ko mu je odprla.

»Kaj pa je? Se ti kam mudi? Vstopi.«

»Večer. Nič. Preskakoval sem po dve stopnici.«

Nasmehnila se je temu pozdravu in njemu in zaprla je vrata. Tudi ključ je obrnila v ključavnici.

»Daj, stopi no naprej!«

Prijela ga je za roko, pa ga ni potisnila naprej, ampak ga je potegnila rahlo dol k sebi in ga poljubila na lice. Zdaj je bil zares kot vkopan, res se je zdelo, da je bil ta bežni poljub kot pilepljen, naložen kot teža, ki mu ni dala prestopiti se. Potem ga je rahlo potegnila za seboj in šel je kot jagnje.

»Najprej ti moram pokazati novo pridobitev in potem bom izpolnila obljubo. Poglej, imam gramofon. Kupila sem ga včeraj. Že dolgo sem si ga želela, ti si mi pa dal pospešek. Tako bom lahko uživala v glasbi, kadar bom sama. Televizije sem se že malo najedla.«

Nerodno je stopil malo naprej, nagnil se je nad gramofon, videl je, da je bil zagrebški, narejen po nemški licenci Braun in da je bila na njem že plošča.

»Ti je všeč? Trgovec mi je rekel, da je to danes špica v naših trgovinah.«

»Ja, seveda. To je dobra znamka. Saj je skoraj vse, kar pride iz Nemčije, dobro.«

Mislil je na tlakovane ulice iz nemških časov, zdaj so se mu zdele dobre. Regina je mislila na motorno kolo NSU in rekla: »Tako kot motor, s katerim si me vozil na izletu.«

»Ja. Lahko zavrtim ploščo? Da vidim, kakšen okus imaš.«

»To boš slišal. Na sebi pa lahko vidiš ono drugo.«

Nastavljal je iglo na ploščo, ki se je že vrtela in ni bil pozoren na njene zadnje besede. Bile so melodije z zadnjega festivala v San Remu. Dobra glasba.

»Tam je še pet, šest plošč. Dovolj za dolg in lep večer, bi rekla.«

Pokazala mu je na kavč. Sedel je in se ogledoval po sobi. Bil je nedavno tega že tu, pa se mu je danes zdelo nekako drugače in potrebno, da se dobro razgleda. Kot da bi moral natančno vedeti za vse podrobnosti, ki bi lahko pomenile kar koli, če bi bilo treba. Kaj pa je treba? Kaj se gre? Bil je v kar dobri formi glede na popoldan, bil je tu, da posluša glasbo in da vidi, kaj se lahko še zgodi. Ni imel dobre predstave, spet je bilo vse zmedeno kot v tistih čudnih prisposodobah, ko ga je še bolela glava in je bil doma. Nje zdaj ni bilo v sobi. Potem pa je prišla s pladnjem v roki, položila ga je na mizico predenj, samo še malo, je vmes rekla, hitro spet odšla v kuhinjo, slišalo se je, da je zaprla hladilnik, tudi hladilnik ima, je ugotovil, pri njih so imeli hrano pospravljeno še v shrambi in v njih kleti, mama pa je včasih rekla očetu, da bi bil hladilnik kar primerna stvar, pa razume, da bodo najprej kupili avto, tudi pralni stroj ni tako zelo potreben, še vedno je treba veliko narediti na roko, ti modeli, ki jih prodajajo, še niso pravi, mogoče bodo razvili boljše, mladi inženirji bodo že vse pogruntali, seveda bodo, in prinesla je steklenico vina.

»Še kozarce postavim na mizo, potem pa bom nehala tekati kot obsedena kura.«

Smejala se je prešerno in glasno, da je preglasila gramofon. To ga je zmotilo. Ko je že hotela sestiti na fotelj njemu nasproti, jo je ustavil, ko je rekel: »S čim pa bova odpirala steklenico? Imaš odpirac?«

Spet se je zelo na glas zasmejala. Bila je očitno doma, tako zelo doma, da ji je bilo prav vseeno, kako glasna je, koliko hrupa povzroča.

Odpirac za steklenice je dala kar njemu v roke.

»To je moško delo. Odpri in natoči, zdaj je prav hladno.«

Malo mu je zatrepetala roka, ko je odpiral steklenico. Potem jo je postavil predse in prebral, kakšno vino jima je namenila. Laški rizling iz Haloz. Dobro, si je mislil, to vino že mora biti dobro. Natočil je obema natančno do črte v kozarcih. Potem je svojega dvignil za pozdrav, za na zdravje, za vse. Nič ni rekel.

»Na lep večer,« je rekla Regina.

Večer pa ni bil lep. Vse je pokvaril On. Najprej je hitro spil dva kozarca vina, ker je bil žejen, potem je pojedel preveč salame in slanine, spet je bil žejen in je pil. Ko ga je povabila, da bi zaplesala, se je držal lese-

no in ni mu šlo, zapletal se je, kot da je spet na s kamni tlakovanih ulicah. Ko se je stiskala k njemu in mu glavo položila na prsi, je skoraj omahnil, še bolj ga je težilo kakor njeni oprijemi na motorju, potem je rekel, da mora na stranišče in je šel. Ko se je vrnil, je sedela na kavču in imela noge pod seboj, sedela je kometno in kazala je del stegen. Ni imela nogavic in njena koža se mu je zdela bleda, malo rdečkasta, pa malo sajasta. Videl je tudi, da ima zdaj odpet en gumb več na bluzi. Sedel je na drugo stran kavča in poskusil se je zbrati. Torej hoče nocoj vse, saj to mu je moralo biti že ves čas jasno, hudiča, kaj pa hoče sam, hudiča, že dolgo tudi vse, tudi zaradi maščevanja, tudi zaradi sebe, kdo ve, zakaj vse še. Mogoče zato, ker ji je odstopil sobo.

»Si v redu? Pridi no bliže.«

Stegnila je obe roki. S težavo se je počasi primikal k njenim nogam, trajalo je neznosno dolgo in bilo je vse mučno. Videl jo je malo motno. Zdaj je bila vsa malo rdečkasta in malo sajaste barve. Ko je zlezl do nje, se je zagledal v prsi, ki so se že malo kazale v razporku bluze. Segel je z roko tja, pobožal jih je, potem pa je odpel še en gumb in še enega. Ta drugi se je odpel kar sam. Kako to gre. Ni imela modrca. Roka se mu je tresla, ko je božal tiste pepelnato sive obline in se dotaknil vinsko rdeče bradavice. Zamizal je, ker se mu je stemnilo pred očmi. Potegnil je roko k sebi in globoko vzdihnil.

»Slečem bluzo?«

To je prišlo od zelo daleč in bilo je kot neresnično, kot popolnoma odveč. Zdaj je njemu bilo že vseeno, ali ima bluzo slečeno ali ne, ali hoče da jo ali ne, vedel je, da je ne more, da je ne bo mogel, nocoj, ta večer zagotovo ne. Odprl je oči in videl pred seboj žensko, ki je bila bleda, ki je bila zbegana, ki se je žrla, ker je vse narobe, ker je nekaj naredila narobe, pa ne ve kaj, pa tega zato ne more popraviti. Zapel je na bluzi enega od dveh gumbov, potem je hitro vstal, pa se je opotekel in skoraj padel na mizo in krožnik, ki je bil še dobro naložen.

»Oprosti! Moral bi ti že popoldan povedati, da se slabo počutim. Že ves dan.«

To je bolj zjecljal, kot pa povedal. Njegove besede niso preglasile glasbe z gramofona. Komaj so prišle do nje, ki je počasi vstajala in ga gledala, kot da ga hoče prebosti in videti vse v njegovi notranjosti. To je bil strašen pogled, nihče ga do tedaj še ni tako pogledal. Prestrašil se je. Odmajal se je do vrat, potem je ugotovil, da jih je prej zaklenila, mučil se je obrniti ključ, ko mu je uspelo, se je zmuznil na stopnišče in počasi je lezel dol. Slišal je, kako je vrata zaklenila in njene glasove, ki pa jih ni razločil. Ob ograji gradbišča novega bloka je bruhal.

Drugi dan je ležal in pil čaj.

Tudi nje ni bilo v službo. Ko so jo poklicali, tudi tehnični je zavrtel telefon in vprašal, kaj je narobe, da je ni, je povedala, da preboleva nenaden napad. Da leži, je še rekla. Bila je še vedno pijana.

Iz dnevnika avanturistke Sandre Lehin

LEPOSLOVJE

A ste vi nori!!! Tule sedim v Beogradu, ne vem točno kje, pač pred nekim CT(?) !!! Sonce žge - to je dobro. Veliko ljudi ... sami Srbi in nekaj ciganov! Ej, ne morem verjet. »CENE DOLE, SVI TO VOLE« in »YU IS THE BEST« (rokomet) >> dve veliki oglasni tabli kakih 60 m pred mano za avti, za busi ... Levo stoječi avtobusi, na desni trafikice. Čakam, čakam, ura je komaj 10.44 dopoldne, jaz pa moram čakati na 21.15 zvečer >> vlak direkt do Soluna! Namreč na srbski meji so me zopet »izselili« iz vlaka zaradi neveljavne (!) vize! Meni pa je ena gospa (slovenska) rekla, da tista viza velja cel mesec. Super!!! ... Na srečo tokrat spet nisem bila edina, ki sem morala izstopiti.

Spanec me daje, če bi imela šanso, da bi lahko v miru legla, bi najbrž zaspala v pol sekunde, vendar moram paziti na prtljago (en velik nahrbtnik, ena velika potovalka) in pa stranske žepe, da mi kdo kaj ne spizdi. Ni hujšega kot pa biti sam sredi Beograda z dvema potovalkama. Če bi bila brez teh, ni problema, bi se še malo potepala ... No ja, lahk bi ju dala na informacije in jim tam malo plačala, ampak se mi sploh ne da s kom komunicirat, tako utrujena sem. Tudi kartico bi si mogla nabavit pa ne pobirajo eurov, samo 160 dinarjev. Če bi imela malo več energije, bi prosila kakega človeka, da mi jo proda. Saj ni nič lažjega kot to, da nekoga iz govorilnice pač nagovoriš in kupiš od njega tistih par impulzov, če že drugače ne gre.

Beograd. Sami Srbi. Tu pa tam kak vojak, kak policaj ... To je še v redu. Ko pa vidim cigane, me pa kr mine. Dva mulca (približno 6 in 11 let) sta se na postaji, s cigaretama in zamazana, vsedla zraven mene in že stegovala svoje umazane roke proti men pa vstanem pa gledata moje stranske žepe in me eden vpraša kolk je ura. Jaz pa v dvomih ali mu naj povem ali ne, na hitro pogledam uro in na hitro njiju pa sta že bla v nekam sumljivem položaju in me spet gledala v hlačne žepe in rukzak! Prekleti mulci! Pa študiram, če jima dam tisto čokolado, ki sem jo jedla, s tem da mi obljubita, da gresta stran. Pa sem jo rajši odbržala in šla stran sama ...

Tu zdaj sedim že skoraj uro in pol in je kar naporno, ker me nekateri ljudje nekam čudno gledajo. Ne vem, ali se mi vidi, da nisem Srbkinja ali pa je nenavadno, ker sem tu zunaj sama s toliko prtljage. Sam po moje je to neke vrste avtobusna čakalnica na prostem, ker ljudje pol vstanejo, grejo čez cesto in na avtobus.

Wow, ful je vroče. Sonce prav žge. Oblečeno imam pa kratko majico, pulover, termoflis pa še

jakno, ker ponoči na vlaku lahko zmrzneš. Saj kurijo, sam ne vedno. Na tistem medkrajevnem sploh niso kurili. To je bil tisti, s katerim sem se peljala od srpske granice do Beograda.

Pa zakaj me ima ta Beograd tako rad? Zdaj imam že drugi naključni celodnevni izlet! ...

Pa saj Srbi so v redu. Samo ne vsi. In tistih, ko niso, bi se lahko reklo, da me jih je malo strah. Čeprav ne vem kateri so to, ki sovražijo tujce, še posebej Slovence. Lahk je vsak peti, ne vem, zato pa še bolj cvikam. Pa saj zdaj trenutno ni take panike ...

A si ti nor! Sredi Beograda! Še 10 ur! ŠE 10 UR!!! Kaj naj delam 10 ur? Pa pol ko bo tema, ko bo vedno več ciganov in kradljivcev! Najbrž bom dala prtljago kr na informacije, to bo najbolj varno!

A bom le vidla Stefanosa? On je pa res prvi človek v mojem življenju, za katerega bi naredila vse, da bi bila spet z njim. Itak bo najbrž spet v skrbeh, ko ne bo vedel, da bom prišla v Atene 7 ur kasneje. Kje naj dobim kartico? Eh, bom pol, zdej se mi ne da. Vlak prispe jutri v Solun šele ob 1h popoldne!!! Midva sva pa zmenjena za jutraj ob 6.50 v Atenah! Kriza! Zdej, ko to pišem, mi je kr minlo pisat, ko sem se spomnila na to. Najrajš bi zdejle kr zaspala in se zbudila v varnem objemu mojega boksarja Stefanosa.

Ena dva iz kabine (ne vem kaj za ena kabina je) me že ves čas gledata. Zdej pa ne vem, a sem jima tako zanimiva ali pa jima grem na živce. Ne vem. V glavnem, meni je vroče pa se mi sploh ne da sleč. Ja zdejle se bom Zakaj ne prideta una dva iz kabine sem, da bi se malo pomenili? Na moji levi strani se je zdejle vsedla ena gospa in je (se prehranjuje). Js pa sploh nisem lačna. To je ena zelo dobra stran avantur, ko sploh nisi lačen, ker si preveč zaposlen z drugimi stvarmi kot na primer: skrb za svojo varnost, opazovanje okolice, kaj še ... jeza, skrb a se bo izpeljalo vse najboljše ... Ko bi vi vedeli, kako jaz hrepenim, da bi bil zdejle v Grčiji, ker folk tam je ful nenevaren.

Sranje, ker ne morem s simobilovo kartico klicat v tujini ... Drugi mene lahk in mi pišejo sporočila, jaz pa njih nikakor ne morem. Ravno zdaj je en tovornjak tako glasno zatrobu, da me je kr vrglo. Joj, nikoli ne veš, kaj kateri Srb »namerava«. Ali te sprejme ali ne. Problem, ker so to ful narodno zavesten folk in te znajo zavrnit, če jih prosiš za pomoč že zato, ker slišijo tvoj naglas, da ni pravi srpski. Vendar mi je že marsikdaj uspelo, da so mislili, da sem Srbkinja in so mi začeli govoriti neke splošne stvari, recimo ... kk so se zdej karte podražile ... js pa kr: »Da, da«, čeprav niti nisem točno vedla za kake karte se je šlo. Ker zdej so se v Srbiji stvari res ful podražile

in to je zdaj njihov problem. Ko so že itak bolj kot ne revni ljudje ...

Glih zdejele sem pomislila, da bi mogoče lahko bila novinarka. Sploh mi nekot ni problem tule sedet, opazovat, razmišljat in »poročat«. Haha. Sicer pa, kdo bo kaj tole bral? Eh, js bom kar pisala, da ne bom slučajni zaspala.

Ura: 11.16 ... Kk je zdej boljš, ko je malo več »normalnih« Srbov okoli mene. Zakaj mi je Beograd kljub vsemu všeč? Drugič sem že po naključju tu pa me nekot sploh ne moti. No, razen, če pomislim, da bi že prejšnji teden lahko bila v Grčiji, če bi vedela za tiste vize. Trenirala že tudi cel teden nisem pa najbrž še en teden ne bom, čez dva tedna in pol pa imam že tisto pomembno tekmo za črne pasove v Ljubljani. A sploh naj grem??? Joj pa še ta drage ščitnike imam med prtljago!!! ...

Slovenka, sama med Srbi!!! Ja kaj, a js mislim pisat to do 21.00 zvečer al kaj? No ja, bom probala čimbolj dolgo, pol si bom pa zrihtala, da mi pazijo prtljago. Kk bo kaj zvečer? Tistih ciganov se pa res bojim. Pa ne, da se jih bojim!! Pravzaprav, bojim se neprijetnosti z njimi.

Kk bi blo fajn, da bi una dva s kasarne prišla sem k men pa bi se začeli pogovarjat, ali pa da bi mene tja povabila. Ker bi blo res bolj varno vse skupaj, samo zdej še ni panike - sonce, kraj je tak in imam občutek, da so okoli mene v redu ljudje. Sonce ful sije, sam še vedno ne vem, kk se temu placu reče. Bom že zvedela.

Beograd! Ma nemoj! Tolk slišim po televiziji o Miloševiću, srpski politiki, Beograd, zdej sem pa tu! Aja, da ne pozabim, prej je en Srb (mlajši moški, urejen) prišel do mene in me vprašal, če sem mogoče Helena pa mu odgovorim, da ne ... Pa je še en čas iskal tisto Heleno in klicaril po telefonu in hodil tu mimo pa me spet gledal. A je mogoč mislu, da sem se mu zlagala?

Kolk strani sem že kaj napisala? Kolk jih še bom? Sprašujem se, če bi to tudi dala v šolski časopis ... ja, bomo videli, če bo primanjkovalo člankov, potem bom. Sicer imam pa še članek o grofu Drakuli za napisat pa pol še mojo drugo resnično »grško« krimi-nalko. No, bomo videli ...

Men je pa to všeč, da si v mestu z veliko množico ljudi in prometa, in te noben ne pozna. Samo ... trenirat bi mogla. Lej, en človek je tudi tam, ko že tudi 3 ure tava sem pa tja ... Joj, kk mi grejo tti cigani na živce. Sreča, da jih nimamo v Sloveniji kr tk spuščene. Če sam fehtajo pa vsiljivi so. Pa zakaj mi je Beograd drugače tk nekot dober? Zakaj? Beograd? ... Še kr velik golobov je pa enih par potepuških bolanih psov. To mi ravno ni všeč. Samo, ko pogledam stavbe, to je tk dobro. Tk nekot lepo je vse skupaj. Pa dej no, sploh ne morem verjet, da sedim v Beogradu!

Zadnjič sem se s taxijem furala po mestu, najprej do slovenske pol pa še makedonske ambasade. Pa je taxist tako sočustvoval z mano, ko sem mu povedla o tistem mojem »makedonskem mejnem dogodku« in o Stefanosu, da je predlagal, da me pelje še na letališče, da zvem ceno za karto do Soluna, če bi se mi slučajni splečalo it z letalom. In se nazadnje nekot obupana strinjam in me pelje. >> Ker še nikakor nisem hotela sprejeti poraza in se že vrniti nazaj v Slovenijo ... Ampak, a veste, kako daleč je letališče od centra in s tem prevoženih kilometrov! Vmes mi pokaže taxist še enih par stavb in mi o njih pove in vsepovsod me je spremljal in poizvedoval po informacijah namesto mene. Pol pa na koncu, pred vožnjo sva se zmenla za 10 EUR do ambasade (manj ni šlo pa tud izbiro sem imela potem še samo eno - tisto porazno), mi je rekel, da je malo više za platiti, al sam imala samo još 30 eura in nekaj tolarjev pa je najprej jamral »jo, dal nemaš više« nato pa le rekel, da je v redu. No ja, 30 eurov je kr velik, sam, sej si jih je zaslužu. No, in še po tistem je šel z mano noter v železniško postajo, preveril odhod vlaka za Ljubljano in me še kr spremljal in pokazal kateri peron je moj ter mi na koncu dal še roko. Pa marsikateri Srb mi je, ko smo se nehali pogovarjat (ker je pač nekdo od nas odšel ali moral it), dal roko in zaželel sretan put. Kk prijazno, a ni. Eden mi je med postankom v Nišu celo kupil burek. Da ne govorim o makedonskih policajih, ki so bili sami zelo v redu, a me na ukaz niso spustili zaradi vize, čeprav bi mi jo lahk tam tud štampilali pa bi jo plačala, no pa dobro. Zdej pa spet sedim v Beogradu! ... Če mal pomislim, je bla una makedonska stvar v celoti kr zanimiva. Un šikan policaj se je še najprej trudu, da bi me spustli čez in skakal sem pa tja zaradi mene, a mu na žalost ni uspelo. Pol pa ta prava lepota scena ... Prvo kar sem vidla pred sabo, ko sem stopla z vlaka, sta bla dva oborožena vojaka, ki sta se bolj tk morilsko raspoložena sprehajala sem pa tja in potem z debelimi okami gledala mene, ko sm boga srota mogla spet vleč tisto prtljago dol s cuga. Nobenga drugega ni blo tam, sami uniformiranci, ena uniformiranka in ena štemplarka - tajnica, ki mi ni smela štemplat vize. Sam kk so se mn tam solze vlile ... Pa ne zato, ko bi me blo koga tam strah! Men so tisti vojaki bli kul ... Ampak zato, ker je bla zdej moja ljuba Grčija s Stefanosom vred vlk bolj daleč kot prej, ko sm še scagana tavalala po Srbiji. No, poleg vsega, so me tisti makedonski policajci povabili v njihovo postajo, kjer so mi ponujali čaj pa še un star radiator so mi pristavili tja bolj blizu, da bi mi bilo bolj toplo. Tist policaj se mi je spet opravičeval, da on bi mi rad pomagal in da je poskušal, ampak da nič ne more ... Pa ful je bil tak šikan. Res. Potem gre pa on ven in pride drugi not. In ko gre drugi ven pride not en vojak z brzostrelko. In ko ta ravno pije čaj, začne meni na ves glas zvonit mobi ... - Stefanos! Vojak in ostali me šokirano pogledajo in gledajo. Ne vem zakaj, mogoče še niso vidli mobijev, ne vem. Če je pa vse tam še tk »odzadi«. Telefon sm vidla, da imajo še unega ful ta starega žičnega črnega socialističnega ...

Mal bom z roko počivala - al kk se reče. Ful sem

zaspana ... ko že glih fajm zaspiš na vlaku, te zbudi ali nov sprevodnik ali pa carinik.

Js mam tranzitno vizo, sedim pa tule kot ena turistička! No ja, a je to slabo ali ne? ... Sam upam, da ne bom šla komu preveč na živce, ker nočem kakih pizdarih, sploh ne pri Srbih ... Glih sem pojedla McDonaldsovo pito, ki sem jo včeraj dobila zastonj, ker so mi zelo zamujali z dvojnimi fišmekom, zdej sem pa žejna. Pa sej še mam neki. Če pomislim, da imam vlak šele ob 9h ZVEČER!!! Mi kr mine do življenja! Upam, da se tokrat ne bo več kaj zagustlo, ker pol pa res ne vem kaj bom naredila! Sploh ne bom več trenirala, vse bom naredila, da pridem k Stefanosu in bom tam tudi ostala, dokler se ne bo kaj hudega zgodilo. Resnično rabim njegovo energijo. Pravzaprav si jo močno želim!!! Hrepenim po njej. In s to energijo sem prepričana, da bom zmagala! Ker sama se mi ne da več črpat energije iz same sebe. Hočem pestrost, zabavo, ravno v teh letih sem, ko hočem »živet«! Kariera, fajterstvo, profesionalnost, to bo potem, zdej pa lahk treniram in tekmujem tudi z ljubeznijo in naklonjenostjo drugemu človeku, ker to rabim! ... Občutek imam, da cvetim in ne bom zatirala tega. Bo že spet prišel čas, ko se bom posvetila zopet sama sebi, ko mi noben moški ne bo več tako dober kot moj Kook Sul Won - jaz. Ko bom spet sama sebi svoj gospodar! Ampak sedaj se bom prepustila njemu - S! On bo moj gospodar, čeprav ne vem kako dolgo mu bom to dovolila, ker je moj naravni nagon še vedno pač bolj divji in se znam spremeniti v šubu.

Mal je zapihalo, ne da se mi več ne sedet, ne vstat, ne hodit, scat me, ura pa komaj 11.57. Še malo pa bo samo še 9 ur. Wow, 9 ur, pol pa 8, pa 7, pa 6 No ja, bom že zdržala. Js sem potrpežljiv človek. To me je naučil budizem. Sprejmeš stvari take kot so, prepustiš se trenutnemu času in »živiš«, »si« in potem nisi nikoli osamljen. V Mariboru je bilo lažje. Srbi so pa le Srbi. Beograd je Beograd. Lažje bi mi bilo v kaki Grčiji, tudi če ne bi poznala Stefanosa, pač v glavnem vsepovsod, kjer so turistični kraji, ker v turizmu je vedno gostoljubnost, pisanost sveta, jezikov, ras, namen vseh je isti - spoznat tisti kraj in ljudi in je s tem tudi vse bolj prijateljsko ... Kaj pa Beograd? Komaj so si opomigli od vojne, vsak drugi je po moje vojni veteran pa če se spomnem na Miloševića, ki ga marsikdo podpira in je s tem avtomatsko tudi proti Sloveniji in Slovencem?? Nikoli ne vem, kdaj se lahko počutim ogroženo. Joj Beograd!!! Ko bi vsaj v Thessaloniki (Solun, Salonika) tako dolgo čakala, ne pa v Beogradu! Sam meni je všeč Beograd! Pa to sem že itak povedala ... Pa kot da me Beograd hoče. Že drugič me za tako dolgo ne izpusti. In tudi Niš je hotel, da se kr za neki časa družim z njegovimi ljudmi ...>> sami moški in ena ženska, ki mi je ponudila kavo, a ker je ne pijem, mi je ponudila kakav. Tk prijazni so bli vsi! Tisti.

12.06 ... Še mal pa bo sam 9 ur pa itak lahk grem na vlak že pol ure prej, tako da je še manj kot 9 ur!

Sej, ko imaš enkrat cilj 9 ur čakanja, sta ti drugič dve uri čakanja mala malca. Po moje, če hočeš potovat, sploh na tak izven-agencijski način, moraš pričakovat kakršnekolik neprijetnosti, ker vse leži na tebi, ti pa vedno ne moreš vedeti vseh »zank«. Vendar to so samo izkušnje! Lahko greš s kakim izkušenim nekam, ampak se mi zdi vseeno boljši avanturistični filing, če izkusiš vse na lastni koži - kadar se pač zadeve lotevaš prvič. Scat me. WC je tam treba plačat. Pa sej mam neki dinarjev in bom šla. Upam, da ni kakih ciganov tam na wc-ju, ker so res neprijetni, kr vsiljivi so pa fehtajo, tk mali pa tk sam čakajo, kdaj te bojo lahk okradli. Lej, ko sem mislila, da vidim tam mojo sestrično! Ha! ... Pa zakaj tt preklet simobilov telefon ne dela v tujini?? Kartica mislim. Upam, da mi tt dedek za mano ne bo kaj ukradel, ko se je ravno vsedel. A vas zanima, kako zgleda ta prostor, kjer sem? Bom probala narisat: lepo je.

A bom vidla kje kakega Bjelogriča? ... Yes, tri metre stran (pred mano) sta se vsedla dva vojaka ... pa spet sami fajni ljudje okoli mene; tisti dedi je že šel. Pa sej ni bil nevaren, niti mi ni mel kaj za ukrast, sam se vseeno bojim za svoje stvari.

Ura: 12.20 ... Golobi. Pa ni jih tk vlk. Js ne vem, kje sem jih prej tolk vidla. Kulija mi bo zmanjkalo pa še roka me boli, tk da se čujemo mal kasneje ...

Stefanosa bi mogla poklicat!!!! A mi je le un zvodnik že odpisal? Dans je sreda! In to drugi teden, dans mi bo moral. Upam, da mi je! Upam, da bom v Grčiji prišla do kakega interneta, da bom lahko pogledala pa pisala Aleksandri in Rebeki! Pa zakaj bi mi usoda hotela preprečit, da bi prišla do Stefanosa? Zarad treningov najbrž ne, ker je že cel teden šel mimo v prazen nič. Al preverja mojo ljubezen al pa je on še en zvodnik. Briga me, če je zvodnik, se bojo vsaj dogajale avanture mojega kova, na pa to, da me s vsake meje hočejo nazaj poslat. Pa sej, to bi še sprejela, če bi se podala na pot v neznano, ne pa, da sem zmenjena s človekom, ki ga ljubim! Ja, ljubim ga! Prvič v življenju lahk enga človeka odkritosrčno in zares ljubim! Če pa bi ugotovila, da je zvodnik, bi pa, no ja, s to prtljago malo težje, že nekot zbežala. Rajš to kot pa tisto. Ka naj nardim, če ne pridem do njega? Js bom znorela! Nič na svetu me ne bo več zanimalo, če mi ne bo dosegljiv, se bom začela fiksati! Ja, fiksati se bom začela! Edini človek po katerem hrepenim! Trenutno mi pomeni vse. Stefanos! I LOVE YOU!!! Pol pa pridem ven iz teh sanj in se zavem, da sem v Beogradu!!! Joj! ... Sej je tak lep.

V Beogradu! Beograd! Pa dej nehi no, to ni res! S tranzitno vizo sem že cel dan v Beogradu!!! Kaj če me ne bojo spustili pa morajo me!!! Eh, bom pa platila, če bo treba! Upam, da bo šlo vse v redu, če ne pa znorim! Ne vem, kaj bom naredla. V sebi znorim, drugače na zunaj bom mirna ...

Čez 22 minut bo ura 13.00, pol pa še 8 ur. Tuki

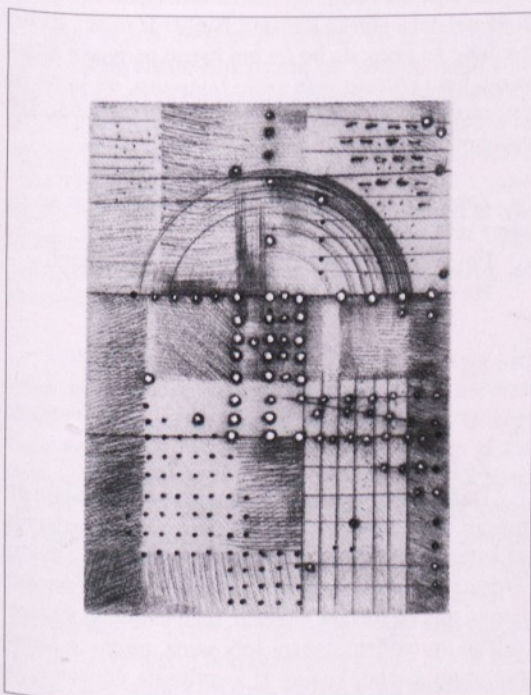
pa sem že 3 ure! 3 ure!! Še trikrat tolk pa ena ura manj. Js grem na WC ... Ker me že ful scat, upam da mam drobiž. Al pa bom počakala, da se mi kuli sprazni ... Lej en avtobus je šel stran s parkirišča pa lahk zdej vidim celo ulico. - gužva - en se špila s policijsko sireno. Pa dej, js grem scat!

>> ...«tuš» WC-ji, 5 dinara.

16.26: ... Še malo, pa bo! Še 4 ure pa bom lahko šla k/na vlaku/0. Komi čakam, ker me že ful zebe pa upam, da ne bom naletela na kake odbite cigane, želim si, da ne! In kr sanjarla bi o Stefanosu pa boljš da ne, da ne bom spet razočarana. Telefonsko kartico sem dobila, ne morem pa klicati v Grčijo iz teh srbkih telefonov. Čudno, z makedonskega sem pa lahk. Sej, upam, da me bo on poklical. Upam! Samo upam! To je vse, kar mi je še preostalo. Da upam, da bo vse v redu. Zakaj ne bi smelo biti enkrat tk kot js hočem? Zakaj usoda vedno sama neki ... No ja, po moje ona najbolje ve. Pa oči mi kr skup lezejo. Prej sem zunaj z odprtimi očmi »zadremala«. Zdej sem not v postaji. Upam, da ne bo ciganov. Upam! Zakaj je veliko ljudi tu tk čudnih? Upam, da ne bo ciganov! Čez eno uro bo še samo tri ure. Joj, tk moram pazit!! Upam, da na vlaku ne bo ciganov, da bom lahko spala.

Zakaj ne morem priti normalno v Atene?? Pojedla sem že vso hrano, popila vso pijačo ... Lažje mi bo, ko bom na vlaku. Joj, kk bi se mi prilegel en topel in dolg spanec! ...

Kot da ne bi smela biti skupaj s Stefanosom! Zakaj ne? Če ne kaj drugega, hočem videti kdo je, kaj je ... Rada bi bila v njegovem objemu!! Grška

Franc Berthold, Portal XII, suha igla

muzika, grški jezik, grška koža, grški moški! Eh, ti moj Stefanos! A je najina ljubezen prepovedana?? Zakaj? Hočem izvedet odgovor!!! A ga ljubim samo jaz, a on mene ne? Tudi to hočem izvedet. Zato hočem k njemu. Če ne kaj drugega, da se ga za en teden naužijem. Stefanos, rescue me!!!!

A bom prišla v Atene? Zakaj ne bi? Upam, da me ne bojo več kje zajebavali!! ...

Pa dej no, kot da sem se preselila v Beograd! Lačna, zaspana. Ne tk lačna. Bolj zaspana. O, ko bi me Stefanos zdejle poklical. Ali pa me ne more dobit?? Ljubim ga. Pogrešam ga. Ja, ljubim ga!! Želim si ga!

Prej sem dve fotki tu v Beogradu posnela! In ne bom pozabila punce iz Niša, ki je imela velike ljubezenske probleme in me je vsa objokana prosila za telefon, ker je njen bil čist prazen pa ji prijazno pojasnim, da ni možno, ker moja kartica v tujini ne deluje, ampak da lahko vseeno proba pa bo vidla. In ko je vidla, da je res tako, sem jo napeljala, naj prosi eno osebo tam v telefonski govorilnici, če ji da rabljeno telefonsko kartico. Pa se najprej niti ni upala, potem je pa le in tisto kartico sem na koncu dobila jaz ... Ampak kaj, ko so te njihove centrale tk zabačene!!! Da niti svojemu ljubljenu ne morem sporočit, da pridem na »zmenek« sedem ur kasneje pa še na en drug plac!!

Sem že na vlaku v Grčiji ...

Kolikor se spomnem, mi je po tem zadnjem stavku tam v Srbiji prišlo težit pet cigank različnih starosti: »Gdje je fotoaparət?« Js: »Kakav fotoaparət?« Ena ciganka: »Fotoaparət. Gdje je?« Js: »Ne znam.« Spet ena: »Fotoaparət za slikanje. Da si slikamo obraze. Gdje je??« Ta zadnje besede so ble že ful take vsiljive. »Ne znam! Pitajte one ljude tamo.« Pa me kr gledajo pa čakajo pa rečem: »Tamo idite. Tamo je fotoaparət.« In pokažem na avtomat za fotografije. Pa še kr tam neki v tri krasne stojijo pa me drzno gledajo, no, pol so pa končno šle. Pa nadaljujem s pisanjem in ni dolgo, ko vstopi v postajo en cigan, ki me kr hitr zagleda in kr pride tja proti meni (čeprav je bilo tam na postaji še cel kup drugih ljudi). Potovalko in rukzak sem na srečo imela skrito za stojnim pultom, ob katerem sem stala, in med nogami, tako da ju ni vidu. Pa mi začne težit: »Gdje su policajci?« Pa rečem: »Ne znam.« Sej veste, čim manj besed z njimi tem bolje. On: »Kako ne znate? A šta vi radite ovdje?« (s takim glasom, kot da bi bil brez jaje pa še gledal je tk pribito) »Šta vas briga.« »Ma da, briga me, jer tražim informaciju kod vas! Gdje su policajci?« Js: »Ma tamo negdje.« On: »Ne znate gdje su policajci??« Js jezno: »Sad ću jih pozvat, ako nećete ići.« On: »Dajte jih, jer jih tražim! Što vi to radite?« - s takim tečnim neprijaznim glasom in gledal moj zvezek kamor sem pisala. »Ma daj, idi tamo! Tamo so policajci,« sm mu rekla. »Gdje su??« - in me spet gle-

Notarka Cesarjeva je včasih malo odškrnila vrata v svojo uradniško delavnico in potegnila iz spomina na ogled težko *mapo* ali razburljivo pripoved: sto ljudi stotih čudi je pritiskalo na njeno kljuko, od prijaznih in neprijaznih do preprostih in zvutih, mirnih, napadalnih, nezadovoljnih, večnih godrnjačev, zbrano je poslušala ali prebiralala zanosne in žalostne zgodbe, *protokole in protokolirane* izjave ali pogodbeni pisma, odločitve na življenjskih križiščih, se iz oči v oči merila z jezo, hudobijo, lažjo, prerekanjem, žalitvami, svinčeno trmo, solzami in noro srečo ali z obupanim smehom, slovarjem kletvic, ki naj bi bile ventil, tudi strah in grožnja, in s prefinjenimi napadi in pritlehnostmi, *intuitivno* tipala v dogodke jutrišnjega dne, razmere in zamere, osamljenost, zapuščenost, tudi mogočo tragičnost, bila voljna preslišati tisoč vzdihov in tisoč ponižanj. ... In vse bolj, ne, vse manj se je čudila, kako življenje ni praznik, kako ga gnetejo moči trdosrčnosti, sovraštva, *fanatizma*, brezmejne lakote – imeti in spet imeti, imeti denar, trak zemlje, komaj imena vreden kos pohištva, kako celo s smrtjo kockajo in stavijo za šumot jurjev in dobiti. ...

In notarko Cesarjevo je presunila zgodba v novi čas vpetega hlapca Jerneja, ujetost Tineta Zajca, starčka, vdovca po Mariji Zajc, ujetost med *paragrafe*, zapletene pravne opcije, in sinovo »pravično« lakomnost, ki ji ni videti ne konca ne kraja, češ moja pravica je po moji meri moja pravica in amen. Zaprisežena je v trmasti samosvojesti, ta lakomnost, zavita v orokavičeno oporekanje, da očetu, Tinetu Zajcu, ostarelemu očetu ne bo podpisal, nak, ne bo podpisal, nekoč je prijatelju nekaj podpisal, pa je plačeval, nobenega papirja ne bo več podpisal, tudi ne očetu, ki hoče prodati z znojem in žulji postavljeno življenjsko lastnino, s tisoč sanjskimi venci ozaljšano delavnico, najsrčneje misli in najboljše moči ji je namenil kakor ljubici, da sta prijateljevala skupaj do poznih njegovih let v vseh tegobah in prijaznostih.

Tudi mene se je trdo dotaknila ta pošastno stvarna povest o krivični pravici.

- Spoznala sem oba, starejšega, gospoda Zajca, Tineta Zajca, davno tam nekoč vojaka v svetovni vojni – ne, nikoli ni pregnal črnih senc, kako mu pod vojaško čepico premnoge stvari niso bile po meri človeškega –, na fronti prezebajočega po zmrzlih ruskih daljavah, po vojni delavca v žele-

zarni, pa upokojenca s skromno pokojnino, zdaj že pokojnega, in mlajšega Zajca, Jožeta Zajca, sina Tineta Zajca, že abrahamovca, ki je očeta poganjal v brezup, vroča kri, obrnjen k sebi in poln sebe, in mu, očetu svojemu, prižigal ognje gorja, delil žalitve in poučne *lekcije*. In izzival potrpežljivost. Prav nič drugače. Tine Zajc je bil po ženini smrti zvestoba do groba in čez, kakor se reče, cvetoči prijazni nasmehi osamljenih samic in ostarelih devic, želečih si v moški objem in v varnost strehe nad glavo in v obnebj redne, četudi skromne *penzije*, niso zasejali semen prijateljstva, splahneli so, otrpnili, se odbili, vse bolj suh obraz njegov je ostajal mrk, samota je sklenila krog, ko je umrla hčerka, zavezana materinski skrbi zanj, njena hči si je spletila dom v tujini, a še trdno spoštuje rodbinske korenine in materni jezik, sina, Jožeta Zajca, je oplazila kap, premaknila sklade čustev in umevanja v krožnice blizu nestvarnosti in čudaškosti: razstrelil je družino, vrgel otroka, zdrava, radoživa otroka, čez ramo, mladeniča in mladenko, se zaprisegel, nikakor pred uradi, udarni lepotici, ki mu je ljubica in mati in nosi hlače in on si kupuje njeno srce s košatim cvetjem, za praznike kdaj tudi z rumenim zlatom. Siveči fant cvete ko ženin. Da bo v tem *ringu* gospod in gospodar, odpisana preteklost! Tine Zajc ne mara sinove ženske, v. d. snahe: stara vzgoja je odmerila, da je priležnica, koruznica. Huda beseda, nak, ne bo ji, hudičevi dekli, ponujal roke v pozdrav.

In Tine Zajc stavi vse upe na vnuka in vnukinjo, mladeniča in mladenko, na neugnani ponos in njuno otroško veselje. Ne mine teden, da ne pohiti k njima. V sosednji kraj. Nikoli brez daril, nikoli praznih rok: desetletni in sedemletna se veselita igrač, najbolj pa gugu bonbonov in velikih čokolad. S sinom, Jožetom Zajcem, njunim očetom, prav zadelj njiju ne ravna v rokavicah, mu bere levite za njune otroške pravice, besedni dvojoj je trd, včasih na juriš, hrup je velik, a skala ostaja skala. Tine Zajc srčno vzdiguje kazalec, trka na vest in odgovornost, iz izkušenj modruje, kaj je prihodnost, fant, nihče te ne bo odvezal očetovstva, sence bodo hodile za tabo, že hodijo, lahko se skrivaš, bežiš, uteči ne moreš: tvoja sta, tvoja kri in moja, *ta nova ta stara* pa te je *udesila* v oguljeno copato, povem, če sam ne vidiš, si zatiskaš oči, čeprav jo kuješ med zvezde, naj rečem, lisico hudičevo.

Zato Tine Zajc, kakor pravi, vse pogosteje z

ocvetličeno domišljijo riše svetle podobe, ko jemlje v misel hčerke hčer in tisti njen mehki, rahlo tuji naglas ljubke slovenščine, posoljene s kakšno koroško besedo; in mu je hudo, da le kdaj pa kdaj pride »domov«. In ta srečanja so praznik za vse: zanj, zanjo in čebļjavega njenega otroka.

Tineta Zajca so *kombinacije* let za pokojnino potisnile hudo globoko: na sihtu je povzdignil kdaj besedo in glas, kako je plača beraška, pa so včasih primaknili, a pokojnino *dirigirajo* in seštevajo gospodje v Ljubljani, nimaš kaj. Trikrat obrne vsak tolar, preden ga izda. Ne izdaj slednjega, boš vedno imel denar, ga je poučeval oče! Čuti, kako peša. V delavnici ne zmore več, a ostaja ne do kraja izživeta ljubezen: sam jo je postavil, ure in ure prebil med mrmrajočim tekom strojev, po sihtu in kot upokojenec, jih hvalil in grajal, poslušne stroje, čistil in mazal, da so bili voljni in delavni, za priboljšek je bilo, za kakšen dopust in obleko. Zalezla ga je starost, ni moči in ne veselja: zob časa je neusmiljen, obnova je nuja, nič veliko ne more več, do živega sega njih in njen bolni klic na pomoč. Kakorkoli: dolžan je oteti ta zlatnik srčne ljubezni.

Pa ulovi prebegli preblisk, predrzni namig, pomisel, ki ni nadležna, vse večji je seštevek za - odločitev: prodal bo!

Prostorna je in sončna, z lučjo jo lahko iščeš, si pritrjuje, take imajo ceno, jutranje in popoldansko sonce razposajeno vriska po njej, domačnost je povsod, modruje, vsa zgradba - ponos in ljubezen - je močna, veliko je v njenih mišicah železnih kosti in železne volje, potnih kapelj v kubikih betona, si meri preteklost, kdo bi štel in preštel ure žrtev in sploh. Kdo naj izmeri moči, ki je z njimi zvezal zidake, zložil streho pod žgočim soncem, lepšal stene s sončnimi barvami, sam, ni bilo denarja. In bil si je mojstrski ponos, neupogljiv garač s srečno roko. Zdaj je objem jeklen: prodati mora ...

Preprosto prodati. Ste se kdaj srečali in mučili s tistim - moram, moraš? Potem veste za blodnjave budne noči. Kdo jih pač nima za sabo? Tudi Tine Zajc jih ima. V teh nočeh ga je prepričalo, da ne bo cvilil s kurjavo, pozimi bo več toplote za ostarele kosti, zaslužijo si jo, na olje si bo napravil. Trden sklep, do cilja pa ovir, da je kaj. Uradnih in uradniških in sinovih. Že prva: za mnoge lahkoten podvig, za starega in nevesčega težka zoprnost - odpraviti se na urad, tudi naš, čeprav želimo biti prijazni in manj uradni: a papirje, sklepe in podpise moramo zložiti v *fascikle* in rubrike zakonov. Za veljavnost in nespornost! *Paragrafi*, ah, *paragrafi* in alineje in kolk: kdaj pa kdaj trdo potrepljajo poštenjaka, hudo krivično, smehljaje priljudno,

človeka, ki dela in živi le za svojo blaginjo in družino, premnogokrat pa so lumpu rešilni pas, šivankino uho, skozi katero se je mogoče izviti in ubežati roki pravice. Tako, glejte, četrtnski, tretjinski, polovični imetniki in plačevalci davkov, *protokolirajoč* prodajo nedeljive skupne lastnine polovic, tretjin, četrtn - so dolžni *identičnost* in veljavnost *dokumentov* ovekovečiti s podpis. Potrjen podpis - zakonit podpis! Tožba in sodba - podpis! Pogodba - podpis! Da ne bo kdo kdaj komu s takim papirjem poganjal strah v kosti ali žlahtniško črnil koga v grob! Še s šiframi in žigi potrjen *da* se kdaj postavi na glavo in se prelevi v *ne!*

In je starčevsko okorno stopil v mojo pisarno. Tine Zajc. Z veliko vero in majhnim vedenjem *paragrafov*. Zavitih in z zapleteno besedo zapisanih. Vedela sem, kaj ga stiska: obšla me je pomisel, kako se začanja njegov dolgi križev pot. Sin mu para živce, sesuva ga, sili ga na kolena.

Ženin imetek do polovice, za poročno slavje zapisan v zemljiško knjigo, so z zapuščinskimi dogovori, sicer malo narseno, po členih in odstavkih veselo razdelili in potrdili s podpis. Trije: sin Jože, po umrli hčeri vnukinja Teja ali Tea in mož Tine, vdovec. Iz spisov je *evidentno*, da hči Maja, tedaj še živeča, a že bolna, v dobro očetu, bivajočemu v svoji hiši na svojem, *protokolirano* nedvoumno in hvaležno prepušča vse pravice po materi, izhajajoče iz služnostnih *obligacij*, s čimer soglašata tudi Teja ali Tea, Tinetova vnukinja, stalno prebivajoča v tujini, Jože Zajc, sin, si da zapisati v posest pripadajoči delež kot zakoniti lastnik z vsemi pravicami. S podpisom. S podpisi vseh. Po črki in črno na belem.

- Oča dragi, vem, unovčiti želite, kar ste sami postavili, kar je ponos vašega dela. Po vseh človeških postavah lepo in prav. A mora tudi on, Jože Zajc, podpisati dokument, da ne bo *kontestabilen*, kakor se reče, sporen, vprašljiv. Tudi druge *kombinacije* so. A podpisi bodo zmeraj. Pred uradno *instanco*. Kaj bo kdo sejal in kako bo žel, črk tega zakona ne zanima več.

- Vem, ne bo, noče. Sploh noče priti. Kaj da je šestina: stari, slišiš, se nosi ko pav, več ko revščina! Hoče mi zlesti čez glavo. Ni vredna podpisa, se že ponavlja v dolgočasnot. Lovi se za slamico, trosi meglo, kako je zastonj ta prostorni moj drugi dom, nič deljen po šestinah. Lejte, gospa notarka, življenje moje je bil. Moči mi je izsesal, srce veselil, zdravje ubijal. Boljša ponudba? Nič upov, kakor vidite - uradna cena.

Premolk je postal morda čas za dvom, ali je potrkal na prava vrata. Čas za tisto besedo, ki bo rešitev. Presijalo me je, kako nedoumljivo tuja mu

je v člene in odstavke zakonov stisnjena pravica, da vse njegovo ni vse njegovo, kako mu tiste ravne vrstice svetoskrunsko jemljejo, kar je postavil z močjo svojih rok, ko so mišice kar pokale od silnosti, ga priganjala volja do cilja, trma, ljubezen, za polnost bivanja, za ponos, zmago; kdo zmore v pokončne in vodoravne seštevke postaviti, kako je odtekalo zdravje za to *svoje, moje*, ki ga zdaj iz stiske prodaja, to neizmerljivo in nikoli opešano ljubezen, in ve, kako bo z otožnim slovesom in opomnjo, da izguba jemlje trdnost njegovemu jutrišnjemu dnevu in tednom in mesecem, izročil ključe in le s stisnjeno roko dovolj glasno povedal, naj tudi njemu, novemu lastniku, deli – ta razkošni zaklad – blaginjo, lepoto in radost. In bo hitro zbežal vase, skrnil solzo in sebe v samoto.

Pa je po glasni tišini zmogel zbrati le vprašanje, senčeno s strahom in nič upanja, kakor bi se zbal, da dokončno sega v prazno:

- Pa le morda lahko prodam brez ... tistega podpisa? Z golimi rokami sem postavil ... gospa ...

- Gospod Zajc, oča, ne gre, *paragraf* ni usmiljena sestra. Razen, če se vaš sin, Jože Zajc, zaveže biti v *kompaniji* z novim imetnikom. A *španovija*, saj veste ... znane zgodbe. A podpis bo tudi tedaj!

Za trenutek se je pomaknila čez njegov razorani obraz prsteno siva bledica, desnica se je samogibno splazila v bele, redke lase, se vrnila v oprijem koščene brade, izproženi kazalec do leve ličnice je kričal opomin, napeto besedo je zlomil v grdo kletev, sprožil rafal črnega gneva, do bolečine se je nabrekla jeza in so se potegnile dolge sence sovraštva v prehitevajočo se zgovornost, uperjeno proti sinu, ki mu postavlja vse na glavo in je zvit ko kozji rog in ga kani mehčati, njega, očeta, da bi klecnil ... Njega, Tineta Zajca ..., mene, se je povišal v glasnost, se povzdignil v bojno postavo, slišite, gospa notarka, mene hoče opetnajstiti, mene, očeta svojega odreti, olupiti, mogočen je, da se kar trese, čaka, ta nadobudno ljubeči dedič, ki je in ki noče biti sin in ki hoče biti kakor iz škatlince, čaka na mojo smrt in tiste štiri šestine, kar bo potem strašanska polovička, moja smrt bo *prekvalficirala* šestine, nekaj računati sem se naučil, ulomek – ena polovička in še ena polovička, kar zaplesala bo ta ena in prva, takole – in je z desno roko začrtal vsaj trikrat velik krog med naju in ga ostro presekala napol – brez sramu njemu v naročje, težka toliko in toliko tisočakov, pomislite, gospa notarka, obsedno stanje ta polovica za ... za ... trdo premislite, kako bo moje garanje kar prihabelo v njegovo naročje, padlo, tako rekoč, se poklonilo, tu sem, vaša milost, vzemite, gospod, zdaj je vse vaše, veliko je, več, kot si mislite ... a jaz moram klečeplaziti za nekakšen usran podpis in se nadejati sinovske milosti. In se je celo veseliti?

Moledovati pred njim. Pri vas! Kakor hlapec Jernej... Kakšna pravica! Bog s tako pravico!

- Oča Zajc, morda pa ni ..., morda pa je ..., morda sin čaka ...!

- Čaka? Čaka! Prekleta je premožgal tiste šestine! Čaka. Res, opletel ga je lisjak, ki mu je za prijateljske lumparije, izkazalo se je v pravdi, dober stal. A proti meni ga žene maščevanje. Sem z obiranjem njegove vzvišene *kontese* izbil sodu dno? Grozi mi, ker tiste nališpane lepote ne sprejemem. Jaz sprejemem, kogar hočem! Ukazovati si ne dam! Pred vsemi mojimi je brusil jezik, streljal s hudimi besedami, ta moj sin, s sovraštvom ljubeči sin, lejte, je kakor obseden sikal, da si bomo zapomnili, kako bo delil odpustke za našo prijaznost s prejšnjo, ne, ni rekel – ženo. Kakor maček, ki v strahu lovi svoj rep! Je nekoč ljubeča beseda zdaj pekel na jeziku? O ženski, ki mu je dala postati oče njunih otrok, ne zmore blage besede. O materi mojih vnukov. Se boji sebe, gospa notarka, se boji svoje frajle? Sveta jeza me grabi, moram povedati, snaha, mati je z otrokoma prišla na ženin pogreb, boleče žalujoča, pa je vzdignil prepir, pred materjo nad zemljo, pri mrtvaškem odru, in roko v udarec – ti ali jaz, je stiskal zobe, nič drugače! –, ne meneč se za ljudi, a so ga žalovalci ustavili, se postavili mednju in umirili to čudno hudičevo razgrajstvo. Ne bo mi goslal, komu naj odprem! Je prezelen, ta petdesetletnik! Oprostite, gospa notarka, da sem vam naložil hudost to poslušati.

Ni mi potrebno posebej pripovedovati, kako me je potrdilo, da jabolko ni padlo daleč od drevesa: oba sta trmeža, vsakega njiju je edini prav, naganja ju ponos in sovraštvo, nič odpuščanja in popuščanja za *sphere* pomoči, nič istovalovnih *frevenc*, le *evidentnost*, kako njune ure različno teko, le zadirčna *komunikacija*. Kar naprej s figo v žepu, brez prijaznih besed in še boljnih namenov. A trdne postavke zakonov odmerjajo, kaj bodi pravičnost, kaj sklep za mirno sožitje. Kako torej podreti okop med očetom in sinom, Tinetom Zajcem in Jožetom Zajcem, okop, ki čezenj ni poti?

In gospod Tine Zajc se je spet, manj zadrto, manj sebi dopovedujoč, lotil mer in zidin, skozi katere z glavo ne more, pa kamnov, ki jih za njim pošilja dedič:

- Zdaj zmorete verjeti tem zoprnijam, gospa notarka, viharju, ki ga žene z bliskom in gromom za mano: naj *žegnam* tisto nališpano bitje, se odpovem sebi, svoji časti, da bo gospod Jože Zajc potrkal na vrata in izvolil narisati svoj cenjeni podpis!? Nak, v to past me niti njegova pest ne post ne bosta spravila!

Lejte, gospa notarka, lahko preberete, je lepo zapisano. Nekdanjemu sodelavcu so mere te moje

zgradbice prave in razporejenost in vse, podpisala sva, rada bi *legalizirala* besedo, kakor pravite, a moj sin ga je ogrdil za nebodigatreba, vpil je nanj, da je premalo, da je žaljivo kakor miloščina. Cena, kakor je ocenjeno! Vidim, pritrjujete! A podpisa se boji ko hudič križa! Špiči mi gorje, brusi jezik, ta moj dedič! Izprazni galejo, viša glas, vrzi tistega reveža brez denarja na cesto: nihče noče v posel, če se mora še koga odkrižati. In prisega, da on na denar že ne trza! Laže sebi? Komu? Je zloba ali kratkovidnost? Povejte! Nagajanje ali zloba? Zvita stava za prihodnost? Presodite, gospa notarka!

Glejte še, gospa notarka: sklenil sem opomnjo, da bom to mojo lepo zgradbico, razvpito galejo podrl brez podpisov, kakor sem jo bil postavil, pa je zrasel v mogočnost, da bo vzdignil tožbo in to, pa sem pribil, da jo bom pognal v zrak, vem, kako se to naredi, bil sem vojak, pa je prepeval kar se to naredi, kako da me bo naznanil, nemudoma, neodložno, ovadil bo svojega očeta, poklical policijo, pregruntajte, vse do mišje dlake bo natančno razložil ... In se je lisičje ponudil, lovil veter v drugačna jadra, rožice je sadil, od hudiča prebrisano, vlekel me je za nos in nategoval z obljubo: prodal bom, stari, *ne tumbaj*, prodal bom, se je ustil, jaz bom prodal za vreden denar, dobil bom dvakratni kupček, ko bi pihnil! Ustenje je dolgo že dve leti, gospa notarka, a nič! Kakor bi me bil pribil na pranger!

Vem, lejte, čaka na mojo vozovnico za nebesa. Zabija, zabija žeblje v mojo trugo! In ga vprašam, če sliši, kako votlo doni, pa se reži, ko bi bil nor! Ga je ponorela bolezen, znorela do konca nališpa-na frajla, obnorel denar ...?

Zdaj veste vse, gospa notarka, taka je ta moja pravda! Verjamem, nazadnje se vse zvaga! A kdaj? Bom dočakal? Razdedinil ga bom! Vse bom zapisal vnukom!

V svoji revii, dotipala sem, se je zgrudil na rob obupa in zapuščenosti.

Ovem se, iz izkušenj vem, ne smem ga prepustiti brez *kompasa* na izgubljenem križišču! Pa se poženem v učiteljevanje: nič ni slišal, ni poslušal. Odmaknil se je vase. Premolknil. Nenadoma je vstal, se razsodil, češ zame tako in tako ni kaj, vse je proti meni, nemočnemu starčku, tudi *paragrafi*, še bog noče videti moje reve. Okorno je spravil predse tri, štiri korake, do vrat, se napol okrenil in komaj zmogel čudno stišani *pa srečno*, kakor posmehljiv pozdrav pravici, zapisani v debelih knjigah. In meni, ki se ravnam po njih. Odšel je ogoljufan za svoj prav, ki ni pravi prav, in razžaljeno ponižan, kako je garal za prazen nič, kako ne more do *rezultatov* svojega dela, ker mu vsi mečejo polena pod noge: prav imate, jaz, notarka, oseba in državna ustanova, ki pomaga deliti pravico, sem

ga, ustanova in uradna oseba, hladno odpravila z mahanjem členov in *alinej*, si umila roke, še zakrpane tolažbe nisem zmogla; ne, zakoni pač niso lepe pesmice o tem, kako užiti svoje delo do konca svojih dni. Odšel je ko siromak prazen v prazni dan.

Misli nanj so mi klotile dolge sence tega dne globoko v noč.

Hitro je pešal in opešal in umrl. Tine Zajc. Nobenega podpisa ni dočakal. Tako je dana beseda šla v nič, aro je vrnil. Dnevi so mu svinčeno bežali v brezvoljnost. Nič novega pod soncem.

Pogrebci so odhajali. Sosed je zavil želo v sožalne besede:

- Moje sožalje, naj počiva v miru, a tisti nepodpis ...!

In Jože Zajc ni rekel ne črne ne bele, potegnjen vase je domala stekel do svojega avta.

Na sodišču sta žalujoča ostala, sin Jože Zajc in vnukinja Teja ali Tea, *licitirala* - oče ni zapustil *testamenta* -, kaj in koliko bodi komu dosojeno. Kot *persona grata* sem bila povabljena k besedi. *Transparentno* in pravično naj bi soodločili o razmerjih zadevnega imetja, po črki zakona in soglasno: a gospod Jože Zajc, ki je po očetovi smrti čez noč »zasedel« hišo, si je odmerjal več, kakor je predstila uradna pravica, in izpodbijal *argumente* in drobne želje nečakinje Teje in napletal sum, kako iz ozadja *dirigira ustanovi pravice* nekakšna plava kuverta, zdaj ve, kako denar odpira in zapira vsake duri. Pošastno odljudno. A sodišče je, povem, odmerjalo pravično in pošteno.

- Ne podpišem!

Okamneli obraz Jožeta Zajca je kakor okamneli strah, ki ga je naganjal med nas: sodnico, vnukinjo, zapisnikarico in mene, da bi ustavil razsodno razsodbo. Tedaj me je preblisnilo, kako njegova stvarnost ni stvarna stvarnost. Gospo vnukinjo, mater, edino sorodnico, ki je materina, očetova in sestrina kri, je odrival na *distanco* in meril ko tujec, nepopustljivo robato, ob vsem pa pribijal na križ blagost očetovega spomina.

- Ne podpišem!

Razjarjeno odločen se je izstrelil skozi vrata in s treskom oznanil *demonstrativni* odhod. Ženska četica, ki je ostala na *naroku* do zadnjega, je *protokol protokolarno* končno ovekovečila z nič lepomisno izpisanimi podpisi.

Zapisnik še čaka na črke Jožeta Zajca!

Tako: čudne čudi in človek se lahko samo le čudi.

Notarka Cesarjeva je po bežnem premolku kakor zavzdihnila:

- Ali pa ne!

TENORIST

(odlomek iz romana)

LEPOSLOVJE

AKCIJA

Ko se je Ludvik prvič (in zadnjič) izmuznil državnim uniformam, je imel srečo. Nabral je nekaj lepih marčnic. Počutil se je pomembnega. Marčnic ne najde vsak! Ne rastejo kjersibodi. Če bi kdo hotel trditi drugače, bi poklical soseda Stanča. Ta bi ga ročno zbrcal in ... kar še sodi zraven.

Stanč je bil tak, da ti je z argumenti dokazal, da nimaš prav. Lagal je kot pes teče. Znal je daviti človeka tako dolgo, dokler je bilo potrebno. Potrebno pa je bilo VEDNO. Tu in tam je koga tako zadavil, da sta bila na koncu debate upehana davitelj in davljeni. Stanč je lovil sapo, opico pa so do svoje sape spravili včasih poklicani in poklicni. Zaradi tega je imel probleme. Ko pa je tako fajm daviti!

»Najprej mu skuham kavo pa klobaso, če je treba, še pir mu dam na mizo, potem ga pa naklestim!«

Zakaj - tega nikdar ni povedal. Stanč se ne boji nikogar. Njega pa samo tisti, ki ga ne poznajo. Ročno je enkrat povedal: »Jih naženem ven, potem pa s kolom po glavi, da dobi vsak pet rogov.«

Ko se je Ludvik sklanjal in brskal pod listjem, je Stanč prisopihal po grebenu. Ročno seveda.

»Tu si, mrha!«

Ludvik se je ozrl in gledal, kje je mrha.

»Ti si pravi kekec,« je zašepetal logar. »Išče te cela država, CIA, FBI pa hongkongški specialci, ti pa grabiš listje! Ko je tebe mati rodila, je moral biti res poseben dan!«

»Menda ponedeljek.« Ludvik se je režal, ko je iz košarice potegnili lepo čvrsto gobo.

»Vidiš?«

»Eeh, jaz tega ne jem.«

»To ti piše na nosu.«

Stanč si je obrisal potne srage.

»Star si že, star!«

»Bom dal jaz tebi star! Čuješ, kaj ti govorim! Iščejo te! Kam se boš skril?«

»Mene iščejo? Kdo? Rubeži?«

»Kaki rubeži, ti boga! Vsi! Vse živo! Vsi te iščejo!«

»Ahm.« Ludvik je sedel na štor in začel zvijati cigareto.

»Sem kakšna velika živina, da delaš tak halo iz tega?«

Stanč ga je gledal kot zelenega psa.

»Ročno bi te zadavil! Kot opico! Tri dni bi te

davil! Velika živina! Hu! Sovražnik številka ena si! Ti nihče ni povedal?«

»Mislil sem, da to vem samo jaz in nekaj zaupnih ...«

»Kaj ti je bilo treba nastavljati bombe! Kot otrok! Jezus!«

»Kakšne bombe?«

»Nisi ti predlani ali lani nastavil bombe na stadionu v Laibachu?«

»Stanč, Stanč! Poleg tega, da si star, si še zmešan!«

»Tim dal jaz zmešan! Tem zadabu ko opico! Nisi bil ti? Potem ti je pa eden čisto podoben! Povrhu vsega pa ima še enako ime.«

Stanč je sedel.

»In priimek.«

»Ohladi se. Da ti ne bo črpalka crknila!«

»Ne vem jaz, kaj imaš s temi bombami, jaz samo vem, kaj ti moram naročit. Od Klare.«

»Klaro si videl!«

Ludvik je oživel.

»Ima še vedno tako lepe oči? In ustnice? In ...«

»Dolgo se nista videla?«

»Celo večnost. Jutri bo tri dni. Kaj je rekla? Ni mogoče recitirala? Je govorila v verzih?«

»Ne vem jaz, kaj ti meni razlagaš ...«

»Kot recimo: poet tvoj nov Slovincem venec vije, damaščanka mu visi ob boku, Andrej, sin komisarja boj krvavi bije, medtem ko z neba kot iz škafa lije ... ali pa ...«

»Nisi ti slikar?«

»Kaj vem, kaj sem ... torej ni recitirala? Ali vsaj deklamirala?«

»Kaj pa je spet to?«

»Podobno recitiranju, poslušaj: evo - dni mojih lepša polovica kmalu prevesi se po vsakem kravjem balu.«

»Bom dal jaz tebi bal! Bi rad čul, kaj je rekla ali ne? Bi rad čul njene besede?«

»Najlepše zvenijo iz njenih ust.«

»Je mai fous du passe, tebe pa še ne!«

»Francosko znaš, starina! In rekel si, da me iščejo! In s Klaro si govoril! Koliko pomembnih stvari izvem in vse to naenkrat! In povrhu še od tebe! Svet je res nepredvidljiv!«

»Rekla je nekako tako: če te dobijo, je to isto, kot da si že hladen.«

»In zraven se je držala resno?«

»Jokala je.«

Ludvik se je zresnil. Potem so mu misli zaplavale sem ter tja, se povezale, sprostile, odplavale in na koncu je izluščil eno!

»Torej je resno?«

»Jaz sicer še nisem star, da bi bil moder, čeprav praviš, da sem starina, ampak za to ni treba biti moder! Če se ti ne zdi resno, da te išče cel svet, da te koknejo, potem je nekaj hudo narobe s tabo.«

»Kako pa veš?«

»Kako! Po radiu, televiziji, v časopisu, na plakatih, na letakih ...«

»... na jedilnih listih ...«

»... po linijah, vsepovsod, slišiš?! Vsepovsod se govori o tebi!«

»Kaj se govori? Da nimam stila? Glavno, da se govori! Stila da nimam? Džizs, bom enega na gobec! Ne, pa ga ne bom! Kaj je še rekla? Reci, da je še kaj rekla!«

»Jaaa, nekaj o tem, da te noče izgubiti, zdaj ko ... zdaj ko ... kaj vem, kaj točno je rekla ...«

Ludvik je stresel Stanča:

»Zdaj, ko! Zdaj, ko! Spomni se jebotebok!!!«

Stanč se ga je otresel.

»Si znorel! Saj ne bi bilo nič čudnega ...«

Ludvik ga je milo gledal. Tako milo, da se je celo Stanču zasmilil.

»Čakaj, da se spomnim.«

Sedel je na štor. Potem je globoko vzdihnil, izdihnil, pogledal proti nebu in sopihal.

»Imam jo! Ja! Zdaj, ko me je srečala ... kdo jo je srečal ... hm ... sestrična? Ne.«

»Kolegica?«

»N-ne ... sodelavka? Tudi ne ...«

»Ženskega spola je bila?«

»Kdo?«

»Tista, ki jo je srečala!«

»Koga?«

Ludvik se je sklonil k Stanču in mu siknil v uho:

»Klaro! Kdo je srečal Klaro!?«

»Imaš kak bonbon?«

»Tega ne, pač pa imam pripravljene batine, če me boš še dolgo nategoval!«

Stanč je malodane zajokal:

»Tako izgubljen sem! Imej usmiljenje z mano! Imej, no ... pamet! Pamet? Jaaa! Pamet jo je srečala!«

»Koga?«

»Ja, Klaro!«

»Klara je bila pametna od rojstva.«

»Potem pa ne vem. Ampak skoraj bi prisegel, da je rekla: nočem ga izgubiti zdaj, ko me je srečala spet pamet.«

»Čudno. Kaj je še rekla?«

»Da te bo čakala na Raduhi, tam, kjer raste mlado bukovje. Tam je ... vsaj bila je ... lovska koč. Stara. Če ni že podrti ...«

»Če je podrti, potem je ni.«

»Jaz je nisem postavljaj, jaz je nisem podiral. Veš, kje je?«

»Vem, kje je tisto bukovje. Včasih je pel tam črni kos. Tudi koč se spomnim. Ampak, kako ve ona?«

»Moral sem ji narisati. Rekla je, da jo bo našla, pa če bo morala iskati celo življenje. Si ji pa prirasel k srcu ...«

»Če ti povem, saj ne boš razumel. In ti? Kako kaj? Že pet dni nisva vrgla kart! Koprive rastejo?«

»Rastejo, rastejo. Pustim jih rasti.«

»Pametno, pametno.«

»Naj rastejo.«

»Saj pravim, pametno. Ne rabiš kosilnice.«

»Res ne.«

»Ampak bazilika ti slabo uspeva.«

»Ni ji ugodno.«

»Ne. Klima ji ne odgovarja.«

»Ne. Klima ni prava.«

»Bo že bolje.«

»Še nikdar ni bilo.«

»To se tako reče. In oni tvoj nečak? Kje ga imaš?«

»Pri zajcih.«

»Pa zajci?«

»Poslušajo.«

»Tako je prav! Zato pa imajo ušesa. Naj kar poslušajo. Človkdansčloveka ne posluš. Naj vsaj zajci poslušajo! Se strinjaš, ne?«

Ludvik je lopnil Stanča po hrbtu.

»Nič ne reci. Vem. Strinjaš se. Zakaj se pa ne bi? Ampak zajce je dobro imet. Rižota pa makaronflajš pa rezanci zraven pa pečen pa dušen ... jih imaš dosti?«

»Dosti?«

»Tak mislim ... jih lahko poješ? Prodat jih tako in tako ne smeš!«

»Ha! Bizgec!«

Stanč je vstal. Spet je aktivno pokukal v življenje: »Kdo pravi, da jih ne morem prodati!«

»Hmm ... takole zajce imet! Potem pa jih jesti vsak dan! Saj jih imaš dosti, ne?«

»Oba!«

»Saj sem vedel! Preveč zajcev! Ampak - vsaj poslušajo?«

»Poslušajo. Vse, kar jim rečem, naredijo.«

»Tako je prav. In ... kaj jim rečeš?«

»Tako recimo: zajci, jejte!«

»In oni jedo?«

Stanč prikima.

»Res si kerlc! In kaj še?«

»Spat. Ko rečem spat, zaspijo. Nikdar mi še noben zajec ni prekrokal noči.«

»Sila si! Mega F!«

Med tem časom se je obroč ožil.

Vojska je zasedla mejne prehode. Policija se je naselila po cestah.

Gorske specialce so poslali v gore, ostale pa drugam.

Gasilci so stali mirno.

Če ni pobegnil, je ostal. To je bil moto operacije. Pobegnil pa ni. Ker drugače bi vedeli. Torej je ostal. In če je ostal, ne bo pobegnil. Če ne bo pobegnil, ga bomo našli.

Genijalni prebliski v ženijalnih možganih z vsemi sredstvi pod polno kontrolo so začeli akcijo. Akcijo, ki bo rešila planet!

Ali vsaj spremenila.

A šele čez šest dni!

Joooj – koliko ur je to! In šele minut! Da ne rečem sekund! Cela večnost.

Ali pa vsaj pol.

POBALINSKA POTEHAVŠČINA

Začnjala se je pomlad. Spet.

Gozd je ozelenel. Ptički so letali po zraku v pričakovanju dogodka, ptičke pa so bile v visoki nosečnosti. Vse štiri lisice so začele po jutranji kavi hoditi na teren.

Poeti so dobili navdih, trgovci blago, policaji brzostrelke, učitelji regres, vsak je dobil, kar mu je tako in tako pripadalo.

Ludvik je dobil Klaro.

Klara je dobila Ludvika.

Pravzaprav, ne čisto tako. Ni je dobil. Dala se mu je. In ona ni dobila njega – dal se ji je.

Ampak razloži ti to Bolgaru!

»Končujem. Končujem sliko že sedem let. Nikdar je ne bom dokončal!«

Ludvik se je izpovedal, ko je ležal na mahu ob Klari, s prekrižanimi rokami pod glavo.

»Ne rabiš je končat,« je v svojem slogu rekla Klara.

»Imaš prav,« se je strinjal Ludvik, »ta svet ni pesmi vreden! Motil se je tisti komedijant.«

»Zato pa je bil komedijant.«

»Hvala bogu, da nisem poet.«

Potem se je dvignil na komolec.

»Tudi slikar nisem! Kdo sploh sem?!«

»Ludvik,« ga je potolažila Klara, »ti ni dovolj?«
»Pravzaprav kaj drugega ne morem pričakovati od sebe, kot da sem, kar sem.«

Potem se je zvalil na Klaro.

»In ... KAJ sem?«

»Človek ... mm mnj mm ...«

»Tudi to je nekaj.«

»To je veliko. To je vse. Biti človek!«

Zatem se je Klara prevalila na človeka.

»In jaz? Mmm mnj mm ... pred koncem delovnega časa sem zapustila službo! Ni to grozno?«

»Ne rabiš se sekirat.«

Odlepila sta se drug od drugega. Ampak samo zato, da sta se lahko bolje odzrcalila drug v drugem. Da sta se lahko raziskovala.

Naslonjena vsak na svoje deblo sta uporabila vse čute. Vohala sta se, kakor divjad voha, okušala sta se, se otipavala, gledala drug drugega in se poslušala.

»Ti si Klara,« je nenadoma spoznal Ludvik.

»Ja, Klara sem.«

»Kako pogansko! Vesel sem, da si Klara. Vesel sem, da si ti!«

»In kaj sem? Ne pozabi, da sem zapustila pisarno pred ...«

»Človek. Ni to dovolj?«

Zarotniško sta se zasmejala.

Klara je poiskala njegovo roko.

Ludvika je nenadoma postalo strah.

»Kdaj boš morala iti?«

»Ne bom odšla.«

Nastala je prijetna tišina. Ptički so spoštljivo sedeli in razmišljali. Potem je začel eden peti. Drugi so mu pritegnili in fuga se je razlegla po jasi, toni, zvoki in zviki so se skrivali in bežali med listjem, vejami in brstiči in trava je rasla.

»Človek mora enkrat nehati bežati,« je rekla Klara in se naslonila na Ludvika.

»Kaj nama je ostalo?« je vprašal slikar.

»Tebi JAZ, meni TI. Ni to dovolj?«

»Več, kot sem upal pričakovati, ko sem se rodil.«

»Spet se boš. Ti boš metulj, jaz pa veverica.«

»Si prepričana?«

»Skoraj.«

»Veverice so ljubke,« je rekel Ludvik in položil Klaro. Potem ji je počasi, previdno, slovesno, obredno, nežno odvezal ruto.

»Lepa ruta na še lepšem vratu.«

»Lepa brada na še lepši bradi.«

»Lepe nogavice na še lepših nogah.«

»Lepi lasje na še lepšem tilniku.«

»Lepe oči na še lepši Klari.«

»Lepe us ...«

Zaregljalo je. Pobalin je potegnil petelina.

Fuga je ponehala.

Telo se je s krvjo prilepilo na telo.

Rdeča gmota pod drevesom na robu jase je postala negibna.

Terorizem se je končal.

Začela se je NOVA DOBA.

Tudi za zlepljeni trupli.

Ki sta še malo prej bili telesi moškega in ženske.

»Telesi moškega in ženske sta ležali brez duše ... praznozavajoči, bedastostirmeči, topi, na cvetju raja!

In bog je tuhtal.

Vran se je smejal ...«

(Ted Hughes)

Nekaj je nekoč, nekje, začelo iti grozno NAROBE.

Vse je v zavesti.

Nič izven nje.

Objektivnosti ni.

Baje.

Reinhard Brečko

IZ POMORSKEGA DNEVNIKA

- iz Marine de Salinas in Puerto Rico do piranske marine

od 8. maja 2002 do 17. julija 2002 (71 dni)

Sreda, 8. maj 2002, 1. dan

Puerto Rico. Marina de Salinas. Jutro. Oskrbim se z nafto in ob 8.30 zapuščam pristanišče. Za mano je prvi korak, pravzaprav prvi meter plovbe na moji novi poti. V nov začetek. Kateri po vrsti že? O tem razmisliti bo v naslednjih tednih gotovo dovolj samotno.

V tropskem paradizu, ki ostaja za mano, sem preživel štiri leta. Tu sem zastavil svoj predzanji novi začetek. Po hudi ločitvi sem namreč v Karibih našel svoj mir. Salinas je zaspano portoriško mestece, a je prav zategadelj pred njim eden najlepših zalivov v Karibih z najtišjo, romantično marino. Marina de Salinas je postala moj dom.

Jadram z (motorno) jadrnico, ki sem jo kupil na Floridi 1998. leta. Bila je štiri leta stara in v odličnem stanju.

Kupil sem jo za mojo ženo, ki je bila močno depresivna. Vedel in verjel sem, da je sonce v tropskih krajih najboljše zdravilo proti bolesteri potrtosti. Dogovorila sva se, da bo pozimi na jadrnici, ki sva jo imenovala *Remedy* (kar prevedeno v slovenščino pomeni ozdraviti, odpomoči, odstraniti /škodo, pomanjkljivost/, izboljšati ...). V Connecticutu v ZDA sem imel podjetje in iz Hartforda direktno letalsko zvezo s San Juanom v Portoriku - bila sva na zvezi.

Za božične in novoletne praznike se je Cheryl (žena) vrnila domov in vse je šlo narobe. Bil je kot slabe sanje. Vrnitev v brezsončen prostor je postorila, da jo je depresija načela kot nikoli dotlej. V planinah ali na morju lahko imaš hudo vreme. Zgodi se, da te oropajo. V prometni nesreči si polomiš kosti. Vse to je ništrc proti temu, kar se je dogajalo doma. Cheryl ni razlikovala resnice od fantazije. Najprej je sebe dolžila za vse, kar se ni obrnilo dobro, pozneje sem bil za vse kriv jaz. V življenju me ni še noben človek tako teroriziral, kot me je ona. Začel sem živeti v peklu že na tem svetu. Dnevi, tedni in meseci so postali nevzdržni. Nasilje je začela zganjati nad mojo firmo in zaposlenimi. Škodovala mi je poslovno in zasebno. Začel sem se bati za svoje življenje. Ostala je le še ločitev. Tako sem bil na koncu sam potreben ozdravitve - *remedy* na *Remedy*.

Zapr sem svojo firmo, zapustil svojo hišo in štiri avtomobile. Odlelel sem v Portoriko, potem pa do moje jadrnice in v duševni azil. Prvih šest mesecev nisem nič delal. Lovil sem ribe, jadral med otoki in skušal vse pozabiti. V zvezi z ločitvenim postopkom sem tu in tam letel v Connecticut, sčasoma pa začel spet delati. Lotil

sem se grafičnega oblikovanja, *Remedy* pa je bila moja pisarna. V doku sem bil zasidran oziroma na privezu, jadrnica je imela klimatizirane prostore, televizija je služila svojemu namenu ... in najpomembnejše - imel sem mir. Z delom se nisem preveč naprezal. Vedno sem si vzel dovolj časa zase: za ribolov in jadranje v tem južnem paradizu. Uspel sem celo kot zelo uspešen ribič, saj sem zmagal na ribiškem prvenstvu Portorika, in to kot prva in edina jadrnica v zgodovini tega tekmovanja.

V San Juanu sem uspešno zaključil pomorsko šolo in postal komercialni kapitan. Po malem sem s svojo *Remedy* prevažal turiste na ribarjenje ali pa so jadrali za užitek. Nekaj sem zaslužil, in to z delom, ki mi je bilo v neizmeren užitek.

11. septembra 2001, ko je bila na obisku hčerka Silvija s prijateljem, smo odpluli kakšnih osem milj na odprto morje loviti. Vabe smo vrgli pri Rajno pointu, kakor so z mojim imenom domačini poimenovali točko, kjer sem vedno ulovil kakšno ribo. Znan sem bil po tem, da se v marino nikoli nisem vrnil brez ribe. Ob 9.45 se je oglasilo ... zzzzzzzzzzzzzzzzzzz ... kazalo je na nekaj velikega. In kot se praviloma zgodi - seveda na manjši od obeh palic. Obetala se je največja riba v mojem življenju. Po hudi borbi sem na 25-kilogramskem laksu privlekel do jadrnice stot in pol težkega morskega psa. 150-kilska zverina je divjala. Voda se je penila. Samotni kralj morij se je boril za svoje življenje in svobodo. S palico, ki je imela na drugem koncu laso, sem mu glavo ujel v zanko in vrv privezal k ograji kokpita. Potem sva ga z Jensem (hčerkinim prijateljem) spravila na krov. Bil je dobesedno krvavo delo.

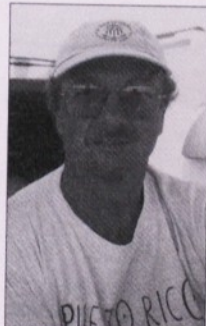
Ponosno sem se oz. smo se vračali v marino. Obetal sem si številne radovedneže, ki bodo občudovali ulov. Tudi sicer so me na privezu vedno čakali domačini, saj so vedeli, da sem po ribolovu vedno delil ribe, ki jih sam nisem mogel pojesti. Tokrat pa ni bilo nikogar. Stopil sem v snack bar, tam pa so vsi gledali televizijo. Spremljali so strahote iz New Yorka in Washingtona.

Po 11. septembru se je začela recesija. Naenkrat tudi zame ni bilo več dela. Bil sem stoodstotno vezan na tapetno industrijo, zato sem upadanje gospodarske aktivnosti še posebej čutil. Ljudje ne tapecirajo hiš, če je denarja le za najnujnejše. Skušal sem več zaslužiti z *Remedy*, pa ni bilo pravega povpraševanja. Denarja za luksuz je bilo vedno manj.

Tako se je začela vedno bolj izrisovati nova pot, o kateri sem že večkrat razmišljal. Vrnil se bom v mojo prvo, pravo domovino. Slovenijo. Tam me čaka stanovanje, ki sem ga podedoval po mami.

Valovi so visoki okrog pol metra. Vetra je kakšnih 10 vozlov s prednje leve strani in uživam v lepem jadranju ob južni obali Portorika. Kurz kanal Mona,

LEPOSLOVJE

Reinhard Brečko

ki je med Portorikom in Hispaniola otokom. Tam se bom obrnil na dolgo pot proti severu.

Ob 9.45 ulovim črnoplavutno tuno, kakšnih šest kilogramov ima. Začetek mojega potovanja ne bi mogel biti boljši. Ob tem sploh nočem misliti na pogovor o slabem začetku in dobrem koncu, ampak se lotim dela. Tuni odrežem glavo in jo vrnem morju, potem pa prvi file črnega mesa in kožo narežem na majhne koščke za mojo mačko Olivijo, ki komaj čaka na hrano. Na najdaljši plovbi v mojem življenju v resnici ne bom sam. Olivija je bila zelo mlada, ko sem postal njen gospodar, z leti pa je postala prava ribiška mačka. Ko zasliši ... zzzzzzzzzzzz ... je prva pri ribiški palici in vsa nervozna čaka na ulovljeno. Vedno lovim z dvema palicama in na koncih vrvic so rapala vabe. Ribolov je bil vedno uspešen, če sem ribaril na robu portoriške otoške plošče. Otoki in kontinenti imajo plitvine do določene oddaljenosti od obale, potem postane voda naenkrat globoka. Na tem robu med plitvino in globočino je prostor, kjer velike ribe lovijo male iz plitvejših predelov. Slovenija v Tržaškem zalivu takšne prelomnice nima, zato v našem morju s svojim ribiškimi spretnostmi in znanjem nisem uspel uloviti ničesar. Portoriko pa ima največjo globino na severni strani otoka, in sicer je v Atlantskem oceanu globina 4705 metrov. Tam se otoška plošča dramatično prelomi v strašljive globine in prav tam so najboljša ribolovna mesta na svetu.

Ko z očmi preverjam zunanjo opremo mojega samotnega doma, se zagledam v torbo, ki je obešena na levem boku (portu) jadrnice, na ograji. V njej je reševalni obroč na dolgi oranžni vrvi. Ga potrebujem? Saj sem sam. Ne verjamem, da bi ga Olivija vrgla za mano, če bi padel v vodo. Snel ga bom in spravil v podkrovje. Ko začnem odstranjevati pasove, s katerimi je torba fiksirana na ograjo, se platno strga. Izpostavljenost soncu, vremenu nasploh, je storila svoje. Vse mi pade v morje. Z eno roko se oprimem ograje in se spustim v vodo, da ujамem obroč. Potem se po mukah in težavah komaj komaj potegnem nazaj na jadrnico. Med oddihovanjem šele dojamem, kako veliko napako sem naredil že prvi dan potovanja. Če bi padel v vodo, bi verjetno utonil, saj sem bil kakšni 18 milj od najbližjega kopnega. Take neumnosti ne smem nikoli več ponoviti. Na skoraj neskončnem Atlantiku bi me podobna napaka gotovo stala življenje. Vsak trenutek moram poskrbeti za svojo maksimalno varnost.

Mona me pozdravi s črnimi oblaki in grmenjem. Kanal slovi po hudih, divjih nevihtah. Mornarji ga nimajo radi. Marsikatera ladja je prišla iz teh izdajalskih voda poškodovana. Zajadram v kanal ponoči. Ne želim si kakšnih presenečenj. Cabo Rojo je za mano, toda imam nasprotni veter – s premca. Jadrati bo treba cikcak. Ne bo spanja to prvo noč.

In res je težka noč. Brez vetra. Valovi pa do 2 metra visoki. Spustiti moram glavno jadro in zviti prečko. Jadrnica nebogljenno pleše po valovih. Vležem se, a me v spalnici premetuje od ene stene do druge. Na Remedy imam prižgano luč za zasidrano v čakam na veter.

V prvi svetlobi (ob petih) ugledam ladjo. Valovi so se malo unesli. Vreme lepše. Vse to dobro de, saj noč ni bila najboljša – slabo sem se počutil, najbrž zaradi premastno pripravljene hrane. Zato pa je odlično razpoložena mačka – divja sem ter tja po jadrnici in zbojnim se zanjo, da bo padla v vodo. Trdo sem jo prijel z besedami in očitno prepričal, da je nevarno. Umirila se je. Kako glasna je bila lekcija, se zavem šele potem, ko jo pokličem s hripavim glasom.

Med pripravljanjem kave zase postrežem Oliviji z vodo in hrano. Če jo le imam, je to sveža riba. Nato v kokpitu (krmarnici) vžgem motor, da polnim akumulatorje, ki mi zagotavljajo energijo za pozicijske luči, delovanje hladilnika, uporabo avtopilota ... Z vetrom v jadrnih in motorjem drsim po Atlantiku s kakšnimi 6 vozli. Vreme je lepo in – uživam v jadraniu. Pa ne dolgo. Zaslišim, kako je na tla padlo nekaj kovinskega. Je bila protimatica z vijaka, ki je del drsnika za upravljanje z deblom? Ta drsnik je v jadraniu zelo pomemben, saj omogoča, da je jadro uravnano glede na veter v ustreznem kotu. Na deblu je seveda pritrjeno glavno jadro. Preden sem uspel karkoli postoriti, je jadro z vso silo udarilo ob dve jekleni priponi, ki bočno učvrščata jambor. Na deblu sta ostali dve globoki zarezi od jeklenih vrvi. Pomagal sem si z močno vrvi, da sem jadro počasi potegnil nazaj v prejšnjo lego in deblo s pomočjo ključavnice pričvrstil nazaj na drsnik. Tako bo moralo biti jadro do konca moje poti v centru pritrjeno. Popravilo je trajalo dve uri, zaradi nezgode, ki sem jo lahko le provizorično saniral, pa se mi bo pot zagotovo zavlekla za nekaj dni, če ne kar tednov.

Črne misli mi prežene skoraj neverjeten deus ex machina: zzzzzzzzzzzzzz ... riba na vrvi. Kmalu je na ladji lepa zlata skuša. Očistim jo, izrežem file in si pripravim suši. Serviram si ga na sveže pripravljenih riževih medaljonih, začinim in odišavam pa s sojino omako, wasabijem in ingverjem. Počutim se kot v japonski restavraciji. To trdim z gotovostjo, saj na kopnem v njej nisem bil samo enkrat. Zaslužil sem si ta užitek. Tudi Olivija dobi lep kos ribe.

Imam dovolj hrane in vode. Le nafte do Slovenije najbrž ne bo dovolj. Uro na dan brez motorja pač ne gre. Če bom jadral s tem tempom, bom moral obnoviti rezerve črnega zlata v Gibraltarju.

Danes prvič jadram z obema jadroma. Doslej je bilo že od Portorika naprej preveč vetra. Kot strela z jasnega me začrviči vprašanje, če bom uspel. Če bo zdržal material, bom. Lahko bi prihranil nekaj elektrike (in posredno nafte), če bi ponoči jadral brez pozicijskih luči. Še najmanj me skrbi, da je to prepovedano, argument proti je predvsem ogrožena varnost. Lučem se ne morem odpovedati. Zgodi se, da spim tudi po dve uri skupaj. To ni dobro. Poskrbeti moram, da bom spal največ po pol ure naenkrat. Na odprtem Atlantiku je komaj kaj možnosti, da bi se zaletel v kakšno ladjo ... a vendar – je. Uporabljati bom začel uro, ki je sicer namenjena za merjenje časa pri kuhanju jajc.

Vse se je začelo na morju. Pred 36 leti, ko sva s prijateljem iz Jugoslavije veslala v gumijastem čolnu čez Tržaški zaliv iz Savudrije v Grado (Gradež). 18. avgusta 1965. Pošteno naju je zdelovala burja. Borila sva se proti vetru in z valovi, da naju ni obrnilo. Čoln je bil poln vode. Pogosto nisem več vedel, od kod je prihla in s katere strani prihajajo valovi. Vse se je penilo. Oči so me pekle od soli. Slišati je bilo samo tuljenje burje. Nisem razmišljal o nevarnosti, sem bil preveč zaposlen z veslanjem. Tudi moj prijatelj je zabadal veslo v ponorelo vodo kot blazen.

Zvonko je bil moj prijatelj, odkar pomnim. Odločila sva se, da greva v tujino - bolj zaradi avanture kot pa iz političnih razlogov. Tudi jaz sem se hotel izogniti odhodu v vojsko in ... za mano je bilo hudo razočaranje, saj me je zapustilo moje dekle. Matjaž Hanžek in Leskovešek sta mi pomagala zorganizirati plastične vrečke, v katere sem spravil knjige za na pot in življenje v ... Kupil sem nahrbtnik za takratnih 9.000 dinarjev. In sva šla, z Zvonko(to)m.

Tistih 25 km je bilo bolj nevarnih kot teh 10 000, ki jih imam sedaj pred seboj na 14-metrski Remedy. Edina primerjalna slabost je ta, da sem na tej poti sam. Biti bom moral strašno previden. Vedno se moram privezati, ko bom zapustil kokpit. Privezal sem se tudi, ko sem se boril z zlato skušo, ki je bila kakšnih 10 kilogramov težka.

Valovi so visoki 1,5 metra. Veter prihaja s strani od spredaj s 15 vozli, kar je idealno. Spravim ribiški palici, saj bo današnji ulov najbrž zadostoval za teden dni. Skrbi me le hladilnik - samo hladen je, nižje temperature pa ne zmore. Zna biti kaj narobe s plinom.

Prejadral sem 113 milj.

Sreda, 29. maj, 22. dan

Ob 6. uri spet vidim tisto jadrnico. Ima rdeča jadra. Nebo je sicer manj oblačno, valov skoraj ni, vetra komaj kaj in ga kmalu ne bo - zaenkrat še piha s severa, za 15 vozlov, moj kurz je 115°, Remedy je hitra - 4 vozle. Motor je težko vžgal in skrbi me, da je kaj narobe, potem vse pripišem hladu.

Vzpostavim radijski kontakt z jadrnico - iz Kanade je, imenuje se Swiftsure. Na njenem krovu so štirje moški: John, Graham, Jack in Bob. Počakal sem jih. Po 22 dneh prvič vidim ljudi in slišim njihove glasove. Zame je to sredi plave puščave veliko doživetje. Približamo se in bočno privežemo. Vreme lepo, valov ni. Kapitan John mi s svoje barke ponudi kozarec vina. Nisem ga še uspel nesti k ustom, ko nas je nepričakovano zagugal velik val. Skočimo vsak k svojim vrvm, da bi se lahko oddaljili drug od drugega, pa je že prepozno. Jambora sta že treščila in njihov je iz mojega gornjega križa iztrgal jekleno žico. Gledam žico, ki učvršča jambor z desne strani (starbord) - vem, da brez te na novo nameščene jeklene vrvi ni misliti na nobeno nadaljevanje poti. Tudi novim znancom je jasno, kako je s stvarjo. Prosim jih, da mi pomagajo. Jack in Bob skočita v morje in pri-

plavata k meni, spustim jima lestev v vodo. Dobro je, da je vsaj sonce malo ogrelo svet. Ponudim jima brisači, potem pa se skušam dokopati do sedeža za dvigovanje človeka na jambor: spravljenega imam v mali kabini na kljunu barke pod reševalnim čolnom - do njega je mogoče samo skozi lino pod njim. Da bi se dokopal do njega, bi bilo treba postoriti marsikaj. Problem rešimo elegantneje - John nam vrže svoj sedež. Pripravim lepilni trak (3M Tartan): brez tega močnega srebrnega plastičnega traku ni misliti na potovanje, ki sem se ga lotil.

Privezal sem vrv glavnega jadra na sedež in se vsedel, Bob pa me je pričel vleči z vinčnem navzgor. Kolikor morem, mu pomagam z rokami, ko se vlečem po žicah navzgor. Garaško delo za oba. Počasi pa le napredujem proti drugemu križu, ki je 15 metrov visoko. Toda višje kot sem, bolj naraščajo tudi valovi in barka se vedno bolj guglje, z njo pa tudi jambor. Z nogami in eno roko se oklepam jambora: končno le uspem namestiti jekleno žico nazaj skozi križ. Pomagam si z vijakom, ki je še ostal. Jambor pa dobesedno leta levo/desno. S prosto roko se komaj dokopljem do lepilnega traku, ki je v žepu na sedežu in ga začnem ovijati okoli križa in iztrgane jeklene vrvi. Moja usoda bo odvisna od tega dela, zato se potrudim maksimalno. Remedy se noro guglje, sam se komaj oklepam jambora, delo pa seveda moram opraviti popolno. Jack mi pomaga tako, da z vžganim motorjem vozi v valove in vsaj malo umirja barko.

Ko sem spet na krovu, se mi od napora trese celo telo. Nova prijatelja povabim v salon in nazdravimo s portoriškim rumom. Pijemo na uspešno jadrnanje čez Atlantik. Namenjeni so v Horto (Azori) in nato proti Angliji. Pristrčno se poslovimo; in ko sta iz vode spet na svoji Swiftsure, mi vsi štirje mahajo v na svidenje - jaz pa njim. Sedež sem jim vrnil, ko sem zajadral blizu njih. Skozi možgane mi zdrsi misel, da se verjetno ne bomo srečali nikoli več.

Spet skušam jadrati. Toda veter je slab. Swiftsure se oddaljuje z motorjem, Azori niso več daleč, tam se bodo založili z nafto. Jaz nameravam jadrati mimo, direktno do Gibraltarja. Nadejal sem se, da bomo ostali čez noč v kontaktu, pa sem jih izgubil na horizontu in tudi na radijskih valovih - računal sem, da bi držali nočno stražo tudi zame. Tako pa sem spet sam na neskončnem morju, za preganjanje samote imam prelep sončni zahod, dan okoli umira ves v zlatem. Od njega bo ostal spomin na minulo srečanje v tem plavem veselju. V oblasti me imata samota in melanholija. Poklapan sem in v kokpitu vzamem v družbo spomin. Tako sam kot prav zdaj sem bil tudi tistega oktobra 1965 v Franciji.

8. oktobra so naju z Zvonko(to)m in še šestimi drugimi Španci na malem, od zadaj odprtem tovornjaku, peljali proti francoski meji. Sedeli smo po trije na stranskih klopih, v parih v lisice vklenjeni, na koncu vsake klopi pa še policist. Vozili smo se po deželni cesti. Tu pa tam sem v vinogradih videl ljudi, ki so trgali grozdje. Na vsem lepem se je naš tovornjak ustavil ob kmetu in njegovem vozu, ki sta ga vlekla konja. Eden izmed policistov je skočil na cesto in se brez vprašanja založil z

grozdem. Kmet sirotej ni upal niti črhiniti. Takšna je pač zla sreča – živel je v državi, ki jo je vodil general Franco, zadnji fašistični diktator v Evropi. Ko smo odpeljali, je policist med nas razdelil grozde in v tišini smo uživali sadje, o katerem smo lahko v španskih zaporih samo sanjali.

Prispeli smo do železniške postaje, ki je bila pred tunelom. Na drugi strani tunela je bila Francija. V eno izmed postajnih zaporniških celic so spravili vse štiri. Najina sojetnika sta bila videti silno prestrašena. Eden je bil iz Urugvaja, drugi iz Južnoafriške republike. S tem črncem sva rekla kakšno besedo v angleščini. Ime mu je bilo Ganto. V Barceloni je pobegnul z neke ladje. Nisem ga vprašal, zakaj. V eni izmed racij so ga pred meseci v mestnem parku aretirali in zaprli. Nikoli ni videl sodnika. Bal se je tega, kar bi nas lahko čakalo. Nas bodo ponoči peljali v gozd v mejnem pasu ter ustrelili, potem pa razglasili novico o tem, kako so obračunali z Baski, ki so iz Francije v Španijo tihotapili orožje? Ganto se je bal za svoje življenje – z obraza, z njegovih kretenj se je dalo razbrati, da je moral prestati veliko hudega. Z Zvonkotom sva ga skušala pomiriti. Kasneje sem izvedel, da se je prej opisano res dogajalo na špansko-francoski meji.

Juan iz Paragvaja se je samo bal. V zaporu je bil več kot leto dni. V španščini nama je povedal, da ima v Barceloni sestro, poročeno s Špancem. K njej je dopotoval legalno, v pristanišču pa ilegalno delal, aretirali so ga in zaprli. Tudi Juan ni videl sodnika. Rekel je, da je bil v zaporu vsaj preskrbljen, živel je iz dneva v dan in pozabil na svojo prihodnost. V zaporu je srečal ljudi, ki so bili zaprti tudi po več kot deset let. Nikoli niso bili sojeni, svet pa ni vedel, da obstajajo. Toda vlade zahodnoevropskih držav so vedele, kaj se je dogajalo. Tudi Nemčija, pa so tajili. Niso hoteli verjeti niti svojim ljudem, ki so začeli naenkrat na novo eksistirati v Franciji.

Postali smo lačni. Najprej je začel vpiti za hrano Zvonko, potem sem mu pomagal tudi jaz. Ganto in Juan sta z grozo spremljala najino početje. Lahko bi naju slišali ljudje na peronu. Je bilo na njem kaj potnikov? Potem so se odprla vrata in policist nam je prinesel sendviče.

Ob 10. uri so se spet odprla vrata in v celico sta vstopili dve gorili v civilnih oblekah. V španščini sta nam povedala, da nas bosta spremljala na vlak, seveda nam nista pozabila pokazati, da sta oborožena in naj nikar ne poskušamo s kakršnimikoli neumnostmi. Eden nas je vodil, drugi je stopal za nami. Bili smo brez lisic, toda stopali smo disciplinirano kot goske. V vagonu je bil kupe rezerviran za nas. Na vsako stran smo posedli po trije – pri oknu po dva zapornika, pri vratih policista. Vlak je počasi krenil. Proti Franciji. Že v zaporu sva izvedela, da naju bodo najverjetneje ilegalno deportirali. Tam sva tudi skovala plan, da bova skušala priti v Nemčijo – v Köln. Ni bil posebej blizu, a tudi ne prav daleč od belgijske meje. Torej – če se na poti razideva, kölnska glavna železniška postaja je najina točka ponovnega snidenja. Vlak je počasi ustavil, velikana pa sta nam naročila, naj ostanemo pri miru, dokler ne ugasnejo luči. Potem pa naj poskrbimo sami zase, kakor vemo in znamo. Eno sta nam zabičala – pod nobenim

pogojem naj se ne vračamo. S tem se res nismo trapili – le kdo med nami bi želel nazaj?! Še vlaki niso hoteli iz Francije v Španijo, čeprav zaradi tega ne, ker so bile španske železniške proge drugačne širine kot evropske.

Ko so ugasnile luči, smo izstopili na drugi strani, kot je bil povelj. Zlezli smo pod tovornim vlakom in se oddaljevali od tam, kjer je bila svetloba – ob policijskih in carinskih objektov. Če naju zajamejo Francozi, naju bodo deportirali v Jugoslavijo. Španci tega niso storili, ker z Jugoslavijo niso imeli diplomatskih odnosov. No, mene bi doma čakal zapor, saj sem se izmaknil služenju vojaškega roka in torej veljal za dezerterja. Ko smo zlezli še pod drugo vlakovno kompozicijo, se je pred nas postavil zid. Port Bou sem pozneje z motorjem obiskal in ta isti zid fotografiral. Padal je v mesto kakšnih 20 do 30 metrov globoko. Naš položaj je bil naslednji: za nami tunel v fašizem, na desni stena, ki visi nad mestom, na levi za vlakovnimi kompozicijami policija in carina, pred nami kontrolna hiša, iz katere usmerjajo vlake. Kaj storiti? Saj ni kaj razmišljati – edina rešitev je prethotapiti se mimo hišice. Z Zvonkotom nama je to jasno, najina kolega pa sta trda od strahu. Še danes ne vem, kaj se jima je zgodilo v Španiji, da se jima je strah dobesedno zalezal v kosti. Jaz se nisem bal, razmišljal sem le o tem, kako bova z Zvonkotom prišla mimo tiste-ga, ki je iz svoje male pisarne tu in tam pogledal.

Potem sva se dogovorila, da se bomo razdelili: skušala bova pomagati sotrpinoma – Jaz Gantu, Zvonko Juanu. Potegnili smo vžigalice, Zvonko je potegnil daljšo in s Juanom sta bila prva na vrsti. Opazovali smo kontrolorja, ki je vsake toliko časa zapustil sprednjo pisarno in odšel nekam nazaj: morda v stranišče ali skuhat si kavo, kdo bi vedel. Bil je kakšnih osemdeset metrov daleč in ni bilo mogoče vedeti, kaj počenja. Ko je naslednjič spet izginil v zadnji prostor, sta Zvonko in Juan stekla ob zidu in mimo kontrolne hišice v temo. Z Gantom sva morala čakati še kakšno uro. Ko je spet stopil po svojih opravkih, sva se pognala. Ganto je imel daljše noge in je bil hiter kot strela. Čakal me je nedaleč od postaje, ob odcepu, kjer je cesta vodila v hrib. Začelo je deževati. Kar najbolj hitro sva hitela stran od postaje. Bilo je kakšno uro po polnoči. Cesta brez prometa, na desni strani vinograd, blizu tudi hišica za orodje. Namenila sva se k njej. Vrata so bila zaprta, zato sem se vanje zaletel z vso silo in popustila so. Slišal sem, kako je nekdo v strahu zavzdihnil. V temi sta stala najina kolega. Začelo je strašno smrdeti. Juan se je dobesedno posral. Pognali smo ga iz ute, da se je šel očistit. Čez pol ure se je vrnil očeden. Potem smo polegli na tla med orodje in zaspali. Ko sem se zjutraj zbudil, o najinih kolegih ni bilo ne duha ne sluha. Stopila sva po vinogradu in našla nekaj neobranega grozdja, kar je bilo za tisti dan najin zajtrk in večerja.

Na cesti sva hitro naštopala prevoz. Peljala sva se nazaj v Perpignane, kjer sva pred mesecem dni v parku prespala, od tam pa zdaj nadaljujemo proti Nimesu, kjer živi Genevieve. Iz Nimesa pa na sever. Spet prespiva v neki hišici v vinogradu. Imava tudi kamin: našla sva nekaj lesa in zakurila. Bila je hladna noč. Naslednji dan sva spet skušala dobiti prevoz, pa sva od 6. zjutraj do poldne zaman dvigovala palec. Prisiljena sva se bila

ločiti. Dogovorila sva se, da se spet najdeva v Lyonu na železniški postaji in na peronu za Avignon. Proti večeru sem bil na dogovorjenem mestu. Zvonka pa nikjer. Prespal sem v grmovju blizu postaje, toda tudi naslednji dan sem ga čakal zaman. Še eno noč sem se premetaval v tistem grmovju. Tudi drugi dan ga ni bilo. Popoldan sem zapustil Lyon in se na štop odpravil v Pariz. Bil sem strašno sam. Hudo je biti sam.

Strašno samoto občutim tudi sedaj na sredi tega velikega morja. Ocean je gladek. Glavno jadro imam razvito, dežuje, toda vetra ni. Vžgem motor in peljem pod oblak jugovzhodno od moje pozicije. Tako bova dva.

Sončni zahod je rdeč, obeta se mi slabo vreme. Ob osmih le zapiha. Spet jadram. Ostro v severovzhodni veter, da ga čimbolj izkoristim. Potem je vetra nekaj več in jadram s štiri in pol vozli. Morje je precej mirno in naenkrat zaspim – spanca je za dve uri.

Preplul sem 118 milj.

Petek, 31. maj, 24. dan

Ta noč je bila vojna med menoj in strašnimi sunki vetra. Krajšal in spuščal sem jadra ter skušal ščititi Remedy pred napadi, ki jim ni bilo konca. Ali se je severni Atlantik zarotil proti meni in Remedy ter naju namerava uničiti? Hudo je tudi zato, ker sem celo noč moker. Valovi se zlivajo čez krov in name, ko spuščam ali vrtim genovo noter. Na nebu je polno kumulusov. Ne morem se jim izogniti. Včasih skušam jadрати med njimi, pa me vedno znova ujamejo. Ko zažvižga, se morska voda združi z vodo oblakov in premočen sem. Oblaki se kot stolpi poganjajo proti nebu: spodaj so črni in grozeči, visoko zgoraj pa gladki in lepi. Pred dnevi sem upal, da mi oblaki prinesejo kaj vetra, zdaj pa je vsega preveč. Vetra je včasih tudi do 50 vozlov in traja do 15 minut. Če stopim zadremat, to storim kompletno oblečen. Na sebi imam dolge hlače in nad njimi nepremočljive nadhlače, majico, srajco in pulover ter nepremočljiv suknjič. Na nogah debele nogavice in jadralne čevlje. Na glavi kapo, prekrito z nepremočljivo kapuco. Nad vsem tem pa reševalni pas. Vedno, ko stopim v kokpit, se privežem.

Ponoči se je barka naenkrat nagnila na stran. Skušal sem se česa oprijeti, preden bi zlezal s postelje. Zunaj je tulilo. Barka je pokala, se tresla in jokala: podobna je bila ranjeni živali. Po salonu je letelo vse, kar nisem pravočasno spravil na varno. Kozarec je padel na tla in se razbil. Tema. Končno se mi je uspelo nečesa oprijeti, da sem lahko sedel. Poiskati sem moral očala. Ob postelji na tleh sem končno natipal baterijo. Previdno sem vstal. Skrbelo me je, da bom pohodil mačko. Avtopilot je klical na pomoč: "Pip, pip, pip, pip ..." Oprijel sem se stopnišnih stebrov in lezel v kokpit. Zunaj dežuje in tuli.

Vtaknem ročico v vinč genove. Z levico počasi vrtim vinč, z desnico spuščam vrv genove. Težko delo za enega. Na vinču bi rabil moč dveh rok. Tudi privezan nisem, saj ni bilo časa. Barka leži na desnem boku in spodnji del genove je v morju. V vodo gledam navzdol, ne na stran. Barka reže skozi peneče se valove. Veter mi nosi peno v oči in usta, od napora še posebej težko diham. Genovo počasi krajšam, avtopilot pa še vedno kliče. Sopem. Če ne bi bilo adrenalina, genove v tem vetru gotovo ne bi zvil noter. V dvajsetih sekundah sem postoril vse, kar sem moral. Čez deset sekund je oblak odjadral in bilo je le še komaj kaj vetra. Hitrosti je za 4 vozle in spet razvijem genovo. Obrnjeno ponovim postopek. Hladno je. Zebe me v roke, toda nimam rokavic. Sicer pa – kje bi jih lahko kupil v Portoriku? Pregledam okolico in ker ne opazim nobenih luči, grem v spalnico. Zaspim za nekaj minut, ko spet zatuli: barka je spet na desnem boku. Spet iz postelje in opraviti moram enako delo kot pred 20 minutami. Ko ponovno ležem, se mi sanja, da je barka ponovno polegla na desno stran in me kliče na pomoč.

Ob 5.54 končno pride sonce med oblake na obzorju in me obsveti ter začne greti. Gotovo sem videti grozno. Hvala bogu, da me nihče ne vidi: tudi sam se nočem pogledati v ogledalu, ko si umivam zobe. Skoraj sem pogoltnil ščetko, ker se je barka spet nagnila in je zatulil veter. Ne grem več v notranje prostore. Kava bo morala počakati. Opazujem tista dva oblaka in upam, da bo uspel pobegniti onemu na moji levi. Toda levi črnih mi sledi. Ogromen je. Ne morem mu pobegniti. Barko obrnem in jo usmerim ostro v veter. Zvijem genovo in čakam za krmilom. Potem zatuli veter. Dež udari horizontalno. Ne vidim kljuna barke. Barko usmerim toliko ostro v veter, da mi napolni jadra. Biti moram zelo natančen – če bi dobil v jadra preveč vetra, ne bi obdržal smeri, če bi želel jadro krajšati zdaj, bi mi ga veter gotovo razcefral. Tokrat ne jenja tako hitro kot ponoči. Jadrnica se trese in ječi. Valovi se penijo in lomijo preko Remedy. Mačka je skrita in ne bi je našel, pa če bi jo še tako iskal. Končno je ujma mimo. Naenkrat ni niti sapice in stojim v popolnem miru, kar je zame nov šok. Prijadral sem pod drugi oblak in tako zdaj stojim in čakam, kaj se bo zgodilo. Počasi se trgajo oblaki, pokaže se nebo, sonce pogleda name in se mi smeje. Borbe je konec. Komando predam avtopilotu in se spravim skuhat kavo.

Ob pol treh vidim morsko želvo. Veter me je potiskal proti jugu in sprijaznil sem se že, da bom jadral južno mimo Azorov. Zdaj postaja vreme boljše in skušal bom doseči Azorske otoke Flores. Bolje bi bilo severno mimo Azorov, saj je za pot proti Evropi tam ugodnejši morski tok in tudi veter. Opazujem jekleno vrv, ki sem jo popravil na zgornjem križu. Zdi se, da dobro drži.

Prejadral sem 115 milj.

VAJE BREZ SLOGA 2002

LEPOSLOVJE

Napovedovalka (K 1) - Dober večer, spoštovane obiskovalke in obiskovalci, gledalke in gledalci pred televizijskimi zasloni, poslušalke in poslušalci ob radijskih sprejemnikih. Poseben pozdrav velja vsem tistim, ki ste ostali brez vstopnic in spremljate prireditev na velikem platnu pred hišo najboljšega sosesda - Merkatorjem.

Napovedovalka (K 2) - To, kar bomo počeli in doživeli danes oziroma nocoj, tu in zdaj oziroma od zdaj naprej, ni in ne bo gledališka predstava. Za napovedovanim dogodkom ni ne scenarija, ne preštevilnih mukotrpnih ur odrskih vaj, nocojšnjega večera tudi ne vodi samopašna roka režiserska. Dogodek, ki vam ga ponujamo, bo improvizacija, sprotno ustvarjanje, iskanje ... Projekt raziskav smo poimenovali Vaje brez sloga 2002. Skupaj bomo igrali v živo: vi dvoranci, doma zaekranci, obradijci, poduhovljenci vseh sort in tudi mi, odrci. Znabiti, da nocoj ne bo z nami le predsednika vlade.

K 1 - Pa kar *in medias res*. Za nagrado - to je vrtnica, ki jo bo v duhu prehodnega pokala prejel najboljši izvajalec, se bodo spopadle tri ekipe. Da jih boste lažje prepoznavali oziroma razločevali, jih bomo poimenovali po avtorjih pesniških zbirk, iz katerih bodo izbirana besedila. Najprej iz *Diamantnih besed* Nine Bricman, njim bo sledil Andrej Jus z *Kdo te je ubil, Jože?* in nazadnje, nazadnje še *Zgrešil... toda strel je bil dober* Primoža Tušnika. Za lažje razločevanje ekip predlagam naslednje psevdonime: **Diamanti** za Bricmane, **Jožeti** za Juse in **Fuzbalerji** za Tušnike.

K 2 - Vsaka ekipa že ima izbranega vodjo, v zaodrju pa so jim na razpolago tudi tehnične zmožljivosti z ustreznim človeškim upravljalom: tonsko podporo ponujata Vid in Miha, lučno čarovnijo Žiga in Jure, rekviziterske usluge Sandi in Matic, razpoložljivo kostumografijo modni studio Stanke Blatnik, video in foto zapis Darko, koreografijo pa plesna skupina Ninočke, to je dislocirana enota plesnega studia N Velenje. Nič ne bo narobe, če boste dobre, vam všečne projekte podprli z aplavzom ali še na kakšen način (v pošteev pridejo topotanje z nogami, vzkliki, žvižgi, streljanje iz osebnega orožja pa nocoj odpade).

In zdaj k stvari. Na oder kličem vodje skupin. (*atraktivne, se predstavijo*).

K 1 - Najprej boste izvlekli vsak svojega pesnika oz. pesnico. Zadnji seveda izbire ne bo imel. (klobuk) V klobuku so na lističih imena oz. psevdonimi - torej - Diamanti, Jožeti in Fuzbalerji. Še enkrat poudarjam, da zdaj z žrebom

izbirate samo pesnika. Pesem, ki jo boste predstavili, bo mogoče določiti šele tik pred začetkom nastopa. Samo tako bodo namreč vse tri ekipe pred časovno enako zamejeno nalogo. In intelektualni ter duhovni cajtnot bo za vse enak.

K 2 - Ker bo morala vsaka ekipa izpeljati pet različnih interpretacij, improvizacij, nastopov skratka, svojega izžrebanega besedila, bo za lažje razločevanje delnih projektov poskrbela studijska Marlena z dvakratnim pasiranjem odra in informacijsko tablo v rokah.

Za vas, spoštovana publika, Marlena v pokušino! (*pasira*)

A tudi vi, spoštovani, ki vam je uspelo pravi čas zagotoviti si vstopnice in ste zdaj lahko z nami, torej, tudi vam ne bo dolgčas. Ne, ne boste ostali križem rok. Gledališki listi, ki so vam hkrati služili kot vstopnice, vam bodo prepotrebni za zaključno glasovanje. V vaših rokah in vašem cenjenem okusu bo odločitev o nocojšnji naj pesmi. Pazite na kupone, zakaj z njimi boste svojemu adutu pomagali do zmage. Najprej pa ...

K 1 - Pa naj se Vaje brez sloga 2002 začno. Z mano so vodje tekmovalnih ekip, tu je klobuk, v njem imena pesnice in pesnikov in ... (*opraviho žreb*) Prvi bodo nastopili Diamanti-Bricmani, drugi Jožeti-Jusi in tretji, zadnji, šlo bi seveda brez žreba, pa vendarle ... Fuzbalerji-Tušniki.

Naj, prosim, zaenkrat z mano ostane samo frontmen Diamantov, Jože in Fuzbaler naj se umakneta v zaodrje.

K 2 - Ob meni je le še Bricmanca, v mojih rokah pa Ninina pesniška zbirka *Diamantne besede*. Zdaj pa izberimo pesem, ki jo boste predstavili. Kako izbrati pesem? Določiti je potrebno ključ, ki bo onemogočil kakršnokoli manipulacijo, saj nismo na Emi ali Evrosongu. Način izbire bo veljal tudi za ostali tekmovalni ekipi. Kdaj se je končala druga svetovna vojna? Potrebuješ pomoč občinstva?

X - Hvala lepa. Saj bo šlo ... Pa ne bo šlo. Vendarle bi poprosila publiko za pomoč.

(*sprašuje, moleduje, potem le izve*)

K 2 - Tri sekunde. Ena, dve, tri. In odgovor?

X - Devetega maja ...

K 2 - Naj bo to vse. Odgovor je pravilen. 9. 5. Torej 95, stran petindevetdeset. Ali Diamantne besede sploh imajo devetinpetdeset strani? Imajo, seveda. Tu je. Stran 95. Spopadite se s pesmijo - Okušanje veselja.

In že odštevamo. Pol minute za pripravo.

Marlena ... si v rednem delovnem razmerju za določen čas ... ne lenari! Prva runda.

Še eno pasiranje - Marlena! Pogled na uro: tri-najst, dvanajst, enajst ...

(Tina pride na oder, privlečejo jo, roko pred očmi, moti jo svetloba, skoraj pade, nerodno ji je ...)

Tina - U, kk seka! Dou šalti! (tema) Zdaj me je pa strah. Gr pržgi! Tk je že bolši.

(pride na rampo, poišče pesem v knjigi ...)

Tina - A poznate pesn Okušaje vesolja? No, rečte kaj! A poznate? A da ne. Jo bom pa prečitala. Samo za vas. *(odjeclja, narečno, zabavno)*

(najbrž doživi aplavz)

Tina - Pa ni blo doro, al da ne? Jes očem tud zastopit, kar berem. Nočn bet podobna navijačem Korotana.

(zdaj odrecitira par excellence)

OKUŠANJE VESOLJA

*Pred časom so na Zemljo padali meteoriti,
se stapljali z nebom
in se mešali s prstjo in peskom.*

*Prah, ki se je odluščil
z njih,*

se je naselil v gibajočem

in ledeni kosci vode so se raztopili

in spojili z morjem, rekami in mlakami.

*Danes se iz njih dvigajo drevesa, vrtovi,
ljudje in živali.*

V loncih se kuhajo delci planetov

in mi okušamo prah z lune, okušamo vesolje.

K 2 - Dobro bi bilo Tinino recitacijo oviti z glasbo. In Diamanti zmorejo tudi svojo glasbeno skupino. Cenjeni gostje, na oder vabim band Spunkverzeli.

K 1 - saksofon - Rok Uhan

K 2 - bobni - Matej Serušnik

K 1 - flavta - Vikica Ladinik

K 2 - klaviature - Davorin Dolinšek

K 1 - klarinet - Nejc Gašper

K 2 - violina - Jerica Borković

K 1 - harmonika - Ksenija Zdovc

K 2 - in kitara - Matic Borković.

(vsak se vzpostavi z nekaj takti)

K 1 - Pa nadgradite besedilo Okušanje vesolja! Podprite ga z glasbo.

Saksofon - *Pred časom so na zemljo padali meteoriti,*

Bobni - *se stapljali z nebom*

Flavta - *in se mešali s prstjo in peskom.*

Flavta - *Prah, ki se je odluščil z njih,*

se je naselil v gibajočem

Klavir - *in ledeni kosci vode so se raztopili*

in spojili z morjem, rekami

in mlakami.

Klarinet - *Danes se iz njih dvigajo drevesa,
vrtovi, ljudje in živali.*

Violina,

harmonika - *V loncih se kuhajo delci planetov
in mi okušamo prah z lune,
okušamo vesolje.*

(Tina ob instrumentih recitira/deklamira)

K 2 - Enako kot z besedo in instrumentalno glasbo bi skušali postoriti z gibom. Plesalke, oder je vaš. Spoštovani, plesna skupina Ninočke.

(vaja plesne skupine)

K 1 - Gotovo bi se verzi iz Okušanja vesolja dali tudi odpeti. Ali Diamanti premorete tudi vokaliste? Cenjeno občinstvo, vokalna skupina Zlatovčice, njim v oporo in podporo pa seveda Spunkverzeli.

(Zlatovčice odpojejo)

K 2 - Dame in gospodje (slov., nem., ang., franc., ital.), band Spunkverzeli, plesna skupina Ninočke, vokalna zasedba Zlatovčice, tehnična ekipa SPUNK. Finale in **Okušanje vesolja** (luč, megla, kostumi ...).

K 2 - Uuu! Odlično ste izrabili svojo priložnost. Nas pa preganja čas in že smo v drugi rundi nocojšnjega večera.

V rokah imam pesniško zbirko Andreja Jusa Kdo te je ubil, Jože? Še enkrat srečno Diamanti in ... pozdravljeni, Jožeti!

K žrebu vabim in kličem predstavnico Jožetov - Jusov.

(ko je na odru oz. pred mikrofonom)

K 1 - Kot smo dogovorjeni v skladu s pravili, ki smo jih soglasno potrdili na začetku nocojšnje oddaje - najдите pesem, ki jo želite interpretirati. Katero stran v knjigi boste izbrali?

Y - Današnji datum.

K 1 - Olala, ne bo šlo. Zakaj, da se izognemu tudi najmanjšemu sumu o mogočem goljufanju, le kančku dvoma o zrežiranosti dogodka, ki smo mu priča, premečimo stvari ... Današnjemu datumu najprej dodajmo število dvanajst, prištejemo še sedem, slediš in računaš?, dobro, vsoto potencirajmo s pet in dobljeno pomnožimo z osem, slediš?, odbijmo dve, dobljeno pa še korenimo in dobili smo vrednost ...

Y - 43. Triinštirideset.

K 1 - Tako je. Pa pogledjmo! Na strani 43 v pesniški zbirki Andreja Jusa Kdo te je ubil, Jože? je pesem, je pesem ... 39, 41, 43! Tu je. NE GLEJ U LUFT.

Do prvega nastopa je ostalo še 30 sekund, 29, 28 ... Marlena! ... Še eno pasiranje, prosim! Pa še en krog ... in ostale so še štiri sekunde, tri, dve, ena

in ... Jusi - Jožeti!

(konferansjeka se konzultira z voditeljico, nato pa poroča)

K 2 - Jožeti so svoj program zasnovali na živi besedi in instrumentalno-vokalni interpretaciji. S prvima dvema izvedbama želijo storiti poklon predvsem vam, spoštovani obiskovalci prireditve, nato pa bi radi z neposrednim stikom prek radijskih valov navezali besede s Slovenci po svetu in izpolnili katero izmed njihovih glasbenih želja. Tehnična ekipa, bo to šlo? Iz režije prikimavamo. Zdaj pa zares! Najprej Ne glej u luft za vse nas, ki nam še ni uspelo pobegniti iz domačijske provincе, potem pa na radijski potep med slovenske brate in sestre v avstrijsko-slovenski Celovec, ameriški Cleveland, kanadski Toronto in italijansko-slovenski Trst.

Okušanje lufta pa najprej s Tino in Maticem.
(odrecitirata)

*»Kako so čudovite zvezde danes,
kako lepo je gledati v nebo!
Poglej! Si videla utrinek,
ki razsvetlil je nebo
in z repom naredil ovinek?*

*Vidiš, tam je Severnica,
Orion, Veliki in Mali voz.
Kako se sveti Venera
in Luna je kot zibelka!*

*Iz zvezd trdnjave so in tam je grad,
pod njim iz zvezd napisan Jus,
joj, kako hudo boli me vrat,
greva domov - dobil sem heksenšus!«*

*Odšla sta mirno, brez besed,
čez njive v mesto, mimo kina.
Za njima je ostala le še sled
in niti trohice spomina.*

*Zvezde so zginile, ko sonce je prišlo, in
vse sledi so se zgubile z njiv.
Zvečer so zvezdice spet vsrkale nebo,
a le spomin na heksnšus ostal je živ.*

K 1 - Jožeti prvič - slovenska verzija zijanja u luft za naše najbližje, to je za vas, spoštovane obiskovalke in obiskovalci, prvič, premierno in namensko. Ne glej u luft v domačijski maniri.
(slovenska verzija, plesalke, band, vokal)

K 2 - Pa stopimo oziroma se eterizirajmo k sosedom. Kličemo radio Celovec. V etru smo. Halo! Slovenci, nas slišite? Z nami ste v živo v oddaji Vaje brez sloga 2002. Radio Celovec! Oglasite se. Wir rufen das slowenische Radio Klagenfurt! Hallo!

KS (Koroški Slovenec) - »Grüss Gott! Hier ist ein koroški Slovenec!« ...

K 2 - Se slišimo? Ste še na zvezi? Hören wir uns, koroški Slovenec?

KS - »Jetzt höre ich Sie wieder, ich meine, ich verstehe. Schlechte Verbindung ...Störungen ...es meldet sich ständig eine fremde Sendung.«

K 2 - Motnje so, slaba zveza ...To smo mi, iz domovine. Sind sie noch da? Ste še z nami?

KS - »Bitte, sprechen Sie Deutsch, damit wir, die Slowenen aus Kärnten, Sie besser verstehen werden.«

K 2 - Govoriti moram nemško, da me bodo Slovenci s Koroške razumeli ...Also, Sie sind mit uns direkt in der Sendung Übungen stilllos 2002. Wir möchten Ihnen dem Musikwunsch erfüllen. V živo ste z nami, glasbeno željo bi vam radi izpolnili. Was wollen Sie hören, sehr geehrter Slowene aus Kärnten? Kaj bi radi slišali?

KS - »Hmmm ... ich möchte noch einmal das Lied aus meiner Jugendzeit Schau nicht in die Luft in der Ausführung der Vokalinstrumentallgruppe SPUNK hören!«

K 2 - Abgemacht, koroški Slovenec, dogovorjeno. Schau nicht in die Luft iz vaše mladosti in Auf Wiederhören, pa srečno!

KS - »Aufwiedersehen, Heimat und vielen, vielen Dank!«

(instrumentalno-vokalno-plesno)

SCHAU NICHT IN DIE LUFT

*Wie herlich sind die Sterne heute,
Wie wunderschön der Himmel ist!
Schau! Siehst du die Schnuppe
die den Himmel beleuchtet hat
und mit dem Schwanz die Biegungen gemacht?*

*Sieh, dort ist Nordstern,
Orion, Grosser und Kleiner Bär!
Wie leuchtet die Venus,
Und der Mond wie eine Wiege ist!*

*Die Sterne sind wie Festungen und Schlösser
Und unten schreibt aus Sternen JUS.
Au, mein Hals tut weh!
Komm, weil ich mich lege,
Sonst bekomm ich Hexenschuss!*

*Sie gingen, ruhig, ohne Worte
Über Felder, Wälder und einsame Orte,
Es blieb nur Spur zurück
Und keine Wunde
Für die Erinnerung kein Grunde*

*Die Sonne kam und Sterne sind verschwunden.
Im Gras blieb keine Spur.
Und ich erinnere mich
An meinen Hexenschuss nur.*

K 1 - Spoštovana publika, pa še čez veliko lužo: v ZDA, zvezna država Ohio, mesto Cleveland. Radio Glas Amerike, dober večer! Se slišimo? Cleveland, are we on line? Hello from your homeland. Good evening!

AS (Ameriški Slovenec) - »Good morning, Slovenia. Petra, hello to you too!«

K 1 - How are you, our fourth generation of emigrants in a foreign land?

AS - »We're fine: food's good, Bush OK, Glas Amerike the best.«

K 1 - Can you say hello in Slovene to our dear audience here?

AS - »Oh, I'm not proud of my broken Slovene but I'll do my best. Hello, Slovenzi! This is John speaking - Ivan. Brothers and sisters, take care, wherever you are. Srečno!«

K 1 - Thank you very much for your kind words in our mother tongue as well as in yours. In the end let's play some music by your choice. Ajan, we're listening!

AS - »I'd like to hear a beautiful balade written by Andrej Jus, music by Goldy Verzelak, performed by SPUNK band - Don't look in the air!«

K 1 - We've got it, Ajan! Bye, bye, a nice day to all the Slovenes in America. Zdaj pa SPUNK in Don't look in the air!

(instrumentalno-vokalno-plesno)

DON'T LOOK INTO THE AIR

*How wonderful are stars today,
How beautiful it is to look at the sky.
Look! Have you seen a falling-star
Lightening the sky
Making a turn with its tail.*

*Look at the North-Star,
The Orion, the Great Bear
And the Little Dipper.
How Venus shines
And the Moon is like a cradle.*

*Citadeles are made of stars
And there is a castle
And »JUS« written with stars.
Oh, how my neck is full of pain
Let's go home again.*

*They went away quietly without words
Across the fields to town.
Only their trace you can see
without any memory.*

*When sunshine came
And stars were gone
All traces got lost in the fields.
In the evening stars covered the sky
And only my neck pain remained alive.*

K 2 - Ostanimo z našimi zdomci še za dolgost ene pesmi onstran velike vode. V prostranstvih Kanade. Ob staroselcih - indijancih in inuitih, je v Kanadi najti priseljence - tako rekoč - vseh barv in oblin. V tej veliki deželi, ki je pripravljena dati dom vsem ljudem dobrega srca, živijo priseljenci z vsega sveta. Med njimi je tudi kakšnih 30000 Slovencev, od tega več kot polovica v francosko govorečem predelu te silne zemlje - v provinci Ontario oz. mestu Toronto.

Zato kličem ... bonjour, Canada! Bonjour, Ontario! Bonjour, Toronto! Bonjour nos chers Slovenes! Vous m'entendez?

KS (Kanadski Slovenec) - »Il y a du soleil maintenant, alors bon soir Slovénie, cher pays natale, bon soir, Slovenj Gradec!«

K 2 - Torej, našega sogovornika sem pozdravila z dober dan, pa mi odgovarja, da je pri njih že večer in nam odzdravlja z dober večer, Slovenj Gradec! Pa povprašajmo, kdo sploh je z nami. Et qui est avec nous? Ici c'est Jasna, pardon, Žasna.

KS - »C'est Jean-Paul Pierre Cigale avec vous. Ma grand-grand-grand mere était de Slovenj Gradec!«

K 2 - Z nami je torej Jean-Paul Pierre Cigale! Pravi, da je bila njegova prapraprababica iz Slovenj Gradca. Pa mu povejmo, da nocoj kličemo zato, ker izpolnjujemo glasbene želje Slovincem po svetu. Jean-Paul, nous avons appelé ce soir parce que nous accédons a la demande de diffuser des chansons aux Slovenes autour du monde.

KS - »Excellent! Je peux choisir ce que je veux?«

K 2 - Jean-Paul sprašuje, če si lahko izbere, karkoli želi. Seveda, JP, saj si zdaj ti princ radia! Bien suur, Jean-Paul! C'est toi le prince de la radio maintenant.

KS - »Vous connaissez Andrej Jus, le poete?«

K 2 - Sprašuje, če poznamo Andreja Jusa, pesnika. Njega pozna ves svet! Jean-Paul, il est connu dans le monde entier!

KS - »Et le groupe SPUNK du lycée Slovenj Gradec?«

K 2 - In skupina Spunk z gimnazije SG? Tudi oni so danes tukaj z nami. Ils sont la avec nous, Jean-Paul!

KS - »Je voudrais entendre leur présentation de la chanson Ne regarde pas en l'air.«

K 2 - Torej, JP bi rad slišal pesem Ne glej u luft v francoski izvedbi. Alors. Pour Jean-Paul Pierre Cigale SPUNK et Ne regarde pas en l'air, hočem reči Ne glej u luft!

(instrumentalno-vokalno-plesno)

NE REGARDE PAS EN L'AIR

»Que les étoiles sont merveilleuses aujourd'hui,
comme il est beau de regarder le ciel!
Regarde! Tu as vu une étoile filante,
qui a éclairé le ciel
et fait un tour avec sa queue?

Tu vois, la-haut ce sont l'étoile polaire,
Orion, la Grande et la petite Ourse.
Comme Vénus éclaire,
et la Lune est comme un berceau!

Les étoiles sont des forteresses et la il y a un
château,
sous lequel »JUS« est inscrit en lettres d'étoiles,
aie, que j'ai mal au cou,
allons chez nous - j'ai attrapé un torticolis!«

Ils sont partis tranquillement, sans mot dire,
à travers les champs vers la ville, en passant devant
le cinéma.
Il n'est resté qu'une trace derrière eux et pas le moindre souvenir.

Les étoiles ont disparu, quand le soleil est venu, et
toutes les traces se sont perdues dans les champs.
Le soir les petites étoiles sont de nouveau apparues
dans le ciel,
et seul le souvenir du torticolis est resté vivant.

K 1 - Kličem Radio Trst. Radio Trst, dober večer. Se slišimo?

Pozdravljam Slovence iz cone A - dober večer Rezijani, odličan radijski sprejem želim tudi Beneškim Slovencem (rdeči cvet...), vse dobro našim ljudem iz Trsta in zaledja.

Še enkrat kličem Radio Trst. Dober večer, spoštovani slovenski poslušalci in poslušalke!

Iz režije me obveščajo, da je radijska zveza vzpostavljena samo na relaciji dvorana - Trst in da nas oni slišijo, mi pa njih ne. Pa poskrbimo, da nas bodo tudi razumeli.

Radio Trieste, buonasera! Noi parliamo, voi ascoltate.

Salutiamo gli Sloveni dalla zona A - Buonasera, Resiani, auguro ottima ricezione anche agli Sloveni di Benecia (il fiore rosso ...), tutto bene alla nostra gente di Trieste e dintorni.

Non sarà possibile parlare in vivo, però stasera soltanto prendete cura di voi stessi e Non guardare in aria.

Gentili visitatori e rispettati ascoltatori, in lingua di Dante Alighieri e Silvio Berlusconi - la canzone d'amore di SPUNK Non guardare in aria.

NON GUARDARE ALL'ARIA

»Come sono belle le stelle oggi,
come è bello guardare il cielo!
Guarda! Hai visto la stella cadente,
che ha illuminato il cielo
e con la coda ha fatto la curva?

Guarda la, c'è la Stella polare,
l'Orion, il Grande e il Piccolo carro.
Come scintilla la Venere
e la Luna somiglia alla culla!

Di stelle è fatta la fortezza e la c'è il castello,
e sotto con le stelle la scrittura Jus,
uffa, come mi fa male il collo,
andiamo a casa - ho già il torcicollo!«

Sono andati silenziosi, senza una parola,
per le campagne nella città, davanti al cinema.
Dietro c'è rimasta solo una traccia
nemmeno una briciola dei ricordi.

Le stelle sono scomparse, quando il sole è arrivato,
tutte le tracce sono scomparse dalle campagne.
Nella serra le stelle hanno risucchiato il cielo,
e vivo e rimasto solo il ricordo del torcicollo.

K 2 - Prehajamo v tretji krog. Hvala lepa, Jožeti-Jusi, hvala lepa poslušalcem in gledalcem, toda čas neprizanesljivo teče.

Na oder in k žrebu kličem predstavnika Tušnikov. Fuzbaler, na oder! Poznaš rojstni datum pesnika Prmeka?

Q - Šestindvajseti ...

K 2 - Dovolj bo. V Primoževi pesniški zbirki Zgrešil ... toda strel je bil dober je na strani 26 pesem - Marlena, pričinja se druga runda. Torej, Tako zelo sem zmatran. In že odštevamo: 29, 28, 27 ...

Oder je naslednje pol ure vaš!

Pantomima (*pantomimik, v drugo ga z recitacijo komentira igralka*)

Primož Tušnik

TAKO ZELO SEM ZMATRAN

Tako zelo sem zmatran,
da še cigareto s težavo nesem k ustom.

Tako sem zmatran,
da ne morem niti sedeti.

*Tako zelo sem zmatran,
da niti ne sledim s pogledom, ko vidim dobro nimfo.*

*Tako zelo sem zmatran,
da noge vlečem za sabo.*

*Tako zelo sem zmatran od hrupa, od tišine,
od večnega nemira, ki nas potiska v napore.
Zmatran sem od nasmihanja ljudem,
ki jih ne razumem in jih nočem razumeti.*

*Zmatran sem zaradi letanja za dekleti,
zaradi poskušanja utopiti svoje ljubezni v pijači.*

*Zmatran sem od vseh besed, od božjih bičev,
od strmenja v noč in čakanja na lunine solze.*

*Zmatran sem.
Tako prekleto sem zmatran.*

*Tako zelo sem zmatran!
Zmatran od življenja.*

K 2 - Spoštovana publika! Fuzbalerji - Tušniki naju z Jasno pošiljajo po kostanj v žerjavico, to je, prevedeno iz frazema, z besedilom pred mikrofonom. V njihovem imenu torej najprej napovedujem Tako zelo sem zmatran v baladni maniri za vse zabaladane.

(instrumentalno-vokalno-plesno)

K 1 - Vsi, ki razpolagate s presežkom energije, hiperkinetiki torej, vabljeni k fizični aktivaciji. Poiščite in izborite si svoj prostor: ob vrstah v dvorani, v vhodni pasaži ali pa kar na odru in odrapajte Tako zelo sem zmatran.

(instrumentalno-vokalno-plesno)

K 2 - Spoštujemo šansonjerje z vsega sveta - mi pa prisegamo na Davorina. Tudi če je zmatran.

(instrumentalno-vokalno-plesno)

K 2 - Tri stvari nas delajo Slovence prepoznavne med narodi vsega sveta. Prvič: imamo dvojino in se v dvoje tudi ljubimo (ne pa dva v množini, kot recimo Angleži, Italijani, Nemci ali Francozi). Drugič: bolj kot se žremo med seboj, lepše nam je. In tretjič: ko nam je najtežje, ne recitiramo Prešerna ali pojemo himne, ampak posamič, v dvoje ali pa v še večjem številu zaplešemo polko ali valček. Tudi če smo zmatrani.

(instrumentalno-vokalno-plesno)

K 1 - Za piko na i pa še tekma med plesnimi pari. Nagradite jih z aplavzom, če se vam bo zdelo. Nič vam ne bodo zamerili. Pa gremo - za rokenrol nisi nikoli dovolj zmatran.

(instrumentalno-vokalno-plesno)

K 2 - Spoštovane obiskovalke in obiskovalci, gledalke in gledalci, poslušalke in poslušalci, intuitivke in intuitivci, za nami je 15 avtorskih projektov, pred nami pa vrhunec današnjega dogodka: glasovanje in izbor najboljšega oziroma najboljših. Za legitimnost dogajanja, v katerem boste najpomembnejšo vlogo odigrali prav vi, spoštovana publika, bodo odgovarjali: ravnatelj GSG Stane Berzelak, nosilec gimnazijske petletne spomenice Andrej Makuc in gimnazijski ključar Pavel Popič.

K 1 - Glasovalna pravila so zapisana v gledaliških listih in o njih ne gre razpravljati: vašemu favoritu lahko pomagata na dva načina. Prvo je glasovanje s kupončki: po označeni perforaciji odtrgajte z vašo izbiro izpolnjen glasovalni del gledališkega lista, tako da boste že prej v za to namenjeni kvadrat zapisali zaporedno številko nastopajočega in cifro projekta, recimo 2 skozi 3. Vaš enak izbor bi v tem primeru pomenil, da dajete glas Jožetom-Jusom in njihovi tretji izvedbi, to je angleški verziji. Izpolnjeni kupon oddajte dekletom, ki že čakajo ob koncih vrst, kjer sedite. Druga možnost je glasovanje z mobitelskim klicem; to pride v poštev tudi za vse tiste goste, ki niso mogli v dvorano. Naša številka je 041 264 305, glasujete pa tako, da spet sporočite številko ekipe in zapovrstje izbranega projekta. Televoting bodo lahko neposredno spremljali tudi v dvorani prisotni - tako bodo lahko iz prve roke preprečili kakršneoli manipulacije in zakulisne zarote. Na razpolago imate pet minut. Ste pripravljeni? Pa začnimo! Tri, dva, ena, gremo!

Opravijo izbor in razglasijo zmagovalno pesem.

K 2 - Glasovi so prešteti, upoštevali smo tudi televoting, zato razglasamo. Zmagovalna pesem nocojsnjih Vaj brez sloga 2002 je ... je ... Tako zelo sem zmatran in v ... in v ... rokenrol izvedbi.

(ponovitev rokenrol izvedbe)

K 2 - Spoštovana publika, nocoj smo bili z vami SPUNKOVCI GSG, zapriseženi Talijinemu hramu, ki smo za vas igrali v

K 1 - ad hoc gimnazijskem bendu Spukverzeli

K 2 - ad hoc plesni skupini Ninočke

K 1 - ad hoc pevski zasedbi Zlatovčice

K 2 - ad hoc SPUNK tehnična ekipa

K 1 - ad hoc pantomima ... s podnapisi

K 2 - ad hoc Marlena in

K 1 - ad hoc K2 in

K 2 - ad hoc K 1.

K 1 in **K 2** - Lahko noč in pazite nase, kjerkoli že boste!

Tako zgodbo je težko pripovedovati sredi Interspara ali Merkatorja

ESEJISTIKA

Drago Jančar je avtor, ki enakovredno odlično piše vse prozne zvrsti, to je roman, novelo, kratko prozo in esej, pa tudi dramatik.

Intervju z Dragom Jančarjem

S pisateljem se je na predvečer slovenskega kulturnega praznika, 7. februarja, 2003, v Knjižnici Ksaverja Meška v Slovenj Gradcu pogovarjala dr. Silvija Borovnik.

Drago Jančar je avtor, ki enakovredno odlično piše vse prozne zvrsti, to je roman, novelo, kratko prozo in esej, pa tudi dramatik. Ob misli na današnji literarni večer sva se s pisateljem dogovorila, da naj beseda teče predvsem o njegovih zadnjih objavljenih besedilih, to je o romanu Katarina, pav in jezuit, ki ga je Slovenska matica pravkar ponatisnila, in morda še o esejih. Drago Jančar je znan po tem, da ogromno piše, tako da mu mi, ki beremo, lahko tudi zelo navdušeno, komaj sledimo. Te dni pa potuje z literarnega večera na literarni večer.

Drago, bil si v Kopru, včeraj v Ljubljani, danes si v Slovenj Gradcu, kje boš jutri?

Jutri bom doma.

In potem v Gradcu?

Potem v Gradcu in kasneje še v Parizu.

Človek je zmeraj znova začuden, da ogromno potuješ, pri tem veliko delaš in tudi veliko dobrega napišeš. Kako ti to uspeva?

Ne vem, mogoče sem skriboman, morda je to bolezensko stanje, ki me je zaselo v zadnjem času ... Skušam si čas organizirati. Kadar pišem, samo pišem. Takrat grem za mesec ali dva v samoto in takrat delam samo to, nič drugega. Samo tako lahko nastajajo taki teksti. (Pokaže na roman Katarina, pav in jezuit.) Takega teksta drugače ne bi mogel napisati.

Literaturo pišem izključen od sveta, televizije, no, kak časopis preberem, ki me spravi v slabo voljo ...

Pred nedavnim sem prebrala v časopisu, da bomo zdaj, ob slovenskem kulturnem prazniku, vsi spet na veliko besedičili, na današnjem literarnem večeru pa tega ne bi radi, zato pričakujem tudi vprašanja publike.

Besedičenje je naša usoda, pišemo in o tem

govorimo, ne znamo igrati na bendžo kot fantje malo prej tukaj ...

Prebral bom nekaj odlomkov iz svojega romana. Dogaja se v 18. stoletju, okvir tvorijo slovenska romanja v Kelmorajnu v Nemčiji, ki so se ponavljala vsakih sedem let, dokler jih zaradi raznih nepravilnosti niso prepovedali. Glavna junakinja v romanu je Katarina Poljanec iz Dobrave nekje na Gorenjskem. – Bralce zelo zanima, kje je ta Dobrava, dobil sem nekaj vprašanj po mailu, pogledal sem v Krajevni leksikon, Dobrav je ogromno.

Tudi na Koroškem, pri Dravogradu, in v okolici Slovenj Gradca.

Hotel sem tipično slovenski kraj, hotel sem mitski prostor nekje med podeželjem in mestom. Ko se romarji odpravijo na pot, izbruhne vojna, huda sedemletna vojna, v njej je bilo veliko Slovencev. Katarina se odloči, da bo odšla na romanje. Takrat je bila to oblika odkrivanja sveta, ne samo iskanje najvišjega, lepote, kot pravi ona. Drugi junak je Pav, oficir, topniški stotnik avstrijske vojske, ki išče slavo na bojnih poljanah v sedemletni vojni, prepričan, da se bo vrnil ovenčan z velikimi zmagami. Tretji junak je jezuit, mlad kmečki fant, ki vstopi med jezuite iz podobnega razloga kot Katarina. Hoče v svet, hoče se nekam premakniti, jezuiti so takrat na Kitajskem, v Ameriki, je bogoiskatelj, razočaran nad polomom misijonov v Južni Ameriki, Paragvaju, o katerih v romanu prav tako teče beseda, nato se vrne, se sreča s Katarino.

Katarina potem odide s svojo prvo ljubeznijo, z oficirjem, s stotnikom Francem, Henrikom Windischem.

Prebral bom njen monolog, ki traja štirideset strani, vendar seveda ne vsega ...

(Bere odlomek iz romana.) – Predvsem bi to morala brati ženska. Sliši se precej strašno. Ampak stotnik preživi.

Zanimivo, preden sem se danes odpeljala od doma na ta literarni večer, sem brala prav ta odlomek.

Res? Ja, precej retorično zveni.

Zanimivo je, da je osrednji lik tega romana ženska, posebna ženska, in prej sem mislila, da boš rekel, kako te ljudje sprašujejo, kdo je Katarina.

Da sprašujejo, kje je Dobrava, da bi tam našli Katarino? *(Smeh.)*

V esejih sem našla podatek, da je bilo tvoji babici ime Katarina.

Čisto slučajno.

Meni se ni zdelo čisto slučajno, ko pa se nenehno ukvarjaš z zgodovino in je prav zgodovina tvoja temeljna fascinacija. Vem, da si na to vprašanje odgovarjal že nešteto krat, pa povej, prosim, še enkrat. Neki bralki na nekem literarnem večeru v Nemčiji si razložil, čemu to ukvarjanje z zgodovino, prav v tem odlomku iz romana pa je omenjen tudi Munster.

Moja babica, Katarina Jančar, je bila rojena leta 1884, živela je čez osemdeset let, in nekega dne sem ob njenem nagrobniku pomislil, da je bilo to vendar globoko sredi avstroogrške monarhije. Živela je v Evropi, ki je bila čisto drugačen svet, rojena vendar v 19. stoletju. Toda med njo in mano je le ena stopnja, en sam rod.

Razmišljal sem, da če bi postavili deset ali dvajset ljudi v vrsto, bi bila to človeška veriga, s katero bi bili že globoko sredi časa, o katerem govori Katarina. Če jih postavimo v vrsto petnajst, smo že v Trubarjevih časih, s tridesetimi ljudmi pa smo že v rimskih časih ali v Judeji, ko so po njej hodili preroki in Jezus.

To se pravi, da je naša predstava o tem, kako je preteklost nekaj daljnega, odmaknjenegega, popolnoma napačna. Mi živimo s to preteklostjo, smo njeni neposredni nadaljevalci. Postaviti junake v zgodovinski kontekst pomeni postaviti jih v naravno človeško življenjsko okolje, kajti ljudje s svojimi čustvi, strahovi in junaštvimi se niso kaj prida spremenili, tehnologija na tem področju ni prinesla nič novega. Lahko pa se ukvarjam z zgodovino tudi zato, ker se mi zdi bolj zanimiva kot današnji čas ...

Temeljni pisateljski občutek, ki me žene k temu, pa je prav gotovo ta, da ko stopim v drug prostor in čas, stopim tudi v prostor imaginacije. Nenadoma se pripoveduje pravljica. Tako zgodbo pa je težko pripovedovati sredi Interspara ali Merkatorja. V preteklosti se sprosti sila pripovedovanja.

Te je pri tem zanimal tudi žanrski roman?

Ne.

Vendar pa je Katarina zgodovinski roman, ki govori tudi o sodobnosti, na primer o nasilju, ki se nenehno ponavlja. Obenem je še ljubezenski, vojaški roman ... V osemdesetih letih je bila v slovenski književnosti prisotna sorazmerno glasna želja po dobrem ljubezenskem romanu. Je Katarina tudi izpolnitev te želje?

Mene žanrska besedila niso nikoli zanimala, hotel sem pisati tekste z jezikovno intenzivnostjo, žanrski roman pa hoče lepo, gladko pripoved.

To, kar delam, je morda staromodno, toda žanrski pisci si takih eksperimentov ne morejo privoščiti, ker tega tudi ne znajo.

Roman nima zveze s sodobnostjo, praviš, mene pa je zelo zabavalo, ko sem na nekem mestu v romanu prepoznala nekega najinega skupnega znanca in njegov način govora. To je Ludvik Hartinger iz Salzburga, ki se je slovenščine naučil kot tujega jezika. Najprej zato, ker mu je bila vseč beseda "obronek", kasneje pa je prevajal Kosovela. Ludvik je bil znan po tem, da je namesto navadnih izgovarjal pravzaprav literarne stavke, na primer »Jaz sem reka ponikalna«. Tako v tvojem romanu govori eremit iz Salzburga. Sam zase pa je trdil, da je besedni tihotapec, besedni potepuh ali nekaj takega, kako lepa oznaka.

Ja, res je, tako je govoril Ludvik. Mi vsi smo besedni potepuhi.

Kaj pa Katarina kot roman o hrepenenju? Kadar literarni zgodovinarji govorijo o tebi, vedno znova omenjajo Cankarja, ki je pri tebi z njegovo hrepenjsko formulo vred najbrž nekakšna matrica?

To je res, toda to je najbrž globoko v slovenski duši, v melanholiji srednjeevropskih dežel, od Madžarske do Salzburga in našega Krasa. Tu najdemo neko posebno melanholično strukturo ljudi - zato se tudi tako radi obešajo ali kaj. (*Se smeje.*) Ne vem, od kod to izvira, so to morda alpske doline, da se ljudje čutijo kdaj izgubljene, da hrepenijo. V svoji literaturi sem to občutje prevzel. V romanu Posmehljivo poželenje imam na koncu dve poglavji o teh melanholičnih hudičih, ki se gibljejo po Srednji Evropi in nas spravljajo enkrat v čudna veselja, drugič v nenavadne žalosti.

Morda se pri tebi Cankar pojavlja nezavedno, srečujemo ga v ironičnem kontekstu, v obliki kakšnih svilenih rut na primer...

Ima Cankar tudi to?

Ja ...

Sem ga pa premalo bral ...

Francka v romanu Na klancu ima neke težave s svilenom ruto.

Kdo?

Francka.

Aja. (*Smeh.*)

Za koroške bralce pa je gotovo zanimivo, da se del romana odvija v Slovenj Gradcu, od koder je tudi neka kultura, gospod Kumerdej. Zanj pišeš, da je bil »močno pošten«, kaj to pomeni?

To seveda pomeni, da ni bil pošten. (*Se smeje.*) Bil je romarski vodja. Slovenj Gradec pa se mi je

ESEJISTIKA

Temeljni pisateljski občutek, ki me žene k temu, pa je prav gotovo ta, da ko stopim v drug prostor in čas, stopim tudi v prostor imaginacije. Nenadoma se pripoveduje pravljica.

ESEJISTIKA

zdel zanimiv, saj je omenjen že pri Trubarju. Roman sem želel postaviti tudi v to mesto. Potovanje v 18. stoletju je trajalo nekaj mesecev, ta vojvoda iz Slovenj Gradca pa je vzel romanje kot podjetje, v katerem bo vladal. Ta Kumerdej je tiran.

Tudi nadaljevanko o Primožu Trubarju po tvojem scenariju so snemali v Slovenj Gradcu, od tod moja asociacija. Snemali so jo tam, kjer je danes gimnazija, ki je takrat še ni bilo, okrog cerkve.

Tu ste imeli očitno bolj tolerantne župnike, ki so to dovolili. Ko je pred tem prišla snemalna ekipa nekam na Pohorje, jih je tamkajšnji župnik nagnal, češ, kaj, o tem heretiku, o tem razbojniku pa v moji cerkvi že ne boste snemali. TV ekipo je vrgel ven.

Med znamenitimi Slovenjgradčani so bili v preteklosti tudi župniki ... Tvoj roman je oblikovan kot freska, na eni strani vidimo velike plane, na drugi tenkočutne osebne zgodbe. Med najlepšimi odnosi v romanu je odnos med Katarino in njenim očetom, ki sprva ne razume hčerine želje po samostojnosti, in vendar razume vse. Ta del se tudi zelo duhovito konča, kajti očetu mora pasti bukova veja na glavo, da v tem spozna znamenje z neba, ki pravi, naj hčer pusti, da gre, kamor hoče.

To je bilo visoko znamenje, ja, saj je padlo z visokega drevesa.

Mora očetu pasti bukova veja na glavo, da končno razume hčer?

(Smeh.)

V romanu tudi sicer najdemo ogromno duhovitih, zabavnih, ironičnih mest, na primer v prizorih, ki kažejo, kako razmišljajo cerkveni odličniki, denimo knezoškof.

Moj roman je baročni roman, seveda pa je to nek čuden barok, bastardni barok, ki ga piše avtor s senzibilnostjo dvajsetega stoletja. Nekaj takih značilnosti je v jeziku, nekaj v prizorih. Škof se na primer prebujal, gleda v lesen strop nad posteljo, vidi angele, ki bi morali biti beli, a so jih italijanski slikarji, ki so prihajali v naše kraje, naslikali barvito, zelo meseno, polteno. Škof s to sliko ni zadovoljen, rad bi bele, prosojne angele, najde celo citat iz Svetega pisma, kjer piše, da so angeli prosojni ...

To je na primer en tak zabavni prizor. Toda to ni knezoškof Rode, čeprav se na koncu romana res pojavi lik s prav takim imenom. Tisti Rode je bil vikar v ljubljanski škofiji, piše v kronikah. Ko so v Ljubljani ukinili jezuitski red, je prišel Rode in ga v imenu papeža ukinil. Nekateri so me spraševali, ali sem pisal satiro na našega Rodeta. Seveda je nisem, to me ne zanima. Malo pa me je le zabava-

lo, da se je tam nekje v 18. stoletju pojavila oseba s takim imenom, zato sem ga ohranil.

Pa vendar je tvoj roman precej kritičen do Cerkve, do njene vloge v zgodovini, na primer na mestu, ki prikazuje, kako je pregnjala tako imenovane nemoralne ženske in kaj je pri tem sama počela. Je Cerkev že kaj protestirala, so iz njenih krogov prihajali kritični glasovi?

So prihajali, vendar jih jaz odbijam. Kdor hoče kritizirati Cerkev, naj jo kritizira direktno, naj z njo polemizira. Osebnostno pa mislim, da je do Cerkve potrebno imeti več tolerance, da je nenormalno, kako se pri nas Cerkev napada in zmerja, kako se iz nje norčuje. To samo mimogrede. Toda čas v mojem romanu je 18. stoletje.

Že ko sem pisal o Trubarju, sem imel nekaj takih težav. Očitali so mi, da škof grdo srka ostrige, jaz pa sem odgovarjal, da je Cerkev takrat pač bila v takem položaju. Če ne bi bila takšna, ne bi prišlo do protestantizma. Nekaj takih odzivov je bilo tudi zdaj, prav nekateri jezuiti, ne vsi, so roman označili kot nihilističen. Očitali so mi, da razgrajuje njihov red. Niso razumeli, da je glavni junak romana bogoiskatelj. Nekaj težav pa je bilo tudi z mariborsko škofijo, knjiga naj bi bila prepovedana v Škofijski knjigarni. No, meni pa se tudi zdi, da taka knjiga sploh ne sodi vanjo.

Jaz pa sem mislila, da je bila knjiga razprodana ...

Ne, ni bila razprodana ... Nekemu jezuitu, ki me je napadal, sem skušal dopovedati, da moj junak išče boga na svoj način. Ne najde ga znotraj reda, saj je red razpadel, boga išče tudi v nižavah življenja. Če tega ne razumejo, morajo črtati vsega Dostojevskega, kjer so vsi junaki bogoiskatelji, vendar skozi zločin, skozi najhujše življenjske situacije.

Cerkev pa je v mojem romanu literarno gradivo. Če kdo misli, da sem ga zlorabil, na to zelo ozko gleda. Mislim, da ga nisem zlorabil. Tudi Cerkev je imela svoje težave. In jezuitski red je bil nekaj zelo strog, danes pa je zelo odprt. To je red intelektualcev, šolnikov, v slovensko slovstveno zgodovino je mnogo prispeval. Toda to ni bil moj problem, mene je zanimala ljubezenska zgodba, to, kaj se zgodi, če se jezuit in ženska zaljubita.

Seveda pisatelju nihče ne more predpisovati literarne snovi. Zdelo pa se mi je nemogoče, da se tokrat Cerkev ne bi oglašila, saj se je v zgodovini, kadar je šlo za "njeno temo", zmeraj oglašala. In vedno so se razvile tudi precej ostre, nepotrebne polemike.

Dobil sem pismo od nadškofa Rodeta. Kot literarni poznavalec je imel samo nekaj pripomb k mojemu romanu, ni pa imel z njim kakih velikih

težav. Kot literatura se mu je zdel močna literatura.

Kaj pa jezik? Kako oblikuješ svoj jezik?

Ja, kaka beseda se znajde na listku, včasih sem celo Pleteršnika malo uporabljal, zdaj tega ne delam več. Slovenščina je izjemno bogat jezik, to pravijo tudi moji prevajalci. Ko začutim, da sem vstopil v ritem jezika, besede prihajajo kar same. Nisem pa tako natančen, da bi jih še enkrat pilil, predeloval. Ne znam natančno razložiti, ti si doktorica, profesorica...

Pa zgodbe, ljudske zgodbe, jih zbiraš?

Hotel sem, da se razvijajo na več ravneh. Kadar nastopa na primer jezuit s svojim notranjim monologom, so ta mesta bolj zahtevna. Ko pa nastopa na primer Tobija, oča s Ptuja, no, tu je malo norčevanja iz pisateljev, malo avtozafrcanje, je njegova pripoved seveda drugačna.

Kako pa je z rabo latinščine?

Latinščina je seveda spadala v tisti čas. Imam pa prijatelja, ki je klasični filolog, doma je prav iz Slovenj Gradca, to je Primož Simoniti, ki mi včasih pogleda, če je z latinščino vse v redu.

Toda v drami Zalezujoč Godota govorita latinsko dva policaja, kar je malo neobičajno.

Tisto pa so seveda humorne pasaže.

Kaj pa Pavovo ime Windisch, ni tudi to pomenljivo?

Je, gotovo. Naj si to bralci sami razložijo. Ime diši po domačem plemstvu. Med seboj so govorili nemško, čeprav so znali slovensko.

Pa jezuit Simon? Mar ni njegova vloga precej simbolna, namreč v smislu, da se morata glava in srce zmeraj umikati pred topovi?

Saj se umika, se umika, dokler tudi sam ne zgrabi za nož.

Meni se je zdel roman Katarina, pav in jezuit zelo filmski. Si predstavljaš film po tem romanu?

Res sem že dobil predlog za to, in sicer naj bi ga delali nekje v Beogradu, ne vem. Nisem se še odločil.

Mi pa se zavzemamo, da bi film posneli kje na Koroškem. Saj imamo kar dve Dobravi, pavov kolikor hočeš, pa tudi jezuite bi našli. *(Smeh.)*

Opazna je tudi tvoja fascinacija z Istro. Kaj ti pomeni Istra?

Precej sem hodil po Istri. V Vodnjanu sem odkril neke relikvije, ki so grozovite, makabrične, a fascinane. Istra je zelo arhaična, sicer s splaze-

nim jezikom v Mediteran, a z nezasedenimi prostranstvi. Tu se začno odvijati moje zgodbe, tu je ogromno demonov. Igral sem se z metaforiko zla, ki prihaja v deželo.

Kritiki opozarjajo, da je Katarina tvoj najboljši roman?

To sem že večkrat slišal. Navadno pa so rekli, da to, kar je izšlo zdaj, ni tako dobro, kot je bilo prejšnje. Ko je izšel Severni sij, so rekli, ne, to pa ni tako dobro kot Galjot, ko je izšlo Zvenenje v glavi, so rekli, ne, to pa ni tako dobro, kot je bil Severni sij. Tokrat pa je drugače, vendar sam o tem težko sodim.

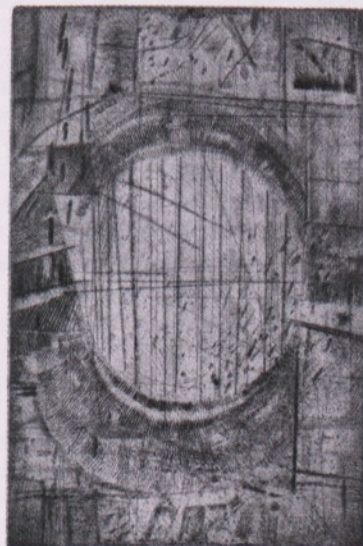
Kaj pa drame? Za seboj imaš zelo uspešen dramski opus.

Fascinacija z gledališčem me je malo zapustila. V zadnjem času pa sem se lotil tudi dramatike in nekaj napisal. Vendar o tem še ne bi govoril, stvar se lahko še skvari.

Silvija Borovnik

OPOMBA:

Intervju predstavlja prvi, daljši in romanu Katarina, pav in jezuit posvečeni del pogovora s pisateljem Dragom Jančarjem, videokaseta s celotnim posnetkom pa je na voljo v slovenjgraški knjižnici.

Franc Berhtold, Portal VIII, suha igla

ESEJISTIKA

Latinščina je seveda spadala v tisti čas. Imam pa prijatelja, ki je klasični filolog, doma je prav iz Slovenj Gradca, to je Primož Simoniti, ki mi včasih pogleda, če je z latinščino vse v redu.

Pred 110-letnico rojstva

Odnos Korošcev do Prežihovega Voranca in njegovega dela

ESEJISTIKA

V slovensko kulturno zavest se je Prežihov Voranc zapisal kot glasnik Koroške in kot umetniško najpomembnejši predstavnik socialnega realizma.

53 let po smrti je Prežihov Voranc klasik in Slovenija ima do njega spoštljiv odnos. Vsak slovenski šolar in dijak pozna vsaj eno njegovo delo, mnogi so bili v Kotljah in na Preškem vrhu. Vsa velika slovenska mesta imajo svoje Prežihove ulice in precej osnovnih šol nosi njegovo ime. Njegova zbrana dela so zaključena. V Enciklopediji Slovenije 9 (1995) o njem med drugim piše:

»V slovensko kulturno zavest se je Prežihov Voranc zapisal kot glasnik Koroške in kot umetniško najpomembnejši predstavnik socialnega realizma. Njegova dela so prevedena v vrsto tujih jezikov.«

To je dostojna oddolžitev pomembnemu pisatelju na ravni države.

Ker je Prežih Koroško predstavil Sloveniji, je razumljivo, da je odnos Korošcev do njega globlji, mnogo bolj oseben, skorajda mitološki. Seveda ni po vsej krajini enak, saj se že govor Mislinjčanov ali Radeljčanov razlikuje od Prežihovega hotuljskega, in bolj ko se odmika 19. stoletje, ob koncu katerega se je Prežih rodil, bolj se je npr. izgubil tudi čut, da je bil takrat v Mežiški dolini še vsak, za Lovrenca krščen fant, pač Voranc, skladno z normo koroških narečij. Zato imamo na Ravnah že mnogo let Vorančeve dneve, v Slovenj Gradcu pa Vorančev trg (kar je približno tako, kakor da bi na Vrhniki imeli npr. Ivanove dneve in Ivanovo ulico – ali morda kar Vančevo?).

Zares čustven, skoraj družinski odnos do pisatelja pa se je razvil predvsem v spodnji Mežiški dolini. Kotljam marsikdo reče kar »Prežihove Kotlje« in zares Hotuljci še zdaj iz roda v rod prenašajo anekdote o tem, kako je imel Prežih v povojni dobi zmeraj odprta vrata zanje, kako so v gručah hodili k njemu, on pa jim je kot zvezni poslanec pomagal v različnih stiskah. V Kotljah lahko tudi še zmeraj slišimo tiste jedrnat pa robate in odrezave besede, ki so osnova jezikovnega izraza v Prežihovih delih.

Pod Preškim vrhom stoji obnovljena domačija njegovih staršev – muzej, kamor leto in dan romajo slovenski šolarji, a tudi odrasli, blizu nje pa se bronasti Prežih razgleduje po svojem svetu.

Naposled je bil Prevaljčan dr. Franc Sušnik tisti, ki je Prežiha kmalu po njegovi smrti govorniško in literarno opisal tako močno, da njegovih oznak nihče ni presegel in na Koroškem živijo še danes:

»... silni upodabljevec naših ljudi, ki je sklesal Hotuljcem, Ravenčanom in Jazbincem, Hudabivnikom in Dihurjem spomenik kakor gora. ...«

»... Klical jih je predse, zanje revolucionar, sam ko da ga je brazda vrgla iz te zemlje, da jim baklo nosi. ...«

»... vračanje k Prežihu, k oporoki njegove matere samorastnikov, k vsem tem njegovim ljudem, ki so naši očetje in matere ...«

(Povzeto po knjigi In kaj so ljudje ko lesovi

1968).

Niti s časovne distance se ne smemo čuditi Sušnikovi vznesenosti, saj je tudi literarna zgodovinarica Marja Boršnik zapisala, da je prva objava novele Boj na požiravniku l. 1935 delovala na slovensko javnost kot »izbruh vulkana«. (Sprema beseda in opomba k »Samorastnikom« v zbirki Kondor l. 1958)

Celo sicer zelo trezni literarni kritik Josip Vidmar je v svojih »Obrazih« (1979) zapisal:

»Prežih je bil ves čas v boju za eno stvar, za revolucijo, h kateri vede in nevede teži smisel življenja njegovih trpinov, njegovih garačev in mučencev pa tudi prebujencev za novo resnico.« – Takšno poimenovanje je pač dosti bolj primerno za politično kot za literarno-zgodovinsko rabo, saj izrazi označijo sloj prebivalstva in ne literarnih oseb.

Posledica takšnih oznak se je hitro pokazala: Prežihova dela so se razen v šolske in splošno kulturne namene začela uporabljati za politično propagandne potrebe bolj kot pri kakšnem drugem pisatelju tistega časa. Oblikovalo se je poenostavljeno, dvodimenzionalno sprejemanje, doživljanje in vrednotenje Prežihovih novel in romanov, ki je šlo na roke politiki in na neki način traja vse do danes.

V veliki meri je k temu prispeval Prežih sam, ko je v pismu Antonu Svetini o Jamnici zapisal:

»Munki in Bunki kakor tudi drugi taki liki so tukajšnji kmetje in berači ... Seveda so imena psevdonimi, vendar so se vsi živeči ljudje takoj našli, ko so roman prebrali.« (Prežihov zbornik, 1957).

Takrat je bil pri preučevanju literarnih del v veljavi pozitivizem, ki je za vsako osebo in dogodek v umetnostnem besedilu iskal in našel vzorec v realnosti. Zato ima Toneta Sušnika vodnik »Po Prežihovih Kotljah« (1973) ob zemljevidu kraja natančno popisane kmetije in osebe za Jamnico. Tudi Solzice se precej da lokalizirati na ta način, samorastniški novele samo dve.

Zadnja veljavna literarnozgodovinska oznaka Prežiha kot pisatelja je zato »verist«. To pomeni avtorja, ki manj piše iz sebe, bolj pa življenje zapisuje in opisuje. To v veliki meri drži, vendar nikakor ne stoočstotno in najmanj za »Samorastnike«, te politično najpogosteje citirane novele.

Pri njih je prof. Boršnikova dokazala svojo strokovnost. V že omenjenem besedilu je namreč Prežihovo družino primerjala z Dihurjevo, s Svetnečim Gašperjem in z Žvapom, Prežih pa je po njenem sam preživljal muke Dihurjev, Borovnikov in Čarnoglavov. Njegove tesarske izkušnje se odražajo kar v treh novelah.

Najbolj siloviti Prežihovi literarni liki so torej le delno zrasli iz živih oseb, mnogo bolj pa iz pisateljevih lastnih doživetij, prepojenih z njegovim revolucionarnim svetovnim nazorom. Kljub temu je poli-

tika iz Prežihovih najbolj markantnih likov naredila klišeje za dnevno rabo. Prežihove simbole je preprosto postavila v vsakdanje življenje z zelo prozornim laskanjem delavcem, češ poglejte, to ste vi.

Kako je to res, kaže posredno tudi zapis znanega prevajalca Janeza Gradišnika. Ta je nekoč, navdušen nad »Samorastniki«, prišel na Koroško nalašč zato, da bi jih videl v živo. Potem je bil razočaran, ker je povsod srečeval same »mehke« ljudi.

Po drugi svetovni vojni so politiki zaradi splošnega pomanjkanja mogli ljudem nuditi bolj velike ideje in bombastične parole kot materialne dobrine. Korošecv so se oprijele oznake »naši pavri, olcarji, knapi in fužinarji« ter se ponavljale desetletja. Doba, ki je zaslovela po tem, da je postavila stari družbeni red na glavo in razbijala vsakršne mite, je v Prežihovi ožji domovini ustvarila mit o novih rodovih samorastnikov, iz ljubezni in spoštovanja domačinov pa je spontano zrasel kult pisatelja in revolucionarja, o katerem je bila »prepovedana« kritična beseda.

Od leta 1950 do 1990 (in zadnji čas ponovno) so zato na Ravnah vsakega 18. februarja Prežiha slavili bolj kot Prešerna, vmes pa še na premnogih obletnicah KP in Skoja. Za potomce in dediče samorastnikov v širokem pomenu besede so se v tem času zelo popreproščeno razlagali Sušnikovih besed (»ki so naši očetje in matere«) ponosno začeli šteti ne samo koroški delavci in kmetje, ampak po malem tudi obrtniki, trgovci, uradniki in poklicni funkcionarji, kmalu ne več samo Ravenčani in Hotuljci, Lešani in Jazbinci, temveč celo v te kraje po osvoboditvi priseljeni Štajercji in Gorenjci.

Ni bilo več pomembno, da je Prežih v svojih delih opisoval življenje na prelomu iz 19. v 20. stoletje (Dihur je svoje dolgove računal v avstrijskih kronah), med obema vojnoma in delno še med 2. svetovno vojno. Politično govorništvo je hodilo svoja, višjim državnim in partijskim potrebam prilagojena pota. Zato ni hotelo nič vedeti o novem razslojevanju v družbi. Nič o tem, da smo (če za hip pristanemo na opisano karikirano »samorastništvo«) v nekaj desetletjih iz ene dobili vsaj dve vrsti »samorastnikov«. V nižji plasti so se namreč znašli navadni delavci, ki so kljub socializmu in samoupravljanju večkrat stavkali za boljše plače, v višji plasti pa je nastala gospodarska in politična elita. – Kakor da jo je še genetika hudobno zagodla politiki, in so pri prvi vrsti »samorastnikov« prevladali materini, to je hudabivški geni, pri drugi pa so bili močnejši očetovi, torej karniški.

Bolj ko so postajala ta dejstva očitna, bolj so bila navzkriž s patetiko na proslavah. Toda v tem času se je nabralo v družbi dosti usodnejših protislovij, ki so nazadnje privedla do propada države in samoupravnega socializma, zato se v to »samorastniško sociologijo« ni kdo posebej poglobljal.

Z osamosvojitvijo Slovenije in s koncem enostrankarskega sistema so nekdanje politične proslave s svojo nabuhlo retoriko sicer odpadle, a ko je zaradi preoblikovanja gospodarstva naraslo število brezposelnih (ne pozabimo: nekaj jih je bilo tudi že v času socializma) in je ostalo brez dela posebno veliko nekdanjih ravnanskih železarjev, je Prežihov Voranc poli-

tično znova oživel.

Nekaj je k temu prispevalo pisanje domačih novinarjev v slovenskih dnevnikih, ki so vztrajno poudarjali podobnosti med kapitalizmom Prežihove dobe in današnjim. Nekaj je dodal Mitja Šipek, ki je s svojo uspelo dramatizacijo samorastniške novele »Pot na klop« nastopil menda več kot tisočkrat. Ne z interpretacijo Prežihovih besedil, bolj z voljo po aktualizaciji njegovih idej in likov se je Šipku v zadnjem času pridružil domači kantavtor Milan Kamnik, ki v enem od svojih socialnih songov zelo samozavestno ponavlja: »Prežih je pisal, jaz bom pa pel.«

Pustimo naj strokovnjaki odgovorijo na vprašanje, koliko se song kot glasbena zvrst more primerjati z novelo ali romanom, koliko pa bi skladatelj, ki bi želel, da bi takšna vzporedba obveljala, moral seči po kantati, oratoriju ali simfoniji. Prežihovo ime vsekakor tudi zaradi takšnih nastopov ostaja živo, čeprav gre pri tem znova za velike poenostavitve njegovega dela.

Poskusi, da bi današnjim brezposelnim na Koroškem pritaknili ime novih (sodobnih) samorastnikov, niso resni. Žal enak, če ne celo višji odstotek brezposelnih prebiva v Mariboru, Podravju, Prekmurju in še kje. Ker tam samorastnikov nikoli ni bilo, je pač najbolje, da jih pustimo v knjigi pa v kraju in času, v katerem so živeli.

Sedanji družbeni red, ki je zamenjal socialističnega, je razen napredka nedvomno prinesel tudi nove krivice, vendar imajo sodobne države precej načinov, kako jih reševati. Le enega ni več med njimi - boljše vizma. Še več: tega v Sloveniji danes nobena resna politična stranka ne samo nima v svojem programu, ampak celo noče imeti z njim nobenega opravka. Zato je kakršnokoli spogledovanje z njim zavajanje ljudi.

Kakor se Prežihu niti zdaj ne bi bilo treba sramovati svojega revolucionarnega dela (žrtvoval mu je najlepša leta, nazadnje pa si je zaradi njega skrajšal življenje), tako se je s svojimi romani in novelami trajno zapisal v slovensko literarno zgodovino. Čeprav so ta dela v glavnem razčlenjena in stehana, je v njih še vedno precej neobdelanih, tehtnih tem.

Tiste, ki menijo, da zaradi svojega revolucionarnega naboja umetniško kaj veljajo le Samorastniki, je treba vprašati, kako to, da je posamorastniška kratka proza, v katero sodijo npr. Kurjak, Veternik in V kadunji, zelo močan prikaz človeških usod, četudi nima uporniških poudarkov? Kako jih razložiti, kakšne (kafkovske?) vzporednice bi jim našli v sočasni evropski književnosti?

Naslednje veliko področje kljub nekaterim opravljenim raziskavam ostaja Prežihov stil. Podobnih tem je seveda še precej.

Poleg izzivov k novim raziskavam pa je najboljši poklon pisatelju dejstvo, da njegovo delo ohranja trajno privlačnost za mlade, saj tekmovanja za Prežihovo bralno značko nimamo samo na Koroškem.

Marjan Kolar

ESEJISTIKA

Zares čustven, skoraj družinski odnos do pisatelja pa se je razvil predvsem v spodnji Mežiški dolini. Kotljam marsikdo reče kar »Prežihove Kotlje«

...

KRATEK UVOD V KANTOVO ESTETIKO:

UMETNOST, UTEMELJENA NA POSAMIČNEM DOŽIVLJANJU, OBČUTKU IN UGODJU

ESEJISTIKA

Zgodovinski razvoj filozofije je potekal po sledečih prelomnih korakih: antična, srednjeveška, novoveška filozofija. Za začetnika novoveške filozofije je označen Rene Descartes.

Esej ima tri dele: za uvod kratka predstavitev obrata k subjektu, ki se v filozofiji zgodi z Descartesom; sledi predstavitev kantovske estetike in kopernikanskega obrata, zaradi katerega je za umetnost osrednjega pomena občutje ljubitelja umetnosti; za konec pa kratko poročilo o doživljanju moderne umetnosti in frankfurtski moderni galeriji.

Zgodovinski razvoj filozofije je potekal po sledečih prelomnih korakih: antična, srednjeveška, novoveška filozofija. Za začetnika novoveške filozofije je označen Rene Descartes, in kar ga razločuje od predhodnikov, je specifičen obrat, ki z njim v filozofiji nastopi. Govorim o slavnem kartezijanskem obratu h »cogito« ali k »jaz mislim«. Zaradi obrata k »ego cogito« bistveno za novoveško filozofijo ni več spraševanje o tem, kako stvari dejansko so ali »kakšen je svet tam zunaj«, ampak raje spraševanje o tem, kako je kdo (subjekt), katerega spoznavni aparat je ustrojen na specifičen način, določen, da svet misli. Ali so stvari dejansko take, kot jih mi mislimo (spoznavamo) glede na ustroj naše kognitivne mašinerije, ni vprašanje, na katerega bi lahko odgovorili. To spraševanje po stvari sami, neodvisni od spoznavnega subjekta, za fenomenologa Edmunda Husserla sploh ni relevantno, ker tako ni alternativnega načina, na kakršnega bi se nam stvari še lahko kazale. Ali kot se kasneje izrazi Thomas Nagel: There is no view from nowhere.

Izhajajoč iz subjekta, so Descartes in kasnejši novoveški filozofi gradili filozofski zemljevid univerzuma, katerega matrika je bila struktura človekovega spoznavanja. Descartes je obrnil pozornost k ustrojem našega mišljenja, da bi te strukture lahko kritično preiskali in tako prišli do boljšega spoznanja o tem, kakšni smo in kakšen je posledično svet. Kajti če je svet določen z ustrojem naših misli, potem eno samo zrcali drugo. Antični filozofi so bili osredotočeni na poskuse opisati svet oz. dejanskost, ne da bi namenjali posebno pozornost subjektivnim strukturam, ki so postale osrednjega pomena za novoveško filozofijo. To seveda ne pomeni, da v antiki ni bilo govora o subjektu in subjektivnosti, pač pa pojem subjekta ni bil osrednja tema filozofije, kot se je to zgodilo po Descartesu in je trajalo do lingvističnega obrata, kjer prejšnje mesto subjekta prevzame jezik. Z lingvističnim obratom je namreč vprašanje »kakšni smo« nadomestilo vprašanje »kako govorimo«. Vidna je nedvomna kontinuiteta med obratom h cogitu in kasnejšim obratom k jeziku. Zato Noam Chomsky opiše svojo revolucijo v filozofiji jezika kot »kartezijsko lingvistiko«, kjer Descartesovo teorijo o vrojenih strukturah mišljenja nadomesti s teorijo o vrojenih lingvističnih strukturah.

Novoveški filozof Immanuel Kant naredi še nekaj korakov naprej od Descartesa in je avtor kopernikanskega preobrata v metafiziki: spoznanje se ne ravna po predmetih, pač pa se predmeti ravna po spoznanju. V skladu z novoveško paradigmo središče in izhodišče spoznavne teorije ni neki objektivni svet tam zunaj, ampak človekovo spoznanje kot tako. Prav tako ni svet tam zunaj tisto, kar določa naše spoznanje in je merilo njegove korektnosti, ampak je nasprotno svet kot predmet spoznanja določen z našim spoznanjem. Zato po Kantu filozofija ni nekaj, kar širi naše znanje, ampak namesto tega odgovarja na vprašanje, kako je znanje možno, kje ima meje itd. Predmet filozofije je abstraktni subjekt, ki s čuti in intelektom konstruira svet.

Četudi je večina naslednikov Kanta interpretirala kot raziskovalca subjektivnosti in dometov subjektivnosti in ne kot utemeljitelja »resnične« objektivnosti, se Kant nenehno ukvarja s problemom objektivnosti, utemeljene na racionalnosti in univerzalne zavezujočnosti, ki je bistvena za moralo, pa tudi estetiko. Toda čeprav je za Kanta objektivnost racionalnega raziskovanja predstavljala izredno pomemben filozofski problem, je predvsem v estetiki namenil veliko prostora subjektivnosti.

Kronološko po Baumgartnu, ki je skoval termin estetika (*scientia cognitionis sensitivae*), Burku, ki se osredotoči na sublimno, in Lessingu, ki se sprašuje, če lahko v kiparstvu upodobimo trpljenje, ne da bi ob tem prekršili pravila lepega in zrušili harmonijo, je Kant 1790. izdal za filozofijo umetnosti zelo pomembno Kritiko razsodne moči (*Kritik der Urteilskraft*).

Usmeritev Kantove estetike lažje razumemo, če si predočimo sledeče temeljne predpostavke, ki jim v filozofiji umetnosti sledijo kantovci:

1. Lepo/umetnost ne moremo zvesti na resnično, dobro, smiselno, poučno... Področje estetskega je osvojenjeno metafizike, etike itd.. Eden največjih redukcionistov v zgodovini filozofije je bil npr. Platon, ki je lepo enačil z resničnim in zanj je imela umetnost vzgojno funkcijo. Na vprašanje, ali lepo lahko zvedemo na kakšno drugo kategorijo, bodo esteti, izhajajoči iz kantovske paradigme, odgovorili: nikakor, kajti lepo je nekaj, kar presega vse ostale kategorije in ima avtonomen status.

2. Lepo/umetnost se daje posamezniku v neposrednem občutju, doživljanju in na tem tudi temelji.

Poudarek je na neposrednosti in posamičnosti

doživljanja lepega predmeta, ki je prisoten tu in zdaj pred mano in se daje (čutnemu) doživljanju. Po Kantu je vsak posameznik zmožen estetskega doživetja, vsak je torej zmožen občudovati umetnost. Na področju estetike je Kant demokrat, kajti estetsko doživetje ni rezervirano za poznavalce umetnostne zgodovine in teorij umetnosti. Potrebna je samo prisotnost lepega in ob tem doživetje ugodja pri posamezniku, ki ima seveda estetski okus, ki je prefinjena mešanica naravne danosti ter kultiviranosti. Intelekt in teoretsko lahko dopolni estetsko doživetje, vendar pa ne spremeni osnovnega ugodja ob lepem. Lepo je torej treba doživeti, občutiti, o lepem se ne razpravlja, ne da se ga utemeljiti z argumenti, lepo ni neposredno povezano s konceptualnim, pač pa s čutnim doživljanjem: »Kajti ugodje moram začutiti neposredno pri predstavi predmeta, in naj mi še tako kvasijo o dokazih, mi zaradi njih ne bo dano.« (Immanuel Kant, Kritika razsodne moči, str. 126, ZRC SAZU 1999) In še: »Lepo je to, kar je brez pojma spoznano kot predmet nujnega ugajanja.« (Immanuel Kant, Kritika razsodne moči, str. 80, ZRC SAZU, 1999)

3. Lepo/umetnosti ne moremo teoretično utemeljiti.

Obstajajo številne teorije o kriterijih za umetnost in v glavnem jim je skupno to, da iščejo objektivne kriterije oz. lastnosti, na osnovi katerih lahko predmet X opredelimo kot umetnost:

- X je umetniško delo, če spada v določeno kategorijo predmetov na osnovi kriterijev, ki so konvencionalni in se lahko spreminjajo, npr. platno je prepoznano kot slika, če je uokvirjeno, vrt je umetnost na Japonskem, ne pa tudi na Zahodu, fotografija ima

od nekega trenutka dalje status umetnosti ...

- X je umetniško delo, če je originalno in je bilo narejeno s kreativnim namenom, nekaj je torej umetnina po nameri umetnika. Seveda se tu takoj zastavi vprašanje, kaj npr. je sakralna umetnost, kaj ritualni predmeti... Poleg tega je romantični ideal kreativne originalnosti in genialnosti presežen v postmoderni umetnosti.

- X je umetniško delo, če nima uporabne vrednosti oz. ni podrejeno zakonom uporabnosti in pragmatičnosti. Spet se zastavlja vprašanje, kaj z dekorativno umetnostjo, kaj z arhitekturo, kaj z art deco in art nouveau ...

- X je umetniško delo, če je kot tako priznано od ustreznih avtoritet, umetnost je torej tisto, kar najde prostor v muzejih glede na kriterije kustusov in kritikov.

- X je umetniško delo, če ima neko temo, X je umetniško delo, če nekaj sporoča, X je umetniško delo, če angažira publiko, X je umetniško delo, če ima določen stil ...

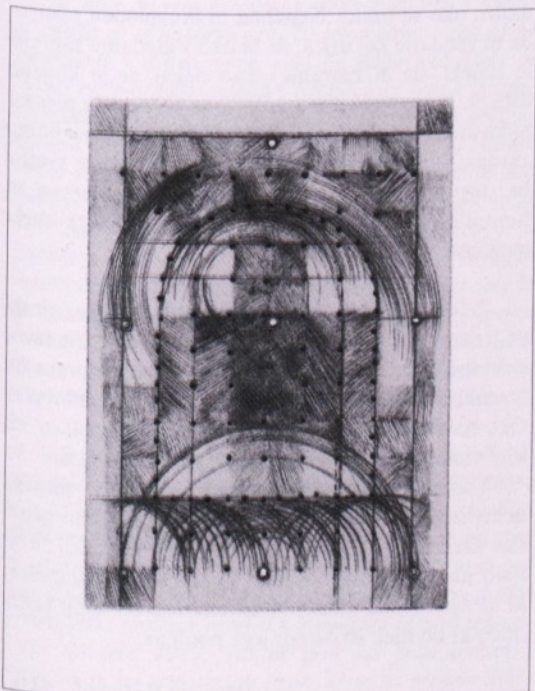
- Baumgarten v *Aesthetica Systematica* našteje lastnosti, ki naj bi jih imel lep objekt: ubertas-intenzivnost, zgoščenost, najlepše pesmi so absolutna brevitata; magnitudo-veličina, ki trči ob meje našega dojetanja npr. vatikanske cerkve; claritas-jasnost; veritas-resničnost; vita-vitalizem .

- Artur Danto, ki spada med hegeljance na področju estetike, našteje sledeče pogoje za to, da je X umetnost: X ima neko vsebino, X predstavlja umetnikov individualni stil, X ni preveč ekspliciten in tako angažira publiko, da ta zapolni manko v sporočilu, X potrebuje interpretacijo, ki X postavi v kontekst umetnostne zgodovine in umetnostnih teorij.

Za Kanta umetnosti ne moremo utemeljiti z objektivnimi kriteriji, še več, kantovska estetika se ne ukvarja z objektivnim (z umetniškim predmetom), ampak je vsa pozornost preusmerjena k subjektu, ki umetnost doživlja, ima do nje specifičen odnos in doživlja ugodje. Tako Kant izvede kopernikanski obrat v estetiki: »Ugodje, ki ga čutimo, prisojamo v sodbi okusa kot nujno tudi vsem drugim, tako rekoč, kakor da bi šlo, kadar o neki stvari rečemo, da je lepa, za kakšnost predmeta, določeno v njem s pojmi - v resnici pa lepota brez odnosa do subjektovega občutja ni sama zase nič.« (Immanuel Kant, Kritika razsodne moči, str.58, ZRC SAZU 1999) Kriterij za umetnost je subjektovo občutje, doživljanje, ali bolje, struktura subjektovega doživljanja umetnosti. To doživljanje ima seveda korelat -lepo, vendar ta ni središčnega pomena. Lepo tako nima nobene povezave s predmetom in lastnostmi predmeta, ampak samo s subjektom, subjektivnim neposrednim doživljanjem in občutjem ugodja. Ali če citiram enega najpomembnejših kantovcev med umetnostnimi kritiki, Klementa Greenberga: »Quality in art can be neither ascertained nor proved by logic or discourse. Experience alone rules in this area- and the experience, so to speak, of experience. This is what all the serious philosophers since Immanuel Kant have concluded« . (Greenberg, *The Identity of Art The Collected Essays and*

ESEJISTIKA

Po Kantu je vsak posameznik zmožen estetskega doživetja, vsak je torej zmožen občudovati umetnost. Na področju estetike je Kant demokrat, kajti estetsko doživetje ni rezervirano za poznavalce ...

Franc Berthold, Portal P, suha igla

ESEJISTIKA

Ni mogoče, da bi obstajalo objektivno pravilo okusa, ki bi s pojmi določalo, kaj je lepo. Razločitveni razlog estetske sodbe je občutje subjekta, ne pa pojem objekta.

Criticism, 4:118) Estetski kriterij je neposredno občutje in specifično ugodje, ki ga doživimo, ko smo z umetnostjo soočeni. Bistveno pri našem odnosu do umetnosti ni vrednotenje, presojanje ali kakršenkoli intelektualni argumentacijski proces, ampak umirjujoča kontemplacija in občudovanje. Za Kanta je izhodiščno doživljanje umetnosti, ki se dogaja tukaj in zdaj in kjer je umetniški objekt prisoten in vivo, in kot drugo je pomembno ugodje, ki ga začuti subjekt, soočen z umetnostjo: »Ni mogoče, da bi obstajalo objektivno pravilo okusa, ki bi s pojmi določalo, kaj je lepo. Razločitveni razlog estetske sodbe je občutje subjekta, ne pa pojem objekta.« (Immanuel Kant, Kritika razsodne moči, str.71, ZRC SAZU, 1999) Posameznikovo občutje in ugodje sta sine qua non pogoja za to, da je X umetnost oz. ima pridevnik lep.

Ker je umetnost tisto, kar doživljam oz. ker je sodba o lepem sodba o mojem lastnem ugodju ob lepem, je kantovska teorija umetnosti 'uporabna' ob soočenjih s sodobno umetnostjo. Sledi opis doživljanja instalacije Jamesa Turela: Twilight Arch, 1991. Doživljanje ali umetnost kot dogodek se je zgodilo v MMK, Museum für Moderne Kunst Frankfurt am Main.

Svetloba. Kaj je svetloba? Naravna svetloba, umetna svetloba, dnevna svetloba, svetloba sonca, svetloba sveče, neonska svetloba...Ne glede na različne vrste svetlobe ostaja dejstvo, da svetlobo obravnavamo kot najbolj samoumevno, brez spraševanj, kot pač vse, na kar smo navajeni. Turellova instalacija z naslovom Lightroom nevsiljivo, vendar vztrajno usmeri našo pozornost prav na svetlobo kot tako in na dejstvo, da jo jemljemo kot vsakdanji dogodek.

V Turellovo »sobo svetlobe« stopam počasi skozi popolnoma zatemnjen hodnik. Prvič, da se moje oči pripravijo na sobo, kjer naj bi uzrla sliko, in drugič, da mi postane jasno, da je za videti (zaznati) potreben čas in potrpežljivost. Spričo nepredirne teme stopam izredno previdno, korak za korakom in prav tako se počasi in korak za korakom moje oči, navajene beline in svetlobe muzejskih prostorov, privajajo na trdo temo hodnika, kjer sem se tako nenadoma znašla. Zanimivo je, kako se v trenutku zavem, da se trudim videti, in kako se moje oči ob tem prav fizično naprezajo.

Vstopim v sobo, ki je kot napolnjena s temno vijolično, izredno močno in nenehno zarečo svetlobo, ki se zdi materializirana na sliki, ki jo vidim na steni pred sabo. Kar se kaže na steni pred mano kot temno vijolični žar, je slika, ki ima v sebi nekaj optično magnetičnega. Slika oz. njeno vijolično žarenje me vleče k sebi. Zdi se neizbežno, da se ji vztrajno približujem in v meni narašča nedoločljivo pričakovanje. Bližje kot sem sliki, njenemu vztrajnemu vijoličnemu žaru, bolj sem negotova o tem, kaj je dejansko pred mano. Je v resnici slika? Stojim natanko pred sliko, ki je sedaj večja kot moje vidno polje in v

tistem trenutku, ko se je želim dotakniti, ko iztegnem roko, se nenadoma dematerializira in kar izgine. Moja roka se iztegne v praznino, iztegne se kot skozi sliko v prazno. Vauuu, šok! Ničesar ni, ničesar ni, česar bi se lahko dotaknila. Ničesar ni, kar bi lahko potrdilo mojo prejšnjo domnevo o žareci sliki na steni. In potem naenkrat 'uzrem'. Pred mano je slika-svetloba (Licht-Bild), ki žari sama iz sebe. Nenadno doživetje ima značaj estetske epifanije. V temni sobi stojim pred likovno manifestacijo svetlobe.

Turell je porabil veliko energije pri ustvarjanju te nadvse zanimive iluzije. Na steni ne visi od barve žareča slika, pač pa je v steni narejena horizontalna podolgovata odprtina, ki se nadaljuje v prostor zadaj. Ta prostor je osvetljen z nevidnim izvorom luči. Najprej velikosti in dimenzij tega prostora ne morem niti videti, niti oceniti. Kar torej vidim najprej, je s svetlobo napolnjen prostor neizmerne globine. Hkrati pa se zdi, da je vsa ta osvetljena globina zbrana na »površini« slike-svetlobe, od koder izžareva. Prostor svetlobe ima značaj nematerialne prozornosti in hkrati se zdi otipljiv. Prostor je poln luči in seveda prazen, hkrati pa se še vedno zdi, da bi se luči lahko dotaknili, roka bi se še vedno rada stegnila in jo otipala, kot da je materializirana na platnu.

Vidim in naenkrat ne vem več, kaj sploh vidim. Lahko se odmaknem od običajnega načina gledanja, ki je vedno orientirano h kakemu objektu in ki služi temu, da »zagrabi« ta objekt. Namesto tega se prepustim, izgubim v lastnem zrenju, ki postopoma nastopi spričo slike-svetlobe. Nič ne ovira poti svetlobe, ničesar ni med mano opazovalko in sliko-svetlobo. Ni objekta, ki bi ga lahko videla, gledala, ni sence. Vse je svetloba, celo prostor. Začne se proces zaznavanja, ki ga je težko opisati ali s čim primerjati. Zrenje se umiri, oko se umiri. Nenehno in brezploden poskus, da bi vendarle kaj uzrla, da bi oko v gledanju zgrabilo objekt, da bi zgrabilo tisto nekaj, se je končno ustavil. Ko se umirjam v zrenju, se začne nov proces. Slika-svetloba me usmeri nase, začnem se je polno zavedati, me kot napolni, diha z mano, vse je svetloba, izgubim se v svetlobi. Postanem začarana in hipnotizirana od slike-svetlobe, kot da bi le-ta imela magično moč.

Zelo počasi začnem razpoznavati prostor, njegovo fizično obliko in meje ter neonsko luč, ki je izvor svetlobe in žarenja. Zamegljenost mej preneha. Naenkrat postanem razočarana nad sliko-svetlobo in tako tudi mora biti. Kar ostane, je spomin na to, da sem videla svetlobo, da sem uzrla svetlobo samo.

Turellove umetnine brez mene, mojega doživljanja in občutkov ne bi bilo, bila bi samo neonska svetloba v podolgovati odprtini v steni. To je tisto, kar nam hoče povedati Kant. Namreč dogodek, ki se zgodi med menoj in umetnostjo ter moji lastni občutki ob njej, so osrednjega pomena.

Barbara Rotovnik, M.A.

DVE OSEBI – ENA ŽIVLJENJSKA POT

Dijakinja Srednje strokovne zdravstvene šole Slovenj Gradec Darja Goličnik je za natečaj Mladi raziskovalci Koroške 2003 pod mentorstvom Helene Merkač, profesorice slovenskega jezika, primerjala življenjski poti profesorjev Janeza Mrdavšiča in Toneta Turičnika. Iz video posnetka pogovorov z njima je naredila zapis, ki ga nekoliko predelanega kot vzporedni intervju objavljamo tudi v naši reviji.

ESEJISTIKA

Uredništvo

Vzporedna predstavitev – Vzporedna predstavitev

Vsa hiša je bila v nemem pričakovanju – kaj bo??? Iz sobe se je razlegel glas življenja, ki je zarezal v uho – glas dečka. Iz svežnja plenice je res kugal krepak novorojenček, ki je naznanjal, da on ne bo kar tako.

Otroštvo je preživeljal v koroškem kmečkem okolju v številni družini. Komaj dober pogled v življenje, že ga je zaznamovala vojna. Kljub temu se je trdo bojeval in uspel! Poučeval je kot profesor slovenščine na srednji šoli, deloval na številnih področjih kot kulturnik, tudi delo ravnatelja mu je pisano na kožo; v uspešnem življenju je prejel marsikatero odlikovanje.

To je Koroška, ki jo povezujeta dve osebi, ne ena. Njuni življenjski zgodbi sta namreč res tako podobni kot bi razpredali o eni osebi. In kdor je menil, da je za tem uvodom skrit Tone Turičnik, je imel ravno tako prav kot tisti, ki si je za uvodnimi vrsticami predstavljal Janeza Mrdavšiča.

*- Prosim, če se predstavite po svojih življenjskih obdobjih:
od rojstva do prve šolske klopi, šolanje, služba in pokoj.*

Janez Mrdavšič:

Rodil sem se 16. novembra 1928. leta v Črni na Koroškem. Bil sem osmi od devetih otrok kmečko-knapovske družine. Pet razredov osnovne šole sem obiskoval v Črni, nato pa sem se vpisal v meščansko šolo v Mežici in začela se je naporna pot, 10 kilometrov v eno in 10 kilometrov v drugo smer, peš. Že julija leta 1941 so Nemci našo družino izselili v Srbijo, kjer sem v izrazito kmečkem okolju s štirirazredno osnovno šolo preživel vsa leta okupacije. Tam mi je leta 1942. umrla babica, 1944. so četniki ubili tri leta starejšega brata in leta 1945 je umrl še dve leti mlajši brat. V domovino smo se vrnili šele pozno poleti leta 1945. Prav takrat pa se je iz Dachaua vrnil doktor Franc Sušnik in na Prevaljah organiziral tečaj za dijake, ki so hodili v nemške šole in so morali znanje izpričati tudi v slovenskem jeziku (nostrifikacija spričeval). Po končanem tečaju sem opravil razredni izpit za drugi in tretji razred, se vpisal v četrti razred nižje gimnazije v Mežici in spet se je začelo eno leto poti deset kilometrov tja in deset nazaj. Po opravljeni mali maturi sem se vpisal na takrat novo ustanovljeno ravensko gimnazijo, po maturi devetnajststo petdesetega leta pa na Filozofsko fakulteto ljubljanske univerze. Študiral sem slovenski jezik in književnost. Po diplomi sem najprej odslužil vojaški rok, pol leta v Bileci, nato pol leta v Kumanovem v Makedoniji. Leta 1957 sem postal gimnazijski profesor ravenske gimnazije in sem na šoli ostal do leta 1979. Takrat sem na željo doktorja Sušnika in po priporočilih tistih, ki so to njegovo željo poznali, postal ravnatelj Koroške osrednje knjižnice, čeprav kakih vodstvenih ambicij resnično nisem imel.

Tone Turičnik:

Rodil sem se leta 1933 (13. junija) v Golavabuki očetu Simonu Turičniku in Antoniji, roj. Trobej, kot najstarejši sin. Mladost sem še s tremi brati preživel doma pri starših, z nami je živela tudi stara mati, starši so imeli manjšo kmetijo in še dninarili, da je bil kruh vedno na mizi.

V šolo sem začel hoditi leta 1939 v Šmartno pri Slovenj Gradcu. Prvi razred sem redno zaključil, proti koncu drugega šolskega leta pa se je že začela vojna in za tisto leto je bilo šolanja konec. Na jesen smo dobili nemško učiteljico, ki je nismo razumeli, ta ne nas, a nazadnje smo morali potrpeti drug z drugim do leta 1944, ko je šmarška šola pogorela. Zažgali so jo partizani, ker je tam okupator načrtoval ureditev utrjene postojanke. Zatem sem kratko obdobje hodil v šolo v Slovenj Gradec in leta 1945 zaradi vsakodnevnih alarmov in nevarnosti letalskih napadov tudi prenehal. Po vojni smo v treh letih zamujeno učno snov dokaj površno predelali, tako da sem leta 1948 zaključil šolanje na nižji gimnaziji. Po mali maturi sem se vpisal na učiteljsko v Mariboru in leta 1952 opravil zaključni izpit. Sledila je prva zaposlitev (Šentanel nad Prevaljami) in vojaška obveznost (Požarevac v Srbiji). Po vrnitvi iz vojske sem delal leto dni na OLO (okrajnem ljudskem odboru) v Slovenj Gradcu: odgovoren sem bil za organizacijo predvojaške vzgoje na Koroškem. Po odpravi okraja so mi šolske oblasti omogočile študij na VPŠ (višji pedagoški šoli) v Ljubljani. Z diplomom pedagoške šole sem prišel na OŠ (osnovno šolo) Slovenj Gradec. Tu sem ostal leto in

Knjižnico sem potem vodil do pomladi leta 1994, ko sem šel v pokoj in zdaj strežem svojim konjičkom.

ESEJISTIKA

Janez Mrdavšič

To bi težko storil. Veliko jih je, ki sem jih v življenju spoštoval in jih še spoštujem. Lahko bi začel kar z materjo in očetom, brati, sestrama, ženo... Nato bi se izgubil v dolgem seznamu imen preprostih, dobrih, skromnih ljudi in morda končal z doktorjem Francem Sušnikom, ki je bil še najbolj moj vzor, čeprav sem se že kot dijak zavedal, da smo ljudje neponovljivi in da se posnemanje kogarkoli ne obnese; da je vsak dolžan oblikovati samega sebe.

- Se lahko odločite za 3 ljudi, najbolj vredne Vašega spoštovanja?

Ljudje, ki jih najbolj spoštujem, so vsekakor moji najbližji: žena, otroci – sinova, potem starši, ki jih že ni več, vnuki, ki dokazujejo, kako se hitro staramo, in prijatelji, s katerimi sem sodeloval in še sodelujem tudi pri nekaterih javnih prizadevanjih.

- Bi nam zaupali 3 skrivnosti dobrega pedagoškega dela?

Predvsem bi rekel, da uspešnost pedagoga ni odvisna od strahu, temveč od obojstranskega spoštovanja, ki ga morajo imeti učenci in dijaki do učiteljev ali profesorjev in ti do njih. Pedagog mora biti prepričljiv, da mu učenci in dijaki zares lahko verjamejo. Svojih nazorov in idej jim ne sme vsiljevati. Prizadevati si mora, da jih pritegne, da sodelujejo z njim, da se učijo iz ljubezni in z veseljem. To, kar jih uči in kar jim posreduje, mora postati sestavina njihovega notranjega bistva, da se potem izraža v njihovem mišljenju, čustvovanju in ravnanju. Zelo pomembno pa je vedeti tudi to, da mladi ljudje ne prenesejo anonimnosti. Pričakujejo, da učitelj pozna vsaj njihova imena in priimke, če že noče ali ne zna ustvariti tesnejših stikov z njimi. Sicer pa to ni samo lastnost mladih ljudi, saj tudi odrasli anonimnost težko prenašamo.

Skrivnosti pedagoškega dela je kar nekaj, ampak nekatere le izstopajo. Najprej naj omenim zavezanost poklicu, ljubezen do poklica, pedagoški eros, kakor to reč radi imenujemo. Če človek nima teh prvin, dispozicij, je njegovo delo vsekakor omejeno. Povedati moram, da dijaki najbolj cenijo pravičnost, doslednost, neposrednost, pripravljenost učitelja za učno delo in pomoč. Mladi ljudje zelo občutijo, ali delaš iz prepričanja. Močna prvina je spoštovati mladega človeka in njegovo hotenje odrasti, seveda ob drugih vzgojnih in učnih učinkih oziroma ravnanju.

- Nam lahko izdate 3 za Vas najpomembnejše literarne ustvarjalce?

Veliko jih je, ki jih rad prebiram, in bi se resnično težko odločil samo za tri. Začnem lahko kar pri Homerju in nadaljujem pri grških dramatikih. Če pa bi bil le prisiljen med tujimi pisci izbrati enega samega, bi se zaradi oceanskih razsežnosti problematike, ki jo je v svojih delih obravnaval, in zaradi globin, v katere je prodril, najbrž odločil za Williama Shakespeara. Priteguje me tudi način njegovega pisanja – prepletanje dramatično napetih dialogov in aforističnih izrekov, vrednih, da bi si jih zapomnili. V slovenski literaturi bi vsekakor začel s Prešernom in Cankarjem, nadaljeval pa z naštevanjem cele vrste lirikov, kot so Jenko, Župančič, Murn, Kette, Kosovel in mnogi drugi imenitni mlajši in najnovejši pesniki, a seveda tudi prozaisti in dramatik.

S pesniki in pisatelji oziroma njihovim delom sem se poklicno ukvarjal tako med študijem kot med delom in si ustvaril razgled po književnosti ter odnos do posameznikov. Vsekakor visoko cenim Homerja, enega največjih antičnih piscev, pa dramatika Shakespeara, našega Franceta Prešerna in Cankarja in Voranca in še marsikoga: dovolj, od zahtevanega je število že večje!

- Izdali ste kar nekaj knjig. Kateri so trije pogoji za dobro knjigo?

Napisal sem več strokovnih in literarnih del. Vsaj za literarno delo je nepogrešljiv pogoj gotovo talent avtorja. Drugi pogoj je jezikovno znanje, posluš za jezik in njegovo raznovrstno rabo, tretji pa najbrž poznavanje snovi in psihologije literarnih oseb, ki v delu nastopajo.

No, ni nekaj, pač pa le dve. Pa še ti sta vsebinsko različni. Tiste, ki sem jih uredil, ne sodijo v okvir zastavljenega vprašanja! V današnjem času je težko reči, kaj je tisto, kar bi veljalo kot temeljni zahtevek za dobro knjigo. Na osnovi vsega, kar mi povedo

Literatura je namreč svet zase in literarni junaki morajo biti sposobni polno živeti lastno življenje v svetu literarne umetnosti. Kaj je potrebno, da lahko nastane dobro literarno delo, približno vem, spoznam pa dobro knjigo šele, ko jo preberem.

- Odločite se za 3 svoje lastnosti, zaradi katerih Vas ljudje najbolj cenijo?

O tem, kako me ljudje cenijo, bi težko sodil. Bi pa rekel, da imajo za presojanje enaka merila, kot jih imam jaz za presojanje drugih. Eno teh meril je morda iskrenost, drugo odprtost za druge, pa sposobnost sočustvovanja z drugimi, ki pa seveda ni samo v tem, da sočustvujemo, kadar kdo trpi, kadar je kdo žalosten, temveč tudi v sposobnosti nezavistnega (so)veselja, (so)zadovoljstva z zadovoljnimi, uspešnimi, da ne rečem kar srečnimi. Jaz tak vsaj želim biti.

- Katere 3 največje neumnosti človeštva bi izpostavili?

Kot največjo neumnost človeštva doživljam vojne - krvava obračunavanja zaradi nacionalnih, rasnih, verskih, predvsem ekonomskih in drugih nasprotij med državami, narodi, verami. Pri posameznem človeku pa se mi zdi, če že ne neumna, pa vsaj nesmiselna prevzetnost. Glede na kratkost našega bivanja in na pomen, ki ga imamo v tem življenju, je to vse prej kot pametno.

- Nas lahko seznanite s tremi svojimi največjimi dosežki?

Glede na otroštvo in mladost, ki sem ju doživel, in to, kar sta mi ti obdobji obetali, bi rekel, da je moj največji dosežek to, da sem po letih nosečnosti, ko je bilo moje življenje pretrgano na dvoje in sem se moral vanj znova vživeti, zmogel toliko moči in volje, da sem dosegel, kar sem pač dosegel. Če je znotraj tega kaj takega, kar je koristilo še komu drugemu, sem zelo zadovoljen in vesel.

- Bi nam razkrili 3 svoja razočaranja?

Glede na to, kar sem ravnokar odgovoril, bi lahko rekel, da sem z življenjem kar zadovoljen in da kakih večjih osebnih razočaranj nisem doživel. Seveda pa sem do življenja vendarle kritičen in s tem, kar sam naredim, nisem nikoli docela zadovoljen, pa tudi vse drugo, kar se okrog mene dogaja, me vendarle marsikdaj razočara. Še prav posebej to velja za politiko.

- Katera 3 najbolj pretresljiva spoznanja so se še posebej vtisnila v Vaš spomin?

Najbolj vse tisto, kar sem doživel med vojno. Zato me tudi sedaj najbolj pretresejo prizori na televiziji, ko

izkušnje in kar prepoznavam kot stalnice, kaže poudariti avtorjevo doživetje, primerno gradivo, ki ga želi upodobiti, odličen jezik in zgodbo, ki upošteva tudi prvine etike in estetike.

Vprašanje je, koliko me ljudje cenijo. Kot vsakdo, ki ima prijatelje in nasprotnike, jih imam tudi jaz: nekateri me imajo za dobrega človeka, drugi spet ne. Ne vem, morda je kakšna lastnost, ki je vredna pozornosti, kot je odkritosrčnost: zelo jasno skušam povedati misel, ovinkov skoraj ne poznam. Morda še pripravljenost pomagati, če je potrebno, prijazna beseda tudi lepo mesto najde. Ne, skratka, res ne vem.

To pa je hudo zahtevno in zapleteno vprašanje. Lahko pa celo zelo enostavno. Ocena je seveda subjektivna, kaj je neumnost, kdo jo počenja in kako, posameznik ali skupina ipd. Vojna je vsekakor največja neumnost: ljudje bi se ji ob medsebojnem spoštovanju, razumevanju in dogovarjanju o odpravi problemov lahko izognili. A kaj, ko ni tako! Interesi - taki in drugačni pač. Naprej: premalo je živeti le za lov za denarjem. Naslednje: neumno je, da imajo(mo) uničevanje za umetnost, takih primerov je kar nekaj. Pa tudi nemalokrat moda. Moda ni samo oblačenje in frizura, razkazovanje novih oblek, pač pa različno paradiranje (recimo politikov pred volitvami), reklamiranje, manipuliranje (različni protesti z zaporo cest, kar s cestami nima zveze). Pa še vraževerje štejem sem in najbrž bi se še kaj našlo.

Teh dosežkov je kar nekaj. Med najpomembnejše štejem - 40 let dela v šolstvu, res, spoštljiva doba. Mnogi so v šoli zdržali le kako desetletje ali še manj, obupali in odšli drugam. Vsekakor sem vesel izida obeh knjig, pa uspešno opravljenih organizacijskih nalog - recimo organizacije proslave Mir 75 in še kaj, pa tudi govorniških nastopov, nekaterih esejev, člankov. Skratka, kar nekaj je tega.

Pozabiti pa tudi ne kaže, da sva z ženo ob pomoči sorodnikov uspela postaviti oziroma zgraditi hišo in si tako ustvarila temelje za prijazen dom.

Razočaranja so manjša ali večja, včasih bolj usodna, drugič manj. Ne vem. Premagoval sem jih z dosežki. V življenju so različni padci in vzponi in človek se mora s trezno misljo in ob jasnih ciljnih izviti iz teh mrež oziroma hoditi proti zastavljenim ciljem. Za dežjem vedno pride sonce!

Ja, pretresljiva spoznanja? Najprej, kako je naše življenje kratko in krhko. Minevanje je trdo in neu-

ESEJISTIKA

Tone Turičnik

gledam umirajoče ljudi, posebno lačne otroke, ko gledam umirajoče zaradi pomanjkanja, zaradi ozdravljivih bolezni, ki pa jih v deželah, kjer še razsajajo, ne morejo iztrebiti.

smiljeno. Ali: kako ljudje drug drugemu povzročajo gorje brez razlogov, včasih iz gole nagajivosti, še več iz zlobnosti, nevoščljivosti. Pretresljivo spoznanje je družinsko spoznanje. Ko smo izvedeli, da je najstarejši sin bolan, da ima sivo mreno, se je stopnjeval strah, da bo vse življenje slep. Toda znanost mu je tudi že takrat pred petintridesetimi in več leti vendarle uspela ohraniti vid in tako danes živi samostojno in dela. Tri pretresljiva spoznanja? A jih je toliko, da kar naprej živimo pod njih vtisi: lakota otrok po svetu in spolno izrabljanje, neozdravljive bolezni, naravne nesreče, druge katastrofe, terorizem, vojne, na drugi strani pa spet veliki dosežki: odkrivanje genomov, nepredstavljen razvoj medicine, tehniški in civilizacijski dosežki, seganje po vesolju itd.

- Bi nam lahko izdali 3 svoje življenjske spodsrljaje?

Če sem prej rekel, da je moj največji življenjski uspeh to, da sem zmozel toliko moči, da sem po vojni znova zaživel in znova začel študirati, in če upoštevam to, kar sem kljub temu vendarle dosegel v življenju, potem moram priznati, da kakšnih večjih spodsrljajev najbrž nisem imel. Seveda pa človeku pri tem, kar naredi, a morda drugi niti ne opazijo, pa vendarle marsikdaj spodsrsne.

Človek si v življenju zastavlja marsikatero cilje, a jih ne doseže. Na poti so ovire in spodsrljaji. Reči moram, da usodnih pravzaprav ni bilo. Manjših neuspehov in nedosežkov pa nikoli nisem štel. Izravnali so se z uspehi.

- Se lahko odločite za 3 Vam najljubše stvari?

Najraje imam seveda ljudi, zelo rad imam jezik in literaturo, še prav posebno pa naravo, posebej našo - koroško. Bolj ko se staram, rajši jo imam in lepša se mi zdi. Zadnje čase pa navezujem tudi nekoliko tesnejši, intimnejši stik z morjem. V mladosti so me klici ladijskih siren mikali in vabili v daljavo, zdaj pa me pljuskanje morja ob obalo navdaja z zadovoljstvom, da stojim na trdnih tleh.

Družina vsekakor, vnuki, sadni vrt, naj dodam še dom in knjige.

- Nam lahko zaupate 3 svoje skrite želje?

Tri skrite želje? Ne skrivam jih. Najbolj si seveda želim zdravja zase in za vse ljudi okrog sebe. Želim si miru pri nas in po vsem svetu in želim si, da bi ljudje vsaj nekoliko spremenili svoja vrednotenja, da bi bolj kot po tem, kaj si bodo pridobili, začeli težiti k temu, da bi iz sebe naredili kar se da največ, da bi se kultivirali, da bi kultivirali vse, kar se kultivirati da. Kultiviramo pa lahko od najpreprostejših občutkov in zaznav, pa vse tja do jezika, mišljenja, čustvovanja in medsebojnih človeških odnosov med posamezniki in med širokimi družbenimi skupnostmi.

No, skritih, raje bi rekel, neuresničenih želja je seveda nekaj. Zdaj so ponujali na loteriji milijone, lepe sanje: kakšen denar vedno prav pride, hiša godrnja, da je to in to z njo narobe, recimo. A ostajam na trdnih tleh. Želim si preprosto, da bi še lahko kaj napisal, da se moj čas ne bi prehitro iztekel oziroma da bi bil zdrav, ker bo potem še mogoče to in ono uresničiti.

- Odločite se za 3 najbolj kratkočasne reči?

Tudi kratkočasnosti je najbrž več. Zelo so me kratkočasili otroci, moja dva in pozneje vnukinje in najmlajši vnuk. Izredno sem se kratkočasil, ko sem opazoval njihove razvojne faze, ki so bile v bistvu pri vseh enake, pa so vendarle bile pri vsakem nekoliko različne. Silno rad si že tako naglo bežeči čas krajšam z branjem. Zelo rad imam zbrano meditiranje, med katerim čas še posebno hitro mineva. Rad se sprehajam. Zanimivi so pomenki z dobrimi prijatelji in znanci. In navsezadnje me močno kratkočasi tudi gobarjenje.

Kratkočasnost ima zelo bogat seznam vsebin. Kratek čas mi delajo vnuki, veselim se branja, kulturnih prireditev, dela na vrtu in tudi kakšne televizijske oddaje, recimo dobre nogometne ali druge tekme.

Da si zapomni šale in jih lahko zanimivo pove, mora imeti človek poseben smisel, ki pa ga jaz nimam. Zelo rad pa šale poslušam in se jim zelo rad smejim. Najbrž prav zato nimam posebnih spominov na zanimive, šaljive dogodke, kar pa seveda ne pomeni, da se tudi v razredih nismo kdaj od srca, pa celo na ves glas zasmeli.

Moram reči, da sem jih tudi nekaj zapisal in moral bi jih poiskati. Naslednji se mi zdi privlačen. Maturantje so ob poslovnih ceremonijah spraševali vicematurante, kaj pomeni kratica PTT. Če so ti odgovorili, da je okrajšava za pošto, telegraf in telefon, odgovor ni bil pravilen, kajti kratica pomeni - profesor Tone Turičnik. In obratno. Odgovor tako nikoli ni obveljal. Za ključ oziroma maturantovski simbol so se morali pač odkupiti.

Ali: profesorju Makucu, meni in še komu se je zgodilo, da so dijaki prosili med uro, da bi si ogledali smučanje, češ zdajle vozi Križaj. Na vprašanje, kdo pa je ta mož, so bučno vrnili žogico: »Oh, ali ne veste?« »Nak, kaj on ve, kdo sem jaz?« - »Ja, vi pa niste tak as!«

Včasih smo si izmišljali zanimive kratice. Na primer, kaj pomeni TREP? To pomeni - trdovratno resnoben pedagog. Ali pa: UKOR? Učiteljski kondenzirani občasni revolt. No, nikoli pa ni bilo tako hudo.

- Nas lahko seznanite po področjih svojega dela, kot so: poučevanje (s krožki), vodenje (ravnateljstvo), literarno ustvarjanje, lektoriranje in urednikovanje, pisanje strokovnih člankov, družbenopolitične in kulturne funkcije.

Gimnazijski profesor na gimnaziji Ravne sem postal leta 1957. Sto sedemdesetim dijakinjam in dijakom sem bil razrednik. Okrog tisoč sem jih poučeval slovenščino, nekaj sto pa razen slovenščine tudi psihologijo. Poznal sem tedaj jezikovno zavrnost mladih ljudi v teh naših krajih in sem zato kot profesor največ pozornosti posvečal jeziku, četudi mu takrat z učnim načrtom še niso bile določene posebne ure. Literaturo sem doživljal po svoje. Vedel sem, da lahko z analizo literarnih del sežem v tiste plasti mlade človeške duševnosti dijakov, kamor profesorji nekaterih drugih predmetov zaradi njihove narave ne morejo seči. Predvsem velja to za čustva, predvsem za estetska, moralna, pa tudi socialna. Vrsto let sem vodil tudi recitacijski in literarni krožek ter poučeval praktična znanja. Pri teh sem seveda lahko segal globlje in poleg vsega drugega lahko gojil tudi zelo pomembno kulturo poslušanja. V literarnem in recitacijskem krožku je bila med drugimi tudi sedanja igralka in pevka Jerica Mrzel, v literarnem pa poleg drugih tudi znani, žal že pokojni pesnik Herman Vogel, zelo plodovita pisateljica Ivana Hergold, Marjan Pungartnik in še nekaj drugih vidnejših ustvarjalcev. Seveda pa si za njihov razvoj in za to, kar so postali, ne prisvajam nobenih zaslug, rasli so iz sebe in samo s svojim talentom dosegli to, kar so dosegli.

Ravnatelj koroške osrednje knjižnice sem postal leta 1979 in sem ji ravnateljval do leta 1994. Že sem omenil, da sem to funkcijo sprejel na željo njenega ustanovitelja in 30-letnega ravnatelja dr. Franca Sušnika. Nadaljeval sem njegovo delo. V času mojega ravnateljstva je knjižnica združila vse knjižnice v Mežiški dolini, tedaj enotni občini, v enovito knjižnico. Posebno skrb je prav tako kakor prej posvečala domoznanstvu. Zbirala in obdelovala je prav vse, kar se nanaša na današnjo koroško regijo, in veliko tistega, kar se nanaša na Koroško in Korošce onstran državne meje. Izdelovala je temeljit pregled vsega, kar je v teh in o teh krajih izšlo, in izdala vrsto pomembnih bibliografij o koroških avtorjih, najboljše o NOB in fašističnem nasilju na

Poleg šolskega dela me je seveda zanimalo še marsikaj. Nekatere zamisli in ideje so pravzaprav vzniknile že na učiteljski, kjer nas je profesor Gustav Šilih usmerjal, češ vsak šolnik je dolžan še kaj postoriti v kraju, kjer dela, recimo za njegov ugled, še posebej naj se za ugled šole ob šolskem loti kakšnega dela, ki ima trajnejši pomen.

Najprej sem učil višje razrede v osnovni šoli v Šentanelu nad Prevaljami. Po vojaščini in študiju na VPŠ, kakor rečeno, sem učil slovenski jezik na osnovni šoli v Slovenj Gradcu. Leta 1960 sem prevzel ravnateljstvo tedaj ustanovljene ekonomske srednje šole v Slovenj Gradcu, po treh letih sem dolžnost odložil, se vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani ob delu, učil slovenski jezik in književnost v različnih srednješolskih programih, ki jih je šola uvajala, bil predstojnik upravno-administrativne usmeritve in še enkrat ravnatelj (od 1985-88), nazadnje pa s polovično obveznostjo vztrajal do upokojitve kot profesor slovenskega jezika. Poučeval sem tudi v večernih oddelkih na Prevaljah, v Mozirju, Nazarjah in Slovenj Gradcu.

Seveda, krožki so bili del učnega dela: vodil sem recitacijskega in literarnega. Tako na osnovni kakor srednji šoli. Člani literarnih krožkov so dobili kar nekaj občinskih in republiških nagrad in priznanj. Veselilo me je tudi ljubiteljsko gledališče: sodeloval sem kot igralec in režiser. Enako velja za različne druge prireditve in nastope. Tega je bilo kar veliko.

Jasno je, da poklic, ki sem ga opravljal, terja tudi znanje literarne teorije in spoznanja o literarnem ustvarjanju. Pa sem se poskusil in občasno tudi kaj napisal, kar je mogoče prebrati v knjigi Bili so in še več v Odsevanjih. No, mapa se počasi debeli, morda pa se bo zapisov nabralo za kakšno zbirko. Morda tudi esejev in pogovorov.

Urednikovanje. Kar nekaj je bilo teh dolžnosti, ponavadi povezanih z lektoriranjem. Začetki segajo v leto 1959: bil sem urednik Mislinjske doline, časopisa, ki ga je izdajala občinska konferenca socialistične

Koroškem. Knjižnica si je v tistih časih oskrbela z naj-nujnejšo računalniško opremo in se že povezala v knjižnične in druge informaticijske sisteme v Sloveniji in tujini. Ko se je začela zanjo tretja - računalniška doba, sem zaprosil za sporazumno razrešitev in delo prepustil naslednici, da si ga organizira tako, kakor se bo zdelo njej prav.

Literarno sem začel ustvarjati že takoj po vrnitvi iz Srbije. Že pozimi 1945. leta sem kot dijak 4. razreda nižje gimnazije v Mežici napisal nekaj utrinkov iz življenja v Srbiji, ki so potem izšli v knjigi otroških spominov na 2. svetovno vojno z naslovom *Še pomnite, tovariši*. Nato sem objavljaval v Pionirju in Mladinski reviji črtice iz otroškega življenja in iz življenja v pregnanstvu. Te črtice so leta 1975 izšle pri Mladinski knjigi pod naslovom *Utrujeno otroštvo*. Druga moja leposlovna knjiga je nekoliko romaniziran, literariziran življenjepis od zgodnjega otroštva pa do mature na ravenski gimnaziji. Naslov tega dela je *Skozi soteske*.

Lektoriral prav veliko nisem, nekaj pa vendarle. Sem pa z uredniškimi odbori, ki so mi bili v veliko pomoč, najprej zasnoval in potem uredil več pomembnih del. Eno izmed teh so Spomeniki in znamenja NOB v Mežiški dolini (1990). Druga knjiga, s katero sem še posebno zadovoljen, pa je fotomonografija Milana Pajka - Mežiška dolina, ki sem jo zasnoval in ji tudi napisal uvodni esej - *Med Olševo in Dravogradom*. Izšla je leta 1993.

Strokovne članke sem začel pisati že prav tako zgodaj. Za diplomsko nalogo *K razumevanju Jamnice* sem dobil študentsko Prešernovo nagrado za leto 1956. Pozneje sem o Prežihovem Vorancu napisal več referatov in predavanj. Na stotine obiskovalcev sem spremljal skozi spominsko sobo Prežihovega Voranca v Koroški osrednji knjižnici in skozi spominski muzej na Preškem Vrhu. Bil sem soorganizator vsaj treh simpozijev o tem velikem koroškem rojaku. Z uredniškimi odbori sem uredil zbornike teh na simpozijih prebranih referatov - *Odmev živega človeka in krajine ob 90-letnici Prežihovega rojstva in Prežihov Voranc 1893 - 1993*, z doktorjem Jožetom Pogačnikom. Ob raziskovanju Vorančevega življenja in dela se mi je nabralo toliko gradiva o njegovem bratu - duhovniku, politiku, diplomatu, dvakratnem doktorju znanosti Alojzu Kuharju, da sem lahko napisal, *Koroška osrednja knjižnica pa je izdala knjižico z naslovom Doktor Alojz Kuhar, skica za oris njegovega življenja in dela* (1998).

Poleg drugih jezikovnih vprašanj me je vseskozi zanimala problematika krajevnih imen in domačih (hišnih) imen naših kmetij. Najprej sem izdal knjižico *Krajevna in domača imena v Črni na Koroškem in njeni širši okolici* (1988), nato pa še *Krajevna in domača imena v Mežiški dolini* (2001).

Vse moje družbenopolitične funkcije so bile vezane na poklic in na amatersko dejavnost. Tako sem bil dolgo vrsto let član upravnega odbora Svobode, pozneje kulturno-umetniškega društva Prežihov Voranc in občinske Zveze kulturno-prosvetnih organizacij. Vrsto let sem bil predsednik kulturne skupnosti in član vrste odborov in komisij v Ljubljani, posebno kot gimnazijski slavist in pozneje kot knjižničar.

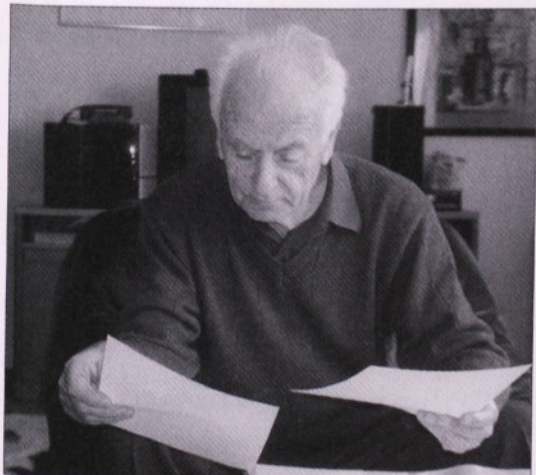
zveze v Slovenj Gradcu. Od leta 1962 do, mislim, spomladi 1966 sem bil urednik Radia Slovenj Gradec. Najprej smo pripravljali le nedeljske oddaje, pozneje se je program razširil. Uredil sem več različnih zbornikov, šolskih in drugih, dve fotomonografiji Slovenj Gradca, zdaj sem sourednik revije *Odsevanja*, v januarju 2002 je izšla knjiga *Koroška pokrajina*, ki sem zanjo prispeval tudi uredniški delež, v pripravi pa je knjiga *Gozdno-turistična pot Plešivec*, ki bo predstavila naravo in življenje pod Uršljo goro. Vsekakor je zanimivo oblikovanje utemeljitev za odličja, torej besedil, ki so namenjena javni interpretaciji.

Še posebej me je pritegnila publicistika. Strokovnih članov nisem napisal veliko, več pa tistih o kulturnih dogajanjih v mestu. Nekaj let sem poročal v *Večeru* o našem kulturnem utripu. Največ esejev, poročil, pogovorov, razprav pa je najti v *Odsevanjih*. Tega gradiva se je nabralo kar nekaj, skratka, če bi ga spravil med platnice, bi nastala knjiga vsaj 600, morda celo 800 strani. Slovenj Gradec je bil v drugi polovici prejšnjega stoletja kar nekaj desetletij kulturno zelo prodoren in ta dogajanja sem se trudil sproti spremljati. Bilo je dokaj odmevno delo.

Tudi družbenopolitičnih in kulturnih funkcij sem opravljal nekaj. Začel sem kot član različnih odborov za kulturo pri takratnem občinskem ljudskem odboru Slovenj Gradec, pa tudi v nekaterih kulturnih društvih. Ko je bila ustanovljena kulturna skupnost, sem najprej predsednikoval njenemu izvršnemu odboru, pozneje tudi skupščini. Bil sem tudi delegat v svetu za slovenski jezik pri republiški konferenci socialistične zveze, kjer je tekla - med drugim - tudi živahna razprava o rabi slovenščine v tedanji JLA v Sloveniji, še bolj pa o slovenski himni. Zdaj vem, da so bili to vzgibi, ki so, rekel bi, slutili in napovedovali težnje po samostojni Sloveniji. Veliko časa sem namenil vodenju različnih programskih odborov slovenjgraških mednarodnih kulturnih prireditvev - prireditvam je načeloval večdesetčlanski organizacijski odbor -, največ pa njih organizaciji in pripravam programov.

Bil sem član številnih slovenjgraških delegacij, ki so potovale do republiških pa tudi zveznih takratnih organov in velmož, ki so lahko kaj storili za to, da smo naše prireditve uspešno izpeljali. Morda ena izmed zanimivosti - s Perezom de Cuellarjem, tedanjim generalnim sekretarjem Združenih narodov, se je naša delegacija srečala kar trikrat, enkrat v Beogradu, nato v Slovenj Gradcu in nazadnje v Zagrebu. Ko se je visoki gost mudil v Slovenj Gradcu, so mi dodelili nalogo, da sem ga popeljal med umetniškimi kipi na Štibuhi in predstavil skulpture, ki so jih poklonili jugoslovanski in slovenski umetniki za t.i. park miru. Tajnik osrednjega organizacijskega odbora teh prireditvev sem bil skoraj 30 let. Če bi še brskal, bi se najbrž našlo še kaj.

Vsekakor je treba reči, da smo bili ob svojem času dovolj dejavni in smo premikali razvoj kraja v smer zahtevnejših ciljev, delali smo z veliko voljo in entuziazmom, ljubiteljsko, brez posebnih plačil. Kajti potrebe so klicale na vseh koncih. Toda če danes potegnem črto pod vsa ta dogajanja, pod vse, kar smo dosegli, moram reči, da sem zadovoljen, da sem lahko v tem burnem, razgibanem in velikem času za razvoj in razcvet našega mesta dodal tudi svoj delež.

Janez Mrdavšič

Tone Turičnik

- Prosim, označite svojega sointervjuvanca Toneta Turičnika.

Kraja najinega bivanja nista daleč narazen, pa vendarle sva s Tonetom hodila dokaj vsak svojo pot. Kljub vsemu pa sva se dobro spoznala. Poznam ga predvsem kot dobrega človeka in prijaznega sogovornika. Mislim, da se v Slovenj Gradcu vsaj na kulturnem področju ni zgodilo nič količkaj pomembnega, ne da bi bil pri tem sodeloval tudi Tone. Poznam ga kot garača, ki je veliko svojega časa in moči posvetil kraju in dogajanjem v njem in zato, žal, ni utegnil več literarno ustvarjati, kar zna in je s svojimi deli tudi dokazal.

- Bi, prosim, lahko označili svojega sointervjuvanca Janeza Mrdavšiča?

Pravzaprav je to vprašanje med vsemi zastavljenimi morda najbolj zahtevno. Reči moram, da je Janez Mrdavšič, profesorski kolega, zgleden, zavzet, z dušo in telesom zavezan poklicu, skratka, odličen slavist in pedagog. Zastavil si je pomembne življenjske cilje in jih dosegel - za čast in ugled svojega imena, čast in ugled Mežiške doline, slovenščine, slovenske književnosti in slovenskega jezika. Skratka, zapisal se je v zgodovino.

- Prosila bi Vas še za mnenje o taki vzporedni predstavitvi?

Taka predstavitev je gotovo zanimiva, še posebno zato, ker sva odgovarjala na ista vprašanja, ne da bi vedela, kako je drugi odgovoril. Star ljudski pregovor pravi: da se resnica prav spozna, je treba čuti dva zvona. Verjetno si bodo odgovori obeh podobni. Če bova oba enotnega mnenja, bo to dokaz, da imava prav, če pa se bova v stališčih razhajala, je to najbrž posledica od marsičesa odvisnih osebnih izkušenj in imava kljub morebitnim razlikam oba prav, saj lahko ima resnica tudi več obrazov.

Mislim, da je taka predstavitev obojestransko dovolj afirmativna. Odkriva dve življenjski poti, ki sta močno podobni in kar zmore biti spodbuda mlajšim poklicnim kolegom.

Hvala, da ste naju izbrali, si zamislili ta projekt, več, da sva lahko s kolegom Janezom kaj povedala o najinih dolgoletnih življenjskih, delovnih in še kakšnih izkušnjah.

Želim, da bi zastavljena naloga bila deležna na različnih tekmovalnih ravneh kar najlepših ocen in splošne naklonjenosti.

Zahvaljujem se profesorjema Janezu Mrdavšiču in Tonetu Turičniku za prijazno sodelovanje, Štefanu Hercegu za uspešno snemanje, in Heleni Merkač, profesorici in mentorici, ki je bdela in skrbela, da je prišlo do uresničitve tako zastavljenega scenarija in sodelovanja. Hvala vsem!

OPOMBA:

Sogovornika (intervjuvanca) sta pregledala, popravila in ob nekaterih vprašanjih dopolnila oziroma razširila zapis (prepis s kasete): zato pisno besedilo ni skladno z govorjenim. Bistvenih vsebinskih razlik ni.

Darja Goličnik,
dijakinja Srednje strokovne zdravstvene šole
Slovenj Gradec

REGINALD VOSPERNIK: **ŠOLE MOJEGA ŽIVLJENJA**

RECENZIJE

dr. Reginald Vospersnik, upokojeni ravnatelj gimnazije za Slovence v Celovcu ter zanesljivo še neupokojeni kulturni in politični delavec med Slovenci na avstrijskem Koroškem.

Po dobri volji uredništva ODSEVANJ sem v novejšem času že imel priložnost pisati o življenjskem delu dr. Reginalda Vospersnika, zdaj že upokojenega dolgoletnega ravnatelja gimnazije za Slovence v Celovcu ter zanesljivo še neupokojenega prizadevnega kulturnega in političnega delavca med Slovenci na avstrijskem Koroškem. Naj navedem oceno jubilejnega zbornika '40 let Slovenske gimnazije' v 29. številki leta 1997 ter priložnostni zapis 'Dr. R. Vospersnik se poslavlja od svoje gimnazije' v dvojni številki 39./40. leta 2000. Nekaj tega sem objavil še v Šolskih razgledih ter v zborniku Slovenskega šolskega muzeja Šolska kronika. Eno in drugo mi je bilo v veselje, saj sem se bodisi na slovenski gimnaziji bodisi dvojezični trgovski akademiji v lepi skupni stavbi na celovškem Janežičevem trgu rad ustavljal ob svojih poteh na Deželni šolski svet ali Zvezo slovenskih organizacij. K zgodovini gimnazije, o kateri ravnatelj v knjigi z gornjim naslovom seveda piše podrobneje, sem nekaj delčkov tudi sam prispeval, a o tem še kakšno vrstico ob koncu tega prispevka.

Če upoštevamo, da se je R. Vospersnik upokojil sredi koledarskega leta 2000; lahko zapišem, da nas je z izidom knjige Šole mojega življenja že konec leta 2002 dejansko presenetil. Izdala jo je Mohorjeva družba Celovec v dostojni opremi in lepem tisku (s tu in tam nekoliko slabšimi črno belimi slikami) na 255 straneh. Že med prvim listanjem spoznamo, da so šole mišljene večpomensko, saj ga je poleg dejanskih sooblikovalo tudi zgodnje vseživljenjsko vključevanje v kulturno prosvetno ter politično dejavnost med našimi rojaki severno od še vedno veljavne (vsaj do leta 2004 ...?) krivične plebiscitne meje. Besedilo razporeja osupljiva množica 103 vmesnih podnaslovov, od katerih so mu jih 24 izpisali sodelavci za pročelje svojih spominskih prispevkov. V tem delu je knjiga zbornik z vložkom mladih doživetij nekdanjih dijakov. Skupine podnaslovov so vsekakor smotno povezane v širše vsebinske sklope z 11 naslovi posameznih poglavij, od katerih so najpomembnejši, recimo, Šola otroštva, Plešivec – predhodnik Slovenske gimnazije, Štiri desetletja med šolsko mladino, 'Za narodov blagor'?! Osnovna in višja politična šola, Komu in čemu se je oglašal Celovski Zvon, Šola družine. Zadnjih 15 strani prinaša izredno dolg seznam oseb, vsaj enkrat omenjenih v knjigi. Navzlic vsemu obsegu spisak vseeno ni popoln, kot sem zlahka ugotovil npr. s Prežihovim Vorancem, sicer celo na dveh zelo opaznih mestih deležnim avtorjevega spoštljivega osebnega priznanja. Nekje v tem sklopu pogrešam

Vospersnikovo bibliografijo, ki sem si jo lahko vsaj do izida leta 1985 ogledal samo v odlični književno-zgodovinski knjigi Slovenska beseda na Koroškem, katere sourednik in soizdajatelj je bil skupaj s Pavlom Zablatnikom, Erikom Prunčem ter Florijanom Lipušem.

Pisec nas v pojasnilu ob koncu svojega literarno zasnovanega Uvoda opozarja, da gre za spominsko delo, pač podvrženo varljivosti osebnega gledanja, kar naj razumemo tako, da ni imel namena pisati niti osebne niti šolske zgodovine, vendar je bralcu vseskozi očitno, da dejanske zgodovine tamkajšnjega slovenskega šolstva ter sočasnega kulturno-političnega dogajanja ne bo mogel pisati nihče, ne da bi Vospersnikovo knjigo jemal v roke. Naj še dodam, da je bo lahko vesel tudi vsak še tako naključen bralec, saj je polna zanimive raznovrstne vsebine v privlačnih pripovedih in razmišljanjih. Odlikuje jo izredno berljiv in zavirljivo lep tekoč jezik, ki ga le tu in tam najbrž preveč obremenjujejo skoraj vedno izogibljive tujke kot npr. iniciativa ali simbioza. Nekaj več pa sem pričakoval v razdelkih, povezanih s slovenskim šolstvom, in torej zlasti z ravensko gimnazijo. Prva ravnateljstva obeh gimnazij, doktorja Joško Tischler in Franc Sušnik, sta bila vseživljenjska sopotnika in prijatelja in na tej osnovi sta tudi vpeljala medšolsko sodelovanje, ki ga je Vospersnik sodoživljal od samega začetka še kot profesor ter pozneje soustvarjal kot ravnatelj. Čeprav to sodelovanje še vedno zaznamujejo novi veliki dosežki, med njimi še posebno leta 1999 skupni raziskovalni projekt dijakov in profesorjev obeh gimnazij Živeti ob meji, zapis, ki sta ga dokumentirali s poročilom, za katerega je uvodnik napisal isti ravnatelj, mi v knjigi manjka nekaj več tiste osebne navezanosti, še vedno zaznavne v navedenem poročilu.

K strokovnemu sodelovanju s slovenskim šolstvom je nedvomno prispevala tudi koroška enota našega zavoda za šolstvo in z nekaj primeri želim osvetliti nekatere Vospersnikove opise še z lastnega zornega kota. Sredi 90. let sem se kot njihov gost s predavanjem staršem in profesorskemu zboru (ne vem več, morda so bili zraven tudi dijaki) zelo rad vključil v priprave gimnazije na uvajanje petdnevnega šolskega tednika. V Avstriji je tu slovenska gimnazija orala ledino, medtem ko smo z njim v Sloveniji takrat imeli že več kot 25 let izkušenj, s katerimi sem jim, ker so mi bile pisane na kožo iz obdobja ravnateljstva na slovenjegraškem šolskem centru, lahko pomagal odpravljati precejšnjo nezaupljivost. Še v lepšem spominu imam vpeljavo

KOROŠKA V 16. KNJIGI ENCIKLOPEDIJE SLOVENIJE

Na prisotnost Koroške z obeh strani državne meje v doslej najpomembnejšem slovenskem znanstvenem knjižnem dosežku v slovenski zgodovini sem bil sicer pozoren od pričetka izhajanja Enciklopedije Slovenije, vendar bolj zase in zgolj s kakšno priložnostno pripombo ob robu ali kje na koncu platnic, zares celovitejše pa šele v njeni zadnji petini rednih zvezkov, torej od 13. do 15., za katere mi je uredništvo Odsevanj objavilo ocene v številkah 37/38, 43/44 ter 47/48. Vse od prve knjige leta 1987 je Enciklopedija redno izhajala konec leta – brez izjeme v decembru, kar je samo po sebi sijajen založniški podvig uredništva in Mladinske knjige. Ocene so zaradi tega lahko nastajale šele v letu za izidom (recimo za 13. zv. leta 2000). Oceno 14. knjige sem priredil tudi za natis v Delovih Književnih listih, kjer je bila objavljena 7. 3. 2001 z naslovom Predlogi za dodatni zvezek Enciklopedije Slovenije. Proti pričakovanju številnih nezaupljivcev pri natisu teh že za oko zelo lepih, vsebinsko izjemno bogatih in tiskarsko zahtevnih knjig ni bilo niti ene same zamude in bilo je ni niti pri dodatnem 16. zvezku, ki je izšel decembra 2002 s podnaslovom Dodatek A – Ž, Kazalo. Že iz doslej povedanega pa je razvidno, da mu namenjam pričujoči zapis – skladno s predhodno

napovedjo v oceni 14. knjige, da me poleg drugega tokrat čaka zlasti zanimiva primerjava, koliko od sproti ugotavljanih geslovnih primanjkljajev oziroma predlogov za dopolnitev je v Dodatku dejansko upoštevanih. Naj takoj pojasnim, da dopolnitve seveda so, a med njimi skorajda ni tistih, ki sem jih predlagal, pa bi zanesljivo morale biti, saj so vsaj enako utemeljene.

Najnovejši zvezek je prav tako kakor vsi predhodni izdelan v stalnem obsegu 416 strani, od katerih je tokrat vsebinsko namenskih samo 214 in nedvomno tudi v manjšem stvarnem obsegu tiči razlog, da je dodatka manj od pričakovanega, saj vseh preostalih 200 strani namreč zavzema Kazalo ES, kakor je uredništvo poimenovalo celoten abecedni geslovník za vse enciklopedijsko gradivo od prve do zadnje črke. Pravo kazalo to seveda ni, ker si uredništvo pač ni moglo naložiti še enega silnega bremena z navajanjem posameznih piscev vseh ne vem koliko tisoč prispevkov, dasiravno bi si pri tem moglo smotrno pomagati z njihovimi sicer uporabljanimi zelo priročnimi kraticami. Bolj ali manj samoumevno je, da se bom pri svojem zapisu držal že doslej vpeljane načina navajanja piscev člankov tako v uvodnem delu knjige kakor tistih, podpisanih pri objavljenih

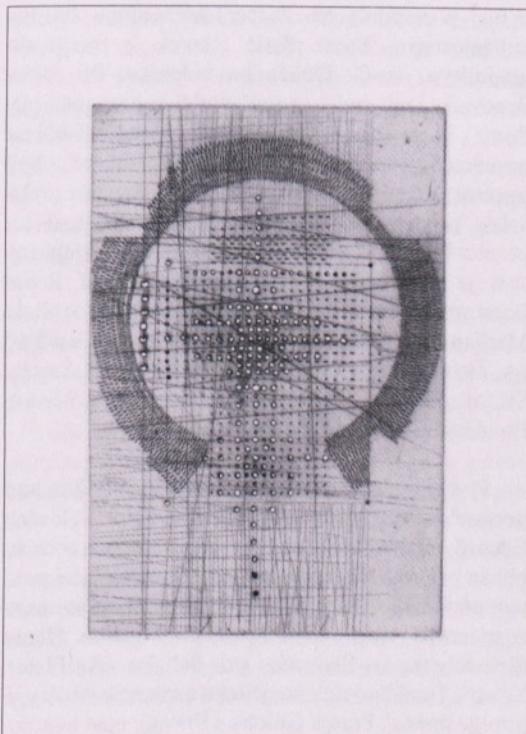
RECENZIJE

Poleg drugega nas tokrat čaka zlasti zanimiva primerjava, koliko od sproti ugotavljanih geslovnih primanjkljajev oziroma predlogov za dopolnitev je v Dodatku dejansko upoštevanih.

našega tekmovanja za Cankarjevo priznanje, do katerega je prišlo, ko sva približno v istem obdobju z našo pedagoško svetovalko slovenistko Darinko Rosc Leskovec dognala, da najbrž ni razlogov, da bi meja to mogla preprečiti. Zraven sva povabila predsednika Slavističnega društva Slovenije dr. Franceta Novaka in družno smo obiskali ravnatelja Vospornika, ki je našo zamisel brez posebnih zadržkov sprejel. Po drugi strani mi je bilo v čast uresničiti njegovo željo, da julija 1999 vodim celodnevno ekskurzijo profesorskega zbora v Slovenjem Gradcu; v knjigi ji je namenil enega od številnih foto posnetkov. Precejšen del tega sodelovanja sem tudi opisal v zborniku Slovensko-avstrijske šolske vzporednice, pa tudi s tem zapisom želim kaj dodati k zgodovini celovške slovenske gimnazije.

Moj sklepní vtis o tej v mnogih pomenih dragoceni knjigi naj bo kratek: Njenemu piscu čestitam za še enega v vrsti lepih uspehov, ki tako na šolskem, kulturnem in političnem kakor družinskem področju zaznamujejo njegovo življenjsko pot. Prepričan sem, da nam Reginald Vospornik v njej sporoča še osebno spodbudo, s katero bo spet kdaj obogatil častitljivo skupno zakladnico slovenske kulture.

Franček Lasbaher

*Franc Berhtold, Portal VII,
suha igla,*

RECENZIJE

V takšnem nesorazmerju moramo videti močno krivično nezaupnico številnim nič manj sposobnim in največkrat pristojnejšim piscem, ki delajo v koroških znanstvenih in strokovnih ustanovah.

geslih. Tokrat so to v prvem razdelku Avguštin Malle, edini z avstrijske Koroške, ter France Strmčnik, Jurij Simoniti, Mira Strmčnik Gulič, Milena Zlatar, Nado Vodopija, Silvija Borovnik, Štefan Vevar in Zinka Zorko. Toda že v prejšnjih ocenah sem vedno opozarjal, da so si večino objavljenih koroških gesel privojsili Nekorošci, tako da je zgoraj naštetim ostalo zelo malo prispevkov – v zdajšnjem primeru komaj pet od od 51! V takšnem nesorazmerju moramo videti močno krivično nezaupnico številnim nič manj sposobnim in največkrat nedvomno pristojnejšim piscem, ki delajo v koroških znanstvenih in strokovnih ustanovah na tej ali oni strani meje.

Samoumevno je, da med gesli v dodatni knjigi močno prevladujejo doslej ne vključene osebnosti, pač zaradi tega, ker so spremenjene družbene in politične razmere terjale številne izpuščene ali spregledane posameznike. Tu so tudi tisti, ki so s svojim delom za vstop dozoreli šele med nastajanjem enciklopedije. Med 51 koroškimi prispevki jih je osebnostim namenjenih nič manj kakor 42, od teh pa jih je iz avstrijske Koroške tokrat razmeroma manj, samo 10 in recimo, da to ustreza njihovi že doslej boljši zastopanosti. Naj takoj opozorim na zanimivo, vendar pričakovano zgodovinsko primerjavo: v prevladujočem preostalem slovenskem prostoru se tokrat pojavlja nesorazmerno veliko domobrancev, med objavljenimi Korošci pa po moji ne docela zanesljivi vednosti ne najdemo nobenega, s čimer morda vsi bralci niti ne bodo zadovoljni.

Imena večinoma pripadajo mlajšim koroškim znanstvenikom ali uveljavljenim strokovnjakom z njihovih delovnih področij. Melita Ambrožič (članek o njej je napisala M. Žumer) iz Mislinje zastopa knjižničarstvo, Franc Batič (članek je prispevalo uredništvo) iz G. Doliča pa botaniko. Pri Silviji Borovnik, književnici in profesorici književnosti (D. Poniž) je za rojstni kraj prvič in poslej največkrat naveden Slovenj Gradec, kar bo nekajkrat treba bolj pripisovati mestni porodnišnici kakor dejanski prebivalski pripadnosti. D. Poniž je podpisan tudi pri pesnici Cvetki Kipuš iz Železne Kaple. Po kraju rojstva je prav tako Slovenjgradčan filozof Bojan Borstner (B. Kante), enako še naslednji trije: arhitekt Marijan Eiletz (I. Mislej), slikar in filmar Milan Erič (A. Žigon) ter gospodarstvenik Jože Grah (B. Sever). Slednji pisec ima še prispevek o gradbincu Milanu Pšeničniku iz Ribnice na Pohorju.

Prvi Korošec z druge strani meje je politik in hud ponemčevalec pred I. svetovno vojno Celovečan Eduard Glantschnigg (J. Cvirn), katerega nemška oblika priimka Klančnik izpričuje, da se je kdaj pred tem ponemčil že sam. Med politiki najdemo še enega zagrizenega nasprotnika Slovencev, nacista Hansa Steinacherja iz Plajberka pri Beljaku (A. Elste). Slikarja (moj dodatek: in učitelja na današnji šoli njegovega imena) Franja Goloba s Prevalj, med nemško zasedbo enega prvih slovenskih talcev, prikazuje A. Klemenc, obramboslovca in zdajšnjega ministra

Antona Grizolda iz Radelj pa M. Malešič. V Slovenjem Gradcu se je prav tako rodil in tu preživel otroštvo Matjaž Hanžek (uredništvo), pesnik in varuh človekovih pravic. Najstarejši od vseh omenjenih v tej knjigi je pesnik in duhovnik Jožef Hašnik, rojen 1811 v Trbonjah (M. Smolik) s pesniško zbirko Dobrovoljke iz leta 1854. Iz zgodnje 2. polovice iste ga stoletja pa sta – zame vsaj enako presenečenje – slovenska generala cesarske avstrijske vojske iz obdobja I. svetovne vojne, v Celovcu rojena Blaž in Janez Schemua. Za oba je podpisan F. Rozman, ki nam o njima dolguje kakšen temeljitejši zapis.

Sledijo: Eva Holz, Slovenj Gradec, zgodovinarica v Ljubljani (D. Mihelič), Berta Jereb iz Črneč, znanstvenica s področja onkologije (Z. Zupančič S.), biolog iz Črne Kristijan Jezernik (ista avtorica), Marija J. Pahor iz Šmarjete v Rožu, družboslovka v Ljubljani (L. Brenk), filmski režiser Boris Jurjaševič iz Slovenjega Gradca (S. Furlan), Jože Knez iz Črne, gozdarski strokovnjak na Dolenjskem (L. Leb), v Mariboru rojen Prevalčan profesor Stanko Kotnik (D. Dolinar), ki je med poučevanjem na prevaljski šoli (leta 1960) 'rodil' slovensko bralno značko; še en gradbenik iz Dravske doline je Vuzeniččan Peter Kresnik (S. Sitar). Janez Stergar, med najplodovitejšimi pisci je bil že v prejšnjih knjigah, je prispeval članka o dveh zelo pomembnih sodobnikih: prvi je šolnik in narodni delavec iz Žitare vasi Franc Kukovica, drugi zgodovinar in kulturni politik iz Slovenjega Plajberka Janko Malle. Še en Črnjan: smučar Mitja Kunc (M. Rožman), iz Libelič pa gospodarstvenik Bojan Leskovar (F. Gabron), iz Radelj časnikar Janko Lorenci (M. Milosavljevič), iz Golavabuke visokošolski učitelj veterine Ivan Mrzel (I. Brglez). Iz prleškega Sv. Jurija ob Ščavnici je na začetku podpisani pedagoški in kulturni delavec F. Lasbahr (zapis dolgujem uredniku pedagoškega strokovnega področja F. Strmčniku).

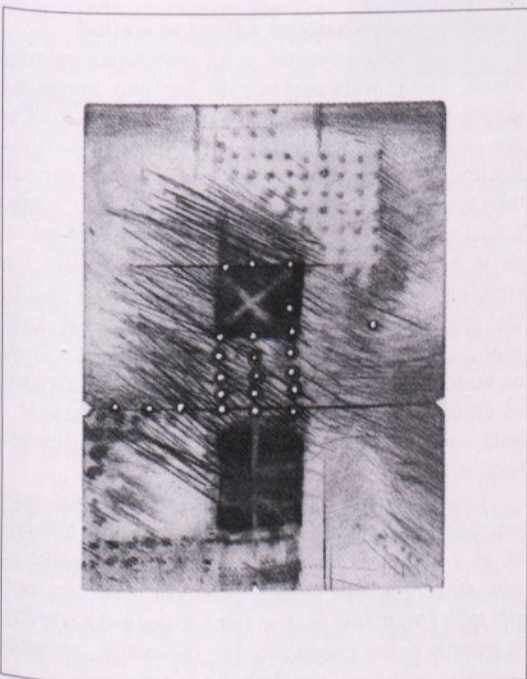
Novi odstavek nedvomno pripada v Vuhredu rojenemu Karlu Pečku, slikarju in kulturnemu delavcu, po zaslugi na novo odkrite znamenite slovenjegraške rojakinje Inge Morath pa tudi uspešnemu filmskemu igralcu (M. Zlatar). Preostali so nam še: kemik Božo Plesničar, Slovenj Gradec (A. Kornhauser), književnik Marjan Pungartnik, Legen (uredništvo), politik in narodni delavec Bernard V. Sadovnik, Celovec (A. Malle), književnica Barbara Simoniti, Slovenj Gradec (A. Zorn), časnikar Danilo Slivnik, Slovenj Gradec (M. Demšer), baletnik Milko Šparemblek (Prevalje, H. Neubauer), arhivist in zgodovinar France Štukl, Celovec (M. Vidic), ekonomist Maks Tajnikar, Slovenj Gradec (O. Norčič), teolog Karel Woschitz, Šmarjeta v Rožu (uredništvo) ter arhitekt Ciril Zazula s Prevalj (P. Krečič). Sklepni poudarek: Veliki večini naštetih pripada še pripis, da so doktorji znanosti in univerzitetni profesorji.

Omenil sem že, da je ostalih gesel malo. S kulturnozgodovinskega področja so tu v Celovcu izdajana književna in znanstvena revija Kres (1881 – 86) (G. Kocijan), njen sourednik je bil Davorin Trstenjak;

Leški rokopis (M. Smolik) ter Strokovno pedagoško združenje slovenskih koroških učiteljev v Avstriji, ki ga je leta 1984 v Celovcu ustanovil F. Kukovica (N. Vihar), z zdravstvenega področja pa je kot del gesla Minimalno invazivna kirurgija, ki ga je prispeval N. Vodopija. Dva članka sta s področja gospodarstva: Johnson Controls - NTU Slovenj Gradec (T. Štefe) ter Prevent, skupina podjetij s sedežem v Slovenj Gradcu istega pisca, ki ne omenja nobenih imen, a bi si to zaslužil celo s samostojnim geslom vsaj direktor slednjega Jože Kozmus, po splošnem mnenju že lep čas tako uspešen slovenski gospodarstvenik, da spada v sam njihov vrh.

Preostanejo le še tri zemljepisna gesla: Gornji Dolič s splošnim opisom (M. Natek) ter z nekoliko daljšim opisom NOB brez omembe grobišč zadnje bitke sredi maja 1945 (M. Ževart). Lep članek A. Kranjca vsestransko opisuje kraško jamo Hudo luknjo; zelo temeljit je tudi zemljepisni in arheološki prikaz naselja Legen s cerkvijo sv. Jurija Mire Strmčnik Guličeve, ki ugotavlja, da spada med najpomembnejše spomenike pokristjanjevanja alpskih Slovanov v 9. - 10. stoletju.

S tem je najobsežnejši del moje naloge opravljen. Zdaj bomo lahko preverjali, kaj je bilo sproti predlagano za dopolnitve. Za zadevno predzgodovino sem poskrbel leta 1994 v Delu 10. febr. z naslovnim vprašanjem Kje že se je rodil Meško? V Meškovem geslu (7. knjiga ES 1993) namreč piše, da v Ključarovcih pri Ljutomeru, čemur sem oporekal, ker se je v resnici rodil v tistih Ključarovcih, ki so na ormoškem območju. V našem Dodatku A - Ž je zadnja stran naslovljena s Popravki in tam najdemo tudi ustrezní popravek.

Franc Berhtold, Portal XXVI, suha igla

Na vrsti so dopolnila, predlagana sproti v ocenah posameznih zvezkov od 13. do 15. Predlagane dopolnitve so podrobno utemeljene, tako da bom tu ponavljal samo osnovne podatke za kakšno poznejšo uveljavitev. Iz 13. knjige (Odsevanja 37/38) so: računalniški znanstvenik Marjan Špegel iz Šmartna, duhovnika soimenjaka - Franca Treiberja, oba doma iz Bač (ob Baškem jezeru) - prvi zlasti kot pesnik in avtor znamenite ponarodele N'mav čez izaro, drugi kot šolnik, ustanovitelj ljudske in pozneje gospodinj-ske šole v Šentrupertu pri Velikovcu (po plebiscitu župnik in veroučitelj v Podgorju), priznani pedagoški delavec z nazivom svetnik (podeljen komaj kakšnima dvema odstotkoma vseh slovenskih šolnikov) in kulturnik Tone Turičnik, državni nagradenec za šolstvo, Matic Tasič iz Mislinje, vodilni gospodarstvenik, politik in učitelj fizike, ter Franc Tretjak iz Trobelj, strokovnjak OZN za gospodarsko pomoč afriškim državam in pisec zadevnih knjig, znan tudi po izjemni po njem imenovani zbirki narodopisnih in umetniških predmetov, podarjeni slovenjegraški umetnostni galeriji. Upoštevan ni bil nobeden, kar je zame izrazit primer neuravnoteženega vključevanja osebnosti in zapostavljanja Koroške, kar se žal vseskozi nerazumno in nerazumljivo ponavlja. Enako velja za zemljepisne predloge Šentjanž pri Dravogradu, Šentjanž v Rožu ter Šentpavel in Šentandraž v Labotski dolini, čeprav sem jih celo ponovil v oceni 14. zv. ES.

Zgodba se potem takem nadaljuje z oceno 14. knjige (Odsevanja 43/44). Umetnostne galerije Slovenj Gradec še vedno ni, prav tako ne Pilatove študentske ustanove. Enako nedovzetno je uredništvo ostalo za geslo Velika Karantanija ter za priznane Korošce: časnikarko Sonjo Wakounig, magistra medicine Franca Verovnika ter Ivana Verovnika, doktorja fizike in pedagoškega svetovalca. S tu obravnavanega vidika je zadnja redna, torej 15. ES (Odsevanja 47/48), že kar popolna, saj sem za dopolnitev, pač ponovno neuspešno, predlagal samo zgodovinarja in muzealca Bogdana Žolnirja, od krajev pa strojanski Zelen Breg.

Ob izpričani brezplodnosti mojega truda lahko zapišem le še, da je uredništvo ES v popolnem nasprotju z javno objavljenimi pozivi k sodelovanju na žalost nedvomno preveč zaprto za povsem utemeljene predloge. Ne pozabimo, da tu omenjam primer samo za sklepno petino enciklopedije in gotovo bi se jih precej našlo še v prvih štirih petinah. Nekje sem že zapisal, da bo Koroška na takšne omalovažujoče spreglede najbolj celovito opozorila z lastno znanstveno pripravljeno koroško enciklopedijo. Za to bi bilo nujno združiti primerne moči po raznih dovolj številnih ustreznih krajinskih ustanovah z obeh strani meje in pričeti z delom. Spodbuden zgled so nam lahko Primorci, ki takšno delo že imajo.

Franček Lasbaher

RECENZIJE

Koroška bo na takšne omalovažujoče spreglede najbolj celovito opozorila z lastno znanstveno pripravljeno koroško enciklopedijo.

Lesene cokle

RECENZIJE

Bojana Verdinek

Jeseni lanskega leta je profesorica Bojana Verdinek izdala v 26. knjigi zbirke Glasovi delo Lesene cokle. Po predstavitvi knjige v slovenegraški knjižnici sva se o koroških PRIPOVEDIH pogovarjali na njenem domu v Kotljah, ob vznožju Uršlje gore.

Zbirko slovenskih folklornih pripovedi si je zamislila dr. Marija Stanonik, tedanji urednik pri Kmečkem glasu, pisatelj Branko Gradišnik pa ji je dal ime Glasovi. S to zbirko se je v zapisani obliki začela ohranjati v vsej svoji moči in neposrednosti govornica, ljudska misel, stkana v pravljice, bajke, anekdote. Z njo se odpirajo širina, raznolikost in bogastvo narečnega pripovedništva. Ko bo zemljevid v knjigah iz zbirke Glasovi poln, tedaj bo pomenilo, da nam je ostal iz vsakega dela Slovenije za zmeraj zapisan drobec dragocene ljudske pripovednosti. (Vlasta Kunej, Slovstvena folkloristika, glasilo sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklorne, 2002, 11-12.)

Kaj je slovstvena folkloristika?

Je veda, ki se ukvarja s slovstveno folkloro. Izraz slovstvena folkloro pa zamenjuje prejšnje različne izraze »ljudsko slovstvo, tradicionalno/narodno blago« idr. Marija Stanonik je ena redkih strokovnjakinj, ki se bori za uveljavitev in priznanje te mlade stroke, ki je še v povojih in je potrebno razviti njeno teorijo, poiskati ustrezno terminologijo – Stanonikova uveljavlja termine folkloristika, folklorizem, folklorom pa slovstvena folkloro itd. Vsega tega ljudsko slovstvo oz. narodno blago doslej ni imelo in je bilo potisnjeno nekam ob rob literature. Slovstvena folkloro pa je vendar »umetnost govornega jezika« in stroka ji še marsikaj dolguje.

Kakšna je razlika med slovstveno folkloro in folklorizmom?

Stanonikova pravi, da je folklorizem slovstvena folkloro iz druge roke. To se pravi, da obstaja posrednik, ki zajame en segment slovstvene folklorne in ga potem po svoje preoblikuje – na žalost največkrat z namenom ustvariti dobiček. Naredijo atraktivnejše zgodbe, dodajajo osebni slog pisanja ali pa celo potvarjajo originalno vsebino, ki je bila nekje slišana – npr. bajeslovno bitje, o katerem obstaja pripoved, ki jo nekdo preoblikuje v svojo zgodbo, ker je dobra oz. sprejemljiva za tržišče. Z vidika obravnave slovstvene folkloristike tako preoblikovano besedilo ni avtentično in spada v folklorizem, ker je bilo narejeno za komercialne namene.

Glede na to, da si zajemala pripovedi treh različnih dolin: Mežiške, Mislinjske in Šaleške, si verjetno nateleta pri pripovedovalcih tudi na mešanico narečij.

Najlažje seveda razumeš in zapišeš domače narečje, četudi je mogoče posnetek slab, veš, kje je dvoglasnik in kje ne. Dvoglasniki so namreč najbolj

problematici. V Šaleški dolini sem si pomagala z diplomskimi nalogami, tudi v Zborniku Šaleške doline je veliko jezikoslovnih prispevkov o govorih posameznih vasi. Znanje njihovih strokovnjakov sem uporabila pri svojem delu. To je bilo težko delo in sem neredko svoje razumevanje preverjala pri posameznikih, tudi po telefonu, ali pa sem pripovedovalce še enkrat obiskala, da so mi posamezne besede še enkrat izgovarjali. Želela sem, da bi bila beseda res zapisana tako, kot je izgovorjena. Največ težav sem imela na vmesnem področju, kjer se stikata koroška in štajerska narečna skupina; od Slemena proti Pohorju.

Kje smo Slovenjgradčani?

Čeprav menda ne priznate radi, vas vaš govor uvršča v koroško narečje. Sicer pa je v Mislinjski dolini in še posebej v Slovenj Gradcu prevladujoč pokrajinski govor.

Koliko pa je še prisotno narečje pri pripovedovalcih iz Mislinjske doline?

Na obrobjih in pri starejših ljudeh precej. Tudi švapanje pri posameznikih – v Turiški vasi ali v Pamečah. No, švapanja (izgovor dvoustničnega w) v zapisu v knjigi ni videti in to je škoda za knjigo. Dr. Zinka Zorko mi je namreč svetovala zapis brez črke w. Upoštevali sva dejstvo, da je zbirka Glasovi vendarle zbirka folklornih pripovedi, da gre v prvi vrsti za vsebino in je dialektologija v ozadju.

Kako zapisati narečje? Kakšna so pravila?

Zapis samih pripovedi je bil spreminjan najmanj trikrat. Posvetovala sem se z dr. Zorkovo, potem sva skupaj postavili pravila zapisovanja glasov. Odločili sva se med dialektološkim in knjižnim zapisom. Recimo, kako zapisati besedo mož: ali jo napisati tako kot se izgovori, torej s š, ali jo zapisati z ž, tako kot jo zapisujemo v knjižnem jeziku. Odločili sva se, da je besedo vendarle bolje napisati v knjižni slovenščini, da ne bi preveč motila bralca. To so besede, kjer gre za prilikovanja. Težja je bila odločitev, kako zapisati glas u ali zapis črke l. Tako sva se odločili, da na koncu besede oz. kadar gre za zaprt zlog, uporabiva črko u – računou. Kadar je črka l sredi besede – polž – sva ostali pri knjižnem zapisu. Zapis pripovedi torej ni dialektološki in ni knjižni.

Enako pri polglasniku: ali polglasnik vedno zapisati, kar dialektologija zahteva? Potem sva se odločili, če ga v knjižnem jeziku ni, ga tudi v tem zapisu ni, npr. smrt. Zapisan pa je v primerih redukcije, npr. p?r m?n (pri meni). Kar se tiče računalniške izvedbe, je pisanje dokaj enostavno, ker računalnik omogoča uporabo simbolov in v simbolih je polglasnik, res pa je, da moraš vsak polglasnik kopirati in ga postaviti na mesto, kamor sodi. To pa je izredno zamudno

delo. Najprej sem napisala celo zgodbo brez polglasnikov, potem pa sem vstavljala polglasnike. Zaenkrat še nimamo tipkovnic s polglasnikom, kar bi bilo za jezikoslovce idealno.

Si naslov knjige - Lesene cokle - sama izbrala?

Ko sem prosila sponzorje za sredstva, da bi lahko posneli še zgoščenko, sem večkrat slišala pripombo, zakaj tri doline, zakaj Mislinjska in Mežiška in Šaleška. Ko sem začela z delom v Šaleški dolini, so me ljudje prepričevali, naj hitro postavim knjigo za Mežiško in Mislinjsko dolino, za Šaleško dolino pa naj bo posebna knjiga. Po nekaterih dilemah sem se vendarle odločila za knjigo, ki bo pokrivala vse tri doline. Zato pa sem bila ob nastajanju knjige ves čas pozorna na neko enakovrednost, enakopravnost v zastopanosti. Ko sem zbirala pripovedi za knjigo, sem pazila na enakovredno zastopanost po spolu in številu pripovedovalcev. Ves čas me je preganjalo to, da ne bom dala komu prednosti. Zato sem se odločila takole: avtorica je (sem) iz Mežiške doline, ilustrator naj bo iz Šaleške doline, naslov pa naj bo po povedki iz Mislinjske doline. Ko sem izbirala naslov med izbranimi pripovedmi iz Mislinjske doline, sem se takoj odločila za povedko Samo moja piška nese rdeče jajce. To je ena izmed liričnih pripovedi o težki mladosti brez matere, brez družine, o ženski, ki se je sprijaznila z življenjem, ki nikomur ničesar ne očita. To je pripoved ženske, ki verjame, da se v življenju vsakega človeka najde luč, zaradi katere je vredno živeti in biti tudi sam luč. Soplškova mama iz Dovž je v

resnici taka. Zadovoljna je, ker lahko ljudi okoli sebe osrečuje, je do njih pozorna, jim podarja malenkosti, ki jih sama izdelava. Ima sedem otrok, tako da je v njeni družini že skoraj sto ljudi z vnuki in pravnuki vred.

Naslov njene povedke sem izbrala za naslov knjige tudi zato, ker nakazuje povezavo med stvarnim in domišljijanskim svetom. Trdo življenje v nasprotju z dobroto krušne matere, ki ji je vsak dan rdeče pobarvala jajce zato, da jo je razveselila in ji dala vedeti, da ni več zapuščena, da je vredna ljubezni.

In zakaj knjiga nima tega naslova?

Na založbi so rekli, da je naslov predolg, da je trend v založništvu tak, da so v naslovu lahko največ štiri besede, najboljše pa bi bilo izbrati naslov z dvema besedama.

No, potem sem iskala neke folklorne motive, folklorne, kake tipične besedne zveze, ki bi bile lahko naslov in povezane z vsemi tremi dolinami. Skupaj s Stanonikovo sva se potem odločili za Lesene cokle.

Lesene cokle so tudi spomin iz moje mladosti, ko je nekoč oče prišel ves srečen domov in povedal, da je odkril na Vrha izdelovalca lesenih cokel. Pri njem jih je naročil za celo družino.

Naslov je dovolj povezan z vsebino, saj se da že iz naslova slutiti, kaj knjiga prinaša.

Povedke oz. pripovedi si razdelila po zvrsteh na bajčne, na pravljice, vražljive, strašljive, legendne, zgodovinske, socialne, šaljive ...

Tudi žanrski sistem Stanonikova postavlja na novo in ga deli na folklorne obrazce (rekla, pregovori, uroki, zagovori idr.), poezijo, dramska dela in prozo (mit, pravljica, povedka, anekdota, spomin idr.) Uveljavlja se izraz povedka in tudi povedke dobivajo svoje podvrste. Povedke so zelo kratke pripovedi, lahko jim rečemo tudi bajže, to so pripovedi, ki bi naj bile resnične, ljudje verjamejo, da so dogodki v nji resnični. Včasih te povedke že mejijo na anekdote oz. lahko anekdote preidejo v povedke, kadar se izgubi konkretnost, ki je v anekdotah še prisotna - o posamezniku ali o tem, kdaj se je kaj zgodilo. Ko ugotoviš, da se neki motiv lahko pojavi na različnih koncih Slovenije, potem gre že za povedko, ker gre za razširjen motiv, ki ga ljudje prenašajo z enega konca na drugega. Vsak pa trdi, da se je pripovedovano zgodilo ravno tam, pri njih.

V knjigi gre za poskus razvrstitve glede na najbolj izraženo noto povedk, npr. bajčne, vražljive, legendne ... Ali je ta razvrstitev dobra, bo pokazal čas: ali bodo vražljive ostale vražljive ali pa bo ostal termin vražljive le kot podpomenka bajčnih povedk. Ko sva s Stanonikovo delali kupčke po razdelkih, se nama je ta sistem zdel sprejemljiv.

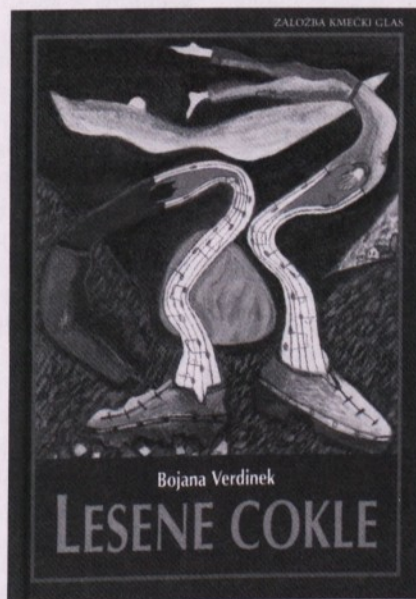
Tako je tudi s tehničnega vidika v vsakem razdelku približno enako število pripovedi.

Kakšno je razpoloženje v pripovedih? Naslovi razdelkov govorijo, da gre za strašljive, vražljive, šaljive povedke. Ali imajo te pripovedi tudi naslovom primerno razpoloženje?

Na to razpoloženje sem postala pozorna, ko smo snemali za zgoščenko. Ko sem se odločala za to, koga od pripovedovalcev bi povabila oz. katere pripovedi bi lahko posneli, da bi bile zanimive za poslušalce. Ko sem tako ponovno listala po vseh pripovedih, sem ugotovila, da je v njih ogromno humorosti, šaljivosti. Tudi v strašljivih povedkah, kjer so cahni, skratka, šaljivost je značilnost večine povedk. Bila sem preseščena, saj za nas Korošce pravijo, da se ne znamo smejati, da v nas ni nobenega humorja. Ko je bila zgoščena posneta, sem ponovno ugotavljala, da

RECENZIJE

V knjigi gre za poskus razvrstitve glede na najbolj izraženo noto povedk, npr. bajčne, vražljive, legendne ... Ali je ta razvrstitev dobra, bo pokazal čas.

Dober pripovedovalec je absolutno dober govornik, znajde se v vsaki situaciji in praviloma nima treme, če kaj pozabi povedati, ni v zadregi, pomagajo mu tudi igralske sposobnosti

imajo skoraj vse pripovedi kakšen humorističen element. Zanimivo, da se razpoloženje teh pripovedi tako razlikuje od ljudskih izpovednih pesmi, ki so večinoma otožne. V razdelku Pričevanja, kjer gre za intimne izpovedi, je več melanholije in manj vedrosti.

Kaj je folklorni dogodek?

Folklorni dogodek je tako večplasten, da ga je v zapis zelo težko ujeti in ga tudi ne moreš vrednotiti z literarnovednim instrumentarijem, kar velja za literaturo. Kar pa ne pomeni, da je ta zapis manj vreden, ampak rabi svoj instrument, s katerim to merimo. V njem ne gre samo za vsebino, ker folklorni dogodek vključuje tako pripovedovalca in poslušalca, oba sta na neki način avtorja enkratnega dogodka. Folklorni dogodek lahko analiziramo na treh ravneh: na ravni samega teksta (vsebinska analiza pripovedi), teksture in konteksta. Tekstura nam pove, na kakšen način pripovedovalec pripoveduje, kakšna je intonacija, kakšni so njegovi vzkliki, njegova mimika, geste, skratka sama izvedba. Pri zapisu teksture je treba biti previden, da ni preveč spremljevalnih zapisov. Pripoved pa oblikuje tudi kontekst. Pomembno je, ali je pripovedovalec sam, ali ima ob sebi družinske člane, da se počuti varnejšega, da se bolj sprosti, ali je to skupina. Pomembni so tudi odzivi poslušalcev. Če kdo od poslušalcev med pripovedjo kaj vpraša, se pripoved lahko zasuče v drugo smer ali pa se najde pojasnilo, ki se sicer ne bi našlo, če tega vprašanja ne bi bilo. Vse to skupaj tvori folklorni dogodek in zapis v tej knjigi upošteva vse to. Kdaj drugič bi bila pripoved drugačna, besedni red, kakšen odlomek bi bil drugačen ... tudi v tem iščemo enkranost, neponovljivost in vrednost. Gospa Mavrel s Strojne, ki je izredna pripovedovalka, je povedala zgodbo O sivi potrebi na obeh predstavitev knjige: v Kotljah in v Slovenj Gradcu. Vsakič jo je povedala drugače. To je bila njena tretja izvedba iste pripovedi. Prvič jo je povedala meni.

Zato je pomembno za folklorni dogodek ustvariti čim pristnejše vzdušje in ustvariti povezavo s pripovedovalcem.

Kako si iskala pripovedovalce, na kakšen način si prišla do njih?

Po vseh dolinah koga poznam, pobarala sem tudi sorodnike, prijatelje, kolegice v šoli. Večina jih je bila pripravljena pomagati. Če niso mogli sami pomagati, so me pripeljali do človeka, ki je poznal pripovedovalce ali pa mi je celo sam znal kaj povedati. Tako so se odpirale poti od enega do drugega. Recimo, prišla sem k neki ženski, s katero sva se dogovorili za pogovor, pa je bil tam še njen sosed. Pa je rekla: »Spomnila sem se, da ta moj sosed rad pripoveduje, pa sem mu rekla, naj pride, bo še bolj lušno, ko nas bo več.« Izkazalo se je, da je ta moški odličen pripovedovalec.

Ko se mi je zdelo, da sem uporabila že vse možnosti, da so vse poti zaprte, sem uporabila telefonski imenik. Mentorica mi je svetovala, naj iščem po različnih krajih in poskušala sem jih zajeti čim več. Poklicala sem v vaško gostilno ali preprosto

izbrala priimek, ki mi je bil simpatičen: Povedala sem, kdo sem, kaj delam in če mi lahko kaj svetujejo. Razen enkrat se je vedno našel človek, ki me je pripeljal do pripovedovalca.

Verjetno so pripovedovalci starejši ljudje?

V glavnem starejši, okrog šestdeset, sedemdeset let stari. Pripovedujejo pa tudi otroci. Ker pri pouku posvečam posebno pozornost pripovedovanju folklornih pripovedi, ugotavljam, da so nekateri otroci potencialni kandidati za dobre odrasle pripovedovalce. Ko sem jih prosila, naj prinesejo v šolo kakšno folklorno pripoved, mi je neki učenec takoj natrosil deset pripovedi, kar iz rokava jih je stresel. Ni mu bilo treba nikogar spraševati. Potem sem ugotovila, da je to vnuk neke moje pripovedovalke. Očitno gre za družino, kjer gojijo tradicijo pripovedovanja. Tudi snov se spreminja, bajčnih motivov je manj, domišljija se umika stvarnemu svetu.

Kdo je dober pripovedovalec?

Dober pripovedovalec je absolutno dober govornik, znajde se v vsaki situaciji in praviloma nima treme, če kaj pozabi povedati, ni v zadregi. Ni pomembno samo to, da zna doživeto pripovedovati, pomagajo mu tudi igralske sposobnosti in seveda spomin, v katerem ima shranjenih ogromno pripovedi. Dobri pripovedovalci so tudi odlični asociativni misleci, saj jih vsaka beseda, misel, dogodek ali slika spomnijo na kakšno zgodbo. Takim pripovedovalcem ni težko najti zgodbe. Spontani so in naravni, odpirajo se iz ene zgodbe v drugo. Vsak pogovor ali dogodek mu je izhodišče za novo zgodbo. Ti pripovedovalci so tudi sicer izredno komunikativni, brez težav navezujejo stike. Vsi so bili zelo zaupljivi, takoj so me povabili v hišo, nihče ni od mene zahteval osebne izkaznice. Pogosto so bili prisotni ostali družinski člani, ki so včasih tudi povedali kakšno zgodbo. Kjer so bili domači doma, so prišli poslušati, nikoli ni nihče ostal pri svojem domačem delu: starejši, otroci, kdorkoli. Zakonca iz Škal sta mi celo zaigrala svoj skeč, ki sta ga napisala za neko prireditev. Ljudje so bili zelo odprti in zaupljivi. Edine zavore, ki sem jih čutila, so bile zavore glede rabe jezika.

Folklorni dogodek je zelo živahna reč. Ko sem se pogovarjala z ljudmi, kaj so v življenju počeli, kaj so po poklicu, sem spoznavala tudi njihov življenjski nazor, njihovo osebno intonacijo – ali je ta optimistična ali pesimistična. Ugotavljala sem zvezo med pripovedovalci in folklornim dogodkom. Živahnost in optimizem sta se kazala tudi skozi zgodbe – življenje sprejemajo tako kot je, menijo, da je treba v življenju videti lepe stvari, da zaradi teh človek tudi živi. Ob tem se spomnim Malega princa, ki pravi, da je puščava lepa zaradi oaze, ki se skriva v puščavi. Ob pripovedovalcih sem začutila, da so to ljudje, ki znajo v življenju najti lepe in vredne stvari. Njihovi poklici so zelo različni: čevljarji, gostilničarji, gospodinje, gozdarji, kuharji, rudarji, šivilje, učitelji, policaji, administratorji, profesorji itd. Vsi ob svojem delu še nekaj počnejo, npr. pišejo pesmi, pišejo svoje spomine, nekateri imajo teh spominov že lepo bero, recimo

Anžičeva gospa, Marija Breznik, ima popisanega večino svojega življenja, na Selah je tak Anton Lah, pa Viktor Levovnik s Selovca, Štefanija Melanšek iz Razborja, ki je že pred mano sodelovala s Stanonikovo. Ljudje so aktivni v raznih društvih, igrajo v prosvetnih društvih, nekateri so dobri organizatorji. Sin Radmanove Micke rezlja iz lesa, Zvone Čebulj je zbiratelj starih predmetov, nekateri igrajo na harmoniko, osemdesetletnik Ivan Pudgar iz Belih Vod igra na bršljan.

Večina pripovedovalcev je v mladosti rada brala in še danes to radi počnejo, če jim oči še služijo. Veliko jih je bilo iz družin, kjer so bili že starši naročeni na knjige Mohorjeve družbe. Dobri pripovedovalci so veliko brali ali še berejo. Pripovedovali so mi o svojih pripovedovalskih izkušnjah, o tem, kako radi jih ljudje poslušajo, o tem govorijo z veseljem, v pripovedovanju uživajo.

Ali se ti zdi življenje na podeželju zelo drugačno od življenja na podeželju nekoč?

Zdi se mi, da tam vendarle teče življenje počasnije kot pa v mestih. Višje ko greš, bolj čas stoji. Spomnim se kmeta v Šaleški dolini, ki sem ga zmotila pri sekanju stelje. Povedali so mi, da ve veliko pripovedi. Hotela sem se dogovoriti za kdaj drugič, ko ne bo imel dela, pa je bil kar pripravljen pripovedovati. Rekel je, no, saj se pa lahko malo spočijem, za danes sem že dovolj naredil.

Kje so ti pripovedovali svoje zgodbe?

Vsakemu pripovedovalcu sem rekla, naj se usede na tisto mesto, kjer najraje sedi. Vendar jih je veliko reklo, da jim je vseeno, da se povsod dobro počutijo. Torej, če nekdo rad pripoveduje, potem lahko pripoveduje kjerkoli, ne samo tam, kjer se dobro počuti. Vsakega pripovedovalca sem kar na začetku vprašala, ali se strinja, da ga posnamem. Prosila sem jih, da se strinjajo, razložila sem jim, kakšna so pravila zapisovanja zgodbe, povedala sem jim, da jih bom v knjigi navedla z imenom in priimkom. Žal pa so bili zato kdaj previdnejši in so rekli, uh, te zgodbe pa ne bom povedal, ali pa so me potem prosili, naj zgodbe ne objavim. Nekaj zgodb je ostalo neobjavljenih tudi iz tega razloga.

Veliko pripovedi sem na primer slišala najprej po telefonu, potem na obisku pa še enkrat. Ko sem povedala, kaj želim, je kakšen zagret pripovedovalec vprašal, če bi mi odgovarjala taka in taka pripoved. In mi jo je kar po telefonu povedal. Večina srečan s pripovedovalci pa je bila za mizo.

So pripovedovalci imeli tremo?

Večinoma ne. Snemala sem z malim diktafonom, ki je skoraj neopazen. Pogosto so pripovedovalci pozabili na to, da jih snemam. Ko se je kasetna odvrtila in škrtnila, so včasih presenečeno rekli, uh, a ves čas ste snemali. Večina pripovedovalcev se je sprostita.

Vendar se je opazilo, da so bile prve pripovedi drugače pripovedovane kot naslednje. V prvi in v drugi pripovedi je običajno manj narečnega, na vseh

ravninah jezika so se poskušali prilagoditi knjižnemu jeziku. No, kasneje so se sprostiti. Tudi sama sem jih spodbujala v narečju, že pri prvem stiku sem govorila svoje narečje. Pogosto so se sramovali svojega narečja. Prosili so me, naj ne zapišem tako, kot so kaj povedali, ker da grdo govorijo, naj po svoje preoblikujem njihovo pripoved, da se bo lepše slišala, da drugi ne bojo brali, kako grdo govorijo.

Največkrat so imeli zavore zaradi svojega govora, redkeje zaradi vsebine. To je generacija ljudi, ki so jih v šoli učili, da je narečje nekaj grdega, da je to govor, ki ni za javno rabo. Danes ne morejo razumeti, da je narečje vrednota, da ni nekaj grdega. Prav zato se je veliko narečja izgubilo. Dokler je še živela moja babica, ki je uporabljala popolno narečno besedo, sem z njo veliko govorila v narečju. Odkar je ni več, se tudi moje besede izgublajo. Tiste, ki so najznačilnejše in najtipičnejše. Taka beseda je inde, kar pomeni tam. To besedo sem uporabljala, dokler je živela babica. Zdaj pa le ob posebnih priložnostih ali v šali, kar mogoče ni najbolj prav. Če sin nečesa ne najde, uporabim to eksotično besedo.

Mislím, da se krog tistih, ki še govorijo narečje, oži. S kmetij mladi odhajajo v mesta, nekaj časa mogoče še uporabljajo svoje narečje, a ga pod novim vplivom okolja počasi opuščajo. Če ne obnavljaš besednega korpusa, se ta izgubi. Melodija ostane, besede pa ne.

Ali se je po opravljenem delu spremenil tvoj odnos do narečja?

Zelo. Včasih se zalotim, da se poslušam, da opazujem svoj govor. Bolj pozorno poslušam druge ljudi in iščem naravnost, pristnost, lepoto narečja.

Danes je narečje vrednota, nas pa so vzgajali drugače. Kaj napraviš v šoli, ko otroci govorijo v narečju?

Vedno upoštevam govorni položaj in izberem tisto socialno zvrst, ki je primerna.

Moj odnos do narečja se ne spreminja, ampak samo uzavešča: to je moj materni jezik. Moj prvi jezik je narečje. Moj dedek je bil čevljar, obrtnik, pri katerem so se srečevali različni ljudje: Ravenčani, okoliški kmetje, obrtniki itd. Dr. Vera Smole pravi, da bi bil jezik brez narečja uniformiran in siv. V resnici je tako, da narečje daje vrednost jeziku. Zaradi posebnosti našega narečja smo nekaj posebnega tudi mi.

Tvojo knjigo spremlja tudi zgoščenka, na kateri so posnete nekatere povedke.

Zgoščenka ni obvezna v zbirki Glasovi, zato je založba ni sofinancirala. Potrebno je bilo zbrati štiri- sto tisoč tolarjev sponzorskih sredstev, da je založba dovolila izdajo zgoščenke. Za zgoščenko sem se odločila predvsem zaradi različnih narečij in podnarečij vseh treh dolin: mežiščina, hotuljščina, podjunsko obarvan govor na Strojni, Mislinjska dolina s pokrajinsko različico koroščine, z vplivi pohorskega govora, vmesno narečje na meji med štajersko in koroško narečno skupino, pa Šaleška dolina z mestnim govorom in obrobni govorom na eni in drugi

RECENZIJE

Krog tistih, ki še govorijo narečje, se oži. S kmetij mladi odhajajo v mesta, nekaj časa mogoče še uporabljajo svoje narečje, a ga pod novim vplivom okolja počasi opuščajo.

strani, na severu, jugu, vzhodu in zahodu: Paški Kozjak, Bele Vode, Podgorje, Podkraj, Gaberke, Ravne ... Hotela sem zajeti čim več različnih govorov, iz vsake doline sem izbrala štiri pripovedovalce, torej je na zgoščenki dvanajst različnih govorov. Zdelo se mi je nemogoče dvanajst pripovedovalcev na isti dan, ob isti uri pripeljati v Ljubljano, zato sem začela razmišljati o tem, da bi zgoščenko posneli kar na našem koncu. In tako se je zgodilo, da smo snemali v res dobrem studiu Ota in Darje Vrhovnik v Pamečah. Ker smo snemali v studiu in ne na terenu, smo lahko naredili izredno kvalitetne posnetke. Tudi cena je bila veliko nižja od tiste, ki jo je zahteval snemalec v Ljubljani, k znižanju stroškov sta prispevala tudi lastnika studia s sponzoriranjem mastersa.

Snemali smo v avgustu lanskega leta (2002). Delo v snemalnem studiu je bila zame nova izkušnja. Pripovedovalci so imeli nekaj težav zato, ker so morali svoja besedila brati. Brati pa so morali tako, kot da pripovedujejo. Brati neobičajno zapisana besedila pa ni mačji kašelj. Kjer nikakor ni šlo, smo posneli govorjeno besedo in v knjigi zadnji trenutek zamenjali zapis besedila.

V knjigi je tristo enainpetdeset pripovedi. Kakšen je bil celoten nabor vseh posnetih zgodb, koliko si jih izločila? Ali bi lahko preostalo gradivo še kje uporabila?

Vseh zgodb je okoli tisoč, če štejem tudi tiste, ki sem jih zbrala za diplomsko nalogo. Veliko pripovedi je ostalo zunaj, npr. lovske, v katerih je preveliko nagajivosti. Največ pripovedi sem izločila iz razdelka Pričevanja, kjer gre pogosto za zelo intimne izpovedi. Doživela sem jih kot zaupljivost, ki je nisem želela izkoristiti.

Kaj z neobjavljenim gradivom?

V strokovnih revijah je slovstvena folklor potisnjena ob rob. Taka in podobna gradiva najdejo pot do objave v lokalnih časopisih ali revijah, kje drugje težje. Kaže pa se nam jasnejše vreme. V oktobru lanskega leta je izšla prva številka glasila sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklorje z naslovom Slovstvena folkloristika. Glavna urednica je izredna profesorica dr. Marija Stanonik. V prvi številki je predstavljen načrt dela za prihodnje: objavljali bodo raziskovalne naloge s področja slovstvene folklorje, svoje mesto bo lahko našlo gradivo, ki ni moglo biti vključeno v posamezne knjige, predstavili se bodo lahko šolski krožki ipd., hkrati pa bodo v njej lahko objavljali strokovnjaki in se bo tako slovstvena folkloristika lažje razvijala.

V predzadnjem razdelku si objavila kar nekaj anekdot o znanih Korošcih. Ali je teh anekdot toliko, da bi si zaslužile samostojno knjigo?

Eden namenov zbirke je najti čim več mitičnih zgodb (ki niso starejše od petdeset let in še niso zapisane), vendar v slovstveno folklorje spada vse, kar se pripoveduje, torej tudi anekdote. Te knjigo aktualizirajo.

Nekoč bo taka anekdota mogoče postala povedka; zgodba bo zamenjala prostor, čas, tudi konkretno osebo.

Vsak čas, vsak prostor, vsaka skupina ljudi ima svoje zgodbe. Če bi šla med zdravnike, bi slišala zdravniške zgodbe, če bi poslušala pravnike, bi našla pravniške zgodbe. Če bi načrtno iskala anekdote, bi jih gotovo bilo več. Anekdote, ki so objavljene, so res samo slučajno vključene. Veliko pripovedi vseh vrst je še med ljudmi, še posebej anekdot in gotovo jih je za celo knjigo. Zgodi se, da me kdo pokliče, ker se je spomnil še kakšne zgodbe in bi mi jo rad povedal – seveda jo z veseljem zapišem.

Kakšen je namen zbirke Glasovi, ki jo izdaja založba Kmečki glas?

Namen zbirke je zapolniti zemljevid s kvadrati, ki označujejo področje zbranega gradiva – se pravi ohraniti pripovedi različnih slovenskih pokrajin. Vsako leto se urednica zbirke znova sprašuje, ali bo še denar, ali bo Kmečki glas še pripravljen sodelovati v tem projektu, ki ni komercialen.

Opravila si veliko delo, kaj ostane, ko človek odloži tako reč?

V času, odkar sem začela zbirati material za knjigo, so umrli že štirje pripovedovalci. V vsaki dolini eden ali dva, tudi to je opozorilo, da je zadnji trenutek, da se »starejše« zgodbe ali zgodbe z mitično vsebino zapišejo in tako ohranijo. Večina zgodb je »doma« pri starejših ljudeh, zato je vse, kar naredimo na tem področju, dobro in boljše kot nič.

Knjiga je izšla, v meni pa ostaja še veliko več od knjige, to so stiki s pripovedovalci in njihove misli, ki me še spremljajo.

Ko sem v slabi koži, se spomnim Pečka, ki je rekel: »Tisti, ki reče, da je uspel, ker je imel srečo, je lažnivec. Delo in talent, to je pomembno. Če boš delal in če imaš še malo talenta, potem bo šlo.« In grem dalje.

Jaz sem imela srečo, ker sem se srečevala z miselno bogatimi ljudmi. Vsak od njih mi je nekaj dal: spoštovanje občečloveških vrednot, upanje, npr. »delo varuje pred škodljivimi mislimi«. Ljudem, ki nikoli niso brali »duhovne literature«, s katero nas danes zasipajo, so modrosti iz teh knjig že dolgo znane. Spoznanja so torej stara. V resnici je v ljudeh ogromno modrosti. Bogve, od kod jim?! Ko sem jih povprašala o tem, so rekli, da je to od nekdanj tako. Čutila sem, da so srečni, ker so to modrost lahko delili z mano.

Pogosto se pripovedovalci razgovorijo tudi o drugih temah, politiki, družbi ... Marsikoga teži to, da se družina izolira od družbe, da postaja zaprta celica, da ni več družjenja na vasi, med sorodniki. Vsaka družina je danes svet zase. Včasih sem koga vprašala, kaj si še želi doživeti v svojem življenju. Srečati še kakega plemenitega, dobrega človeka. Na videz skromne želje, a ne?

Petra Škrlovník

Imela sem srečo, ker sem se srečevala z miselno bogatimi ljudmi ... Ljudem, ki nikoli niso brali »duhovne literature«, s katero nas danes zasipajo, so modrosti iz teh knjig že dolgo znane. Spoznanja so torej stara.

Na zdravstveni šoli naštudirali Plavtova Dvojčka

Predstavo Srednje strokovne zdravstvene šole iz Slovenj Gradca sem si ogledal v nedeljo, 18. maja, v hotelu Hesper v Dravogradu.

Nome je Plavtova komedija naredila zelo dober vtis.

Zgodba se res duhovito zaplete in razplete, od gledalca pa terja zelo zbrano poslušanje. (Še posebej se mi zdi važen prolog.)

Helena Merkač je po mojem dramaturško in režisersko delo tega zahtevnega dela zelo dobro opravila.

Nadvse izvirna in domiselna je rešitev, da je predstava umeščena na ploskev igre Človek, ne jezi se. To daje izvedbi podton, dodatno razsežnost in terja od gledalca globlji razmislek. (Sam se kaj tako izvirnega ne bi spomnil.)

V dramaturškem smislu je bila predstava tekoča, brez nepotrebnih zastranitev, ki odvrtačo pozornost. Posrečeno je izvedena menjava prizorov z lučjo in glasbenim učinkom (zvok kocke).

O sceni vse najboljše. Vse, kar je na njej, je funkcionalno, nič ni odveč, nič ni dekoracija. Vsi elementi scene so tudi uporabljeni. Stavbi sta v obliki figur iz igre Človek, ne jezi se. Tudi barve so učinkovite.

»Odrski promet« (mizanscena) je razgiban, raznolik, v glavnem so bili uporabljeni vsi deli prizorišča. (Normalno in prav je, da se največ dogaja spredaj.) Nekateri prizori so se mi zdeli morda nekoliko statični in bi jih po mojem lahko še dodatno razgibali. Komedija si lahko privoščič živahno mizansceno.

Veliko pohvalo si zasluži tempo predstave. Pogosto se zgodi, da amaterji, še zlasti začetniki, »dajo vse od sebe« na začetku predstave in je predstava prehrupna in preforsirana, proti koncu pa začne strmo padati in si igralci in gledalci zaželijo, da bi bilo vsega čimprej konec. Te pomanjkljivosti v tej predstavi ni. Gledalci smo igro pozorno spremljali do konca, kar je tudi zasluga doživete interpretacije igralcev.

O igralcih. Dobri so. V svoji praksi jih vedno opozarjam na notranjo intenzivnost, žar in živost v vlogo. Te pa ni, če igralec ne razume, kaj govori. Prepričan sem, da je bilo največ truda vloženega v interpretacijo besedila - to je, da igralci niso mehanično, brezčutno obnavljali zahtevnega besedila, ampak so govorili misli. (Če je nekoč veljalo, da je stavek z besedami izražena misel.) Da so razumeli, kar so govorili.

To je režiserki pri večini zelo dobro uspelo.

Besedilo je teklo brezhibno in mislim, da igralci niso potrebovali šepetalke, ki je bila, zanimivo, tudi odrski delavec. (V Črnečah »ne držimo« šepetalca. Ne vem, če je to vedno najbolje. Igralci že od prve vaje vedo, da se na predstavi ne bodo mogli zanašati na pomoč izza zavese.)

Tu in tam si je kakšen igralec privoščič verbalni domislek, ki ga najbrž ni v besedilu, ali skokec v narečje, ampak to ni pokvarilo ugodnega vtisa. Takšna »igralska nedisciplina« se zlahka spregleda, še posebej radoživim mladim ljudem, polnim energije in veselja do življenja.

Govorna uglajenost je bila nekoliko neizenačena. To je čisto normalno, saj nimamo pred sabo šolanih govorcev.

Po mojem je bil igralsko najbolj prepričljiv stavek, g. Flis. (Mislim na njegovo notranjo intenzivnost, živost, govor, držo telesa, premikanje, mimiko.) Z njegovim nastopom je predstava dobila nov zagon.

(Tudi pri nas se dogaja, da kdo od igralcev izstopa »navzgor«. Neizenačena ansambelska igra je prej pravilo kot izjema, saj kdo pa si v Črnečah lahko privoščič selekcijo. Lahko si srečen, če ljudje sploh hočejo nastopati.)

Še to. Če sem prav razumel, je eden od igralcev v hoji posnemal konja. Se motim? Zakaj? Morda pa sem kaj preslišal v besedilu?

Omeniti pa moram zelo uspele kostume (ga. Boža Zalesnik). Zanje je bilo gotovo potrebno kar veliko razmišljanja in pridnega dela. V njih so se igralci lepo odrazili od scene in se niso barvno z njo zlili, kot se večkrat zgodi.

K uspešni predstavi so pripomogli tudi premišljene barve frizur, funkcionalno oblikovanje svetlobe in zvočni efekti.

V vseh elementih je bila uprizoritev premišljena, dodelana in zato prepričljiva. Mislim, da je iskren in dolg aplavz maloštevilnega občinstva povedal vse. Iskrene čestitke vsem sodelujočim!

Franci Kotnik

FRANC BERHTOLD

GRAFIKE 2002 – 2003

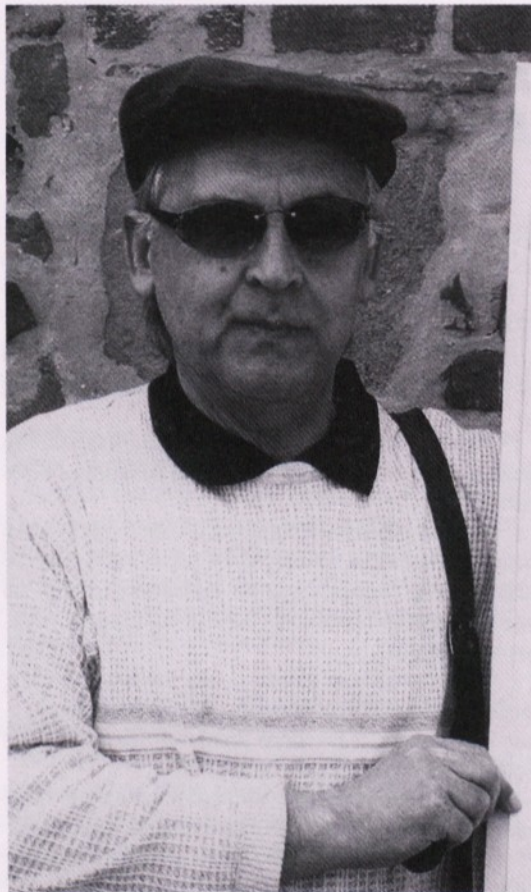
LIKOVNI PORTRET

Franc Berhtold je bil rojen 26. 11. 1945 na Strojni pri Prevaljah. Diplomiral je leta 1967 na pedagoški akademiji v Mariboru. Po desetletnem pedagoškem delu se je zaposlil kot industrijski oblikovalec. Študijsko se je izpopolnjeval na seminarjih za grafiko v Nemčiji in na Nizozemskem.

Franc Berhtold grafično ploščo najprej porišo s tanko iglo, ki daje tehniki suhe igle značilen videz. Te kratke in ostre linije se ponekod zgostijo, druge pa zopet izginejo v enakomerni barvi podlage. Na ta način se pred nami rišejo meje nekega imaginarnega prostora. Usoda črte je, da v nas zbudi določeno asociacijo (povezavo). V vodoravni črti na praznem papirju bomo vselej prepoznali horizont. Ker črta v nas vedno zbudi asociacije, je težko govoriti o abstraktnem ali neikonskem stilu, ki bi ga naj te grafike zastopale. Nekateri so tak stil poimenovali abstraktni iluzionizem. Vsak najmanjši detajl, pa naj bo to črta, vrez ali barva, bo v nas vzbudil povezavo, ki bo povzročila, da bomo na sliki videli nekaj, česar na njej v resnici ni ali kar drugi vidijo povsem drugače. Poleg tega, da te tanke kratke linije nekaj senčijo, se ponekod zgostijo do te mere, da lahko v tem prepletu prepoznamo celo številke. Številkam dajemo poseben simbolični pomen, čeprav so te same po sebi povsem abstraktni pojmi. Kaj je lahko bolj abstraktnega od števila?

Franc Berhtold tanke in kratke poteze, ki prekrivajo domala vso grafično ploščo, dopolni z nekoliko debelejšimi in daljšimi potezami, ki ponekod potekajo od enega roba do drugega in so – za razliko od krajših – tudi zaobljene, kar jim daje mehko. Te daljše poteze so močnejše, bolj vidne in neredko diagonalne, kar jim vse daje energijo, ki pa jo Franc Berhtold utiša tako, da linijo nekoliko ukrivi in ji tako vzame tisti pravi sunek.

Naslednji element, s katerim Franc Berhtold gradi grafiko, so nekaj kvadratnih centimetrov velika bela polja, kvadratnih ali trikotnih oblik. Na manjših grafikah so ta polja bele točke. Suha igla je posebej subtilna grafična tehnika. Za to njej imanentno transcendenco jo Franc Berhtold namenoma prikrajša, ko intervenira v ploščo tako, da jo preluknja. Likovni efekt tega dejanja je povsem drugačen. Franc Berhtold s temi belimi polji doseže zanimiv učinek, ker ta polja ostalo porisano ploskev navidezno dvigujejo nad površino papirja, ustvarjajo iluzijo, da podoba lebdi v prostoru med nami in papirjem.

Franc Berhtold

Zadnji, a zato nič manj pomemben likovni element, s katerim avtor gradi grafiko, je barva. To so rjavkaste, svetle ali temnejše modre barve. Neredko obe barvi zmeša na istem papirju, tako da ploščo dvakrat odtisne in dobi tako poseben učinek prelivanja in mešanja barv, učinek, ki spominja na tehniko akvarela. Tudi barva »stoji« nekako v nasprotju s tehniko suhe igle, ki je navadno zamolklih tonov. S suho iglo so umetniki navadno poudarjali tesnobne občutke.

In še nekaj: suha igla je bila tradicionalno podrejena jedkanici. Avtor je suho iglo uporabljal kot dopolnilo jedkanici. Potem, ko je ploščo porisal in jo potopil v kislino, ko je bil postopek končan, je ploščo samo še dopolnil, popravil ali določene dele poudaril s suho iglo. Suha igla je bolj neposredna tehnika, je nekako bližje risbi kot grafiki. Avtor riše na kovinsko ploščo, ki jo potem odtisne na papir brez vmesne faze jedkanja ali katerega drugih postopkov preostalih tehnik.

Grafike Franca Bertholda nas popeljejo v fantazijski svet navideznih in umetnih prostorov, ki nastajajo s potezo orodja po kovinski plošči. Nekateri impulzivni gibi prebadajo ploščo, drugod samo prekrivajo površino in njih preplet ustvarja nekakšen fantazijski spomin. Z ravnimi črtami in

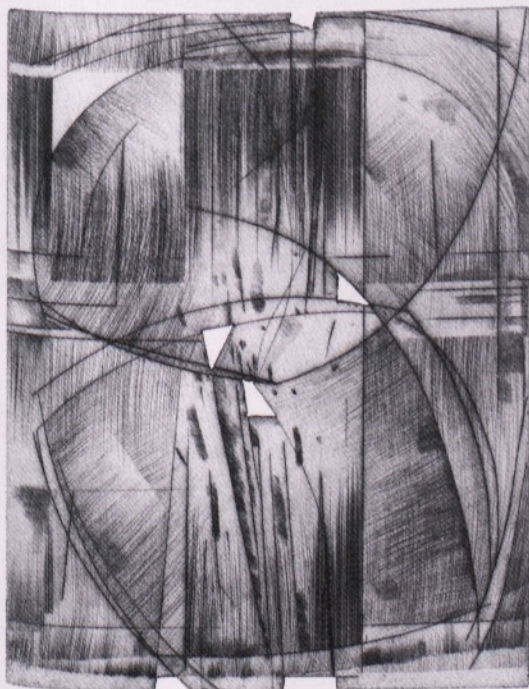
usločenimi linijami Franc Berhtold ustvarja plane, ki se med seboj prekrivajo in dopolnjujejo. Tako imamo pred seboj nekakšen preplet navideznih nivojev slike, ki se zgostijo proti sredini.

Franc Berhtold vleče po plošči s posebnim orodjem prostoročne ravne črte, ki so v tehniki suhe igle vedno navdušujoče. Potem so to zaozrožene poteze kot deli kroga ali pa samo delno upognjena linija.

Preluknjanje plošče pomeni prehod, ki se v delu grafika ne pojavlja pogosto. Takšno preluknjanje slikovne površine govori o neki drugi agresiji. Ob preluknjanju slikarske površine se spomnimo Duchampove varnostne zaponke na sliki in pa mnogo kasneje Lucia Fontana, ki je prerezal platno. Vse te tehnike, s katerimi so želeli umetniki uvesti novo dimenzijo v slikarstvo, so se uveljavile v modernizmu. V Sloveniji je slikovno površino prvi prerezal edini pravi predstavnik informela pri nas – Rudolf Kotnik.

Barvo Franc Berhtold nanaša s prav posebno pozornostjo, z njo suhi igli vzame njeno imanentno ekspresivno noto in jo omehča do te mere, da se podoba pred nami spremeni v koprenasto opno s trdim, a zabrisanim ogrodjem. Kombinacija suhe igle in barve je deloma nenavadna. Franc Berhtold se ji posveča z vso pozornostjo, celo do te mere, da odtisne na papir isto ploščo tudi dvakrat, tako da se barvi na papirju prelivata in mešata.

Berhtoldove grafike iz zadnjih dveh let so vse izvedene z veliko ljubeznijo do detajla.

Franc Berhtold, Portal XXV, suha igla in relief, 2002

Umetnikova poteza, ki precizno drsi po kovinski površini in pušča za seboj tanke in nizke vdolbine, išče kompozicijska pravila znotraj pravokotnega formata, s katerim je omejena. Preplet ravnih in zaobljenih linij se, kot rečeno, proti sredi zgosti. Kadar črta ni ravna, temveč je zaobljena, v nas ponavadi vzbudi prostorsko iluzijo. Kadar je črta upognjena, jo vidimo kot mejo neke globine, kar je seveda posebej zanimivo, kajti podoba je vedno pritrjena na dvodimenzionalno površino papirja, katerega neznatno tretjo dimenzijo zanemarimo.

Na manjših grafikah se namesto trikotnih in pravokotnih vrezov pojavljajo beli krogi, ki so likovni element grafike, hkrati pa točka, v kateri se podoba, mehkoča njene linije prekine. Bele praznine na barvni in s črtami preprejeni površini so včasih tudi majhna, iz plošče izrezana pravokotna ali trikotna polja. Ta polja so v resnici dvignjena nad nivo ostale površine, kajti pritisk plošče jih ni dosegel. Te točke so nekakšen vdor realnega, kjer se podoba prertrga, pred nami je le kos papirja; so nekakšne orientacijske točke, kjer se naša zavest obrne sama vase in ugotovi, da je zopet nasedla iluziji naslikane podobe. Ta samorefleksija ne dopušča gledalcu, da bi se povsem stopil s podobo pred njim.

Hkrati pa so te luknje, cezure, v enakomerni zgradbi prostora in časa kot nekakšne razpoke v prostoru, ki jih povzročata gravitacijsko polje. In zares nam te razpoke na površini slike v kombinaciji s črtami suhe igle dopuščajo domnevo, da imamo pred seboj nekakšen fantazijski prostor, ki po svoji trdni zgradbi spominja na Piranesija in njegove utopične arhitekture. Luknje v sliki delujejo plastično in dajejo sliki nenavaden efekt: celotna slika se zdi, kot da lebdi pred gledalcem, kot da se je dvignila nad površino papirja, v katerega je vtisnjena, in da lebdi v prostoru med našimi očmi in površino papirja: levitacija.

Suha igla je predvsem tehnika, ki omogoča posebne ekspresivne učinke, ki jih nosijo tanke in natrgane linije, kot se to dogaja na suhih iglah drugega koroškega mojstra te tehnike – Stojana Brezočnika. Mehkoča, ki pa jo Franc Berhtold dosega v teh grafikah, je tako kar nekako v nasprotju z možnostmi, ki jih suha igla dopušča, dovoljuje in omogoča. Kar pa ne zmanjšuje pomena teh grafik, saj je Francu Berhtoldu uspelo uresničiti neki drug, gledalcu rahlo zastrt cilj.

Berhtoldove grafike zadnjih dveh let odlikuje predvsem nenehno eksperimentiranje s posameznimi likovnimi elementi in tehnikami, ki jih spretno kombinira in pri tem dosega zavidljive rezultate. Berhtoldove grafike so rezultat dolgotrajnega in natančnega dela, narejene so z vso skrbnostjo in predanostjo, kar je čutiti v mnogih detajlih slike.

LIKOVNI PORTRET

Mehkoča, suha igla - relief, 2002

Jernej Kožar

IZ ALBUMA

PRIM. DRAGA PLEŠIVČNIKA

Mati Leopoldina in oče Jože Plešivčnik. Oče je bil lesni trgovec in posestnik, mati gospodinja. Sin Drago se jima je rodil 29.10. 1929 na domu na Prevaljah. Rodovne korenine segajo do prednikov in lastnikov Plešivškega dvora pod Plešivcem. Ustno izročilo ve povedati, da je bil sin Drago živahen in navihani otrok, silno radoveden in ljubljenček stare matere.

Drago Plešivčnik doma, star tri leta. Z nostalgijo se vrača v ta čas in komaj verjame, kako so zbežala leta njegovega življenja.

Doma na Prevaljah leta 1945 po odložitvi partizanske suknje in orožja z bratom Francijem, ki je kmalu zatem umrl. Drago se je še ne petnajstleten pridružil partizanom, bil borec Vzhodnokoroškega odreda, potem Bračičeve brigade, dijak oficirske šole v Črnomlju: z osvoboditelji je prišel v Ljubljano in se v pozni jeseni demobiliziral in se vrnil domov na Prevalje, v domače gnezdo, h koreninam. Partizanstvo je veličina bojnega tovarštva, pripominja, globoko doživetje, boj za ideale slovenstva in svobode. Iz razdalje desetletij vrednoti, kako pogumna je bila odločitev za upor, kako tragična je bila smrt tovarišev, ki so padli za te velike ideale, za svobodo, ki je niso dočakali. Spomin nanje ne sme nikoli zamreti!

Drago Plešivčnik, študent medicine v Ljubljani (1954). Kot srednješolec je v Celovcu doživel v porušeni hiši bombardiranje mesta in smrt prijateljev in sošolcev pod ruševinami. Vzgojitelju in prijatelju dr. Francu Sušniku (kot mariborski gimnazijec je stanoval pri njem) je hvaležen za jasne poglede na humanistično in narodno zavest. Tudi to je vplivalo, da se je odločil za partizanski boj in pozneje za zdravniški poklic. »Biti v službi živega, tekmovati s smrtjo, tem izničujočim zakonom življenja - za življenje.« V slovenjgraško bolnišnico je prišel kot stažist 1956 in jo zapustil kot ravnatelj, ko je odšel v pokoj (1998).

Dr. Franc Sušnik, profesor, ravnatelj Študijske knjižnice na Ravnah, v letih 1945 do 1949 tudi ravnatelj gimnaziju Plešivčniku, sicer ravnatelj ravenske gimnazije do 1961, in prim. Drago Plešivčnik, ravnatelj slovenjgraške bolnišnice (1978 v Slovenj Gradcu ob proslavi 25-letnice Koroškega akademskega okteta). Človek svetovljanskih obzorij in globoko ukoreninjen v koroški svet je bil z ljubeznijo do slovenskega jezika in korenin koroškega življenja ves čas zgled mlademu nečaku, ki je prav tako zaslutil, da mora iti znanje iskat v svet, da bi se z njim vrnil v naše doline in globače, pomagal domačim ljudem, jim vračal zdravje po najboljših močeh. Pri njem se je učil tudi govorništva in poetične govorice. Da, rodovne energije, ki jim je zenit izgorevanja v koreninah domačega nehanja: oba svetovljanska svobodnjaka, ki tenkočutno doumevata naravo in življenje.

Na obisku pri sinu Dragu, ki je služil vojaški rok v Škofji Loki (leta 1980). Oče Drago, sin Drago in žena Berta.

Kirurg Drago Plešivčnik pri operaciji. Čeprav so ga vabili drugam, celo v tujino, se je vrnil in ostal doma na Koroškem. »Koroška me je klicala domov, njen glas je bil glas siren, nostalgичni glas doma... Znanje, zbrano po svetu, sem namenjal zdravju in življenju naših ljudi, se bojeval tako za status kot ugled ustanove in njeno strokovno rast... In končno, kaj vse ne bi človek postoril za te prijetne in mirne domače kraje okrog Plešivca.«

Pa je polagal in položil trdne temelje strokovnemu razcvetu slovenjgraške bolnišnice ob nedeljeni podpori kolektiva, lokalnih oz. občinskih in republiških zdravstvenih oblasti.

Od 18. do 22. oktobra 1981 je bil tečaj iz osteosinteze (osteosynthesis: operativno spajanje in fiksiranje kosti z žico, žebli, vijaki in kovinskimi ploščicami) v Kliničnem centru v Ljubljani. Med inštruktorji je bil tudi prim. Drago Plešivčnik. A ne samo, da se je sam izobraževal in pridobljeno znanje posredoval naprej, je posebej kot ravnatelj ustanove vztrajno spodbujal zdravnike in sodelavce, da so se udeleževali strokovnih predavanj, tečajev in simpozijev in si tako pridobivali nova znanja in izkušnje, spoznavali nove metode in doktrine zdravljenja, kajti kot ravnatelj je zastavil zahteven cilj, da bolnišnica mora v korak s časom in da izmenjava izkušenj mora biti vedno dvosmerna. In humanistična naravnost je postala zgled in spošen ugled ustanove. Predvsem pa, da je bila sposobna našim ljudem v okviru možnosti ponuditi najboljše medicinske storitve.

ZELJEN OTROK
NAJ SE RODI
IN RASTE ZDRAVO

Simpozij v okviru mednarodnih slovenjgraških kulturnih prireditev z naslovom Željen otrok naj se rodi in raste zdravo (1990). Otvoritvena beseda predsednika organizacijskega odbora prim. Draga Plešivčnika. V okviru slovenjgraških kulturnih prireditev je bilo takih simpozijev še več: prvi, recimo, o tradicionalni kitajski medicini, zatem Medicina v izrednih razmerah, Travmatologija v izrednih razmerah, Poškodbe glave, vratu in hrbtenice, srečanja, ki so doživela splošno zanimanje strokovnjakov in javnosti, predvsem pa še medijev. Kajti: življenje je neponovljivo, enkratno, za zdravnika izbira brez izbire: vedno in povsod je na bojišču – za zdravje in proti smrti.

Kitajska zdravstvena delegacija v Slovenj Gradcu (1978). Prvi z leve je vodja delegacije dr. Či Čung Pu, predstojnik pekinške akademije za staro kitajsko medicino. Nekateri kitajski zdravniki so slovenjgraškim prikazali postopke akupunkture. Že nekaj časa jo uveljavlja tudi slovenjgraška bolnišnica. Delegacija je bila zelo navdušena nad majhnostjo kraja in velikostjo in modernostjo ustanove, še bolj pa ob maturantskem plesu zdravstvene šole, na katerem so bili kot častni gostje. Na sliki: sprejem pred bolnišnico.

Drago Plešivčnik v družbi s slovitim kirurgom Christiaanom Barnardom, zdravnikom, ki je prvi presadil srce, in Bogdanom Pogačnikom, novinarjem in »rezervnim Slovenjgradčanom«. Srečanje je bilo v oktobru 1982 v Radencih ob predstavitvi Barnardove knjige Telo kot stroj.

Primarij Plešivčnik je bil vsaj 15 let na čelu velikih organizacijskih odborov mednarodnih kulturnih prireditev v Slovenj Gradcu in vodil slovenjgraške delegacije, ki so lobirale za podporo, gmotna sredstva, pokroviteljstva ali udeležbo na prireditvah. Prvi pokrovitelj prve tovrstne razstave (Mir, humanost in prijateljstvo med narodi, 1966) je bil U Tant, generalni sekretar OZN, pozneje Kurt Waldheim (Mir 75-30 - OZN), nazadnje Perez de Cuellar (Mi za mir, 1985).

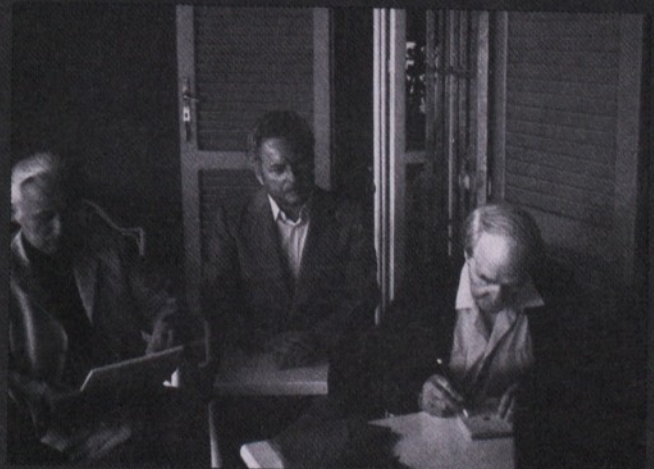
Naša delegacija pri Kurtu Waldheimu na Brionih (15.8.1975). Od leve: Oto Sekavčnik, Drago Plešivčnik, Drago Pečko in Kurt Waldheim. Leta 1975 se je slovenjgraška delegacija srečala tudi s senegalskim predsednikom L. Sedarjem Senghorjem v Ljubljani.

Osrednje geslo vseh prireditev je bilo – mir. »Živi mir, me smrti mir, kot ga sovražno zlo namenja, naj družni rodove, da bodo vsi našli prostor za okroglo mizo sveta. Tam se naj sliši glas vseh ljudi iz vseh delov na zemlji.« Tako je razmišljal Drago Plešivčnik ob otvoritvi razstave Za boljši svet (1979).

S pokroviteljem slovenjgraških kulturnih prireditev Perezom de Cuellarjem, generalnim sekretarjem OZN, se je slovenjgraška delegacija srečala trikrat: prvič v Beogradu (1982), drugič v Slovenj Gradcu (1985) in tretjič v Zagrebu (1987). Delegaciji, ki je odšla v Beograd, je načeloval Mladen Mrmolja, predsednik IS SO Slovenj Gradec. Drago Plešivčnik je ob teh srečanjih kot rdečo nit poudarjal misel, češ »... hočemo živeti sproščeno in ustvarjalno, biti čvrsto zakoreninjeni na svoji zemlji, biti njen varuh in gospodar, biti varuh življenja, biti varuh vsega živega«. Na sliki: slovenjgraška delegacija pri Perezu de Cuellarju v Centru Sava v Beogradu. Z leve: Tone Turičnik, Mladen Mrmolja, Drago Plešivčnik. Perez de Cuellar, Bogdan Pogačnik in Drago Pečko.

Da bi prireditve dosegle zastavljene cilje, je bilo potrebno marsikdaj lobirati in se s posameznimi umetniki dogovarjati o udeležbi, ker bi sicer manjkali »temeljni kamni razstave« ali okrogle mize, kakor je rad poudarjal ravnatelj galerije. Zato sta se Drago Pečko in Drago Plešivčnik odpravila na obisk k enemu izmed največjih kiparjev 20. stoletja in častnemu občanu Slovenj Gradca, Henryju Mooru, v Italijo (v Forte de Marme) s povabilom, da bi sodeloval na razstavi Za boljši svet. Avtor se je z veseljem odzval vabilu. S takim lobiranjem je tudi Bogdan Pogačnik že po smrti Ossipa Zadkina, tudi kiparja in častnega občana našega mesta, uredil s soprogo in umetnikovo fundacijo, da je prišel v Slovenj Gradec kip Pesnik Apollinaire. Skulpturo so postavili v atriju galerije oz. muzeja. Na sliki: Karel Pečko, Drago Plešivčnik in Henry Moore (1979)

Otvoritev razstave o Hugu Wolfu v Slovenj Gradcu v aprilu 1990. Nabuaki Oda, direktor Informativnega centra ZN v Beogradu v družbi z Dragom Plešivčnikom in Bogdanom Pogačnikom. Predstavnik ZN se je že drugič mudil v Slovenj Gradcu in je tudi tokrat občudoval izvirnost in prodornost kulturnih prireditev, posvečenih jubilejem ZN. Niti dobro leto dni prej je prinesel v Slovenj Gradec listino, s katero je OZN razglasila Slovenj Gradec za mesto glasnik miru. Listino sta sprejela Ivan Uršič, predsednik Skupščine občine Slovenj Gradec, in Drago Plešivčnik, predsednik organizacijskega odbora. Skratka, v Združenih narodih so pozorno spremljali kulturni utrip našega mesta, še posebej potem, ko je Slovenj Gradec obiskal Perez de Cuellar, generalni sekretar OZN (1985).

Karel Pečko je bil ves čas spiritus agens kulturnega vrenja v Slovenj Gradcu in osrednji organizator velikih mednarodnih razstav v duhu idealov ZN. Ob vsem je našel čas, da je tudi slikal in razstavljal; in mesto mu je v zahvalo uredilo atelje. Ob njegovi 70-letnici se je mudil v ateljejskih prostorih tudi predsednik republike Milan Kučan.

Na sliki (v prvi vrsti od leve): Milan Kučan, Drago Pečko, Drago Plešivčnik in Janez Komljanec.

Ob poklicnem delu in vodenju ustanove se je primarji Plešivčnik kot delegat in poslanec v skupščinskih in parlamentarnih klopeh (v Beogradu in Ljubljani) zavzel za svetom primerljiv razvoj slovenskega zdravstva: dosledno je terjal policentrični razvoj Slovenije, združitev delavskega in kmečkega zdravstvenega v nacionalno zdravstveno zavarovanje, liberalizacijo zdravstvene zakonodaje, ki naj bi omogočila svobodnejši uvoz zdravil in opreme, in terjal več pravic, dolžnosti in odgovornosti republiških oblasti za zdravstvo. Uspešno je sodeloval z mednarodno zdravstveno organizacijo WHO, v zdravstveni komisiji Alpe-Jadran, v slovenskem komiteju za zdravstvo in različnih skupščinskih in parlamentarnih zdravstvenih odborih. Drago Plešivčnik in Božo Kuharič, direktor Mure, na zasedanju slovenske skupščine v Ljubljani leta 1990.

Maja 1996 je velikemu znanilcu miru, papežu Janezu Pavlu II., v stolni cerkvi v Mariboru slovenjgraška delegacija pod vodstvom Janeza Komljanca, župana mestne občine, izročila v imenu mesta glasnik miru Tisnikarjevo umetnino Žalovanje kot spomin in priznanje za papeževo pokončnost oziroma moralno držo v prizadevanjih za mir v svetu. V imenu delegacije je papeža v slovenščini nagovoril Drago Plešivčnik: »Prihajamo iz Slovenj Gradca, majhnega mesta, ki mu je zaradi njegovih prizadevanj podelila Generalna skupščina Združenih narodov naziv - mesto glasnik miru. V zahvalo, sveti oče, za vaše jasne in pogumne besede za mir, ki so nam bile v veliko oporo in potrditev, da ravnamo prav, vam izročamo za spomin to umetniško delo našega slikarja Jožeta Tisnikarja. Ob vašem rojstnem dnevu, ki ga te dni praznujete, pa želimo čvrsto zdravje in dolgo življenje.« Na sliki: Jože Tisnikar, Drago Pečko, Janez Komljanec, Drago Plešivčnik, papež Janez Pavel II. in dr. Franc Kramberger, mariborski škof.

Maturantska slavlja in obletnice so čas obujanja nepozabnih spominov na lepote in tegobe srednješolskega življenja, spomin na prijatelje in profesorje, ki so že preminili, na razrednike in razredne kolektive, ki jih je družila mladost in skupna volja doseči cilje in uspešno opraviti maturo, skratka, življenjska energija in optimizem. Taka srečanja pomenijo vračanje v mladost, v čas razviharjenih čustev in so opomnja, kako je minevanje dosledno in nepodkupljivo. Na sliki: nekdanji prvi maturanti ravenske gimnazije ob 40-letnici (1989).

15. generacija maturantov zdravstvene šole v Slovenj Gradcu. Drago Plešivčnik se je ob drugih dejavno zavzel pri šolskih oblasteh, da je prišlo do ustanovitve šole. Že od vsega začetka je bil učitelj bodočih zdravstvenih tehnikov oziroma sester. Take misli je, med drugim, razčlenjeval tudi v številnih predavanjih, tako na domačih kot mednarodnih zborih, kjer je poudarjal, kako v Slovenj Gradcu obstaja v bolnišnici dejavno kulturno društvo z igralsko skupino, pevskim zborom, likovno sekcijo in izobraževalno dejavnostjo, ter likovno razstavišče dr. Staneta Strnada. Mladi ljudje, učenci, ki preživljajo čas na zdravljenju, pa imajo možnost šolanja in likovnega ustvarjanja, več, redno segajo celo po mednarodnih priznanjih.

Na sliki: maturantke in maturant ter del profesorskega zbora (drugi z desne v prvi vrsti je Drago Plešivčnik)

Leta 1996 je Splošna bolnišnica v Slovenj Gradcu proslavila stoletnico obstoja. V športni dvorani je bila velika slovesnost ob jubileju. Jubilejni nagovor je imel prim. Drago Plešivčnik, ravnatelj ustanove. Slovesnosti se je udeležila tudi Štefka Kučan, soproga Milana Kučana, predsednika slovenske države, in tedanji minister za zdravstvo dr. Božidar Voljč, ki je ob tej priložnosti poudaril, kako zgledno je ravnala bolnišnica v času osamosvojitvene vojne v skladu z mednarodnimi konvencijami, in čestital ustanovi za tako ravnanje in stoletni jubilej. Ob tej priložnosti je izšla bogato opremljena knjiga Pred 100 leti tu in danes bolnišnica v Slovenj Gradcu 1896 - 1996. Zbornik je uredil prim. Drago Plešivčnik. Otvoritev novega otroško-urološkega bloka (v ospredju z leve): prim. Drago Plešivčnik, dr. Božidar Voljč in prim. Nado Vodopija

Slovo. Drago Plešivčnik je bil ravnatelj Splošne bolnišnice v Slovenj Gradcu 28 let (1970-1998). V tem času je z veliko skrbjo razvijal bolnišnico v ustanovo, ki naj bi koroškim ljudem in tudi prebivalcem iz Šaleške doline nudila kvalitetne zdravstvene storitve, da jim ne bi bilo treba hoditi v oddaljene kraje oz. ustanove. Plešivčnik je spodbujal in omogočil dodatno strokovno izobraževanje zdravnikom in drugemu strokovnemu osebju, iskal možnosti, kako dokupiti moderno in sodobno zdravstveno opremo, skrbel za širitev prostorov in njih modernizacijo ter odpiranje novih oddelkov, predvsem pa za zgladen in prijazen odnos osebja do bolnikov. In tako in zato so nekateri oddelki zmogli doseči velik ugled, urologijo pa je zdravstveno ministristvo povzdignilo v center za endoskopsko kirurgijo za izobraževanje domačih in tujih strokovnjakov. Na sliki: primarij Plešivčnik ob odhodu v pokoj čestita Vladimirju Toplerju, dr. medicine, za izvolitev na delovno mesto ravnatelja ustanove.

Drago Plešivčnik doma - kot upokojenec. V majhnem kabinetu, kjer je na stenah najti Pečka in Tisnikarja in druge avtorje, na delovni mizi tudi računalnik, ki mu je, pravi, velik pomočnik, in ob gori knjig na polici v drugem prostoru, predvsem strokovnih, najde mir za tisto delo, ki ga prej ni mogel opraviti oziroma se mu posvetiti. In tega ni malo. Najprej zavzeto raziskuje preteklost Plešivških in njih korenine, še naprej ga zanima zgodovina slovenjgraškega zdravstva, rad bi dopolnil že doslejšnja pisanja, pogloblja se v znanje restavratorstva, ki mu je postalo hobi. Obnovil je npr. križev pot v uršljegorski cerkvi pa več ko 200 let staro in umetno izdelano težko omaro, obnavlja stare reliefe in kipce itd. To delo mu pomeni polnost in ga pomirja in navdušuje, hkrati pa mu je vzgib neuresničenih mladostnih želja, ko se je prepuščal tovrstnemu sanjarjenju.

Prim. Drago Plešivčnik je za strokovno in kulturno delo dobil številna priznanja in nagrade. Med drugim, recimo, Bernekerjevo plaketo (1977), plaketo UNESCO in OZN (1985), plaketo organizacijskega odbora Mi za mir (1985), nagrado občine Slovenj Gradec (1987), predsednik RS Milan Kučan ga je odlikoval s častnim srebrnim znakom Republike Slovenije »za zaslužni delež pri kulturni podobi Slovenj Gradca, za kulturno povezovanje Slovenije s svetom in za dolgoletno požrtvovalno delo na področju zdravstvene dejavnosti« (1998). Primarij Plešivčnik je dobil še srebrni znak Slovenske vojske za zasluge pri organizaciji zdravstvene službe na Koroškem v času osamosvojitvene vojne in za izobraževanje vojaških bolničarjev v Bukovju o ženevskih konvencijah (1991); občinski svet Mestne občine Slovenj Gradec pa mu je podelil naziv častni občan »za nezamenljiv delež pri razvoju zdravstva v občini, koroški krajini in Sloveniji ter trajen prispevek k oblikovanju kulturne podobe Slovenj Gradca in njegovo povezovanje s svetom«. Na sliki: Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec, izroča listino o častnem občanstvu prim. Dragu Plešivčniku (18. 9. 1999).

Praznovanje 70-letnice. Dom in družina sta srčika človeškega bivanja, njegov ponos in zaveza. »Poleg poklica, ki ga mora človek opraviti po najboljših močeh, še posebej, če si zdravnik, mi je bila in mi je največja vrednota družina, imeti krog ljudi, ki so tvoji, ki zanje živiš in ti živijo zate. Dom je toplo gnezdo. Dom so korenine. Tam celiš rane. Tam izgorevaš svoje najgloblje vzgibe, tam se med svojimi veseliš, tam premaguješ težave, in doma se pomirjeno staraš. Otroci so ponos in prihodnost, vnuki so podvojen ponos in prihodnost, posebej tedaj, če imajo jasne cilje in so zanje pripravljeni delati. Kaj naj bi bilo še lepše darilo nam, ki počasi pešamo. Njih optimizem pa je tabletko za naše zdravje.« Na sliki (od leve): vnuček Andraž, babica Berta, dedek Drago, vnučkinja Tina, mama Zala in oče Drago ml. (1999).

17. februarja 2003 je Matjaž Zanoškar, župan slovenjgraške mestne občine, povabil na posvet »stare mačke«, ki so aktivno oblikovali slovenjgraški kulturni utrip in sodelovali pri mednarodnih prireditvah ob jubilejih ZN v 2. polovici prejšnjega stoletja. Župan je želel preveriti, kako bi bilo mogoče prestižni naziv mesto glasnik miru še aktivneje uveljaviti v različnih oblikah prizadevanja za mir in mednarodno kulturno sodelovanje poleg vsebin in prireditev, ki so (že) stalne: recimo proslava ob dnevu OZN, delo kluba UNESCO, sodelovanje v organizaciji mest glasnik miru, sodelovanje šol z UNESCO. Še vedno je aktualna zamisel o »kabinetu«, posvečenem ZN, prav tako morda organizacija razstav umetnikov iz mest glasnik miru in še kaj.

Na sliki (z leve): Marko Košan, Tone Turičnik, Drago Plešivčnik, Matjaž Zanoškar, Janez Komljanec in Karel Pečko.

Tone Turičnik

50 LET GLASBENE ŠOLE SLOVENJ GRADEC

Na pobudo kulturnih delavcev in glasbenih zanesenjakov je bila Glasbena šola Slovenj Gradec ustanovljena s sklepom Okrajnega ljudskega odbora Slovenj Gradec v mesecu juliju 1953. Sedež so ji namenili v stari in slabo ohranjeni rojstni hiši svetovno znanega skladatelja Huga Wolfa na Glavnem trgu 3 (danes Glavni trg 40). Za pouk je bila na voljo le manjša dvorana, v kateri je do takrat mladina igrala namizni tenis. V drugih prostorih so prebivali stanovalci, tu pa je imela pisarne tudi Okrajna obrtna zbornica Slovenj Gradec. V teh prostorih, ki z njimi v celoti upravlja šola, poteka glasbeni pouk še danes.

V vseh 50-tih letih od ustanovitve obstoja je šola doživljala vzpone in padce, bili so časi težav in stisk, a dogajalo se je tudi veliko lepega.

Prav gotovo so bili pionirski časi najtežji. Koliko naporov, odrekanja in truda je bilo vložnega. Bile so kadrovske težave, pomanjkanje glasbil, notnega materiala in sredstev, kar je oviralo nemoteno delovanje zavoda. Kljub temu je število učencev raslo iz leta v leto.

Vsem prizadevnim posameznikom, ki so vztrajali od ustanovitve naprej in delali v težavnih razmerah, nesebično in zavzeto, s pedagoškim optimizmom, v začetku celo brez plačila, je treba čestiti.

Glasbena šola Slovenj Gradec domuje v Wolfovi hiši, eni najznamenitejših starih stavb v mestu ...

tati. Šola si je svoje mesto in trden položaj uspela izboriti in ohraniti. Njen vpliv na bogato glasbeno življenje je vedno večji in pričakovanja so vsekakor trdnejša.

Z dejavnostjo Glasbene šole Slovenj Gradec so v mestu, okolici in regiji povezani številni nastopi, proslave, revije, koncerti in druge manifestacije. Učenci so se vključevali v pevske zборе, šolske orkestre, komorne sestave, igrali so v različnih ansamblih in orkestrih, nekateri so izbrali solistično, drugi pedagoško pot, mnogim pa sta glasba in igranje instrumenta pomenila sprostitev ob vsakdanjiku. Kar nekaj učencev in učiteljev je sodelovalo v zelo uspešnem slovenjgraškem pihalnem orkestru in drugih orkestrih v bližnjih krajih.

Ponosni smo prav na vse, ki so obiskovali naše glasbene vzgojno-izobraževalne programe, posebej seveda še na tiste, ki so se usmerili v nadaljnji študij glasbe in danes aktivno delujejo na tem področju. Naše delo se je v zadnjih letih usmerilo tudi na sodelovanje s sosednjimi regijami in sodelovanje s šolami v zamejstvu in tujini.

Največji problem, ki se kot rdeča nit vleče že od vsega začetka, je pomanjkanje prostorov za sodobni glasbeni pouk; tudi tisti, ki so na voljo, so neustrezni. Učitelji še vedno poučujemo učence kar na petih različnih lokacijah v mestu. Kadrovske stanje se je v zadnjih letih precej izboljšalo.

Zanimanje učencev in njihovih staršev je za glasbeno izobraževanje izredno spodbudno. Vsako šolsko leto moramo zaradi prej povedanih dejstev nekaj kandidatov tudi odkloniti.

Upamo in želimo, da bo nekoč naša šola deležna ustreznih delovnih razmer, da se bodo lahko učenci učili, vadili in nastopali v normalnih učnih razmerah.

Močno verjamemo, da bodo končno tudi v Slovenj Gradcu, v mestu, kjer je bil rojen eden največjih glasbenikov, mojster samospevov in drugih neminljivih glasbenih umetnin, Hugo Wolf, našli dovolj moči in volje za dolgoletne želje učencev in delavcev zavoda, da bi dobili ustrezne prostore za nemoteno ustvarjanje in glasbeno izobraževanje.

Ko bomo imeli na voljo dovolj ustreznih učilnic, bomo naredili vse za ustanovitev glasbene gimnazije, da bi lahko vzgajali in glasbeno oblikovali mlade ljudi na srednješolski ravni, jim omogočali sodelovanje v novih sestavih in številnih orkestrih in komornih skupinah. Ob tem bo v mestu in regiji glasbeno življenje še pestrejše in bogatejše.

Branko Čepin

KULTURA

Upamo in želimo, da bo nekoč naša šola deležna ustreznih delovnih razmer, da se bodo lahko učenci učili, vadili in nastopali v normalnih učnih razmerah.

HUGO WOLF (1860 - 1903)

Ob stoletnici smrti

KULTURA

Hugo, 2 leti

Hugo Wolf je s tremi samospievi na sonete genialnega renesančnega umetnika Michelangela - nastali so med 18. in 28. marcem 1887 v delovni sobi prvega lastnega stanovanja na dunajski Schwindgasse številka 3 - kronal svoje življenjsko delo. Pesem *Alles endet, was entstehet* (Vse mine, kar postane) je bil pretresljivi memento mrtvaškega zbora, ki je odmeval vse globlje v brezno Wolfove bolezni. Nemalo zatem je bil spor z mladostnim prijateljem Gustavom Mahlerjem, tedaj direktorjem dunajske dvorne opere, tista kaplja čez rob, ki ga je pahnila v prepad, iz katerega ni bilo izhoda. Wolf se je v duševni zmedenosti sam predstavljal za direktorja Opere, ki bo neubogljivega dirigenta Mahlerja pognal čez prag. Osupli prijatelji so ga 20. septembra odpeljali v zasebno kliniko dr. Svetlina, kjer se je bolezensko stanje počasi stabiliziralo. 24. januarja naslednjega leta so ga celo odpustili; spremenjeni, apatični Wolf pa se je odpravil na potovanje v Italijo. V Celju je obiskal sestro in se na kratko srečal z materjo na železniški postaji v Velenju. Po povratku so mu omogočili bivanje ob jezeru Traun, kjer je septembra 1898 poizkušal s samomorom. 4. oktobra so ga hospitalizirali na najboljšem oddelku Nižjeavstrijske državne umobolnice na Dunaju, sredstva za kritje stroškov oskrbe so zbirali v Društvu Hugo Wolf, ki ga je vodil dr. Michael Haberlandt. Vse do smrti ga je trikrat tedensko obiskovala dolgoletna zaupna prijateljica Melanie Köchert, pogosto tudi drugi prijatelji, nekajkrat so prišli bratje in sestre, spomladi 1901 ga je obiskala tudi mati. Po dolgih mesecih popolne duševne odsotnosti je 22. februarja 1903 umrl.

Jubilej stoletnice smrti genialnega skladatelja Huga Wolfa v letu 2003 znova postavlja v svetovnih okvirih soj žarometov, po katerih je v času svojega intenzivnega, z nedopovedljivo tragiko napolnjenega življenja tako nestrpnno hlepel in jih nikoli ni prav zares učakal. A že v letu smrti se zanimanje javnosti za nenavadno usodo romantično vihravega umetnika dvigne v neslutene višine, koder kar vztraja, saj ne mine leto, da ne bi bilo natisnjeno novo avtorsko delo, ki s tega ali onega zornega kota osvetljuje kongenialno življenjsko občutje Wolfovega do robov in čez predanega ustvarjalnega ognja, kakor ga lahko v prisluškovanju odmevom včerajšnjega sveta v današnjem času pragmatične vsakdanje preproščine samo še naslutimo. Hugo Wolf ne le z glasbo, z monumentalnimi cikli samospევov, ki jih je v pozno-romantični zamaknjenosti v smislu tradicije 19. stoletja pripeljal do zlahtnega vrhunca in v njih izzivalno vgradil temelje prihajajoče dobe modernizma, temveč tudi z dosledno humanistično interpretacijo lastne bohemsko navdahnjene, ekstravagantne eksistence, kakor jo zrcalijo mnogoštevilna ohranjena pisma

prijateljem, znancem in zlasti domačim, predstavlja metaforo nekonformističnega »prekletega umetnika«, ki izgoreva v plamenih lastnih, vedno previsoko, nedosegljivo zastavljenih ciljih. Enako briljantno kot so mu v mesecih vulkanskih izbruhov frenetičnega ustvarjanja izpod peresa tekle note po notnem črtovju, so z izbrušenim osebnim slogom zapisane misli v pismih nemalokrat prave poetične eskapade občutljivega duhovnega kozmopolita in blodečega potohodca po katakombah človekove zavesti in podzavesti, velikokrat sicer nereflektirano podložne idejam duhovno sorodnih velikanov, kot so bili Wagner, Schopenhauer ali Nietzsche, a tudi neomajno zazrte v razkrivanje resnic človeške zemeljske nečimrnosti na eni ter na drugi strani v arhetipsko nadčasovnost umišljenega ideala davne Arkadije, kakršno je sam iskal v deželah pod južnim soncem in jo glasbeno upodabljal v ciklih samospევov Italijanske in Španske pesmarice ter v edini operi *Corregidor*. V duhu tonusa izjemne umetniške občutljivosti, porojene iz absolutnega glasbenega posluha, ki mu je bil srečno položen v zibel, je v pismu staršem nekoč zapisal:

»Pri izzvenu neke čiste harmonije mi je, ko da bi se peruti moje duše gibale v drhtenju zvočnih valov ... in čutim, kako čedalje bolj izzvenevajo in naposled sploh ne zvenijo več, saj se s pomočjo mistične harmonije sfer zgubijo v brezkončnosti - in jaz sam, telo, prav klavirna klavirska omara, ostajam tako navidez še živ, medtem ko je oživljajoče počelo, duša, izginila tako kot so izzvenele harmonije, in se izgubila v veselju: to, da si v budnosti kar najbolj jasno zapomnim to najbolj blaženo občutje, so, kadar se mi posreči, edine srečne ure moje ga bivanja. Moje življenje mi dela znosno samo to, da mi je dano ta najvišji, najslajši občutek, to vsesplošno izničenje v veseljstvu občutiti v zvokih; da sem tako srečen, ker mi je že zaživa dana blaženost vsega tega izničenja, je vzrok za moje najmilejše razpoloženje.«

Prav v pismih domačim je Hugo od najzgodnejših let dalje z osupljivo odkritosrčnostjo razkrival trenutke radosti mladostniškega vzgona, a tudi prvih razočaranj in trpkih preizkušenj ter časov, ko so ga znaki zahrbtni bolezni napolnjevali s temno slutnjo. Do rojstnega mesta, tistikrat zatohlo provincialnega Slovenj Gradca, je imel Wolf sicer izrazito ambivalenten odnos. Čeprav je bil na družino - očeta, mater in zlasti sestre - zelo navezan, je domov prihajal pogosteje le v letih šolanja in v prvem obdobju bivanja na Dunaju, ko je zaradi slabih učnih uspehov in negotove eksistence zaskrbljenim staršem v pismih zatrdjeval, da so »... spomini na rodno hišo zmerom svetli trenutki v življenju osamljenca, ki mora ob nenehnih bojih in odpovedovanjih na tujem živeti svojo usodo«, kasneje pa vedno redkeje, saj naj bi bili, kot pravi na

nekem drugem mestu, da so »obiski v rodni hiši vrsta mračnih, mučnih ur«. Dnevi so mu minevali tukaj pusto in dolgočasno. Željnega uspehov v svetovljanski glasbeni prestolnici, kjer si je izbral vstop v eminentne salone dunajskih imenitnejšev, je Slovenj Gradec seveda utesnjeval. Kljub temu so v tistih prvih letih doma nastala nekatera pomembna mladostna dela, med njimi prvi samospjevi.

Z opisom ambienta rojstne hiše, očetovega glasbenega navdušenja in neuspešnih let šolanja do odhoda na Dunaj se pričinja tudi priložnostna fragmentarna pripoved razstave v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu. V osmih značilnih etapah se napenja v Wolfov življenjski lok, pri čemer se zadržava pri zgodbah, ki se cefrajo v okruške najpomembnejših postaj nenavadno zanimive in anekdotne polne ustvarjalne poti ter skupnih omemb najpomembnejših osebnosti, ki so na tak ali drugačen način zaznamovale skladateljevo usodo.

Otroštvo v Slovenj Gradcu

1860-1875

V majhnem spodnještajerskem regijskem središču Slovenj Gradcu se v družini usnarja, uglednega meščana in glasbenega navdušenca Filipa Wolfa ter žene Katarine, rojene Nussbaumer iz Naborjeta v Kanalski dolini, 13. marca 1860 kot tretji otrok rodi Hugo Wolf. V dvojezičnem, a pretežno nemškem okolju starega srednjeveškega mesta so Wolfovi že davno pozabili svoje slovenske rodbinske korenine. V časih nestrpne napetosti med narodoma jasno izkazujejo pripadnost nemštvu, predvsem pa živijo idilično družinsko življenje, ki ga omrači le katastrofalni požar, ki leta 1867 uniči velik del hiše, delavnico in skladišča. Hugo že v predšolskem obdobju igra klavir in violino ter velja za čudežno nadarjenega glasbenega otroka z absolutnim poslušom, ki ga podeduje po očetu, po materi pa brzkone odločen in vzkipljiv značaj. Prvi glasbeni pouk dobi pri očetu in domačem učitelju Sebastianu Weixlerju, družabno življenje v hiši je prežeto z glasbo. V očetovem hišnem orkestru mali Hugo igra drugo violino. Dvojezično štirirazrednico v Slovenj Gradcu konča brez težav, a to ostane edina šola, ki jo dokonča! Z desetimi leti se znajde na gimnaziji v Gradcu, tam je že starejši brat Gilbert, a doma je že po šestih mesecih. Naslednja postaja: Šentpavel v Labotski dolini; pri večini predmetov se zopet znajde v težavah, zanj se zavzame le učitelj glasbe pater Sales Pirc. 1873 poskusi še tretjič: tudi v Mariboru je hitro žrtev svoje ga vročekrvnega temperamenta; po sporu z učitelji in ravnateljem se vrne v Slovenj Gradec pred koncem šolskega leta 1875. Nezadosten pri večini predmetov se posveča zgolj glasbi. Študira dunajske klasike, v Mariboru nastanejo prve skladbe: klavirska sonata (posveti jo očetu), variacije za klavir, pet samospjevov, med njimi štiri po Goethejevih pesmih, nekaj skic za godalni kvartet in zborovske pesmi.

Konservatorij in doživetje Wagnerja

1875-1877

Hugovo prepričevanje, da hoče živeti le za glasbo, obrodi sadove. Očetova sestra Katarina je na Dunaju pripravljena sprejeti na stanovanje nadobudnega nečaka, saj konservatorij obiskujeta že njeni hčerki Anna in Ida.

Od septembra 1875 dalje se velemestni Dunaj usodno zveže z Wolfovim življenjem in skladateljskim ustvarjanjem. Na konservatoriju gre v začetku prav dobro, glasbe večno lačnega glasbenika pa vleče v soje žarometov v Dvorni operi. 22. novembra prvič sliši Wagnerjevega Tannhäuserja, ki do temeljev pretrese njegovo glasbeno občutje. Postane plamenec wagnerijanec in izgoreva v želji osebno srečati se z mojstrom: po dolgih dnevih opezanja in v dogovoru s hotelskim osebjem se mu 12. decembra posreči, da ga Wagner sprejme v razkošni sobi hotela Imperial. Pokroviteljsko, a ljubeznivo ga odpravi, s sijajem nedosegljivega razkošja pa za vselej razburka domišljijo mladega skladatelja.

Po uspešnem prvem letu na konservatoriju preživi počitnice v Slovenj Gradcu. Po povratku na Dunaj se oktobra preseli v lastno najeto stanovanje. V naslednjih dveh letih in pol iz različnih vzrokov zamenja kar enaindvajset najemniških sob! Prijateljuje s krogom »novonemških« wagnerjancev, zlasti Adalbertom von Goldschmidtom, ljubljencem dunajske premožne bohemske družbe. Vse bolj se oddaljuje od študija. Zaradi disciplinskega prekrška ga izključijo s konservatorija. Poleti 1877 v Slovenj Gradcu nastanejo prvi ciklusi zborovskih pesmi in samospjevov (Wanderlied). Trdno odločen uspeti se novembra 1877 vrne na Dunaj, kjer se v družbi Goldschmidta priključi kavarniškim in razuzdanim krožkom v predmestnih bordelih, kjer še ne osemnajstleten stakne sifilis - neozdravljiva bolezen v prihodnjih letih kroji Wolfovo osebnost in ustvarjanje vse do zgodnje smrti.

Ljubezen, bohemstvo, negotovost

1878-1883

Položaj anonimnega svobodnega umetnika, ki nekaj velja le v očeh najbližjih prijateljev in njihovih družin, Wolfa vedno znova prisili, da denar za preživetje izprosi pri očetu. Klavir večinoma poučuje po hišah znancev, kjer izkorišča prijazno gostoljubnost in širi krog prijateljev. V Goldschmidtovi hiši na Opernringu spozna Langove in njihovo v Parizu rojeno nečakinjo Vally Franck ter se brezglavo zaljubi. V občutju pijane sreče nastane prvi veliki cikel samospjevov na besedila Heinejeve poezije. Štiri leta starejša, izobrazena in življenja polna Vally Franck je Wolfu naklonjena, a njegova prekipevajoča čustva jo dušijo, zato občutljivo zvezo po treh letih pretrga. V poletnih mesecih Wolf razočaranje zdravi v idiličnem

KULTURA

Hugo Wolf

Hugo Wolf

okolju vasice Mayerling v Dunajskem gozdu, kjer je gost družine Preyss, v bližnjem Perchtoldsdorfu pa obiskuje tudi Wernerjeve, s katerimi ostane povezan tudi v poznejših letih. Nastajati začne Kvartet v d-molu.

1879 s prijateljem in sošolcem s konservatorija Gustavom Mahlerjem nekaj mesecev deli stanovanje ter navdušenje nad Wagnerjem in Brucknerjem.

V tem obdobju pomembni srečanja z dvema sloviti skladateljema: v začetku marca 1879 Wolf kot občudovalec cenjenega mojstra s svežnjem not pod pazduho potrka na vrata Johannesa Brahmsa, vendar stanovanje na Karlsgasse zapusti kot njegov zapri-seženi sovražnik; vse drugače se izteče srečanje s Franzem Lisztom aprila 1883 - tudi pod njegovim vplivom začne skladati simfonično pesnitev Penthesilea po Kleistovi predlogi.

Leta 1882 se Wolf spoprijatelji z zakoncema Köchert, zlasti le dve leti starejša Melanie ostane za-pna prijateljica vse do smrti.

Glasbeni kritik

1884-1887

Wolfa presune Wagnerjeva smrt leta 1883. Spoprijatelji se z nekoliko mlajšim Hermannom Bahrom, literatom iz Linza in v kasnejših letih vplivnim dunajskim umetnostnim kritikom; nekaj časa si delita stanovanje z Edmundom Langom v t. i. Trattnerjevem dvoru (Trattnerhof), kjer je nekoč prebival tudi Mozart. Požrtvovalnima Köchertovima uspe najti rešitev za Wolfove brezizhodne gmotne razmere: priporočita ga uredniku bulvarskega lista Wiener Salonblatt, kjer je od januarja 1884 v naslednjih treh letih in pol objavil kar 112 prispevkov. Heinrich Köchert brez vednosti mladega skladatelja za izplačilo rednega honorarja vsak mesec prispeva 60 kron. V tedenski rubriki objavlja recenzije in kritike dunajskega koncertnega dogajanja, prostor pa nemalokrat izkoristi za kulturno-politične in osebne polemike, polne strupenih puščic in neuravnoteženih izpadov. Med skladatelji neumorno in z najbolj sarkastičnimi pripombami napada zlasti Brahmsa, med sodobnimi nemškimi skladatelji kot sebi enakega šteje le Brucknerja.

S kritičnimi zapisi si čez noč prisluži »slavo«, s katero zabava dunajske kuloarje. Dvomljiva publiciteta »Divjega volka« (Der wilde Wolf) iz Dunajskega Salonblatta pa skladateljski karieri samo škodi: člani godalnega kvarteta Rosé oktobra 1885 zavrnejo izvedbo dokončanega kvarteta v d-molu, leto kasneje se enako zgodi z načrtovano praiizvedbo Penthesileje pri Dunajskih filharmonikih. Hugovo kritično delovanje z mešanimi občutki spremljajo tudi domači v Slovenj Gradcu; oče ga venomer opozarja, naj bo zmernejši, čeprav odločen in samozavesten. Ko po očetovi smrti 9. maja 1887 podleže hudi depresiji, preneha tudi pisati.

Čeprav ni uspel s prvim, dokonča še drugi kvartet z naslovom Italijanska serenada. Nastane cikel

pomembnih samospevov po Eichendorffovih pesmih. Poletja večinoma preživlja pri sestri Modesti in svaku Josefu Strasserju na Štajerskem, kjer med drugim 1884 nastane le v fragmentih ohranjena scenska glasba po Kleistovem besedilu Princ Homburški.

Ustvarjalna opojnost

1888-1891

Izdaja prvih dveh zvezkov samospevov pri majhni založbi, ki jo najde prijatelj Friedrich Eckstein (za izid priloži finančno garancijo), Wolfa jeseni 1887 neizmerno razveseli in mu vlije novih ustvarjalnih moči. Stanje vročične napetosti, bržkone kot posledica naslednje faze v razvoju bolezni, se sprosti v frenetično ustvarjanje v idealnem okolju miru in tišine v podeželski hiši Wernerjevih v Perchtoldsdorfu, kamor se umakne februarja 1888. Tri dni po svojem osemindvajsetem rojstnem dnevu ustvari prvega izmed nesmrtnih samospevov na lirске predloge Eduarda Mörikeja, v nepretrgani in navdahnjeni delovni vnemi jih do 9. maja uglasbi kar triinštirideset!

Jeseni istega leta se s podporo dunajskega Wagnerjeva društva zvrstijo prvi javni koncertni večeri, v salonu Köchertovih z Mörikejevimi samospeli navduši uveljavljenega, čeravno že nekoliko ostarelega tenorista Ferdinanda Jägerja, ki jih v naslednjih letih z entuziazmom promovira. Skoraj demonska ustvarjalna nuja Wolfa žene v komponiranje novih Mörikejevih pesmi, z desetimi novimi samospeli krona Eichendorffov cikel, v začetku leta 1889 nastanejo prve pesmi iz monumentalnega Goethejevega cikla. Spogleduje se z opernimi poizkusi, prvi libretto Rose Mayreder po španski literarni predlogi zavrne. Romantično zasanjano koketiranje z mistično frivolnostjo južnih dežel nadomesti s komponiranjem samospevov za cikle Španske in Italijanske pesmarice.

Od oktobra 1890 dalje večkrat potuje po Nemčiji, kjer si ustvari nov krog znancev in prijateljev, ki ga med drugimi sestavljajo Detlev Liliencron iz Münchna, Emil Kauffman iz Tübingena in Oskar Grohe iz Mannheima. V Mainzu spozna Ludwiga Streckerja, vodjo pomembne založbe Schott. Njegove izdaje pesmaric končno omogočijo Wolfov prodor v širšo glasbeno javnost.

Potovanja, operni poizkusi

1892-1894

Tako kot je v začetku leta 1888 v Wolfu zavrela ustvarjalna vročica, tako štiri leta kasneje nenadoma ugasne. Od decembra 1891 do aprila 1895 mu ni uspelo uglasbiti niti enega samega samospeval! Popolno ustvarjalno ohromelost je moč pojasniti predvsem s stanjem bolezni v ekstremni preparalitični fazi; spremljajo ga izjemna občutljivost na dražljaje okolja (do brezumja ga je motil vsak nekoliko

glasnejši šum ali ropot) in globoke depresije.

Turneje po Nemčiji, kjer odziv občinstva ni navdušujoč, zato pa tolikanj bolj kritike. Pri tamkajšnjih prijateljih končno najde operno idejo, ki ga navduši: začne z načrti za glasbeno interpretacijo španske novele Manuel Venegas, a zapovrstjo odkloni več različnih verzij libreta.

Koncertni večeri samospevov končno doživijo uspeh tudi v Avstriji. Graški zobozdravnik in veliki glasbeni navdušenec Heinrich Potpeschnigg, ki kot nekakšen prostovoljni »impresario« stoji Wolfu ob strani do konca, jih leta 1893 uspešno promovira v štajerskem deželnem glavnem mestu; prvi samostojni koncert izključno Wolfovih pesmi 3. aprila 1894 na Dunaju prav tako nepričakovano uspe, saj z Wolfom za klavirjem pevci Ferdinand Jäger, Hugo Faißt in Frieda Zerny v dodatku ponovijo skoraj polovico programa. Slednja dva pustita v Wolfovem življenju globok pečat. Huga Faißta, odvetnika in amaterskega basbaritonista, sreča pri Groheju v Mannheimu in odtlej je njegov zvesti privrženec, nad vse darežljivi mecen in zaupni prijatelj. Štiri leta mlajšo mezzosopranistko Friedo Zerny spozna januarja 1894 v Darmstadtu. Uveljavljeno operno pevko v Mainz u Wolfove pesmi tako navdušijo, da zapusti odrske deske in se povsem posveti koncertnim turnejam z Wolfom. Obenem se zapleteta v ognjevito ljubezensko razmerje.

Leta 1893 Hugo zadnjikrat obiše mater in domačo hišo v Slovenj Gradcu.

Corregidor

1895-1896

Končno, po dolgih letih neumornega iskanja, najde Wolf ustrezno operno predlogo in možnost, da uresniči najbolj gorečo željo: postati slaven (in bogat) operni skladatelj. Po treh letih suše je kot pre-rojen. Nove verzije predelave Alarconove španske novele Trirogeljnik (kasneje preimenoval v Corregidor) Rose Mayreder se 12. marca 1895 zopet loti v odmaknjem Perchtoldsdorfu, kjer prijatelje nerad sprejema le ob koncih tedna. 16. maja sprejme vabilo barona Lipperheideja in delo nadaljuje v gradu Matzen na Tirolskem. Že 9. julija dokonča klavirski izvleček, 22. decembra tudi instrumentacijo opere. Za natis partiture se dogovarja z založbo Heckel v Mannheimu. Prvo razočaranje: dunajska Državna opera ne kaže zanimanja za Wolfovo delo. Prijatelj Oskar Grohe vendarle doseže, da pride do prazvedbe v isti koncertni sezoni: premiera 7. junija 1896 v Dvornem in narodnem gledališču v Mannheimu je doživela velik uspeh, a opere kljub temu niso uvrstili v spored naslednje sezone.

Na Dunaju najprej stanuje pri Mayrederjevih, spomladi 1896 pa zopet nekaj časa v Perchtoldsdorfu, kjer nastane štiriindvajset samospevov za drugi del Italijanske pesmarice. Poleti se mu uresniči še ena velika življenjska želja: 4. julija se vseli v stanovanje na Schwindgasse št. 3 na Dunaju;

to je bil njegov prvi lastni dom. Večsobno opremljeno stanovanje z delovno sobo in Bösendorferjevim klavirjem, za kar so poskrbeli darežljivi prijatelji, uživa le dobrih petnajst mesecev. Avgusta odkrije zdravnik znamenja progresivne paralize.

Zlom in konec

1897-1903

Prihod Gustava Mahlerja v Državno opero vlije nekaj upanja za izvedbo Corregidorja na Dunaju. Vrstijo se tudi novi poizkusi z Manuelom Venegasom, a vnovični libretto Rose Mayreder vname le šibke iskre ustvarjalnosti, od velikopoteznega načrta ostanejo samo fragmenti. Septembra 1897 v zadnjem obupnem poizkusu skuša pridobiti Mahlerja, obiše ga v pisarni direktorja Opere. Ko postane jasno, da s postavitvijo Corregidorja vsaj v kratkem ne bo nič, se kolega iz mladosti silovito spreta. Od tod gre voz le še navzdol, progresivna paraliza zahteva svoj davek, zadnje leto in pol le močno srce v popolni duševni odsotnosti slabotno oživlja odrevenelo telo. Zvesti prijatelji nemočno opazujejo agonijo nekdanj plamenčega, s prometejskim ognjem navdahnjenega genialnega umetnika. *Vanitas vanitatum, omnia vanitas!* – ugasnil je 22. februarja 1903 ob treh popoldne.

Posmrtna slava in uspeh

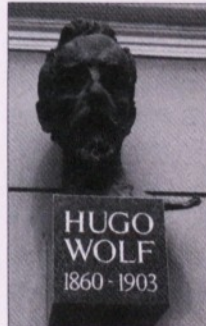
Že nekaj tednov po smrti spomladi 1903 izide prvi del monumentalne monografije Ernsta Decseya. Tragična življenjska zgodba romantično vihravega umetnika javnost gane in zanimanje za njegovo delo raste. Samospevi postanejo del rednega repertoarja koncertnih večerov. Wolf je od založbe Schott prejel vsega skupaj 86 mark honorarjev, slovenjgraška družina tedaj za avtorske pravice od založbe Peters prejme kar 260000 mark! V letih 1902-1906 Corregidorja izvajajo na številnih avstrijskih in nemških odrih. Angleški muzikolog Ernest Newman v monografiji iz leta 1910 Wolfa nedvoumno postavi na čelo znamenitih skladateljev samospeva, celo pred Schuberta. Za popularnost Wolfovega skladateljskega opusa skrbijo društva Huga Wolfa v Avstriji in Nemčiji, a tudi drugod po Evropi in celo v Ameriki in na Japonskem.

Za eno osrednjih figur nemške glasbene ustvarjalnosti ga nereflektirano povzdignejo tudi v času nacionalsocializma, zato po drugi svetovni vojni zanimanje zanj začasno upade. V neslutene višine na mednarodni glasbeni sceni ga zopet povzdigne znameniti interpret samospevov Dietrich Fischer-Dieskau.

Po zaslugi tedanjega ravnatelja Glasbene šole v Slovenj Gradcu Jožeta Leskovarja končno od osemdesetih let dalje Wolfa primerno cenijo tudi v rojstem Slovenj Gradcu in Sloveniji.

Marko Košan

KULTURA

Hugo Wolf

ULICA HUGA WOLFA

KULTURA

Slovenj Gradec je marca 2003 ob stoletnici smrti Huga Wolfa (1860-1903), rojaka in svetovno znanega skladatelja samospevov, pripravil spominski koncert in odprl zanimivo razstavo o njegovem delu in življenju. Tudi mnoge glasbene prireditve bodo v tem letu še posvečene Wolfovemu spomenu.

A ob tem kaže opozoriti tudi na nekaj drugih zanimivosti, ki so povezane z njegovim imenom in rojstnim krajem. Kamenček v mozaiku je vprašanje, zakaj leta 1930 Slovenjgradčani niso poimenovali ulice po Hugu Wolfu, čeprav je bilo na voljo kar nekaj možnosti.

Namreč: mestni občinski odbor Slovenj Gradec je na osnovi ankete to leto poimenoval 17 mestnih ulic (21. novembra 1930). Sedanji Glavni trg je dobil ime Kraljeviča Andreja cesta, Cerkevna ulica pa je postala Meškova. »Cesta od Tirška proti Potočnikovi tovarni naj se zove Potočnikova ulica, ker ima g. Potočnik veliko zaslug za Slovenj Gradec. Imenovanega je o tem obvestiti in vprašati, če dovoli, da se njegovo ime označi s slovenskim č, ne pa tsch. V nasprotnem slučaju se naj imenuje Gosposvetska cesta.« Obveljala je slednja odločitev. Predloge za imena drugih ulic so odborniki soglasno potrdili, razen ulice »od trgovca Čadeža mimo hiše Okrajne hranilnice (zadaj), ki vodi v takozvano 'Raubergasse', do izhoda pri kleparju Jakelju se spoji v eno ulico z imenom Cankarjeva ulica«. Od 16 prisotnih odbornikov in svetovalcev jih je pet glasovalo proti, »želeč, da se imenuje Hugo Wolfova ulica«.

Zakaj predlog za poimenovanje po Wolfu ni dobil polne podpore, lahko le ugibamo: nedvomno se je znotraj mestnega občinskega odbora odražala razcepljenost ali vsaj nepripravljenost »nemškemu« sorojaku priznati zasluge za ugled mesta, morda slabo vedenje o veličini in pomenu skladateljevega dela, morda še kaj drugega.

A odločitev je odmevala tudi v tujini. Na seji 25. februarja 1931 je župan dr. Alojzij Bratkovič v zvezi s točko 10 – slučajnosti – prebral dopis, ki ga je dobil iz Švice in je povezan z imenovanjem slovenjgraških ulic. V dopisu je bilo rečeno, »da se je v inozemskih nemških časopisih pisalo, da je naš mestni občinski odbor odklonil predlog imenovati eno ulico po komponistu Hugu Wolfu iz razloga, ker je Wolf bil komponist III. vrste«. Župan dr. Bratkovič je prebral tudi odgovor, ki ga je poslal društvu v Švico. Navzoče odbornike je prosil, »da se naj izjavijo, ali se je to res na občinski seji govorilo, oziroma če se je predlog imenovanja ulice po

Wolfu res odklonil iz tega razloga. Vsi prisotni odborniki so to enoglasno zanikali in pooblastili g. župana, da ponovno piše dotičnemu društvu v Švico, da je to neresnica.«

Na naslednji seji mestnega občinskega odbora 27. marca 1931 je župan prebral zapis Hugo Wolf und der Gemeinderat von Windischgraz, ki je bil objavljen v reviji Schweizerische Musikpädagogische Blätter 1. marca 1931, št. 5, »kjer se zavračajo neresnična poročila raznih nemških listov o koncertu Wienersängerknaben in mržnji do Huga Wolfa v Slovenj Gradcu«.

Župan dr. Bratkovič je odbornike seznanil še z drugim dopisom, češ Deutscher Arbeiter Turnverein, Gesangs Section in Boston, nam ponuja 10.000 dolarjev za eventualni spomenik komponistu Hugu Wolfu.

V zapisnikih mestnega občinskega odbora Slovenj Gradec zatem ni več najti razprav o rojaku in velikem skladatelju Hugu Wolfu ali poimenovanju ulice po njem.

Vsekakor pa kaže povedati, da so predlog za poimenovanje ulice v Slovenj Gradcu po Hugu Wolfu obnovili, in to po 70 letih. Komisija za poimenovanje ulic in trgov pri občinskem svetu Mestne občine Slovenj Gradec je v prejšnjem mandatu namreč dobila sicer neformalni predlog za poimenovanje ene izmed slovenjgraških ulic po H. Wolfu. Predlog je skrbno pretehtala in menila, da obstaja priložnost, in sicer tedaj, ko bo novi razvojni program in na osnovi tega urbanistični načrt za širitev mesta zaživel in ko bo treba najti imena za nove ulice, poti in ceste, ki bodo načrtovane. Tudi predlog, da bi del Cankarjeve v skladu s prvotnim predlogom preimenovali v Wolfovo ulico, še ni zavržen, čeprav so preimenovanja zaradi stroškov in sprememb osebnih listin vprašljiva, zapletena in postopki dolgotrajni. Nedvomno pa čaka tovrstno komisijo v naslednjem (-ih) mandatu (-ih), da bo poimenovala po Hugu Wolfu, skladatelju in rojaku, javno prometnico, ulico, trg, cesto v skladu s pravilnikom in ustreznimi dogovori, saj so se razmere od časov, ko so prvič razpravljali o tem namenu oziroma spomenu, močno in pozitivno spremenile. In tako se bo mesto končno tudi na tak način oddolžilo svojemu velikemu rojaku.

Ob tem pa bo kazalo razmišljati tudi še o drugih pomembnih slovenjgraških imenih!

Jože Potočnik

20 LET KULTURNEGA DOMA SLOVENJ GRADEC

Pogovor z direktorico
Marjano Štalekar

Že nekaj let uspešno opravljate delo direktorice Kulturnega doma, ki je med vodilnimi prizorišči kulturnega dogajanja v Slovenj Gradcu. Zato bo zanimivo že kar uvodoma, kaj vse sodi v pristojnost Kulturnega doma in kaj od tega je po vaših izkušnjah najbolj pomembno in vredno za obiskovalce v okviru celotnega, zelo obsežnega, razvejanega in kvalitetnega delovanja kulture v Slovenj Gradcu.

Pred 20 leti, ko je bil preurejen nekdanji Sokolski dom v dvorano, je bil ustanovljen Kulturni dom z namenom razširiti ponudbo kulturnih, zabavnih in drugih prireditev v občini in – ne nazadnje – tudi v koroški regiji. V naši hiši poznamo osnovni oz. redni program, druge prireditev in izredni program. Težko je reči, kaj je na splošno bolj pomembno in kaj bližje posamezniku.

Največ se ukvarjamo z abonmajsko ponudbo. Redno organiziramo gledališki in lutkovni abonma s po petimi predstavami, Wolfov koncertni abonma obsega šest koncertov, imamo pa tudi štiri filmske abonmaje z osmimi predstavami.

Najbolj obiskana sta gledališki abonma, ki je že nekaj let tako rekoč razprodan, in filmski abonma, sledi jima lutkovni. Pri glasbenem abonmaju pa smo omejeni s številom sedežev v glasbeni šoli, kjer gostujemo z večino koncertov (v naši hiši namreč nimamo klavirja in tudi akustika je slabša). Abonmajski del programa sofinancira občinski proračun.

Velik del programa je vezan na organiziranje proslav, jubilejev, seminarjev, predstav za šole in vrtce ter drugih prireditev, ki se vsako leto zgodijo v našem mestu. Lani jih je bilo skupaj 84 s preko 21.000 obiskovalci, kar je za 27 % več kot v predhodnem letu. Med vsemi programi ne smemo pozabiti, da je pri nas tudi kino, kjer smo imeli lani 480 filmskih predstav, ogledalo si jih je nekaj več kot 17.000 obiskovalcev. Žal pa se je število obiskovalcev kina v letu 2002, v primerjavi z letom poprej, zmanjšalo skoraj za 30 %; trend upadanja obiskovalcev pa je v celotni Sloveniji opazen tudi na začetku tega leta.

Že sedmič bomo letos organizirali Slovenjegraško poletje – poletni festival na prostem, v prijetnem ambientu graščine Rotenturn. S

tako raznolikim programom skušamo ponuditi za vsakogar nekaj, seveda v okviru razpoložljivih sredstev.

Abonmaje vpisujemo na začetku sezone, to je meseca septembra, sicer pa obiskovalce obveščamo o prireditvah z redno mesečno brošuro Program prireditev, ki ga že 8. leto urejamo in v zadnjih letih izdajamo skupaj z Mestno občino Slovenj Gradec. Z njim želimo obiskovalcem na enem mestu predstaviti, kaj se bo pomembnega zgodilo ne samo v KD, ampak v celotni regiji. Žal je vsa ostala reklama (časopisi, radio, TV) za nas »kulturnike« predraga, kar pa je za popularizacijo programov in tržno naravnost izredno slabo.

Abonma (tako gledališki kot filmski) je vabljava oblika obiskovanja gledališča in kina (poleg zagotovljenega stalnega sedeža dobimo še najnujnejše informacije o predstavah, vabilo na dom itd.). Se kje zaplete? Kako pa je s predstavami izven abonmaja?

Pisno obveščanje abonentov o predstavah imamo pri nas že od vsega začetka, čeprav opažam, da pri nekaterih drugih organizatorjih te prakse ni več. Ob vse večjih obremenitvah ljudi se mi zdi prav, da abonente na vsako predstavo osebno vabimo, saj bi marsikdo spregledal napoved predstave samo v sredstvih javnega obveščanja.

Seveda se zaplete pri najosnovnejših stvareh, nikoli ne dobijo vsi abonenti pošte, vedno se kakšno pismo na poti »izgubi« ali založi. Resnejše težave pa so, kadar peljemo abonente na predstavo v Ljubljano, Maribor ali Celje. Takrat potujemo s petimi ali šestimi avtobusi in vedno se najde kdo, ki se za predstavo ali prevoz ni prijavil, pa vseeno pride.

Kulturni dom Slovenj Gradec

KULTURA

Pred 20 leti, ko je bil preurejen nekdanji Sokolski dom v dvorano, je bil ustanovljen Kulturni dom z namenom razširiti ponudbo kulturnih, zabavnih in drugih prireditev v občini ...

Občinstvo se kolektivno še ni uprlo, posamezniki pa seveda imajo svoje želje in predloge. Najpogosteje sprašujejo, zakaj ni v programu ta ali ona aktualna komercialna uspešnica.

Povpraševanje po izvenabonmajski ponudbi je precejšnje, za kar so potrebna dodatna sredstva, ki jih na trgu ni lahko pridobiti.

Predstave so drage in jih s samo vstopnino ni mogoče pokriti.

Zanima me, po kakšnem ključu izbirate predstave za filmski abonma?

V prvi vrsti naj ne bi bila ameriška komercialna produkcija. Spremljam dogajanja na evropskih filmskih festivalih, precej filmov si ogledam tudi na ljubljanskem filmskem festivalu oziroma tudi tiste, ki in ko pridejo na naše tržišče. Predvsem se odločam za nagrajene filme. Pri šolskem filmskem abonmaju pa seveda upoštevam tudi želje in predloge mladih obiskovalcev. Jeseni se bomo vključili v slovensko ART mrežo (s ponudbo umetniških filmov enkrat tedensko). Takrat bomo tudi praznovali 75-letnico prve filmske predstave v Slovenj Gradcu.

Sestavljanje repertoarja za gledališki abonma je gotovo odgovorno delo in polno dilem, četudi mora biti po drugi strani zanimivo in pestro. Saj vam je pred vsako sezono na voljo letoletna produkcija vseh slovenskih poklicnih gledališč. Vas kot organizatorja in selektorja bržčas marsikaj motivira: kaj ponuditi zvestim obiskovalcem, kakšnega umetniškega doživetja bomo deležni ob gledanju resnih in komedijskih del.

Kako oblikujete program teh petih predstav?

Izkušenj imam v dobrih 20 letih, kolikor delam v kulturi, precej. Ne vem, če so te izkušnje kaj posebnega, mi pa zelo pomagajo, ko izbiram predstave in sestavljam program.

V juniju navadno zberem programe slovenskih gledališč in lutkovnih odrov za naslednjo sezono. V tem času se prične festival Slovenjegraško poletje in se še nimam časa kaj dosti ukvarjati z jesensko sezono, tako da jih bolj prenašam s seboj in tu in tam kaj preberem. V mesecu avgustu pa moram program že oddati v pripravo za tisk. Izbor je obsežen in težko se je odločiti samo za pet predstav.

Najprej se odločim za eno od »večjih predstav«, ki si jo gremo ogledat v matično hišo, druge žal odpadejo, ker ne gredo na naš oder. Pri drugih se ravnam po vsebinah, režiserjih in seveda po žanrih, kakor tudi po tem, da vključim čimveč različnih gledaliških hiš. Pogosto ni lahko, saj je treba upoštevati različne okuse in pričakovanja naše publike. Večino uprizoritev si prej ogledam in še posebej opazujem, kako sprejmejo predstavo mlajši in kako starejši obiskovalci, in šele potem se dokončno odločim. Običajno vključim v program tudi katero od uspešnih in nagrajenih predstav iz

prejšnje sezone. Pogosto pa se zgodi, da zaradi premajhnega in tehnično neustreznega odra predstava ne more priti v Slovenj Gradec.

Predstave so zelo drage in drag je tudi abonma. Trudim se, da bi izbrala tak program, da bi lahko naši obiskovalci videli boljši del produkcije slovenskih poklicnih gledališč.

Koliko vam pri oblikovanju repertoarja pomenijo povratne informacije? Naletite kdaj tudi na negodovanje občinstva ali posameznikov? Gotovo ni lahko vsem ustreči?

Vsem se nikoli ne da ustreči. Nekateri bi gledali samo lahkotnejši program, drugi imajo bolj zahteven okus. Cilj vsake predstave je spodbujanje čustvenih in miselnih reakcij, tako sproščujočega smeha kot pomirjajočega joka.

Občinstvo se kolektivno še ni uprlo, posamezniki pa seveda imajo svoje želje in predloge. Najpogosteje sprašujejo, zakaj ni v programu ta ali ona aktualna komercialna uspešnica. V 20 letih obstoja Kulturnega doma, ko samo v dveh sezonah ni bilo gledališkega abonmaja, si je naša publika že zelo izostrila okus.

Ta aspekt nedvomno pretehta in je odločujoč pri oblikovanju repertoarja.

Začeli ste z adaptacijo KD. Videli smo tudi javno razgrnitev projekta. Kakšne so trenutne finančne možnosti za hitrejše nadaljevanje adaptacije?

Prva faza je že nekaj časa zaključena. Imamo preurejeno blagajno, nove sanitarije in garderobo, obnovili smo sedeže. Na podatek, kakšne pa so finančne možnosti za nadaljevanje investicije, pa tudi že težko čakam. Glede na to, da je bila investicija v kulturni dom vključena v predvolilni program novega župana, menim, da bo ta v kratkem tudi v srednjeročnem načrtu Mestne občine Slovenj Gradec.

Zahvaljum se vam za ljubeznivo pripravljenost za tale najin pogovor. Še vprašanje za konec: Kaj bi si želeli v prihodnjih sezonah, kaj pričakujete?

Da bi se lahko predvsem ukvarjali z vsebinami in programi in ne toliko s problemi preživetja KD. Pričakujem še večje potrebe ljudi po kvalitetnih kulturnih in cenovno dostopnih programih, še večji obisk in – ne nazadnje – podporo mestnih svetnikov pri našem delu, pa ne samo moralno, ampak tudi finančno.

Pogovarjal se je
Janez Žmavc

Andrej Makuc, VAJE BREZ SLOGA

Letošnja predstava gledališke skupine slovenjgraške gimnazije Spunk - Talijin hram Vaje brez sloga, predstave, ki je nastala po zamisli mentorja Andreja Makuca, profesorja slovenskega jezika na gimnaziji, se odmika iz strogo dramskega področja in raziskuje glasbeno-satirični žanr. Vodilni motiv uprizoritve je gledališko tekmovanje, v svojih izhodiščih precej podobno t. i. gledališko-športnim disciplinam, bolj znanim pod imenom improliga. Predstavniki treh gledaliških skupin A, B in C morajo čim bolje uprizoriti poezijo treh pesnikov, in to vsaka po eno pesem Nine Bricman, Andreja Jusa in Primoža Tušnika, dijakov slovenjgraške

gimnazije, poleg slovenščine tudi v prevodih - v angleščini (prevod Marija Al Hiasat in Katja Brezovnik), italijanščini (pr. Mira Cajnko), francoščini (pr. Irena Geč Mravljak) in nemščini (prevod Majda Klemenšek). Predstavo, zasnovano kot neke vrste zabavno prireditev (aluzije na EMO in Evrosong) moderirata dve gostiteljici (Jasna Džambič in Petra Skrivarnik). Pesmi deklamira Tina Račnik, pantomimo izvaja Matic Radošević, rapar - Andrej Perkuš. Za glasbeno spremljavo skrbi ad hoc gimnazijski band *Spunkverzeli*:

Jerica Borković - violina,
Matic Borković - kitara,
Davorin Dolinšek - klavir,
Nejc Gašper - klarinet,
Matej Serušnik - tolkala,
Rok Urban - alt saksofon,
Ksenija Zdovc - harmonika;
band zagotavlja spremljavo in tudi neke vrste vsebinsko jedro celotni predstavi. Vokalna skupina Zlatovčice

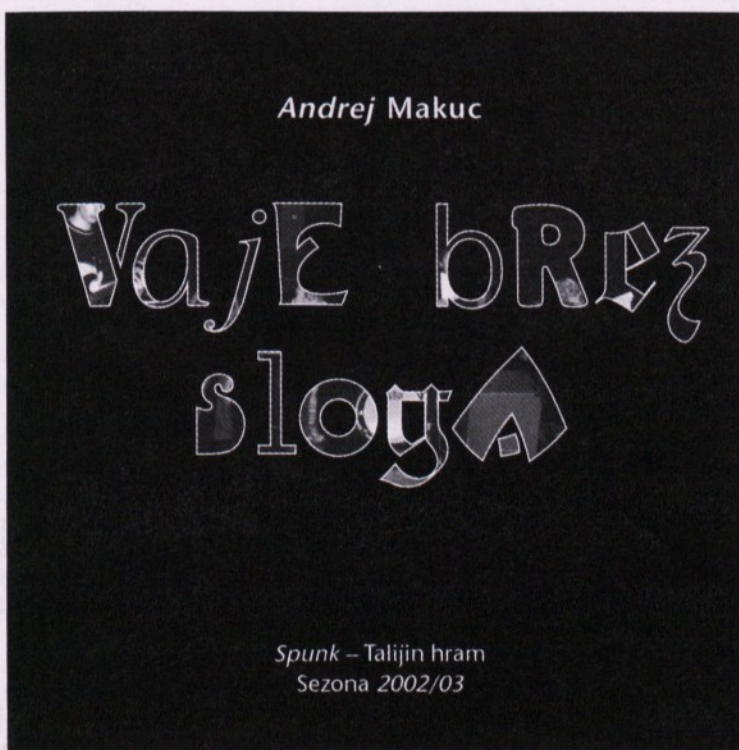
(Maja Čopi, Mojca Črešnik, Lidija Gošnjak, Maja Marčinković, Maša Sinreich, Janja Tasič in Irena Tretjak) prepevajo v slovenskem in prej imenovanih jezikih izbrane pesmi izbranih avtorjev, medtem ko Ninočke (Marja Avberšek, Maša Čas, Deja Horvat, Maja Ivanovič, Lea Jelenko, Urška Kavčič, Tanja Kotnik, Eva Krevh, Vikica Ladinek, Janja Lahovnik, Tonka Murko, Lucija Pirnat, Petra Pirkmajer, Tina Račnik, Maja Štaleker, Anja Šuler, Lea Vornšek, Urška Vranjek, Nina Založnik in Anita Zavodnik) »prevajajo« poezijo v plesne

ritme. Uprizoritev je izdatno podprta s koreografskimi vložki koreografinje Nine Mavec Krenker.

Gledališka skupine slovenjgraške gimnazije tako že v drugo potrjuje svojo gledališko izvirnost in kvaliteto. Predstava Vaje brez sloga, ki smo jo lahko videli v kulturnem domu v Slovenj Gradcu, je, podobno kot njihova lanskoletna predstava NLP (Prenner), na visokem nivoju, izvedbeno in tehnično zahtevna ter scensko bogata. Pod mentorskim vodstvom Andreja Makuca skupina tokrat raziskuje lahkotnejše gledališke žanre, pozornejši gledalci pa zagotovo ne bodo spregledali tudi njenih kulturno-političnih satiričnih osti.

KULTURA

Skupina raziskuje lahkotnejše gledališke žanre, pozornejši gledalci pa zagotovo ne bodo spregledali kulturno-političnih satiričnih osti.

Gledališki list in naslovnico CD plošče je grafično oblikoval Blaž Prapotnik

Drugi sodelavci: Zlatko Verzelak in Davorin Dolinšek (glasba), Alja Cverlin Pušnik (asistentka koreografinje), Alenka Recko (korepetitorica), Stanka Blatnik (kostumografinja), Peter Hergold (scenograf), Žiga Doler in Jure Markota (lučno vodstvo), Vid Gjurin in Miha Glavan (tonsko vodstvo), Darko Slemenik (foto in video spremljava), Sandi Hoić (vodstvo predstave) in Andrej Makuc (režiser).

Aleš Novak

Opomba:
Aleš Novak je samostojni strokovni sodelavec za področje gledališča pri JSKD

VEČ KOT ZASEBNA GALERIJA

KULTURA

Prodajna galerija Niko N Kolar se je ukoreninila in ji zbiratelji ter ljubitelji likovne umetnosti zaupajo, kar je za njeno poslanstvo prvinkega pomena.

Zasebna Galerija Kolar v Slovenj Gradcu je nekaj posebnega: uspešno je previharila mladeniško dobo in si utrdila ugled v slovenskem prostoru. Pred petnajstimi leti si je našla prostore v obnovljenem gradu Rotenturn. Vsekakor je bila zamisel drzna podati se na zasebno pot posredovanja likovnih umetnin, kajti tovrstno tržišče je bilo na Koroškem precej skromno oziroma nerazvito, čeprav je Mladinska knjiga, ki je že uspešno uveljavljala prodajo, nakazovala, da je za likovna dela vse več zanimanja. Ob tem je vsekakor bilo tvegano odpreti še eno galerijo in jo povezati s prodajno mrežo, in to na obrobju domovine, prvo tovrstno galerijo na Koroškem, daleč od večjih središč, da, bilo je pogumno dejanje, še posebej, ker se je Niko Kolar, ki se je »projekta« lotil, tudi eksistenčno docela vezal na to obliko preživetja. Vedno rad pove, da ga je spodbudilo tovrstno prizadevanje slovenjgraške Mladinske knjige, ki je uspešno razvila prodajo umetniških slik, pa podatek, da se tudi na Koroškem oblikuje dovolj pestro zbirateljsko zanimanje – med vnetimi zbiratelji je tudi Kolar –, nagovarjalo ga je razmišljanje Karla Pečka, ravnatelja galerije in slikarja, da se mora likovna umetnost redno potrjevati in promovirati na tržišču. Skratka, umetnost je lahko tržno blago. Velike mednarodne razstave v galeriji so spodbujale to zamisel, saj umetnostna galerija ni bila verficirana za prodajo. In še podatek, da tudi arhitekti načrtujejo ob posameznih investicijah likovno opremljenost prostorov, kakor se to dogaja v tujini. Ob vsem pa so mnogi vse bolj začeli ceniti »naložbe« v umetnost, v umetniške slike. Kajti, kakor pravi v Dnevniku v letu 1998 Zlatka Strgar, ki se je pogovarjala z Nikom Kolarjem, »v prostorih, dobre ali slabe, dekorativne ali velike umetnine, vedno odpirajo nove prostore ter pripovedujejo zgodbe o njihovih lastnikih in ustvarjalcih. Galerija Kolar je takim pri-

povedim v zadnjih desetih letih odprla vrata v marsikatero podjetje in zasebno hišo na Koroškem, spetoma pa nevsiljivo ostrila odnos kupcev s kakovostno ponudbo umetniških del znanih avtorjev.«

Pravzaprav je Niko R. Kolar bil morda »najprimernejša« oseba za tovrstni podvig!? Ko je prišel pred 34 leti v Slovenj Gradec, je našel prvo delo v Umetnostnem paviljonu in odličnega mentorja in pedagoga Karla Pečka, ki je za umetnost dovtetnega človeka, tudi pesnika začetnika, znal uvesti v skrivnosti lepote in vrednote likovne ustvarjalnosti; kot tajnik kulturne skupnosti, predsednik Literarnega kluba in tudi vršilec dolžnosti direktorja in glavnega urednika Koroškega radia ter kot urednik Odsevov in različnih publikacij in sodelavec izdajateljskih svetov in član različnih organizacijskih odborov pa si je razvil poslovne in organizacijske spretnosti in si pridobil znanja, ki so za tako trženje potrebna. In še posebna ljubezen do Tisnikarjeve ustvarjalnosti ga je spodbujala – vse to ga je nagovorilo, da se je odločil za samostojnega galerista z veliko vero, da bo uspel. In instinktivna volja in naravnost ga nista razočarali, odločitev se je izkazala kot modra in pravočasna.

»Nisem se bal, saj se je v tistem času kazalo, da je ob Mladinski knjigi priložnost še za eno galerijo, Koroška je namreč tedaj še imela precejšnjo kupno moč, slovenjgraška galerija pa je dotlej tudi že veliko storila za vzgojo ljudi na likovnem področju. Zanesljivo bi ljudje manj kupovali slike, če galerije tod ne bi bilo,« pripoveduje naprej novinarki Dnevnika.

Na Koroškem je kakšnih 15 kolekcionarjev, rednih zbiralcev umetnin, vse več je podjetij in delniških družb, ki opremljajo delovne in poslovne prostore z deli domačih oziroma slovenskih avtorjev, vse več je tistih, ki ob različnih jubilejih iščejo spoštljiva darila za sodelavce, največkrat ob odhodih v pokoj, in tako Kolar ugotavlja, da je v tem času, v obdobju petnajst let, posredoval več sto umetniških del kupcem in ljubiteljem likovne tvornosti. In je zadovoljen, čeprav vedno ni bilo rožnato, nastajale so krize, prodaja je padla na minimum, najhujše je bilo pred kakšnimi desetimi leti, ob menjavi denarja in tranzicijskih težavah, potem se je zanimanje spet povečalo, stanje se je izboljšalo. Kajti »moje posredovanje med kupci in ustvarjalci je precej hitreje in direktnejše«. In še: »... galerija ni trgovina, pravih posrednikov, ki bi imeli slike in kipe radi, je malo, to delo terja veliko ljubezni in spoštovanja.«

Rad se spominja časov, ko se je rodila zamisel in ko se je odločal za to obliko galerijske dejavnosti, in ugotavlja, češ posebnega kapitala nisem imel, a okoliščine so bile le naklonjene, kajti prostor v Rotenturnu je kar vabil k odločitvi in LB je odobrila dolgoročni kredit za opremo. Že kmalu po otvoritvi so prihajali kupci s cele Koroške, iz drugih krajev Slovenije in celo Avstrije: potrditev, da je odločitev bila zadetek žeblice na glavico.

Ko sta s prijateljem Tisnikarjem vzpostavljala

Galerija Kolar, Rotenturn

Notranjost galerije Kolar

stike z galerijami po Evropi in se pogajala s kupci, si je poznejši galerist Kolar pridobil nezamenljive izkušnje, kaj kaže storiti, da si uspešen. Seveda, tujih izkušenj neposredno ni mogoče prenašati v naše okolje, opozarjajo pa, kje so zanke, kjer se lahko zapleteta tako umetnik kakor galerist. Najprej si je zastavil zahtevek, da bo izbral znane in priznane avtorje, ki bodo zagotavljali, da kvaliteta ni vprašljiva. In tak renome ohranja do danes, kar daje tej galeriji pečat resne prodajne oz. posredovalne ustanove. Kljub pritiskom »amaterjev« in »priložnostnih slikarjev« ostaja zvest na začetku zastavljenim ciljem. Zato uspeva.

Seveda zaželeni in iskani avtorji niso kar drveli v galerijo: potrebno je bilo veliko dela in naporov, obiskov, pogovorov, priporočil, discipline in poslovanju, spoštovanja dogovorov, vztrajnosti in iznajdljivosti, da je bilo doseženo obojestransko zadovoljstvo – med umetnikom in kupcem. In Kolar poudarja, češ če imaš delo rad in jasne cilje, je polovica nalog opravljena že s tem.

A kako naj kupijo ljudje umetniško delo, če ne poznajo ne dela ne avtorja!? Galerija Kolar je redno organizirala predstavitve (predstavitvene razstave), na katerih so se zbirali ljubitelji likovne umetnosti, a avtorjevo delo so redno razčlenjevali poznavalci oziroma umetnostni zgodovinarji, včasih so se predstavili tudi slikarji oziroma razstavljalci sami. In takih predstavitev je bilo v 15 letih vsaj 50. In še nekaj: v galerijo redno prihajajo mladi ljudje, posamiči ali skupinsko, srednješolci in osnovnošolci, in sprašujejo o delih in avtorjih, kar je izraz zanimanja, pa tudi spoznavanja likovnega sveta. Skratka, s svetovalnim in pedagoškim delom si galerija oblikuje tudi bodoče kupce in ljubitelje likovne tvornosti.

Kmalu po uveljavitvi Galerije Kolar so se začele ustanavljati še druge, a so hitro prenehale, pač zaradi različnih razlogov. In tako je po petnajstih letih delovanja Kolarjeva galerija še vedno edina zasebna prodajna galerija na Koroškem in se pridružuje utripu drugih poklicnih kulturnih ustanov v Slovenj Gradcu.

oziroma v Mislinjski, Mežiški in Dravski dolini. A kot kaže, bo še nekaj časa tako. Redno tudi sodeluje z drugimi zasebnimi galerijami v Sloveniji: teh je blizu 20.

Ob vsem kaže poudariti, da je prodajni program le del prizadevanj Galerije Kolar. Drugi del zadeva založniško dejavnost, ki je včasih bolj, včasih manj povezana s posredovanjem likovnih del: razstave spremljajo katalogi in zloženke, kar je hkrati propagandno gradivo in dokumentacija o dosežkih. »Obrtnik« Kolar je postal Galerija N Kolar, d.o.o., ustanova, ki je založila že tudi kakšno pesniško zbirko (recimo Regratov cvet M. Cigler in Vrta se, se vrta D. Kniplič), turistične prospekte in razglednice, nekatere monografije in dve fotomonografiji, novoletne voščilnice, celo spominke, stenske koledarje itd. Galerist Kolar poudarja, češ nič ni novega pragmatični dajdam, v stvarne meje ga je potrebno umestiti in izkušnje so kapital, ki mu je zaupati tudi v tveganem tržnem ravnanju.

V letu 2002 je Kolarjeva galerija uveljavila še eno obliko promocije likovne tvornosti, obliko, ki je na Koroškem že kakor pozabljena: slikarsko kolonijo. Galerist Kolar jo je poimenoval kot likovno komunikacijo Brda 2002. Ljudje rečejo Brde. Lani je sodelovalo sedem umetnikov, dva Korošca, pet od drugod. Upodabljali oziroma ustvarjali so na Brdah, popoldne in zvečer pa spoznavali Koroško in koroško življenje. Dela, ki so nastala, so bila razstavljeni v galeriji Kolar in domala tudi vsa prodana. Organizator razmišlja o namenu takole:

»Namen te likovne manifestacije je, da bi se umetniki srečevali, družili in dopolnjevali svoja spoznanja, hkrati pa slikali čudovite pejsaže koroške pokrajine, vedute Mislinjske doline, Uršlje gore in Pohorja. (...) ... avtorji so namenili ustvarjena dela za razstavo v prodajni galeriji in vnaprej dogovorjen odkup, ki so ga zagotovili posamezni sponzorji. Slikarji so tako stimulacijo prijazno pozdravili.«

In dodaja: »Uspešno izvedena organizacija in spodbudne in naklonjene ocene udeležencev potrjujejo, kako je prav, da je po dolgoletnih pripravah in iskanju možnosti vendarle prišlo (spet) do tovrstnega likovnega dogodka na Koroškem. (...) Organizator pričakuje, da bo naslednja likovna komunikacija prihodnje (letošnje, op.p.) leto na Brdah še odmevnejša in da bo potrdila tradicionalno zasnovo, več, poglobila druženje med umetniki in domačini in hkrati pomembno poudarila promocijo likovne ustvarjalnosti na Koroškem.«

Namen je bil torej v celoti dosežen!

Pa še nekaj: Odmevi v časopisih in na TV so bili ves čas naklonjeno spodbudni.

Petnajstletnica poudarja, da se je prodajna galerija Niko N Kolar ukoreninila in ji zbiratelji in ljubitelji likovne umetnosti zaupajo, kar je za njeno poslanstvo prvinskega pomena. Pogum, nekaj sreče, predvsem pa iznajdljivost, poslovnost in vase prepričana delavnost Nika Kolarja so jo utrdile in ji zagotovile ugled. Lastnik zasebne galerije je znal razviti trženje likovne umetnosti v našem okolju z zahtevno ponudbo in dostopno ceno, ob tem pa dokazal, kaj zmorejo vztrajnost, trdna volja, veselje in usklajevanje tovrstnih tržnih interesov.

Tone Turičnik

KULTURA

In tako je po petnajstih letih delovanja Kolarjeva galerija še vedno edina zasebna prodajna galerija na Koroškem in se pridružuje utripu drugih poklicnih kulturnih ustanov v Slovenj Gradcu.

Knjižnična zbirka Knjižnice Ksaverja Meška Slovenj Gradec

KULTURA

Vsaka splošna knjižnica mora zagotavljati za vse enak dostop do knjižničnega gradiva, ki ga njeni uporabniki potrebujejo za izobraževanje, informiranje, razvedrilo in osebnostni razvoj.

Knjižnica je ustanova, ki sistematično zbira, obdeluje, hrani in posreduje knjižnično gradivo in informacije. Pridobivanje knjižničnega gradiva, rast in razvoj knjižnične zbirke vsake knjižnice je zelo občutljivo področje dela, deležno mnogih kritik in odvisno od več dejavnikov. Vsaka splošna knjižnica mora zagotavljati za vse enak dostop do raznovrstnega knjižničnega gradiva, ki ga njeni uporabniki potrebujejo za izobraževanje, informiranje, razvedrilo in osebnostni razvoj.

Slovenske splošne knjižnice so proračunske ustanove in okrog 90 % financirane iz proračunskih sredstev lokalnih skupnosti. Samo manjši delež vsako leto za nakup knjig prispeva država. Izjeme so osrednje območne knjižnice – za Koroško je to Osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika na Ravnah: le-te dobivajo obvezni izvod slovenskega tiska in s tem zagotavljajo popolnejši izbor gradiva. Vse druge splošne knjižnice kupujejo knjige na trgu iz proračunskih sredstev in deloma iz sredstev, ki jih prispevajo uporabniki s članarinami in zamudninami.

Pridobivanje knjižničnega gradiva je osnovna naloga vsake knjižnice. Naraščanje knjižnične zaloge pa je eden izmed najosnovnejših kriterijev, ki jih ustanova statistično obdeluje vsako leto in z zadovoljstvom ali nezadovoljstvom ugotavlja, ali sledi potrebam uporabnikov ali ne. Velikost knjižnične zbirke ne jamči polne in ekonomične uporabe virov. Zbirka je primarna, pomembna za vse nadaljnje dejavnosti oz. za dejavnost knjižnice. Številčnosti ne smemo enačiti z njeno kakovostjo. Doseganje standardov ne pomeni nujno, da se je izboljšala tudi kvaliteta delovanja knjižnice.

Nakup knjižničnega gradiva in rast knjižnične zbirke je eden od knjižničnih servisov, ki je najbolj podvržen vrednotenju v daljšem obdobju. Eden od razlogov je, da je zbirka zelo pomembna za vse knjižnične dejavnosti. Drugi je ta, da je njena rast nekaj konkretnega in je zato vrednotenje lažje kot delo z uporabniki, saj je storitev enkratna in minljiva, ko uporabnik zadovoljen ali pa ne zapusti knjižnico. Kljub temu tudi zbirke ne bi smeli obravnavati ločeno, ampak le v povezavi z uporabniki oz. glede na cilje knjižnice. To nam potrjuje že prvi Ranganathanov zakon, da so knjige za uporabo, ne za zbiranje, in knjižnice za uporabnike.

Kriteriji za vrednotenje knjižnične zbirke so lahko kvantitativni ali kvalitativni. V tem prispevku se bomo omejili na kvantitativni pristop, ki obravnava velikost knjižnične zbirke in letni prirast gradiva.

Velikost knjižnične zbirke

Eden od kriterijev za vrednotenje zbirke je njena velikost. Večja ko je zbirka, več je možnosti, da je v njej tudi konkreten naslov, ki ga išče uporabnik. Ta trditev je še posebej resnična v specialnih knjižnicah, namenjenih raziskovalcem na določenih področjih znanosti.

Minimalni standardi za knjižnične zbirke v različnih tipih knjižnic so različni. Največkrat so v povezavi s številom potencialnih uporabnikov, ki jim je knjižnica namenjena. Tak standard se uporablja tudi v splošnih knjižnicah.

Slovenski standardi za splošne knjižnice priporočajo, naj ima le-ta poprečno po 3 knjige žive zaloge na prebivalca, kar pomeni, naj bi bil obrat knjižnične zaloge vsaj ena in pol do dvakraten v letu. Razmerje je smiselno upoštevati, dokler ta knjižnična zaloga rabi potrebam uporabnikov. Vendar obstajajo splošne knjižnice, ki imajo veliko gradiva na prebivalca: dosegle so ga z nekritičnim sprejemanjem donacij ali s slabo politiko izločanja starega gradiva oz. z neizločanjem. V vsakem primeru je število knjig na prebivalca ena od enostavnejših formul za računanje optimalne knjižnične zaloge splošne knjižnice.

Formule tega tipa pa so lahko seveda tudi subjektivno interpretirane. Lancaster navaja, da je lahko že štetje izvodov velik problem. Dokument na petih straneh enako upoštevamo kot monografijo na 500 straneh. Nekateri menijo, da je bolj ilustrativno število naslovov v knjižnici kot število izvodov, posebej še v knjižnicah splošnega tipa, kjer kupujejo več izvodov bestsellerjev in popularnih knjig tudi za podružnice.

Velikost zbirke nam torej pove zelo malo, če ne upoštevamo še drugih meril: npr. letnega prirasta, obračanja knjižnične zaloge, števila naslovov knjig, starosti knjig itd.

Letni prirast knjižničnega gradiva

Letni prirast je eden izmed zelo pomembnih kazalcev aktualnosti in živosti knjižnične zaloge. Tudi za prirast največkrat uporabljamo standarde v povezavi s številom potencialnih uporabnikov. Normativi in standardi za splošne knjižnice priporočajo, da se v tekočem letu kot poprečno doseženi standard prirastka knjižničnega gradiva upošteva dotok 200 enot na 1000 prebivalcev.

Zelo malo je splošnih knjižnic v Sloveniji, ki ta standard dosegajo, razen osrednjih oziroma območnih zaradi že prej omenjenega obveznega izvoda. Knjižnice se morajo truditi, da kljub premajhnim sredstvom za nakup knjig tudi v tem segmentu sledijo potrebam uporabnikov in ne kupujejo gradiva samo zato, da bi se približale standardu.

Velikost in aktualnost knjižnične zbirke Knjižnice Ksaverja Meška Slovenj Gradec

Knjižnica Ksaverja Meška je splošna javna knjižnica, ki svojo dejavnost namenja vsem plastem prebivalstva v mestni občini Slovenj Gradec in občini Mislinja. Potencialni uporabniki knjižnice so vsi prebivalci območja, za katerega dela knjižnica, in srednješolci iz drugih krajev, ki se šolajo na slovenjgraškem srednješolskem in visokošolskem centru; to je okrog 22.000 ljudi.

Knjižnica zagotavlja enak dostop do knjižničnega gradiva vsem prebivalcem območja v štirih enotah: v osrednji knjižnici v Slovenj Gradcu in enotah v Mislinji, Podgorju in Pamečah.

V arhivu knjižnice zasledimo letna poročila o stanju knjižničnega gradiva od 1956. leta dalje.

Preglednica 1:

število inventariziranih knjižničnih enot po letih

Leto	Knjižnično gradivo	Neknjižnično gradivo
1956	5.210	0
1966	10.110	0
1976	13.130	0
1986	27.821	246
1996	42.434	1.345
1999	47.284	2.048
2002	60.462	2652

Iz tabele je razvidno, da je po dolgih letih stagnacije in zelo počasnega naraščanja števila knjižničnega gradiva v zadnjih letih viden napredek. Vendar je dotok novega gradiva še vedno preskromen. Standardi priporočajo, da se kot poprečno doseženi standard prirasta upošteva dotok 200 enot na 1000 prebivalcev. Po tem kriteriju bi morala obravnavana knjižnica kupiti 4.400 enot knjižničnega gradiva letno.

Preglednica 2:

letni prirast v zadnjih 5 letih

Leto	Prirast	Dotok/1000 prebivalcev
1998	2509	114
1999	3461	157
2000	2896	131
2001	3300	150
2002	3923	178
Povprečje	3218	146

Preglednica kaže na skromno povečanje novega gradiva. Doseženo poprečje na 1000 prebivalcev je 146, kar je za 54 enot manj, kot predvidevajo normativi. Zaradi premajhnega nakupa še vedno ni dosežena temeljna zaloga, ki jo predpisujejo standardi. Ta bi morala biti 66.000 knjižničnih enot (3 na prebivalca).

Knjižnica s premajhnim dotokom novitet in premalo knjižnično zalogo ne more zadovoljevati potreb vseh uporabnikov. Ta problem lahko deloma reši z večjo medknjižnično izposojno, s ponudbo informacij, dostopnih preko interneta, in rezervacijami oz. razporejanjem uporabnikov in gradiva, ki je na voljo. V knjižnici, ki ne kupuje dovolj novitet, je še posebej prisoten t. i. fenomen »praznih polic« (omenja ga tudi Lancaster).

Preglednica 3:

zastopanost posameznih strok v naši knjižnični zbirki

UDK	0	1	2	3	5	6	7	80	82.0	82	9	Skupaj
Izvodi	1890	1578	653	3965	2027	3950	4297	839	330	36306	4628	60462
Naslovi	688	1179	465	2550	1223	2614	2725	449	177	15553	2695	30318
Razmerje	2.75	1,33	1,40	1,55	1,65	1,51	1,57	1,86	1,86	2,33	1,27	1.99

V Knjižnici Ksaverja Meška Slovenj Gradec je problem še posebej pereč. Ko uporabnik ne dobi ustreznega gradiva, zapusti knjižnico nezadovoljen in s prepričanjem, da so najboljše oz. najbolj iskane knjige (to še posebej velja za strokovno literaturo, pa tudi za leposlovje) vedno izposojene.

Uporabniki se obračajo na knjižničarje z vprašanjem: »Zakaj pri vas nikoli ne najdem knjig, ki jih vidim v knjigarni?«

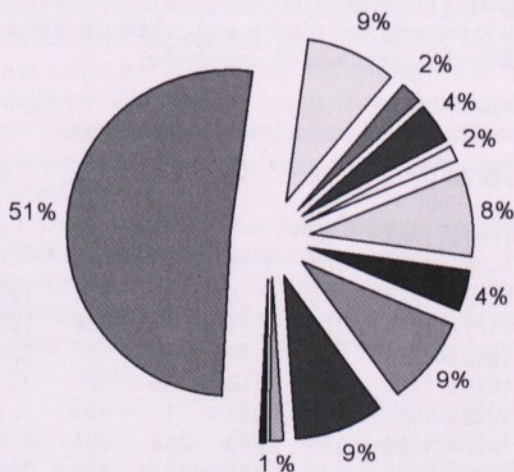
Knjižnična zaloga je preobremenjena z veliko izposojno in premajhnim dotokom aktualnega novega knjižničnega gradiva.

Knjižnično zalogo bomo osvetlili še z dveh vidikov, in sicer po zastopanosti posameznih strok v splošni zalogi in starosti le-te.

Razmerje strokovnih knjig v splošni zbirki v naši knjižnici ni v skladu s priporočili standardov, kar še ustrežneje prikazuje naslednji grafikon:

Slika 1:

knjižnična zbirka po strokah UDK - odstotkovno

UDK - stroke

0 - znanost in znanje na splošno

1 - filozofija, psihologija

2 - verstvo, teologija

3 - družbene vede

5 - naravoslovne vede

6 - uporabne vede

7 - umetnost, šport

80 - jezikoslovje

82.0 - literarna teorija, literarna zgodovina

82 - književnost

9 - zgodovina, zemljepis

Iz slike je razvidno, da predstavlja 51 % naslovov knjižnične zbirke v naši knjižnici leposlovje. Normativi in standardi za splošne knjižnice opredeljujejo, naj bo razmerje med naslovi 60:40 v dobro strokovne literature.

KULTURA

Iz tabele je razvidno, da je po dolgih letih stagnacije in zelo počasnega naraščanja števila knjižničnega gradiva v zadnjih letih viden napredek. Vendar je dotok novega gradiva še vedno preskromen.

Starost gradiva v knjižnični zbirki splošne knjižnice je pomembna zaradi aktualnosti in živosti knjižnične zaloge. Splošne knjižnice, razen domoznanskega dela, nimajo arhivske funkcije.

Knjižnica ima med strokovno literaturo povprečno 1.6 izvodov vsakega naslova, medtem ko je pri leposlovju to razmerje 2.3. Problem rešujemo z zmanjšanim nakupom. Če vemo, da ima knjižnica kar štiri enote (Slovenj Gradec, Podgorje, Pameče in Mislinja), bi prav zato morali število kupljenih izvodov redno povečevati.

Čeprav se v zadnjih letih razmerje med strokovno literaturo in leposlovjem izboljšuje (v zadnjih dveh letih je 2% zmanjšanje leposlovja v primerjavi s stroko), bo morala knjižnica v prihodnje še več pozornosti namenjati prav nakupu strokovne literature. Seveda je to dolgotrajen proces, ki zahteva v večletnem obdobju skrben izbor gradiva in selektivno načrtovan nakup.

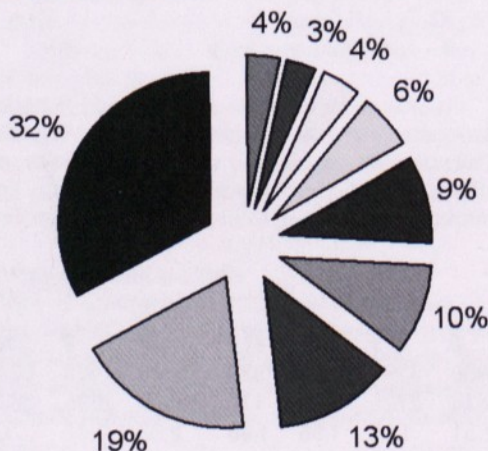
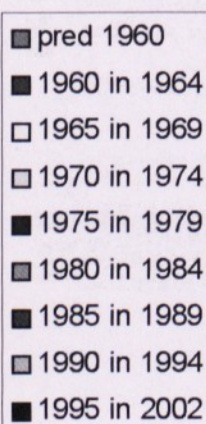
Starost gradiva v knjižnični zbirki splošne knjižnice je pomembna zaradi aktualnosti in živosti knjižnične zaloge. Splošne knjižnice, razen domoznanskega dela, nimajo arhivske funkcije, saj so za ta del zadolžene druge institucije (NUK, arhivi, muzeji). Splošna knjižnica naj bi imela aktualno zbirko gradiva in čim večji letni dotok novosti, s katerimi bi lahko zadovoljila potrebe svojih uporabnikov.

*Preglednica 4:
starost gradiva po letih in strokah v naši knjižnici*

Izšlo med leti	0	1	2	3	5	6	7	80	82	82.0	9	Skupaj
pred 1960	319	17	18	126	50	112	142	28	1030	13	276	2131
1960 in 1964	52	7	1	45	39	46	114	8	1323	1	197	1833
1965 in 1969	106	29	19	44	11	94	134	19	1836	3	296	2591
1970 in 1974	86	36	13	204	106	175	187	47	2137	46	358	3395
1975 in 1979	125	81	7	429	132	351	377	66	3415	7	544	5534
1980 in 1984	96	79	18	362	139	387	380	60	3901	8	546	5976
1985 in 1989	173	154	50	371	234	525	371	127	5021	20	485	7531
1990 in 1994	386	357	212	831	491	830	819	249	6474	24	652	11325
1995 in 1999	382	523	214	1094	576	923	1194	167	7425	126	936	13560
2000 in 2002	165	295	101	459	249	507	579	67	3485	82	320	6309
Skupaj:	1890	1579	655	3968	2032	3956	4304	918	36129	412	4619	60462

32 % knjižnične zaloge je torej mlajše od 7 let, mlajše od 15 pa je skoraj 65 %. Povprečna starost gradiva je približno 12 let. Knjižnica je skrbela za redno izločanje zastarelega gradiva. Leposlovja v preteklih letih seveda nismo izločali tako pogosto kot stroko in

*Slika 2:
starost gradiva - v odstotkih*

zato je neugodno razmerje med poljudno literaturo in leposlovjem. Znano je, da literatura za nekatera strokovna področja zelo hitro zastara (npr. računalništvo), za druga manj. Pravzaprav še najmanj zastareva leposlovje, saj se jezik spreminja zelo počasi. Pričakovali bi, da bo zato pri izposoji na dom starost leposlovja manj pomembna od starosti strokovnega gradiva, a vendar ni tako.

Statistična analiza knjižnične zbirke Knjižnice Ksaverja Meška Slovenj Gradec je pokazala kompleksnost in problematičnost obravnavanega področja. Zanimivejši so podatki o uporabi knjižničnega gradiva - izposoji na dom v letu 2002, kar bomo obravnavali v enem izmed naslednjih prispevkov. Velikost oziroma rast zbirke nam o uporabi pač ne pove veliko. Knjižnična zbirka je torej razgiban vir, ki zahteva neprestan dotok novega gradiva in odpis starega, kajti s tem je zagotovljena njena veljavnost za lokalno skupnost, ostaja pa tudi na sprejemljivi stopnji zanesljivosti. Letno povečanje gradiva je načeloma pomembnejše kot velikost zbirke. Ko smo analizirali uporabo gradiva, smo ugotovili, da kar 80 % ljudi uporablja gradivo, ki je mlajše od 5 let.

Zadnji izmed petih Ranganathanovih zakonov pravi, da je knjižnica rastoči organizem. To pomeni, da se spreminja, da se staro umika novemu, slabše boljšemu... a vsaka knjižnica raste po svoje. Na to vplivajo različni dejavniki, funkcija, ki jo opravlja v svojem okolju, število in zahtevnost uporabnikov itn. Tudi finančna podpora ni nezanemarljiva, saj mnogokrat pretirano ovira razvoj in kroji usodo knjižnice na račun stroke.

To velja v veliki meri tudi za našo knjižnico.

Alenka Walzl Prodnik

Literatura:

1. Bibliotekarski terminološki slovar: poskusni snopič (1996). Ljubljana: NUK
2. Lancaster, F.W. (1988): If you want to evaluate your library... London: Library association publishing, 192 str.
3. Losee, R.M.; K.A. Worley (1993): Research and evaluation for information professionals. - New York: Academic Press, 163 str.
4. Normativi in standardi za splošno izobraževalne knjižnice - Poročevalec Kulturne skupnosti Slovenije 1987, 28, str. 70 - 79
5. Splošne knjižnice: IFLA/UNESCO standardi za splošne knjižnice (2002). Ljubljana, NUK, 89 str.

Knjižne čajanke v

MLADINSKI KNJIGI

Ko smo pred dobrima dvema letoma v Mladinski knjigi razmišljali o tem, kako naše knjigarne ponovno uveljaviti kot kulturna in družabna središča, smo v nekem časopisu zasledili članek o italijanskem knjigarju, ki je opazil, da so starejši ljudje vedno bolj izgubljeni spričo veliko dobre, in tudi slabe, otroške literature, ki je danes na voljo kupcem; in da bi olajšal izbiro, je uvedel svetovalne ure, ki so babicam in dedkom pomagale pri odločitvi, katera knjiga je prava za njihovega vnuka.

Od te prve ideje oziroma spodbude, da tudi v Mladinski knjigi pripeljemo babice in dedke v knjigarno in jih poskusimo navdušiti za kvalitetno otroško književnost, pa do prve čajanke, ki smo jo pripravili že zelo kmalu, je bila pot jasna in nič preveč zapletena. Osnovni koncept knjižnih čajank so zastavile in utemeljile Tilka Jamnik, ki sodi med največje strokovnjakinje in preučevalke mladinske literature pri nas, ter Metka Zver in Andreja Mlinar iz Mladinske knjige.

Čajanke smo zasnovali kot abonmajsko srečanje, ki se mesečno ponavlja, in to od oktobra do junija. Namen je predstavitev dobre otroške in mladinske literature, s poudarkom na novih oz. sprotih izdajah. Izbor knjig, ki naj bi bile predstavljene, opravi mag. Tilka Jamnik, upošteva ponudbo vseh slovenskih založb. Temeljno merilo: kvaliteta in aktualnost.

Knjižne čajanke organizirajo v več knjigarnah Mladinske knjige: poleg Slovenj Gradca še knjigarne v Celju, Ljubljani, Mariboru, Novem mestu, na Ravnah na Koroškem in v Žalcu. K sodelovanju vabimo delavce splošnih knjižnic v posameznem kraju, knjižničarke, ki vodijo mladinske oziroma otroške oddelke ustanov. Na temelju enotnega vsebinskega koncepta, ki ga pripravi gospa Jamnikova, knjižničarke samostojno izpeljejo prireditve. V Slovenj Gradcu vodita pogovore in predstavitve knjižničarki Alenka Obretan Mestek in Milena Krenker Gumpot iz slovenjgraške knjižnice, organizacijsko pa prireditve pripravlja knjigarka Zdenka Stanonik.

Predstavitve so tematsko obarvane. V tem šolskem letu smo jih naslovili Pehar suhih hrušk (oktober), Zakaj? (november), Rdeči paket (december), Juha, ki iz buč se skuha (januar), Vesolje zakladov (februar), Primi pesmico za rep (marec), Liste ima, čeprav ni drevo (april), Zvezdni prah (maj) ter Pri dedku in babici (junij).

Na vsakem srečanju se zbere od 10 do 20 ljudi, predstavimo pa povprečno od 12 do 14 knjig. V

eni sezoni se tako seznanijo z otroškimi in mladinskimi knjigami več ko 1000 ljudi, največ starejših, res dedkov in babic, ki spoznajo okrog 120 novih tovrstnih tiskov vseh slovenskih založb.

Najprej so – kot rečeno – bile knjižne čajanke namenjene babicam in dedkom, skratka tisti ciljni skupini ljudi, ki se veliko ukvarja z vnuki in jim posreduje bogata življenjska spoznanja, tudi ob pomoči knjig, predvsem pa nevsiljivo spodbuja družinsko branje. Danes prihajajo poslušati pogovore in predstavitve mnogi drugi, ki želijo spoznati in se poučiti o mladinskih knjigah, ki jih naj priporočijo svojim otrokom. Za informacije so zelo hvaležni, kajti lažje se odločajo, kaj izbrati za otroka med razmeroma veliko ponudbo, saj pri nas vsako leto izide okrog 400 tovrstnih del oz. naslovov. Kot zelo spodbudna pa se kaže odločitev, da na vsakem srečanju oz. čajanki predstavimo največkrat kar dve knjigi, ki sta namenjeni odraslim.

Da bi spodbudili tudi nakup knjig, predstavljениh ob vsakem srečanju, le-te prodajamo po znižanih cenah. Zelo veliko je zanimanje za abonmajsko kartico bralčica, s katero udeleženci čajank lahko ves mesec uveljavljajo 10% popust pri nakupu predstavljenih knjig.

Še posebej pa želimo poudariti, da kljub vsemu čajanke niso komercialno naravnane prireditve, več, vse bolj se spreminjajo v pogovore o tem, kaj je dobra knjiga. Kot kaže, se število tistih, ki si knjige izposodijo v knjižnici, in tistih, ki jih želijo kupiti, vztrajno širi, kar pomeni, da je zasnova čajank pozitivna, dobro sprejeta in spodbudna.

Vsekakor komercialna uspešnost nikoli ni bila naš prvi namen: temeljna naravnost je, da ljudje radi prihajajo v knjigarno, da se lahko kvalitetno informirajo, se med knjigami dobro počutijo, se družijo, se s knjigarji in knjižničarji pogovarjajo, seveda, največ o knjigah, in o tem, kako so se počutili in kaj doživeli, spodbudno poročajo tudi prijateljem in znancem.

Naj zaključim: čajanke so po eni strani izredno uspešen model sodelovanja med knjigarnami in knjižnicami pri skupnem naporu pridobiti čim več bralcev ter po drugi kot zelo dobrodošla oblika spodbujanja družinskega branja in postavljanja mostov med generacijami, ki v sodobnem hitrem tempu in ob novih medijih vse bolj izgubljajo čas za sproščen medsebojni stik in prijazno besedo.

Metka Zver

KULTURA

Čajanke smo zasnovali kot abonmajsko srečanje, ki se mesečno ponavlja, in to od oktobra do junija. Namen je predstavitev dobre otroške in mladinske literature.

INGE MORATH (1923 - 2002)

OBMEJNI PROSTORI – ZADNJE POTOVANJE

KULTURA

Življenje in ustvarjanje umetnice. Spomini na obmejne prostore. Odkrivanje minulih časov.

Slavna fotografinja, članica znamenitega Magnuma – Inge Morath je bila rojena leta 1923 v Gradcu. Korenine njene družine po materini strani pa so tudi v Slovenj Gradcu. V času njenih prednikov in prevladujoče germanske kulture, ki je zlasti jezikovno in ekonomsko prevladovala nad slovenskim prebivalstvom, je bil to Windischgraz, ne glede na to, da že Primož Trubar zapiše tudi slovensko obliko: »... v Slovenskim Gradcu«.

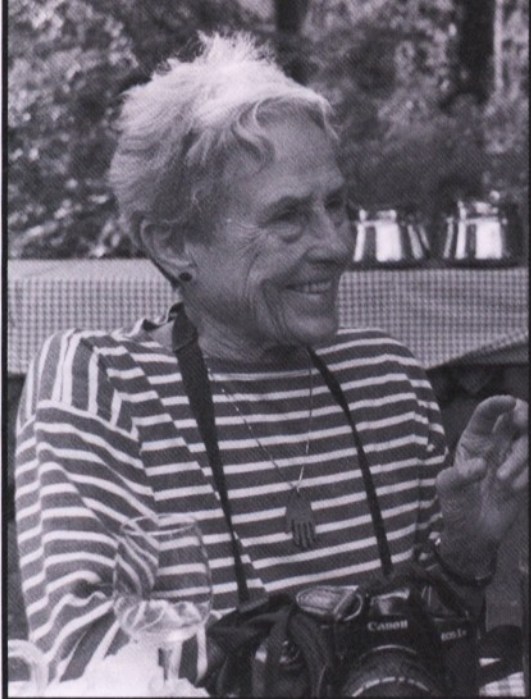
Morathova je priznavala, da ji je bila slovanska kultura zelo blizu, njeni sorodniki pa so se nostalgичno spominjali krajev, kjer so živeli, in to prenašali na svoje potomce. Mathilde Wiesler, mati Inge Morath, umetnica jo je imenovala ljubkovalno Titti, je bila še prav posebej navezana na Slovenj Gradec, Pohorje in Uršljo goro. Njena mlajša sestra Grete pa je v modrosti zrelih let priznala, kako neumno je bilo, da sta oba naroda živela tako vsaksebi, drug mimo drugega.

Praded Inge Morath, dr. Hans Tomschegg (Tomšek), je bil župan in notar v Slovenj Gradcu, materin oče Eduard Wiesler pa geodet. Germansko usmerjena družina visokih državnih uradnikov nekdanje skupne države Avstro-Ogrske je po prvi svetovni vojni zapustila mesto, saj so začrtali nove meje. Slovenci smo dobili toliko sanjano državo Srbov, Hrvatov in Slovencev, kmalu zatem kraljevino Jugoslavijo in čez četrto stoletja njeno socialistično naslednico, ki prav tako ni bila po meri slovenskega naroda.

Inge Morath je v tem času - med obema vojnama - preživljala brezskrbno otroštvo in najstniška leta v omikani družini, tako da je pozneje kruto realnost nacizma doživela kot šok in hkrati streznitev. V Berlinu je študirala umetnost in jezike. S prevajanjem je služila Tretjemu rajhu, ki jo je tudi s prisilnim delom vzgajal k večji lojalnosti. Po njegovem padcu se je morala soočiti z občutenjem kolektivne krivde nemškega naroda. Nenavadno, a v spominih je izpostavila dejstvo, kako osovražen je postal nemški jezik, kot da je s tem želela personificirati nekaj abstraktnega, nekaj, kar ostaja v spominu, kar je neizrečeno, kar vzbuja sram. Morda je prav zato želela komunicirati v čim več jezikih in se je šele veliko pozneje zavedala svojega daru: znanje jezikov – ob umetničini topli osebnosti – je postala prednost pri vzpostavljanju pristnih stikov z ljudmi. To pa je bila hkrati njena veličina, saj je z razumevanjem kultur in narodov na svojih

potovanjih ustvarila fotografije – umetnine, iz katerih diha človečnost in kultura dežele, ki jo je obiskala. Ob tem pa s pronicljivim očesom ne prezre detajlov, ki jih mojstrsko umesti v pretehtane kompozicije. Prepotovala je domala ves svet, še posebej so jo mikale manj dostopne dežele, dežele »nepropustnih« meja. Premagovala jih je, čeprav se je po pričevanjih njenega moža, dramatika Arthurja Millerja, vedno bala, da ji bodo kratili svobodo, ki ji je bila največja vrednota.

Naključje je hotelo, da sta se leta 1999 na Dunaju (Morathova je tam razstavljala) srečali dve Gradčanki. Inge Morath in Regina Strassegger. Dve ženski, ki ju generacijske meje niso ločevale. Skupaj sta se odločili za nastajanje projekta – fotopotopisa, filma in razstave o obmejnih prostorih. Morathova je priznala, da so ti kraji ob meji bili vseskozi njeno skrivno hrepenenje. Seveda sta morali tudi v Slovenj Gradec, v mesto umetničnih prednikov po materini strani. V mestu in okolici je Morathova posnela izjemne fotografije, zlasti izstopajo posnetki Gradišča. Očarali so jo ljudje in usoda danes kmečkega dvorca. Slikala je podobe minulih časov in iskala z njimi osebna soočenja. Nostalgичni spomini, ki jih je pripovedovala umetničina mati in drugi člani družine, prepletajo družinske zgodbe, prekrivanja in prikrievanja, nizajo svetovljanske poglede umetnice na neznane svetove, ki pa ne morejo prikriti minevanja časa, ki smo mu vsi zapisani. Okruški časa se tako zlivajo v zgodbo, ki je osebna in hkrati občeločloveška, zgodovinsko sicer ohlapna, pa vendar razumljiva v času in prostoru, kjer se srečujejo različni svetovi, nacije in dogodki, ki rišejo zgodovinska dejstva Evrope 20. stoletja. Nacionalno mešano okolje tedanje skupne države Avstro-Ogrske razume vsaka stran drugače, čeprav zgodovinski dogodki za občutenje posameznika niso pomembni, saj mu je vedenje in poznavanje družinske zgodbe bilo posredovano skozi prizmo družinskih čustev in občutenj. Tako je tudi pogled umetnice Inge Morath bil usmerjen nazaj. Uspelo ji je čas zavrteti nazaj, ne da bi bila sama obremenjena s travmatičnimi izkušnjami, te tudi njej v času druge svetovne vojne in nacistične nadvlade niso bile prihranjene, saj jih je preseгла in se zapisala umetnosti. Izkusila je čas vojne, poznala je svet in se zavedala, kako malo je časa miru. Videla je nesmiselno ločevanje ljudi, nesmiselno ločevanje kultur. Spoznala je, da ideologije povzročajo ljudem trpljenje, načenjajo dušo in telo. Rane travmatič-

Inge Morath

nih izkušenj dolgo celijo. Ostanajo brazgotine. Čutijo jih še generacije zatem. Šele zavedanje o lastni minljivosti, ki smo ji vsi zapisani, nas vodi v katarzo. Tisto, s čimer lahko človek izpopolni svoje življenje, je toplina prijateljstva in nesebična ljubezen do soljudi, tudi odprto srce do umetnosti. Morathova je imela za umetnost in umetnike prav poseben posluš. Rada se je družila z njimi, zato je tudi v Slovenj Gradcu ob kratkih delovnih obiskih takoj vzpostavila pristne kontakte. Mesto, ki živi bogato kulturno življenje, ji je bilo posebej drago. Zapisala je: »Zato imam tudi tukaj prav poseben občutek. Tu je zgodovina moje družine, ki je tesno povezana z umetniki - s Hugom Wolfom in drugimi, in tu je zdaj ta občutek, da Slovenj Gradec še vedno privlači umetnike, da ima zanje poseben čut. That makes me feel at home.«

Morathova je »slikala« skozi objektiv kamere svojo zadnjo - tokrat osebno zgodbo. Najbolj presreljivo pa je postalo dejstvo, da je to bilo tudi njeno zadnje potovanje, ki sta ga skozi tretje oko - oko kamere - prav tako opazovala dva fotografska mojstra: Stojan Kerbler in Branko Lenart. Postala sta kronista iztekajočega se življenja. Morathova je vedela, da je na smrt bolna. Drugi tega niso opazili in šele zapis fotokronike je pokazal resnico. Dejstvo je, da kamera nikoli ne laže. 30. januarja 2002 je umrla v New Yorku. Limfom.

Na obletnico umetničine smrti leta 2003 je mesto Gradec - evropska prestolnica kulture 2003 - posvetilo slavni rojakinji posebno pozornost. V Hiši umetnikov so odprli veliko razstavo njenih del. Spremljala sta jo knjiga - fotoesej - in film, ki je nastajal za ORF, režiserke in avtorice celotnega projekta Regine Strassegger. Trije sklopi projekta

(razstava, knjiga in film) so po uspešni predstavitvi v Gradcu krenili po svetu. Simbolično za veliko popotnico in svetovljanko Inge Morath. Simbolično tudi zato, ker je razstava prekoračila prvo mejo. Mejo, ki bo kmalu le spomin?!

Meja. Mejač. Mejnik.

Kaj pomenijo te besede?!

Mejo delati, jo potegniti, zarisati, jo zapreti, prestopiti, prekoračiti ... Meja ločuje, teče, poteka, določa ... Je ločnica - ozemeljska, narodnostna, jezikovna, starostna ... Človek ob meji - сосед, prijatelj, sovražnik ... Meja vedno ločuje! Kje, kdaj, zakaj, kako, koga?!

Črta mejnica. Obmejni prostori. Vendar pa pozna jezik tudi pojma meje podirati in meje postavljati, ki sta oba dejstvo in realnost. Govorijo celo o mejah civilizacije, kakor jih predvideva Samuel P. Huntington (kakšen anahronizem za 21. stoletje!). Napoved konfliktov in novih modelov mednarodnih odnosov harvardskega profesorja je preveč poenostavljena in naravnost zastrašujoča. Kaj pa, če so takšne teorije res mogoče?!

Mejnik v zgodovini človeštva. Koliko jih je že bilo in koliko jih še bo? Berlinski zid je predstavljal najbolj primitivno obliko začrtane meje in morali bi ga ohraniti kot spomenik človeške norosti! Sledove zločina vedno poskušajo zabrisati. Spominov ni mogoče.

Spopadi. Vojna.

Dustinu Hoffmanu je prijatelj Arthur Miller nekoč dejal: »Ko prekopavam zemljo na svojem vrtu, vidim, kakšna vojna v njej poteka. Vsak žre vsakega. Tam gre le za preživetje najsposobnejših.« Igralec je v intervjuju za Süddeutsche Zeitung (povzelo ga je tudi Delo, Sobotna priloga 5. 4. 2003, str. 26/27) citiral besede dramatika, da bi pojasnil svojo tezo o »delovanju fizike« pri iraški vojni in teorijo o zlatem loku Thomasa L. Friedmana. Zlati lok je namreč McDonaldsov simbol, vojskovanje pa vedno postavlja nove meje, gre za osvajanje teritorijev. Friedmanova teorija pravi, da se med seboj nikoli ne bojujeta državi, v kateri je McDonalds. Ameriški vladi gre za to, da druge države tako kolonizira in pripelje pod svoj nadzor, da potem dobijo tudi svoj McDonalds. To je samo nov primer zavzemanja teritorijev, novega postavljanja mej. Naj povedano zveni še tako poenostavljeno, je to priložnost za globalne načine osvajanja teritorijev in novo nevidno risanje mej. Ni potrebno, da so meje opredeljene z mejnimi kamni, ostajajo pa še bolj nepremostljive, kot so tiste, ki so jih postavili s fizičnimi ovirami, zidovi in stražnimi stolpi.

11. september 2001

Zakonca Inge Morath in Arthur Miller sta bila v Parizu in v strahu za družino, saj sta bila hči Rebecca in vnuk Ronan v neposredni bližini terorističnega napada na New York. Pogovor med zakoncema je zaključil Millerjev komentar: *»Nimam pojma, kaj naj odgovorim najinemu vnuku na njegova nešteta vprašanja. Ne morem mu reči, da se tu morda nadaljuje nekaj, kar se je v preteklem stoletju končalo z 200 milijonov mrtvih v vojni. Počutim se, kot bi mene osebno napadli, ne kot juda, temveč kot pripadnika človeške rase. V New Yorku živi toliko muslimanov. Ravno kar so na Manhattnu na 96. ulici zgradili ogromno mošejo. Ti nori častilci smrti so pri teh napadih ubili tudi neštete muslimane. Upam, da se bo naš predsednik spomnil še česa drugega razen nasilja, in upam, da bo spričo dogodkov prerasel samega sebe.«*

Časi spominov in stvarnost sedanosti

Časi spominov Inge Morath in njenega potovanja po obmejnih prostorih segajo v prejšnje stoletje. Meje so začrtali boji za ozemlja in nadvlado, boji med poraženci in zmagovalci imperialističnih osvajanj 20. stoletja. Eni so pridobili, drugi izgubili?! Krvniki in žrtve. Pravičen in nepravičen boj. Nemogoče, saj pravične vojne nikoli ni in nasilje vedno rodi le nasilje! To nam je pokazala tudi razstava - M-ARS / Umetnost in vojna - v graški Neue Galerie, ki je bila prav v času novega svetovnega

nasilja in se je simbolično zaključila prav na dan odprtja razstave del Inge Morath - Obmejni prostori 28. marca 2003 v Slovenj Gradcu. Izpostavljeni stavki in simbolične formule z razstave v Neue Galerie: *Alltag = Krieg / »Alle Soldaten sind potentielle Mörder«* ali *»Get killed, and maybe they will notice you«* (Johan Grimonprez).* Umetniki kot vedno slutijo in čutijo! Tako je menila tudi Inge Morath in zapisala: *»V teku mojega življenja se je vedno bolj potrjeval občutek, ki sem ga dobila doma pri starših, da so umetniki blazno pomembni v življenju. So seizmografi družbe, vnaprej čutijo, lahko nam predočijo stvari, še preden se zares zgodijo. Nacisti niso brez razloga tako ravnali z »degenerirano« umetnostjo. Njihova resnica jih je ogrožala. Če se kam peljem, srečam najprej pisatelje, slikarje, ki mi na določen način kažejo pot.«*

Klic k strpnosti

Razstava v Koroški galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu je pomemben dogodek za vso Slovenijo, predvsem pa za ljudi ob meji: v Sloveniji in v Avstriji. Meje se odpirajo. Tiste dejansko začrtane kot tudi tiste, ki so samo v glavah. Kdaj pa bodo ostale le spomin in kategorija za zgodovinarje? Postavljajo pa nove meje, da bodo še naprej ločevale. Tudi Slovence. Schengen. Mejnik kot eksponat zgodovinskih dogodkov bo kmalu dejstvo naše severne meje, mejnik ločevanja pa stvarnost naše južne meje. Pridobimo in izgubimo. Kot vedno je krog sklenjen. Razstava je postala bolj aktualna, kot bi sploh mogli slutiti. Velika umetnica je še zadnjič povzdignila glas - s svojim medijem: fotografije govorijo najbolj zgovorno! Njena osebnost, kot jo kažeta fotokronika mojstrov Branka Lenarta in Stojana Kerblerja in film, kjer je mojstrsko lovil kadre Viktor Laszlo, pa kljub nemirnim časom daje upanje, da vsi veliki ljudje kažejo pot, po kateri je vredno hoditi. Njena dela so kot klic k razumnim dejanjem.

Milena Zlatar

* Opomba:
Vsakdan = vojna / Vsi vojaki so potencialni morilci. / ali
Bodi ubit in morda te bodo opazili.

Ljubiteljska kultura v naši občini

Kulturno ljubiteljstvo je množična, pristočasna kulturna dejavnost. V vsebinskem pogledu je zelo raznolika in se iz kraja v kraj precej razlikuje. V Sloveniji pa ima poseben pomen zaradi ohranjanja nacionalne identitete, v preteklosti in tudi danes, posebej pri Slovencih zunaj naše države. Najpomembnejši funkciji ljubiteljstva sta gotovo prijetno družabno življenje in kakovostno preživljanje prostega časa. Omogoča uveljavitev tudi skupinam in posameznikom, ki v vsakdanjem delovnem ali družinskem življenju niso deležni osebne potrditve. To so zlasti starostniki, invalidi in mladina. Na našem območju, pa tudi sicer v Sloveniji, je največ pevskih zborov, glasbenih in folklornih skupin. Mnogi po kvaliteti dela ostajajo na poprečju. Prenekateri pa po zaslugi izjemnih strokovnih vodij dosežejo vrhunski nivo in se lahko kosajo s poklicnimi ansambli oziroma skupinami. Take skupine imamo tudi na našem območju.

Potrebno je poudariti tudi organizacijo načrtnega in rednega izobraževanja vodij kulturnih skupin; zlasti so to seminarji za zborovodje, ljubiteljske režiserje, lutkarje itd. Zelo koristno je sodelovanje ljubiteljskih skupin s poklicnimi ustvarjalci – režiserji, glasbeniki, igralci... Velikokrat so kulturna društva, ZKD in območne izpostave JSKD tudi organizatorji in posredniki kulturnega utripa poklicnih ustvarjalcev in poustvarjalcev.

Vedeti pa je treba, da je delovanje v ljubiteljski kulturi zelo izpostavljeno nihanju. Veliko je odvisno od volje in znanja sposobnih posameznikov. Zato društva in skupine nastajajo, dobro delujejo, a večkrat nenadoma tudi zastanejo ali celo prenehajo. Tako je pač življenje.

Začetki živahnega kulturnega utripa na Slovenskem segajo v sredo 19. stoletja; to je bilo obdobje besed in čitalništva. Sledila so prosvetna društva, ki so običajno združevala več dejavnosti, to so bili Sokoli, Orli, gasilska društva, Vzajemnosti in Svobode.

Po letu 1945 je organizacijo kulturnega ljubiteljstva vodila Ljudska prosveta Slovenije. Vsepovsod so se ustanavljala prosvetna društva: tudi v Slovenj Gradcu je bilo društvo Svoboda zelo aktivno, zlasti na dramskem, glasbenem, lutkarskem področju. Zelo dejavna je bila godba na pihala.

1964. leta se je Zveza Svobod preoblikovala v Zvezo kulturno-prosvetnih organizacij. Ta je neposredno povezovala kulturna društva in skupine. V začetku osemdesetih let je število društev v Sloveniji preseglo številko tisoč.

Leta 1977 je zveza dobila ime Zveza kulturnih organizacij Slovenije (ZKOS). Zelo je poudarjala pomen kulturne vzgoje šolske mladine in tudi pri nas smo v osnovnih in srednji šoli ustanovili kulturna društva, ki so bila zelo aktivna.

V tem času so v društvih še vedno živele klasične dejavnosti: petje, folklorne in dramske skupine, literarni in izobraževalni klubi. Začenjale so se uveljavljati tudi nove neformalne oblike: izrazni plesi, moderne glasbene skupine, filmska in video dejavnost. Pri nas je bilo nekaj časa precej mladih plesnih, še več pa kar ustvarjalnih in uspešnih glasbenih skupin.

V letu 1990 so se razmere v ljubiteljski dejavnosti bistveno spremenile. Porušil se je sistem financiranja, zato se je začelo obdobje neurejenosti in negotovosti. Nova zakonodaja za področje lokalne samouprave je prepustila ljubiteljsko kulturo občinskemu financiranju. Obstajala je velika nevarnost, da se dobra organiziranost šestdesetih zvez kulturnih organizacij v Sloveniji razdrobi in izgubi svoje mesto v nacionalni kulturni politiki. Vodstvo ZKOS se je odločno uprlo poskusom profesionalizacije organiziranosti ljubiteljske kulture. Bilo je namreč kar precej poskusov, da bi odpustili zaposlene v občinskih zvezah in ta denar namenili neposredno društvom. Na srečo je pretehtalo mnenje, da bo brez poklicnega organizatorja ljubiteljskih prireditev in izobraževalnih programov za pripravo kadrov za delo v ljubiteljskih skupinah ta dejavnost zastala ali celo zamrla. V naši občini teh dilem pravzaprav nismo čutili, ker je bilo vodstvo občinske ZKO dovolj trdno.

Leta 1995 je država sprejela Zakon o Skladu, da bi zagotovili uravnotežen kulturni razvoj po vsej državi Sloveniji. Ta zakon zagotavlja, da ljubiteljski kulturni dejavnosti pripada pomembno mesto v kulturni politiki na vseh ravneh. Zato je na tem področju potrebno uveljavljati javni interes, katerega bistvo je prav razporejanje javnih sredstev. Ljubiteljske kulture resnično ne smemo v celoti prepustiti samovolji na občinski ravni. Potrebno je bilo vzpostaviti tako organiziranost, ki bo ohranjala ljubiteljsko delovanje in zagotavljala trdno oporo nosilcem te dejavnosti.

Ostala je že vpeljana mreža, ki se je preimenovala v območne izpostave Sklada in na izpostavah so ostali zaposleni vodje, katerih delo neposredno financira Sklad. Preko javnega razpisa, na katerega se morajo kulturna društva in skupine pravilno in pravočasno odzvati, pa Sklad dodeljuje sredstva tudi neposredno društvom za organizacijo različ-

KULTURA

Najpomembnejši funkciji ljubiteljstva sta gotovo prijetno družabno življenje in kakovostno preživljanje prostega časa.

Beseda ob Prešernovem prazniku

*Žive naj vsi narodi,
ki hrepene dočakat' dan,
da, koder sonce hodi,
prepir iz sveta bo pregnan ...*

Izbral sem verz, ker je pesnikova misel naša skupna želja, želja našega mesta miru, da bi ljudje, kjerkoli že, smeli in mogli ustvarjati ter uživati umetniška sporočila, kakršna ponujata narava in človek. Kakšna dragocenost je to, vedo vsi, ki jim je bila kdaj kratena svoboda ustvarjanja, in vsi, ki se jim duša in srce okrepi zaradi nje.

Ustvarjali smo svoje okolje in okolje je ustvarjalo nas. Kulturno izročilo nas je bogatilo, razveseljevalo, spodbujalo, osveščalo in osrečevalo. Ustvarjalnost si zasluži praznik, pa čeprav samo zato, da se poveselimo ob njem in preverimo, koliko cenimo lastno in tujo ustvarjalno moč in kako jo zmoremo oživljati, da bo kultura ostala naša vrednota.

Komu se ne zaiskrijo oči, ko se zazre po naši lepi Mislinjski dolini! In kdo gre lahko ravnodušen mimo znamenja, kulturnega, naravnega, zgodovinskega - kako močno nam zadrhti srce, ko prisluhnemo Mojcej, ko prisluhnemo škripanju duri, ki nam odkrijejo slikovitost naših cerkva in bogastvo domačij, ki pričajo o narodovi identiteti, kdo se s ponosom ne sprehodi po našem lepem mestnem jedru, občudujoč pročelja hiš, njihovo arhitekturo, starejša in novejša spominska obeležja.

To so dokazi za nas in naše goste, kako cenimo preteklost, ki je zmogla združevati ustvarjalnost domačinov in mnogih gostujočih umetnikov iz Evrope in sveta, in kako skrbimo, da nastaja sodobnost, ki se je bodo veselili naši prihodnji rodovi.

Praznično se počutimo danes in vsak dan, ko se lahko razveselimo rojstva nove umetnine.

*Spet trte so rodile,
prijat' lji, vince nam sladko,
ki nam oživlja žile,
srce razjasni in oko...*

Vsako novo ustvarjeno delo ima to moč, pa naj bo knjiga, film, glasba, slika, fotografija, arhitektura ali kiparjeva stvaritev. Današnji čas ponuja obilo spodbud za različnost snovanja. Naše okolje, naše mesto, je znalo v preteklosti in zmore spreje-

nih kulturnih projektov. Denar za osnovno dejavnost registriranih društev je dolžna zagotoviti občina.

Leta 2000 se je po sprejemu Zakona o javnih skladih Sklad Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti preimenoval v Javni sklad RS za kulturne dejavnosti. Ta je sedaj glavni nosilec skrbi za ljubiteljsko kulturo, hkrati pa je marsikje tudi pomemben nosilec kulturne politike.

V občini sedaj imamo območno izpostavo Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti: le-to vodi vodja območne izpostave. Imenuje ga vodja Javnega sklada na osnovi mnenja sveta območne izpostave. Ta svet je posvetovalno telo JSKD. Če prenehajo zakonsko določeni pogoji za delovanje območne izpostave, jo vodstvo JSKD odpravi.

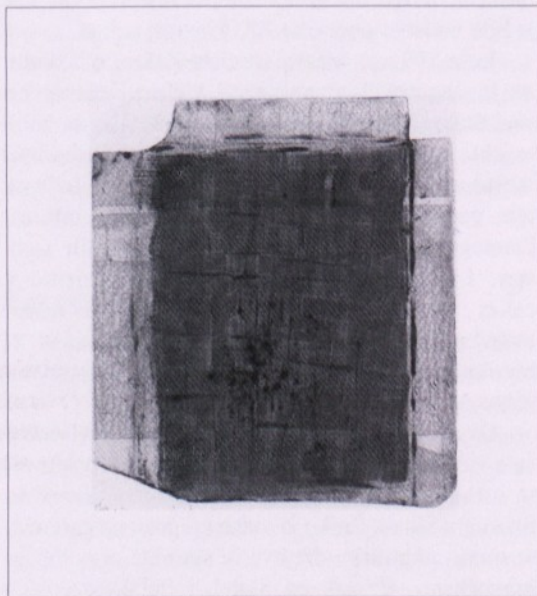
Pomemben pogoj za delo območne izpostave je seveda dejavnost in uspešnost ljubiteljskih društev in skupin v občini. Društva in skupine se povezujejo v Zvezo kulturnih društev. Tako imamo dvoje: območno izpostavo JSKD in ZKD. Delovati morata usklajeno, zato je prav, da vodja izpostave opravlja tudi potrebno organizacijsko delo za ZKD.

Naj ob koncu poudarim, da to delo v naši občini dobro teče, zato je delovanje naših društev v organizacijskem in vsebinskem smislu uspešno.

Podatke o stanju ljubiteljske kulture v občini Slovenj Gradec sem povzela iz razprave o vprašanjih kulture avtorjev Igorja Teršarja, Maksa Studena in Marjete Turk (Lj. 2000).

Helena Horvat

Opomba:
Helena Horvat je predsednica
sveta območne izpostave JSKD

Franc Berhtold, Portal, mezzotinta

mati tudi danes različnost sporočil, pa naj bodo oblikovana realistično ali modernistično. Živahno kulturno dogajanje v Koroški galeriji likovnih umetnosti predstavlja izpovednost domačih umetnikov v zanimivem soočenju z najmodernejšimi tujimi predstavniki slikarskega jezika, Koroški pokrajinski muzej s plodnim delom bogato prispeva k ohranitvi naše zgodovinske dediščine, v Knjižnici Ksaverja Meška se na knjižnih policah domači avtorji družijo s tujimi in vsako novo delo dobi svojega bralca.

Pomemben prispevek k kulturnemu utripu naše doline žlahtno dodajajo številna društva ljubiteljske kulture, ki vsestransko polnijo naš kulturni koledar. Raznolikost in številčnost prireditev ohrabrujeta in navdušujeta.

Med njimi je tudi Lovski oktet Podgorje, lanskoletni Bernekarjev nagrajenec. Oktet je v 30 letih delovanja dosegel zavidljive uspehe v pevski kulturi. V tem času je sestavil veličastno zbirko več sto koncertov in nastopov doma in v tujini, kjer je z izbranimi sporedi razveseljeval ljubitelje slovenske lovske in koroške narodne pesmi, s tem pa prispeval k uveljavljanju nacionalne pevske kulture tako doma kot na tujem.

Za opravljeno kulturno poslanstvo je oktet prejel številna priznanja doma in v tujini. Na vse te dosežke bo vedno ponosen.

*Komu najpred veselo
zdravljico, bratje, č' mo zapet'?*

Besedi, sliki, zvoku, domačemu ali tujemu ustvarjalcu, poustvarjalcu ali posredniku ustvarjalnosti, sodobnemu ali spomenikom preteklega časa, ki so oblikovali domačine, kot pravi Janez Komljanec!? Upoštevanje vseh teh področij ustvarjanja in poustvarjanja je naš odraz spoštovanja svobode ustvarjanja in sprejemanja. Naučili smo se ceniti ustvarjalca, ki je uveljavljen zunaj občinskih meja, in tistega, ki razveseljuje domače okolje. Pomembno je, da njuno sporočilo spodbuja dobro v človeku in nazdravlja življenje.

*Nazadnje še, prijat' lji,
kozarec zase vzdignimo,
ki smo zato se zbrat' li,
ker dobro v srcu mislimo ...*

Dobro misleči želimo uresničevati napore, da bodo vsakomur dostopne kulturne dobrine oziroma njih dosežki na vseh področjih duhovnega in materialnega življenja. Zato moramo skrbeti za uspešno delo naših kulturnih ustanov, zaželimo jim, da bi imele dobre možnosti za razvoj in uveljavljanje svojega poslanstva. Ob tem pa moramo še naprej spodbujati bogastvo društvene

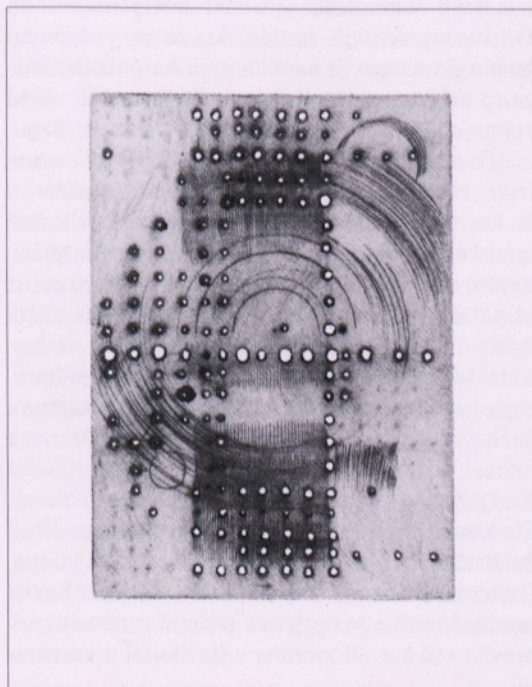
ustvarjalne in poustvarjalne dejavnosti, ki spodbujajo aktivno kulturno življenje širokega kroga ljudi v vseh naših krajih.

V času, ki ga živimo, ko se s hitrimi koraki bliža naša vključitev v skupnost evropskih držav in narodov, se ob tem vse bolj aktualizira tudi vprašanje naše slovenske identitete, našega jezika, naše kulture. Politiki pravijo, da bo od nas odvisno, kako se bomo znali upreti globalizaciji, se soočiti z izzivi, ki jih bo naša kulturna identiteta morala sprejeti, da bi se ohranila in razvijala v z naravnimi težnjami v množici kulturnih dogajanj v Evropi in svetu. Tudi zaradi tega bosta Prešernov duh in njegova beseda še bolj aktualna, vredna vsega spoštovanja.

Zato bomo tudi v bodoče razvijali pozitiven odnos do kulture, tako profesionalne kot ljubiteljske, da bo ta lahko razvijala etično občutljivost, kulturo dialoga, ustvarjala vse možnosti za naše druženje in spodbujala ustvarjanje. Le tako bomo ostali pomemben del slovenske kulture in se znali, kot pravi pesnik Dane Zajc,

*»zasanjati z odprtimi očmi, da bomo naredili
pomembno iz nepomembnega, da se bojo razširile
naše meje, da bojo naša obzorja široka.«*

Vinko Pušnik

Franc Berthold, Portal XV, suha igla

BERNEKERJEVA ODLIČJA 2003

KULTURA

BERNEKERJEVA NAGRADA 2003

Občinski svet Mestne občine Slovenj Gradec je podelil Bernekerjevo nagrado za leto 2003 Kulturnemu društvu Stari trg za sto let vztrajnega in zgledega razvijanja ljubiteljskih kulturnih dejavnosti in velik prispevek v zakladnico gledališke poustvarjalnosti v občini.

Kulturno društvo Stari trg so pred sto leti ustanovili rodoljubi in ljubitelji lepe slovenske knjige. Kljub nenaklonjenosti cesarske oblasti je ob trmitem vztrajanju leta 1902 zaživelo najprej kmečko bralno društvo, ki so ga kmalu preoblikovali v kmečko izobraževalno društvo: le-to je bilo dejavno do 1. svetovne vojne. Najprej je društvo organiziralo lastno knjižnico in ustanovilo tamburaški orkester, pevski zbor in igralsko skupino. Pozimi so nastopali v gostilni pri Iblnu, danes Karner, poleti pa pod Sekavčnikovim kozolcem. Ko je leta 1932 prišel v Stari trg župnik Štefan Horvat, se je z veliko ljubiteljsko vnemo pridružil kulturnemu življenju: člani društva so s prostovoljnimi prispevki in udarniškim delom preuredili del župnišča v kulturno dvorano, utrdili delo igralske skupine, med odmevnimi uprizoritvami sta bili srednjeveška moraliteta Slehernik in Meškov božični misterij Henrik, gobavi vitez, aktivna sta bila tako tamburaški orkester kot pevski zbor. Društveno delo je zastalo, ko se je v dvorano kmalu po okupaciji naselila nemška policija, knjige in arhiv so požgali, inventar pa uničili. Med vojno je izgubilo življenje tudi pet članov društva.

Po drugi svetovni vojni so se spet zbrali starotrški kulturni delavci, preimenovali društvo v Kulturno-prosvetno društvo Stari trg, obnovili delo igralske skupine, ki je bila jedro društvenih prizadevanj domala ves čas, zatem še folklorne skupine in pevskega zbora. Leta 1966 so prvič uresničili zamisel o starotrških kulturnih prireditvah na prostem: le-te so doživele 21 sezon. Daleč najodmevnejše so bile gledališke predstave, med katerimi kaže omeniti Jurčič-Govekarjevega Desetega brata, Kreftove Celjske grofe, dramatisacijo Finžgarjevega romana Pod svobodnim soncem, Sketovo Miklovo Zalo, Cankarjevo dramo Kralj na Betajnovi, Novačanovega Hermana Celjskega, Držičevo komedijo Tripče de Utolče itd. Kakor poroča kronika, je društvo v stoletni zgodovini pripravilo več kot 80 premier s številnimi ponovitvami.

Kulturno društvo Stari trg je ob vztrajnih prizadevanjih odbora in članov pridobilo v prizidku

Rudlove hiše novo dvorano (1985), ki je prostor krajevnega kulturnega utripa.

Dejavnost je razširilo še na organizacijo pustnega karnevala (1971) - ta je postal najpomembnejša tovrstna prireditev v Mislinjski dolini - in prevzelo od slovenjgraškega izdajanje pustnega šaljivega lista Kurent, ki letos slavi osemdesetletnico.

Zadnja leta so igralski, pevski in klubski dejavnosti pridružili še druge prireditvene oblike, kot so organizacija vse več gostovanj gledaliških predstav in koncertov, literarne večere, prireditev Kresna noč na Gradu, božično-novoletni koncert, kiparski seminar in delavnico z naslovom Bernekerjevi kiparski dnevi itd.

Društvo je stoletni jubilej proslavilo z zgledno pripravljeno slovesno akademijo in izdajo spominškega zbornika.

V sto letih je Kulturno društvo Stari trg doživljalo vzpone in padce, a vedno našlo moč za pot naprej. Velik je njegov delež v razcvetu kraja in kulturne podobe občine in Koroške. V njegovo zgodovino je vpisanih več sto članov, ki so ljubiteljsko poustvarjali in ustvarjali kulturne dosežke, in več deset tisoč tistih, ki so uživali sadove tega dela in se ob njih veselili. Odgovorni predsedniki, načrtovalci in odborniki - srčika društva - so ga odločno vodili in mu zastavljali stvarne in dosegljive motive in naloge, hkrati pa izgorevali za ustvarjalne in poustvarjalne cilje, sicer društvo ne bi previharilo številnih burnih zgodovinskih dogodkov, vojn, držav in sušnih let, kar je poseben lesk ob visokem jubileju.

Prepričani smo, da bosta društvena zgodovinska preteklost in Bernekerjeva nagrada spodbuda za prihodnje rodove in njih zavezanost novim načrtom in dosežkom.

BERNEKERJEVE PLAKETE 2003

so dobili: Anton Hovnik z Vrh za dolgoletno tvorno delo v ljubiteljski kulturi, Avgust Hudolist iz Slovenj Gradca za igralske dosežke in scensko postavitve nekaterih gledaliških predstav, Lojze Kralj iz Slovenj Gradca za ustvarjalnost na likovnem področju in Maks Kramljak iz Vodriža za dolgoletno organizacijsko in poustvarjalno delo v ljubiteljski kulturi.

Anton HOVNIK, roj. leta 1942 na Vrhah, upokojeni mizar, se je že kot mladenič pridružil igralski skupini v selskem kulturnem društvu, kjer je domala 25 let prevzemal glavne igralske vloge.

ki jih je interpretiral s prefinjenim občutkom za odrsko doživetje. Med najuspešnejše šteje kreacije v igran pri Hrastovih, Veriga, Mati in Županova Micka. Tudi občinstvo je opazilo ta igralski napor in dosežek.

Anton HOVNIK pa ni bil samo ljubiteljski igralec, pač pa je pri odrskih postavitvah velikokrat pomagal kot pomočnik režiserja, največkrat sta bili tudi odrska oprema oziroma postavitev scene njegovo delo.

Dolga leta je tudi tvorno sodeloval v upravnem odboru kulturnega društva, predlagal, kako konkretno in uspešno rešiti ta ali oni organizacijski, finančni ali delovni postopek, vedno pa je zavzeto, natančno in pravočasno opravil naloge, za katere je bil zadolžen oziroma odgovoren. Tako ravna še danes kot član upravnega odbora selskega kulturnega društva.

Bernekerjeva plaketa bodi potrditev Hovnikovega prizadevnega in dolgoletnega delovanja za kulturni razcvet kraja in društvenega ugleda v občini.

Avgust HUDOLIST, roj. leta 1940 v Slovenj Gradcu, upokojeni mizar, je kot mladenič postal član folklorne skupine v Kulturnem društvu v Starem trgu in z njo doživljal vzpone in padce, več, uspehe in neuspehe. Toda kmalu se je preusmeril in se zapisal med ljubiteljske igralce in interpretiral različne vloge v številnih uprizoritvah. Odigral je številne zahtevne like, in to v naslednjih dramah oziroma dramatisacijah in komedijah: Deseti brat, Celjski grofje, Miklova Zala, Veronika Deseniška, Pod svobodnim soncem, Divji lovec, Ta veseli dan ali Matiček se ženi, Kralj na Betajnovi, Dundo Maroje in drugih. Vedno mu je uspelo vdahniti v oblikovanje odrskih likov občeloveško podoživetje in prepričljivost in tako dodatno prvirski delež k uspehu vsake predstave.

Avgust HUDOLIST pa je pomagal pri odrskih postavitvah reševati tudi tehnična vprašanja scen oziroma izdelave kulis in odrske opreme. Veliko časa in naporov je žrtvoval, da je bila adaptacija kulturnega doma v Starem trgu v predvidenem času opravljena, nemalo iznajdljivosti in mizarjskih spretnosti pa je namenil uresničitvi zahtevnih načrtov oziroma pripravam pustnih karnevalov, ki so vsakoletni projekt KD Stari trg.

Z zavzetim delom in odnosom do kulturnega ljubiteljstva je Avgust Hudolist zgled mlajšim rodovom poustvarjalcev odrske umetnosti.

Lojze KRALJ, roj. leta 1932 v Šentgotardu pri Trojanah, upokojeni diplomirani inženir arhitekture, je po študiju na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani služboval in deloval v Slovenj Gradcu kot občutljiv in domiselni oblikovalec različnih interierov in urbanističnih prostorskih zasnov. Ob poklicnem strokovnem delu je veliko časa in lju-

bezni posvetil likovnemu snovanju, hkrati pa tudi pripravam svojih samostojnih in skupinskih likovnih razstav.

Kot arhitektu mu je v likovnem izrazu najbližja risba, kot estetu pa raznolikost cvetočega cvetja in barv, ki jih občuti in občuduje kot pesnik in jih oblikuje z barvnimi svinčniki in tušem arhitektonsko minuciozno in kaligrafsko natančno. Zato slike izražajo liričnost in spoštovanje. Drugo področje likovnega zanimanja Lojzeta KRALJA je vezenje, ustvarjanje slik po predlogi, gobelinov, največkrat po slikah znanih avtorjev, in to s šivanjem oziroma sestavljanjem neštetihih drobnih zank z različnimi barvnimi nitmi v svojevrstno poustvarjeno podobo. Prvo tako sliko je izvezel domala pred 40 leti, do zdaj jih je nastalo kakšnih 20, za vsako pa je bilo potrebnih najmanj več kot tristo ur, predvsem pa ljubezni in vztrajnosti v teh naporih, več, globokega spoštovanja umetnosti.

Lojze Kralj je priredil sedem samostojnih razstav gobelinov in slik, sodeloval pa na 13 skupinskih razstavah na Koroškem, v Mariboru, Velenju in v Šoštanju.

Maks KRAMLJAK, roj. leta 1946 v Vodrižu, električar oz. vzdrževalec električnih naprav, je že v osnovni in poklicni šoli kazal nadarjenost in veselje do kulturnega dogajanja v kraju, najprej kot član mladinskega aktiva v Šmiklavžu, zatem kot pevec v podgorskem pevskem zboru, v zadnjem desetletju pa je vse moči usmeril v pripravo in izvedbo programa grajskih piknikov pri gradu Vodriž.

Najprej se ta njegova zavezanost kaže v številnih odigranih vlogah v predstavah, ki jih je pripravljala igralska skupina Kulturnega društva Šmiklavž. Med najodmevnejše nedvomno sodi vloga v komediji Burka o jezičnem dohtarju: predstava je doživela kar 34 ponovitev. Skupina je gostovala domala v vseh večjih krajih v Mislinjski, Mežiški in Dravski dolini, nastopila pa je tudi v Globasnici na avstrijskem Koroškem.

Maks KRAMLJAK je svoje napore namenil tudi režijskim nalogam in jih uspešno opravil pri dveh komedijah – Kje je meja in Tašča, tašče, taščice. Poudariti kaže, da ob tem strokovnem delu močno oživlja in upošteva tudi stare ljudske običaje in jih nevsiljivo in spretno vključuje v predstavo. Zdaj piše komedijo iz domačega okolja.

Predvsem kaže še opozoriti, da Maks Kramljak razvidno poudarja misel, kako mora vsak kraj razviti primerno podobo kulturne dejavnosti za svojo prepoznavnost, občo kulturno zavest in druženje tako domačinov kakor tistih, ki spoštujejo kraj in njegove ustvarjalne in poustvarjalne kulturne dosežke.

(besedilo je za tisk pripravil Tone Turičnik)

Sanjska zgodba Catbriyur

OBLIKOVANJE

Peljem se skozi center Prevalj in upam, da ne bom zgrešila stavbe. Ko že podvomim, zagledam značilna zatemnjena stekla asketsko urejene izložbe, nad katero se zasvetlika eleganten napis Porcelain Catbriyur. Sem še vedno na Koroškem? Za trenutek se mi zazdi, da potujem po neki drugi, sanjski deželi ...

Razstavni prostor in atelje na Prevaljah

Sprehodim se mimo izložbenega okna, ki v drobnem kubusu predstavlja bistvo ateljeja Catbriyur; troje prefinjeno oblikovanih porcelanastih posodic, ki s svojo organsko obliko in modrikastimi reliefnimi odtisi drobnih elementov in podobic, bistveno odstopa od klasičnega pojma čajnega ali kavnega servisa, obenem pa me prav barva in vzorčenje porcelana spominjata na staroslovenski tekstilni »modrotisk«. V drugem okencu se srečam še s tanjšim, nežnejšim in z zlatom vzorčenim kompletom posodic. Zelo subtilno oblikovana kolekcija iz belega in navidez zelo krhkega porcelana, obdana z mehкими gubami nežne svile, me skozi niz abstraktnih podobic in domišljjsko oblikovanih ročajev in sten skodelic, za trenutek odpelje v drugo dimenzijo. V podzavestni svet sanj in fantazije. Imenuje se Sanjska zgodba.

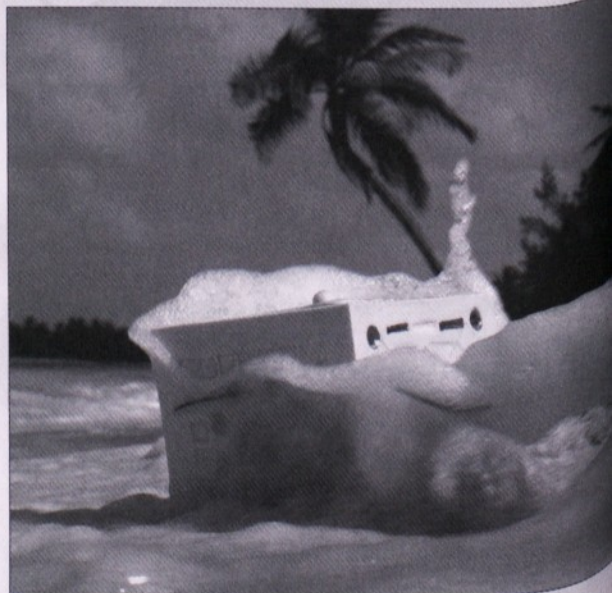
Pozdravljena in dobrodošla. Za trenutek spet stopim v realnost in pozdravim Katjo Jurgec Bricman in Jureta Bricmana, avtorja sanjske zgodbe Catbriyur. Tako očarana nad njunim porcelanom se niti ne zmenim zanju, z velikim zanimanjem si že na pragu ogledujem notranjost novega ateljeja in se topim ob pogledu na fotografije, s katerih me pozdravljajo čudovite porcelanaste skodelice in me, vsaka na svoj način, vabijo v svojo

družbo, k igri z drobnimi zrcni nežne mivke, sončnimi žarki in karibskim morjem ...

Zlekнем se v udoben, bel usnjeni naslonjač in se prepustim postrežbi s kavico v unikatni skodelici s spiralno prepletenim ročajem, ki si ga več ne bi znala priklicati niti v spomin, kaj šele na papir. Medtem opazujem detajle na tankih stenah posodic, ki, postavljeni na svetilno omarico, prosejajo svetlobo skozi material. Količina svetlobe, ki prodre skozi porcelan, govori o kvaliteti le-tega. Ogledujem si tudi razkošno embalažo za obe kolekciji unikatov – ta ima že sama zase visoko oblikovno vrednost. Zanima me, kako je impresivna zgodba Catbriyur sploh začela nastajati?

Avtorja in likovna pedagoga, Katja Jurgec Bricman in Jure Bricman, sta se že od nekdanj rada preizkušala na najrazličnih ustvarjalnih področjih. Jureta so, kot pripovedujeta, zanimali računalniki, internet, video, fotografija in multimedia, Katja pa je prisegala na ročno oblikovanje v različnih materialih.

»Na nekem pedagoškem seminarju, kjer je bil govor tudi o porcelanu, se je Katji porodila ideja, da bi lahko bilo izdelovanje unikatnih izdelkov iz porcelana ustvarjalno in hkrati tržno zanimivo. Kupila sva prvo peč za porcelan in se lotila raziskovanja prastare, a za naju povsem nove obrti. Znanj o izdelavi porcelana nisva hotela povzemati od drugih, sicer pa priznani in uveljavljeni svetovni proizvajalci neradi izdajajo postopke in recepture za izdelavo ...«

V prvih dveh letih sta, kot pravita, doživljala poraz za porazom, saj nista imela osnovnega znanja o izdelavi izdelkov niti v manj zahtevnih keramičnih tehnikah, kaj šele v najbolj zahtevni tehniki porcelana. Medtem ko sta zavrgla veliko izdelkov in bila že na robu obupa, sta si nehote prav ob teh napakah nabirala izkušnje, ki so ju kasneje pripeljale do izvirne in samosvoje tehnologije.

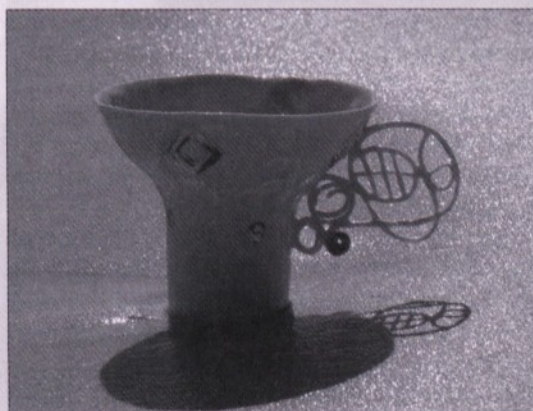
Ko je na njun naslov prispelo vabilo za sodelovanje v projektu »Edinstveno iz Slovenije« pod pokroviteljstvom Pospeševalnega centra za malo gospodarstvo, in to za nastop na sejmu v Los Angelesu, sta se prvič resno zamislila, da bi njun hobi lahko postal čisto resna obrt. Kot pustolovca sta si kupila karte za New York in se odpravila »raziskovat« ameriško tržišče...

»Sprehajala sva se po galerijah in trgovinah ter bila šokirana nad ogromno ponudbo najrazličnejših izdelkov. Dobila sva vtis, da imajo v Ameriki tako rekoč že čisto vse ... V obupu sva se spraševala, kaj bi lahko midva, iz vasi na Koroškem, iz majhnih Kotelj, ponudila velikemu svetovnemu tržišču. Spoznala sva, da bova uspela le z izvirnim, unikatnim in samosvojim izdelkom. Nehala sva iskati popolno tehnologijo, ampak sva se raje začela ukvarjati z iskanjem svoje identitete v materialu. Nastali so prvi unikatni servisi za kavo in čaj, ki so se močno razlikovali od vsega do sedaj videnega porcelana. Zanimivo je, da so ljudje najin drugačni porcelan z zanimanjem sprejeli in začela so prihajati prva naročila ...«

Kaj hitro se je pokazalo, da za dober nastop na trgu ni dovolj samo zanimiv izdelek. Katja Jurgec Bricman in Jure Bricman sta oblikovala lastno blagovno znamko - Catbriyur. Ime je izpeljanka njenih imen in priimkov, ideja pa, kot pravita, izvira

še iz študentskih let. Z znanjem z drugih področij je Jure začel oblikovati embalažo, plakate, internet in multimedijske predstavitve - dvd-je in cd-je, ki so se počasi izoblikovali v celostno marketinško podobo.

S takšnim celostnim pristopom je prodaja na domačem trgu skokovito narasla, prav tako pa ni bilo več nobenih ovir za nastop na tujih trgih. V lanskem letu sta podpisala petletno ekskluzivno pogodbo za italijanski in francoski trg. Prav tako se njuna prisotnost nadaljuje na ameriškem trgu, v New Yorku imata predstavnika pod okriljem PCMG.

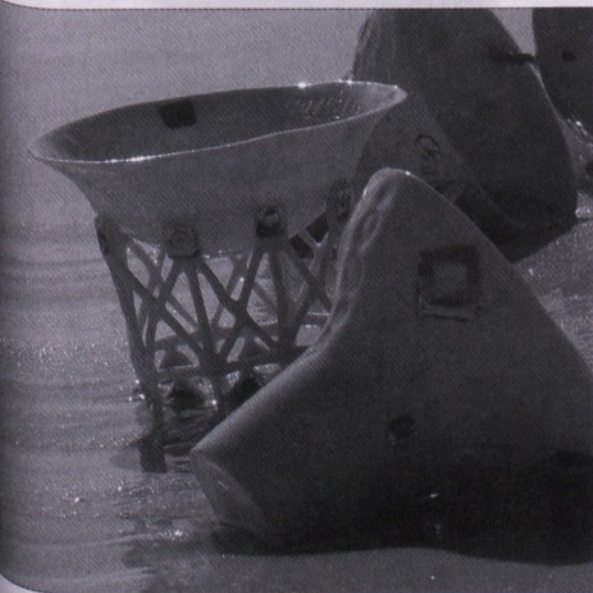
Izdelke Catbriyur so seveda opaili tudi mediji, posnetih je bilo kar nekaj televizijskih oddaj, najodmevnejši med njimi je bil Slovenški magazin, predvajan na programih SLO 1 in 2, v New Yorku, na SAT3 ter v deželah Alpe-Jadran.

Izdelki iz porcelana z zvencem imenom so vse bolj iskani za poslovna in protokolarna darila. Potrebe vedno bolj naraščajo, domača klet, kjer sta pričela svojo oblikovalsko pot, je že zdavnaj premajhna. V tekočem letu sta pričela z urejanjem novih prostorov - ateljeja, galerije in delavnice v centru Prevalj.

Letos bosta unikatne izdelke razstavila tudi na sejmu v Milanu. Za kolekcijo Sanjska zgodba sta promocijski material pripravljala na Karibih. Spremlja jo velika propagandna akcija na jumbo plakatih, Koroški bo sledila še Slovenija. Ves čas raziskujeta nove izrazne možnosti in za sezono 2004/5 že pripravljata kolekcijo z imenom Ponosni led, ki jo bosta poskušala lansirati v Skandinavskih deželah.

Na sladkobno vprašanje o prihodnosti mi odgovorita z nekakšnim neartikuliranim izrazom, ki (z besedo) - obeta. Da želita v velika evropska mesta, pravita. V Gradec, potem pa na Dunaj in naprej. Verjamem v njune sanje, saj sem jih na lastne prste že potipala.

Stanka Blatnik
(foto: Jure Bricman)

KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV

od začetka oktobra 2002 do aprila 2003

KRONIKA

OKTOBER

V Galeriji Kolar so odprli razstavo slikarskih in fotografskih del udeležencev likovnih komunikacij Brde 2002: ustvarjena dela je razstavilo sedem likovnih ustvarjalcev, in to: Enver Kaljanac, Benjamin Kumprej, Tomaž Perko, Karel Pečko, Darko Slavec, Klavdij Tutta in Boris Zaplatil.

Festival mlade literature Urška 2002 je bil v Slovenj Gradcu v drugi polovici oktobra. Izbrani avtorji: Veronika Dintinjana, Veronika Gradišek, Jože Hribernik, Radharani Pernarčič - Parasehiv, Maja Poturovič, Peter - Tobias Šuštar, Eva Vrtačič, Rade Vučkovic in Peter Zupanc. Prireditev v okviru festivala je bilo več. V atriju Rotenturna so se predstavili mladi avtorji na srečanju Ledino orjem (kitarska improvizacija Matic Borković), v mestni kavarni je bil Preludij v žitu - predstavitev pesniškega prvenca Tatjane Lapuh (pogovor je vodil pesnik Milan Vincetič, sodelovala sta še uglasbitelj in kitarist Zlatko Verzelak in recitatorka Ana Javornik), v kulturnem domu so pripravili glasbeni recital Pa naj bom najprej dež pomladni (nastopili so člani KD slovenjgraške gimnazije, plesne skupine Plesni forum Celje, Plesni studio N Velenje, plesna skupina Najtinaj KD Qulenum, plesalci Srednje glasbene in baletne šole Trbovlje, uglasbitev verzov in prepevanje ob kitari Zlatko Verzelak), v Glasbenem klubu Seba so nastopili Milan Vincetič, Lucija Stupica, Goran Gluvič, Barbara Simoniti, Stanka Hrastelj ... ob glasbi tria Kar bo, pa bo; v garni hotelu pa je bila okrogla miza Med besedo in podobo: srečanje je vodila Barbara Simoniti. Organizatorji festivala: Dragica Breskvar, Andrej Makuc in Andreja Gologranc v okviru Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti, območne izpostave Slovenj Gradec.

V Mercator centru Slovenj Gradec je nastopil pesnik in glasbenik Klemen Pisk, predstavil ga je umetniški sotrudenik Blaž Prapótnik.

Upokojenski pevski zbor Jelka je pripravil slovesni koncert ob 25-letnici zbora pod vodstvom Mire Gornjak. Kot gost je nastopil Moški pevski zbor DU Ravne na Koroškem pod vodstvom Toneta Ivartnika. Verzificirano društveno kronika je prebrala Jerca Smolčnik, prireditev je povezoval Dušan Stojanovič.

V prostorih slovenjgraške knjižnice se je zvrstilo kar nekaj prireditev: Tomo Štular je predaval ob diapozitivih o Japonski, Marjan Jerman, slovenski novinar in vojni dopisnik, je predstavil knjigo Iz pekla, z njim se je pogovarjala Karin Potočnik,

knjigo Gozdno-turistična pot Plešivec so razčlenili Tone Levč, Jože Potočnik in Tone Turičnik, potopisno predavanje S Fiat regato po A, D in FL je bogato dokumentiral z diapozitivi popotnik Nace Pruš.

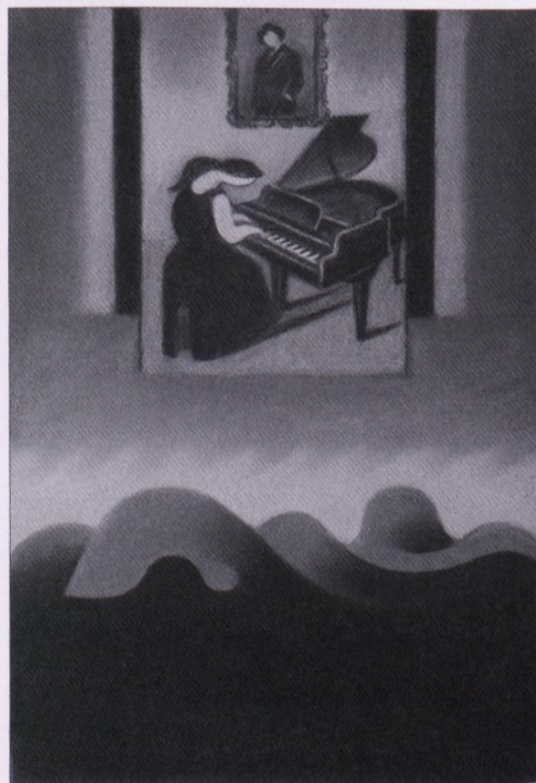
V kulturnem domu v Slovenj Gradcu je bila prva abonmajska predstava sezone 2002/03 Stevardese pristajajo. (Režija: Vinko Möderndorfer, igrali so: Borut Veselko, Sebastijan Cavazza, Ljerka Belak, Nina Ivanič, Magda Kropiunig in Mateja Pucko).

S slovesno kulturno prireditvijo v prostorih galerije je delniška družba Prevent oznamenovala 50-letnico podjetja z naslovom Pol stoletja razvoja. Poleg govornikov (Borut Pahor, Jože Kozmus in drugi) so svečani program izvedli: Norina Radovan (sopranistka), Ivan Vamberger (pianist), Miro Božič (ustna harmonika), Blaž Pacihar (pianist), Andrej Šifrer (pevec), mešani zbor Carinthia cantat, Mojmir Sepe (pianist) in Rudi Šantl (tenorist). Ob tej priložnosti so odprli tudi razstavo o 50-letnem razvoju podjetja oz. delniške družbe ter izdali zbornik Prevent oziroma Pol stoletja razvoja.

Državna počastitev dneva OZN je bila v prostorih galerije. Slavnostni govornik je bil predsed-

Zlatko Verzelak

Karel Pečko, Uršlja gora, pastel, 2003

nik Vlade Republike Slovenije dr. Janez Drnovšek. V kulturnem programu so sodelovali: Oktet Lesna, Carinthia cantat, New Swing Quartet, Adi Smolar, Jure Ivanušič, Nicolleta Sanzin, Matej Zupan, Ivo Ban in Tone Pavček. Moderatorica: Bernarda Žarn. Proslavo je v živo prenašala slovenska RTV. V počastitev praznika OZN so odprli tudi razstavo otroških likovnih in literarnih del, ob tem pa razglasili nagrajence tozadavnega natečaja. Žirija za izbor literarnih prispevkov (Helena Horvat, Marta Rubin, Anica Stojanovič in Tone Turičnik) je nagradila Mojco Sušec (7. r., II OŠ Slovenj Gradec), Tanjo Krenker (7. r., OŠ Šmartno) in Mimo Nabergoj (5. r., OŠ I Murska Sobota). Priznanja pa so dobili: Igor Nikolič (8. r., OŠ Oskarja Kovačiča Škofije), Hana Košan (7. r., I. OŠ Slovenj Gradec), Ana Petrun (9. r., OŠ Ribnica na Pohorju), Janez Sorta (OŠ Danila

Mestna občina Slovenj Gradec in Koroška galerija likovnih umetnosti Slovenj Gradec. V okviru praznovanja OZN Vsi smo svet je bila tudi zaključna prireditev tabora slovenskih UNESCO ASP-net šol, pa »dogodek« Mladi posvojijo spomenik in odprtje obeležja kulturi miru in nenasilja Fons Vitae – Vodnjak življenja na Glavnem trgu v Slovenj Gradcu.

NOVEMBER

V Šmartnu so pripravili zanimive Martinove dneve s pestro kulturno ponudbo. Spored je obsegal gostovanje makedonske otroške folklorne skupine, predstavitev Turističnega olepševalnega društva Šmartno, literarno čajanko z Miho Mazzinijem, ustvarjalne delavnice, gledališko predstavo KD Šmiklavž Tašča, tašče, taščice in srečanje ljudskih godcev. Na osrednji prireditvi v telovadnici OŠ so podelili priznanja in plakete najzaslužnejšim šmarškim kulturnim delavcem. V okviru Krpačevih dni kulture je nastopil v OŠ Šmartno z bogatim sporedom pihalni orkester Slovenj Gradec, KD Pameče – Troblje je gostovalo s Pungartnikovo igro Urša, angeli se bojo s teboj ženili, ŽePZ Tenuto pod vodstvom Polone Krpač pa je v okviru tega programa v decembru organiziral ob svoji petletnici jubilejni koncert. Prepevali so v cerkvi sv. Martina, gostja: Vera Trafella.

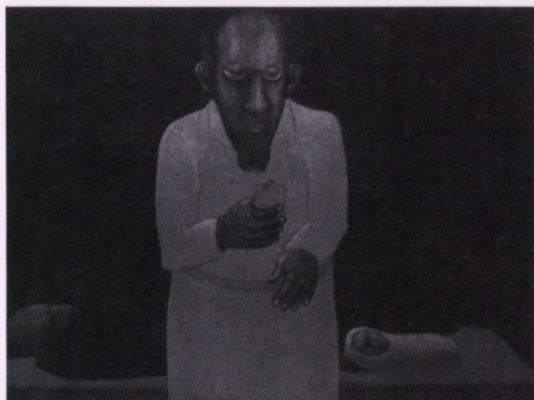
Prvi abonmajski koncert v okviru Wolfovega koncertnega abonmaja je izvedla Nina Štalekar na orglah. V okviru gledališkega abonmaja pa smo videli v Drami predstavo Romeo in Julija Williama Shakespeara. Režija: Dušan Jovanovič. Igralska zasedba: Zvone Hribar, Jurij Zrnc (AGFRT), Matija Rozman, Jan Bučar (AGFRT), Valter Dragan, Maja Sever, Gregor Bakovič, Alojz Svete, Gorazd Žilavec (AGFRT), Aleš Valič, Zvezdana Mlakar, Polona Juh, Gorazd Logar, Milena Zupančič, Gorazd Žilavec (AGFRT), Vladimir Vlaškalič (AGFRT), Blaž Valič (AGFRT), Bojan Emeršič in Gašper Jarni (AGFRT). Predstavo smo si ogledali v Ljubljani.

V Koroški galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu so odprli razstavo posodja iz kovine oblikovalcev Davorina Horvata in Brigitte Lekše z naslovom Ideja, razvoj, rezultat. V galerijskih prostorih je razstavil Viktor Luskavec v sodelovanju s Cirilom Mlinarjem in Prirodoslovnim muzejem v Ljubljani fotografsko gradivo (obiskovalci pa so videli tudi film o proteusu – človeški ribici) o naravi z naslovom Voda – zibelka življenja. V mesecu novembru so v galeriji odprli tudi pregledno razstavo likovnih del Žarka Vrezca Slike 1972 – 2002 v sodelovanju z Galerijo sodobne umetnosti Celje. Umetnika je predstavila mag. Alenka Domjan. Podjetniški center Slovenj Gradec je odprl pregledno razstavo izdelkov domače in umetnostne

KRONIKA

Lojze Kralj, risba

Jiože Tisnikar, V prosekturi, olje na platnu, 1985

Lokarja Ajdovščina), Tomaž Pažek (5. r., podr. OŠ Remšnik), Anamarija Orel (6. r., OŠ Toneta Čufarja Ljubljana) in Domen Potočnik (6. r., OŠ Gorje). Žirija za izbor likovnih prispevkov (mag. Jernej Kožar, mag. in akad. slikar Sašo Vrabič in Nina Schmidt, likovna pedagoginja) pa je podelila nagrade naslednjim učenkam in učencem. Na nižji stopnji so jih dobili: Matevž Pristovnik (9 let, OŠ Podgorje pri Slovenj Gradcu), Leon Makorič (9 let, OŠ Frana Erjavca Nova Gorica), Mojca Jarc (8 let, OŠ Maksa Durjave Maribor), Klemen Marko (9 let, OŠ Franca Rozmana – Staneta), Goja Hlupič, Maja Kogej (9 let, OŠ Podgorje), Szasz Villö (10 let, Vasarhelyi Andras Altalanos Iskola, Varpalota – Madžarska) in Sayaka Liyoshi (8 let, OŠ Araitaminami – Japonska). Višja stopnja: Beti Šapla (13 let, OŠ Danila Lokarja Ajdovščina), Miha Mertelj (12 let, OŠ 16. decembra Mojstrana), Špela Kukovič (13 let, OŠ Danila Lokarja Ajdovščina), Maja Hrs (12 let, OŠ Rodica, Domžale), Annamaria Toth (13 let, Berhida – Peremarton, Madžarska), Torma Laszlo (12 let, OŠ Ady Endre Altalanos Iskola, Berhida, Madžarska) in Ayana Suzuki (13 let, Arai junior high school, Japonska). Organizatorja razstave

obrtni koroških ustvarjalcev v tretjem nadstropju PTC Katica.

V Koroškem pokrajinskem muzeju so prikazali gradivo z naslovom Med kljukastim križem in rdečo zvezdo. O razstavi so poročali avtorji projekta, občinstvo pa je nagovorila tudi dr. Spomenka Hribar. Razstava je sprožila številne nasprotujoče si ocene.

V okviru Sokličevih dnevov 2002 je bilo kar nekaj prireditev: najprej srečanje in pogostitev slovenjgraških klošarjev, sledil je koncert kvarteta iz Zambije, nato potopisno predavanje Gore od 0 do 8848 Franca Oderlapa, koncert zbora iz Berlina, osrednjo prireditev pa je vodil Izidor Pečovnik – Dori, duhovnik iz Berlina. Podelili so tudi nagrade za dosežke literarno-likovnega natečaja. V Mladinskem kulturnem centru je bil literarni večer z Vesno Roger, v kulturnem domu v Podgorju pa Nedeljsko popoldne z ljudskimi pevci in godci v organizaciji zbora Postavkovih deklet.

V prostorih knjižnice Ksaverja Meška je predaval o Združenih arabskih emiratih Brane Kobal in predstavil tudi z diapozitivi velikanska družbena in socialna nasprotja v tem delu sveta, v mislinjski knjižnici pa sta ljubeznivo vodila poslušalce po Tajski in Indoneziji z besedo in sliko Miha Koprivnikar in Vesna Černjak.

Pesniško zbirko V popku mlade pesnice Jasmine Cigrovski iz Dravograda so predstavili v prireditvenih prostorih slovenjgraške knjižnice. Z avtorico je klepetala Vesna Roger. Prav tako je v mestni knjižnici nastopil z besedo in diapozitivi Andrej Zorman iz Slovenj Gradca in orisal vzpon na Veliki Klek (Grossglockner) in Mont Blanc (4807 m). V knjigarne Mladinske knjige je bila Knjižna čajanka, na kateri so poročali o novih knjigah za otroke in mladino. Prireditev sta vodili Alenka Obretan Mestek in Milena Krenker Gumpot, knjižničarki Knjižnice Ksaverja Meška.

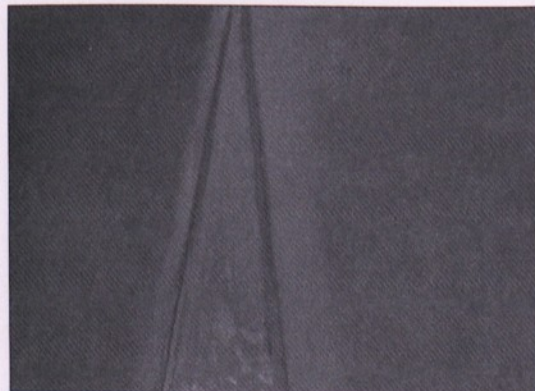
Kulturno društvo Stari trg je oznamovalo 100-letnico delovanja s slavnostno akademijo v prostorih KD Stari trg. S kulturnim programom so opozorili na najpomembnejše dosežke društvene dejavnosti v preteklih sto letih. Spored so izvedli: violončelist Marko Kragelnik, tamburaški orkester FD Koleda iz Velenja, Moški pevski zbor Fran Berneker iz Starega trga, citrarka Alenka Mirkac, starotrški igralci Milan Dreu in Avgust Hudolist ter Ledvina Strašek, Špela Balaban, Marjan Areh, Iztok Županek in režiserka Andreja Martinc, folklorna skupina iz Šmartna, slovenska gledališka igralca Jerica Mrzel in Ivan Ban in združena zbora Fran Berneker in Societas cantorum pod vodstvom Janeza Koleriča. Prireditev je povezoval Igor Štamulak, scenarij je pripravil Tom Ban, režiral pa Sašo Juhart.

Ob jubileju je društvo izdalo bogat in zgleden zbornik o zgodovini društva. Čestitamo!

Gimnazijska gledališka skupina Spunk, ki vstopa v šesto gledališko sezono, je s kabaretom Vaje brez sloga 2002 po scenariju in v režiji Andreja Makuca, glasbeni opremi Zlatka Verzelaka, koreografiji Nine Krenker Mavec, scenografiji Petra Hergolda in modne kreatorke Stanke Blatnik kot kostumografije ter z več kot poldrugim razredom sodelujočih gimnazijcev ponovno navdušila z mladostno energijo interpretiranih treh pesmi iz treh pesniških zbirk sošolcev, in to Nine Bricman, Andreja Jusa in Primoža Tušnika.

V kulturnem domu je bila redna predstava v okviru gledališkega abonmaja: Mojteater je nastopil s komedijo Milana Grgiča v prevodu in režiji Romana Končarja – Juhica. Vloge so interpretirali: Nina Ivanič, Maja Končar in Roman Končar.

V Koroški galeriji likovnih umetnosti so pripravili dan odprtih vrat in predstavitev novih del kiparskih delavnic za stalno zbirko o Francu Bernekerju. Koroška galerija je v tem mesecu odprla vrata še dvema razstavama, in to najprej Risbi (razstavili so dela šestnajstih avtorjev – Damijana Kracina, Boruta Bončine, Stojana Brezočnika, Davida Zdravca, Saša Vrabiča, Žige Kariža, Pina Poggija, Mojce Ogrizek, Bogdana Borčiča, Gustaba Gnamuša, Gorkija Žuvele, Helen Johard, Viktorja Popovića, Petra Hergolda in Wolfganga Temmla), zatem pa še odprli razstavo Koroška krajina, likovnih podob Gustava Januša, Benjamina Kumpreja in Karla Pečka.

Bogdan Borčič, Rdeča slika, akril, 1992

Tudi v Koroškem pokrajinskem muzeju so postavili na ogled vse muzejske zbirke s skupnim naslovom Ta veseli dan kulture, dan odprtih vrat.

V okviru Wolfovega koncertnega abonmaja je nastopil Tartini quartet. Letni koncert Moškega pevskega zbora Adoramus je bil v cerkvi sv. Ilija v Šentilju, Ženski pevski zbor Tenuto iz Šmartna je z zborovodkinjo Polono Krpač pripravil praznični jubilejni koncert. V cerkvi sv. Elizabete so na osrednjem božičnem koncertu zapeli člani New Swing Quarteta, v Hudi luknji pa so postavili tradicionalne žive jaslice.

KRONIKA

Oskar Rotovnik Oki

Knjižnica Ksaverja Meška je povabila zveste bralce na Četrtekov dopoldanski klepet o novih knjigah, Mladinska knjiga pa na knjižno čajanko v svoje prostore na Glavnem trgu. O folklornih pripovedih iz knjige Lesene cokle je v prostorih knjižnice poročala Bojana Verdinek, avtorica pripovedi, z njo pa so se pogovarjale dr. Zinka Zorko, dr. Marija Stanonik in Brigita Rajšter. V knjižnici smo slišali še potopisno predavanje z diapozitivi Štefana Reharja o Novi Zelandiji.

Ob dnevu samostojnosti je bila osrednja proslava v športni dvorani v Slovenj Gradcu z božično-novoletnim koncertom pihalnega orkestra Slovenj Gradec pod vodstvom dirigenta Petra Valtla.

Oskar Rotovnik Oki, *Zapis na rdecem papirusu*, olje

Na povabilo Rotarijskih klubov Bad Windsheim, Uffenheim in Ochsenfurt je slikar Oskar Rotovnik Oki iz Slovenj Gradca od 1. decembra do 28. februarja 2003 razstavljal svoja likovna dela v galeriji Residence v Bad Windsheim, mestu v zvezni deželi Nordrhein Westfalen v Nemčiji; otvoritve razstave so se udeležili tudi člani Rotary kluba iz Slovenj Gradca. To je ena izmed gostujocih razstav po Evropi, kjer je Rotovnik predstavil svoj novi slikarski opus poimenovan "Biblični zapisi na rdecem papirusu". Strokovno mnenje o avtorjevem delu je zapisal in podal umetnostni zgodovinar in likovni kritik Dr. Emil Weber, ki je svoje razmišljanje ponaslovlil Pot iz teme skozi svetlobo.

JANUAR 2003

Mestno gledališče ljubljansko je gostovalo v okviru gledališkega abonmaja s predstavo Spet ta nedelja. Avtor: Tena Štivičič. Režija: Miha Golob. Vlogi sta interpretirala Karin Komljanec in Gašper Tič.

V prostorih knjižnice Ksaverja Meška so kot vsak mesec pripravili klepet o novih knjigah.

O spolnosti - od spontanosti do zavrtosti in nazaj je predaval Matjaž Lesjak, dr. medicine,

Knjižnica pa je povabila v svoje prostore tudi Matejo Planinc in Damjana Gutmana, da sta z besedo in sliko (diapozitivi) predstavila Malezijski biser. Snežne gradove kralja Matjaža si je bilo mogoče ogledati v Podpeci.

FEBRUAR

Osrednja občinska proslava ob slovenskem kulturnem prazniku je bila v kulturnem domu v Slovenj Gradcu s podelitvijo Bernekerjeve nagrade in plaket in skrajšano gledališko predstavo gimnazijske skupine SPUNK Vaje brez sloga. Praznična beseda: Vinko Pušnik. Bernekerjeva odličja so dobili: nagrado Kulturno društvo Stari trg za sto let vztrajnega in zglednega razvijanja ljubiteljske kulturne dejavnosti in velik prispevek v zakladnico gledališkega poustvarjanja v občini; Bernekerjeve plakete pa: Anton Hovnik, Avgust Hudolist, Lojze Kralj in Maks Kramljak.

Prešernove proslave so pripravili še v Pamečah (gost večera igralec Pavle Ravnohrib), v Šmartnu, kjer je bil literarni večer s pisateljema Miranom Petkom in Vladimirjem Verdnikom (moderator Niko R. Kolar) ter proslavam v Podgorju in Starem trgu.

V okviru Prešernovega praznika je KD Odsevanja predstavilo na priložnostni prireditvi v Mercatorju zadnjo številko revije: prireditev je glasbeno obogatila skupina Suha južina.

V prostorih slovenjgraške knjižnice se je z Dragom Jančarjem, pronicljivim sodobnim slovenskim ustvarjalcem, pogovarjala dr. Silvija Borovnik, glasbeno razpoloženje pa je pripravila skupina Suha južina.

Premierna uprizoritev igre Štirje letni časi avtorja Vinka Möderndorferja je bila v Starem trgu: naštudirala jo je igralska skupina KD Stari trg. Režija: Andreja Martinc. Dvorana je bila polna do zadnjega kotička.

V Galeriji Kolar so odprli prodajno razstavo barvnega sitotiska in skulptur Etki Tutte iz Nove Gorice.

V Kulturnem domu Slovenj Gradec je bil filmski maraton, povzetek 13. ljubljanskega mednarod-

KRONIKA

Gradovi kralja Matjaža
(foto: Andrej Knez)

Vaje brez sloga, band Spunkverzeli

Hugo Wolf

nega filmskega festivala; na ogled je bilo 5 filmov.

V prostorih knjižnice Ksaverja Meška sta Katja Gobec in Damjan Ješovnik ob prikazovanju diapozitivov poročala o popotovanju po Skandinaviji, Eli Horvat o romarski poti h grobnici sv. Jakoba v Santiagu de Compostela, v kavarni Pagat v Slovenj Gradcu pa je v okviru srečanj Philocafe (redna celovška srečanja) vodil pogovor Vinko Ošlak z naslovom Med zvonikom in minaretom.

Wolfovo leto: Ob 100-letnici smrti Huga Wolfa je Koroški pokrajinski muzej odprl obširno razstavo o delu in življenju velikega umetnika z naslovom Poklican in izbran, v Koroški galeriji likovnih umetnosti pa je bil slavnostni koncert Komornega zbora RTV Slovenije pod vodstvom Stojana Kureta. Klavirska spremljava: Primož Bratina. Zbor je izvajal zborovska dela Huga Wolfa.

V okviru Wolfovega koncertnega abonmaja je nastopil Ljubljanski klavirski trio.

MAREC

V avli bolnišnice v Slovenj Gradcu so odprli ob dnevu žena (organizatorja KD Splošne bolnišnice Slovenj Gradec in Lions klub Slovenj Gradec) razstavo otroških risb z naslovom Dream of peace. V kulturnem programu je sodeloval mešani komorni zbor Carinthia cantat pod vodstvom Toneta Gašperja.

Na Glavnem trgu je v organizaciji KD Stari trg na pustno nedeljo spet zaživel tradicionalni pustni karneval. Ob tej priložnosti je izšel tudi šaljivi časopis Kurent.

V Mladinskem kulturnem centru so odprli razstavo mlade fotografije Andreje Štekl, v kulturnem domu pa je gostovala Jerca Mrzel, slovenska gledališka igralka, z recitalom Pot k mojim ljudem.

V dvorani glasbene šole v Slovenj Gradcu sta koncertirala dva komorna zbora, in to Schilcherlandchor iz Deutschlandsberga (dirigent Kurt Weissenberger) in Carinthia cantat iz Slovenj Gradca (dir. Tone Gašper).

Koncert samospjevov Huga Wolfa, posvečen skladateljevi 143. obletnici rojstva, je bil v okviru Wolfovega abonmaja. Na Drugi osnovni šoli sta bila dva koncerta z naslovom Srečanje odraslih pevskih zborov Mislinjske doline. Nastopili so: MPZ Adoramus iz Slovenj Gradca (zborov. Polona Krpač), MPZ Gradiški fantje (zborov. Irena Glasenčnik), MPZ Ksaver Meško Sele-Vrhe (zbr. Milan Hovnik), UŽPZ Slovenka iz Šmartna (zbr. Janez Kolerič), zbor družine Breznik iz Pameč, MPZ Fran Berneker iz Starega trga (zbr. Janez Kolerič), Fantje z Graške gore (um. v. Drago Plazl), MePZ Svoboda iz Šoštanja (zbr. Anka Jazbec) in MeKZ Carintia cantat iz Slovenj Gradca (zbr. Tone Gašper). V soboto so prepevali: vokalna skupina Dolič (um. v. Vanja Pantner),

ŽPZ Zimzelen iz Podgorja (zbr. Anica Meh), MePZ Podgorje (zbr. Leon Kramljak), UŽPZ Jelka Slovenj Gradec (zbr. Mira Gornjak), MPZ Šmartno (zbr. Janez Kolerič), Postavkova dekleta (um.v. Fanika Klančnik), Oktet Mislinja (um.v. Marija Gornjak), vokalna skupina Kaplja čez rob iz Mislinje (u.v. Zlatko Verzelak), ŽPZ Tenuto iz Šmartna (zbr. Polona Krpač) in MPZ Kope z Legna (zbr. Janja Kresnik). Strokovno je srečanje ocenjeval Tomaž Tozon.

MoPZ Kope je oznamoval svojo 20-letnico delovanja s slovesnim koncertom v prostorih II. OŠ v Slovenj Gradcu. Umetniški vodja Janja Kresnik. Kot gost večera je nastopil Posavski oktet (u.v. Marjetka Podgoršek Horžen). Program je povezoval Igor Štamulak.

Srečanje odraslih pevskih zborov občin Mute in Dravograd je potekalo na osnovni šoli na Muti, tudi to srečanje je strokovno spremljal Tomaž Tozon.

Na Hemingwayskih večerih, ki jih vodi dr. Artur Štern, sta sodelovala akademski slikar Karel Pečko in dr. Barbara Simoniti; glasbeni prispevek - skupina Suha južina.

Gledališče iz Kopra je gostovalo v kulturnem domu v okviru gledališkega abonmaja s Carla Goldonija komedijo Krčmarica Mirandolina. Režija: Katja Pegan. Zasedba: Saša Pavček, Boris Cavazza, Mojca Fatur, Vojko Belšak, Livij Bogatec, Ludvik Bagari in Maja Gal Štromar. Zoran Predin z Živimi legendami je nastopil v kulturnem domu Stari trg na koncertu Za polno luno.

Obširen program prireditev v počastitev 50-letnice Glasbene šole Slovenj Gradec je začela s samostojnim koncertom pianistka Sonja Pahor.

V knjižnici Ksaverja Meška je bilo v marcu zelo živahno. Tomo Štular je ob diapozitivih predstavil Japonske vrtove, sledil je Četrtekov klepet o novih knjigah, Ruth Podgornik Reš, univ. dipl. agr., je predavala o negi in vzgoji balkonskega cvetja in ocvetličenju mestnega jedra, Zmago Žorž in Bernd Moser sta razčlenila vsebino knjige Remšnik - zgodovina, geologija, minerali, Vesna Roger se je pogovarjala o literarnem potpisju z Maretom Cestnikom, v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika na Ravnah pa se je predstavil pisatelj Dušan Merc z romanoma Sarkofag in Slep potnik. V prostorih MK v Slovenj Gradcu je bila prireditev z naslovom Primi pesmico za rep. Nove otroške in mladinske knjige sta bralcem priporočili Alenka Obretan Mestek in Milena Krenker Gumpot.

V kulturnem domu Slovenj Gradec so zavrteli filmski dokumentarec o Inge Morath Obmejni prostori - zadnje potovanje. Režiserka filma: Regine Strassegger. Film pripoveduje o tegobah in lepih trenutkih ob meji, obravnava pa obdobje zadnjih 60 let prejšnjega stoletja. Film je zelo impresiven. Po projekciji je sledila še otvoritev fotografske raz-

Modno revijo oblikovalke Stanke Blatnik z naslovom »Maturantke 2003« je v živo spremljal trio Ex animo.

stave in predstavitev monografije o tej svetovno znani fotografkinji v Koroški galeriji likovnih umetnosti. Na osnovni šoli v Dravogradu so pripravili 36. zaključno srečanje pevskih zborov z naslovom Od Pliberka do Traberka.

V prostorih Mercatorja v Slovenj Gradcu je bila modna revija mag. Stanke Blatnik z maturantkami, v živo je prireditev z izvirno avtorsko glasbo spremljal trio Ex animo (Valentina Prapótnik - klavir, Blaž Prapótnik - kitara in Tomaž Smolčnik - bobni).

Od 29. do 30. marca 2003 je bilo v Mariboru 18. državno tekmovanje slovenskih pevskih zborov Naša pesem, ki ga prirejajo vsaki dve leti. Sodelovalo je 26 zborov: 3 moški, 3 ženski in 20 mešanih. Od koroških zborov se je tekmovanja udeležil le Mešani komorni zbor Carinthia cantat Slovenj Gradec, (tokrat je sodeloval tretjič) s skladbami: J. Pavčiča Če rdeče rože zapade sneg (M. Pugelj), L. Lebiča Visoki rej (iz Ziljske doline), A. Lajovica Pomladni spev (A. G. Hartman, slov. prep. F. S. Finžgar) in s prvo izvedbo pesmi A. Missona Nageljne Poljske (J. M. Aleksandrov). Zbor Carinthia cantat, ki ga vodi Tone Gašper, je za svoj nastop prejel oceno 82,7 točk in osvojil srebrno plaketo mesta Maribor in tem potrdil srebro izpred dveh let. Čestitamo!

APRIL

Veliko ljubiteljev likovne umetnosti, predvsem pa prijateljev in znancev, se je udeležilo otvoritve razstave Sivane slike in Rože moje cvetoče avtorjev Lojzeta in Ervina Kralja. Razstavo so ob pestrem kulturnem programu odprli v domu

Suha južina igra v knjižnici Dragu Jančarju

upokojencev v Slovenj Gradcu.

Koncert v prostorih slovenjgraške galerije v počastitev 50-letnice Glasbene šole Slovenj Gradec so skupaj izvedli učenci in učitelji slovenjgraške glasbene šole z gosti iz Českega Krumlova. V imenu organizatorjev je navzoče nagovoril Branko Čepin, ravnatelj Glasbene šole Slovenj Gradec. Še posebej kaže poudariti številne prireditve v počastitev tega jubileja v mesecih aprilu, maju in juniju. V slovenjgraški knjižnici sta slovenjgraška župnija in Knjižnica Ksaverja Meška pripravili potopisno predavanje Sveta dežela, romanje po Egiptu, Jordaniji in Izraelu - pred vojno v Iraku. Predaval je Janez Turinek.

V Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu so odprli razstavo Kovanje umetnosti in umetnost kovanja, Kropa 2001-2002. Razstavo sta organizirala Koroški pokrajinski muzej in Linhartova dvorana iz Radovljice, omogočili pa: finančna pomoč Evropske unije, Gorenjska banka, Uko Kropa, podjetje Merkur in občina Radovljica. Predstavilo se je 11 oblikovalcev in 20 kovačev.

Igralska skupina Srednje strokovne zdravstvene šole v Slovenj Gradcu je naštudirala komedijo rimskega pisca Tita Makcusa Plauta (živečega pred 2200 leti) z naslovom Dvojčka in jo zaigrala v amfiteatru gimnazije v Slovenj Gradcu. Idejna zasnova in režija: Helena Merkač, profesorica slovenskega jezika na šoli. Nastopili so: Adolf Flis, Miran Hasič, Damir Oprešnik Marot, Darja Goličnik, Darinka Plešivčnik, Izidor Dobnik in Ciril Dobnik, Tadej Štahr, Jure Ulcej, Bobana Jankovič, Primož Zlatar in Primož Mesner. Tehnična ekipa: Jasmina Kristan in Bobana Jankovič (šepetalki), Jaka Krajnc (luč in ton), Sonja Hosner in Kristina Mandič (frizura), Boža Zalesnik (izdelava kostumov), lesarska šola (izdelava kulis), Zala Petrovič Mager (grafika) in Rudi Jeseničnik (posnetek zvoka). Predstava je bila posvečena mednarodnemu dnevu zdravja (7. aprila), hkrati pa je tudi ena od slovesnih prireditev ob 30-letnice šole.

V kulturnem domu je bila letošnja zadnja predstava v okviru gledališkega abonmaja 2002/03. SNG Drama Ljubljana je gostovala s predstavo Thomasa Bernharda Izboljševalec sveta v režiji Dušana Mlakarja. Igralska zasedba: Radko Polič, Katja Levstik, Kristijan Muck, Boris Juh, Matija Rozman, Zvone Hribar in Dominik Cedilnik.

Vrtni center Jehart (Šmartno pri Slovenj Gradcu) je organiziral dan odprtih vrat s strokovnim svetovanjem in izdelavo šopkov in velikonočnih butar ter otroškimi delavnicami. Obiskovalce je razveseljeval Adi Smolar.

Zaključna revija odraslih pevskih zborov Koroška poje 2003 je bila v Kotljah.

KRONIKA

Branko Čepin

Andreja Gologranc
in uredništvo Odsevanj

Gozdno Gospodarstvo Slovenj Gradec

sponzor 49./50. številke ODSEVANJ

POKROVITELJ

Sonaravno gospodarjenje z našimi gozdovi temelji na znanstvenih osnovah in celoviti negi gozdov in gozdne krajine in pomeni kulturno poslanstvo, ki so ga opravljali gozdarji in gozdarstvo često v neugodnih razmerah, pa vendar pokončno in v duhu gozdarske etike. Sedanje in prihodnje stiske in težave bodo obremenjevale gozd. Vendar bogat, negovan, mnogonamenski gozd bo tudi v prihodnje sposoben prenašati ta bremena. Pomembno bo, da bodo z njim gospodarili visoko usposobljeni gozdarski strokovnjaki na vseh področjih dela, ki zadeva gozdove. Ponosni smo na dosežke naših prednikov. Zanamcem pa izročamo polne, negovane, ekološko in ekonomsko stabilne gozdove.

Gozdno gospodarstvo Slovenj Gradec je v preteklem polstoletnem obdobju gospodarilo z državnimi in 30 let tudi s privatnimi gozdovi na gozdnogospodarskem območju Slovenj Gradec.

Območje obsega Mislinjsko, Mežiško in Dravsko dolino, in to od državne meje do Remšnika in Ribnice na Pohorju. Veliko je 90.000 ha, od tega je 60.000 ha gozdov.

Podjetje je doživljalo stalne organizacijske spremembe. V povojnem obdobju so bile najprej organizirane gozdne uprave, ki so bile povezane v Dravsko gozdno gospodarstvo. Šele 1948. leta je bilo z delitvijo mariborske direkcije ustanovljeno Gozdno gospodarstvo Slovenj Gradec z nalogo, da gospodarji z državnimi gozdovi na koroškem območju.

V okvir Gozdnega gospodarstva Slovenj Gradec so tedaj sodile gozdne uprave Mislinja, Slovenj Gradec, Dravograd, Ravne na Koroškem in Črna na Koroškem.

Od leta 1950 je Gozdno gospodarstvo vodil Martin Potočnik. Gozdarski strokovnjaki podjetja so odkazovali drevje in prodajali les na panju LIP (lesno-industrijskemu podjetju) oziroma takratni Gozdni manipulaciji, ki je drevesa posekala in iz gozda spravila vse gozdne sortimente, razen drobnih hmeljev.

1953. leta je Gozdno gospodarstvo ponovno prevzelo izkoriščanje gozdov, t.j. sečnjo, spravilo lesa in transport z njim.

Leta 1954 je bila ustanovljena Okrajna uprava za gozdarstvo z revirnimi vodstvi po občinah. Gozdno gospodarstvo je operativno izvajalo vsa dela v državnih gozdovih. Okrajne uprave za gozdarstvo so načrtovale, odkazovale in opravljale nadzor tudi v privatnih gozdovih. Za vlaganja vanje je bil ustanovljen gozdni sklad, ki je bil obvezna oblika zbiranja sredstev za gojitvena in varstvena dela in za načrtovanje oz. urejanje državnih in zasebnih gozdov.

1. januarja 1957. leta je bila odpravljena Okrajna uprava za gozdarstvo skupaj z revirnimi vodstvi. Vso dejavnost v državnih gozdovih je ponovno prevzelo

Koroško gozdarsko podjetje, ki ga je do leta 1961 vodil direktor Jože Pučko.

Iz sodnega registra je razvidno, da je bilo podjetje registrirano 8. 2. 1955 kot Koroško gozdarsko podjetje.

5. maja 1961 se je po pripojitvi Kmetijskega gospodarstva Slovenj Gradec in Kmetijskega gospodarstva Radlje podjetje preimenovalo v Kmetijsko gozdno gospodarstvo Slovenj Gradec. Vodil ga je Franc Razdevšek, univ. dipl. ing. gozdarstva.

25. julija 1963. leta se je podjetje preimenovalo v Gozdno gospodarstvo Slovenj Gradec; do združitve z LIP-om 1974. leta ga je vodil direktor Janez Gornjec univ. dipl. ing. gozd. V tem letu se je kmetijska dejavnost izločila iz podjetja, Gozdnemu gospodarstvu pa se je pripojila gozdarska dejavnost zasebnih gozdov: le-ta je bila organizirana pri kmetijskih zadrugah.

9. julija 1974 je po združitvi gozdarstva in lesne industrije podjetje vpisano v sodni register kot Gozdarstvo in lesna industrija Slovenj Gradec in 30. 12. 1974 so ime podjetja dopolnili: LESNA Slovenj Gradec, gozdarstvo in lesna industrija Slovenj Gradec.

Do razdružitve LESNE so združeno podjetje vodili generalni direktorji: Janez Gornjec, Peter Planinšec, Hrabro Sterdin in Mitja Horvat.

10. 10. 1989 se je iz LESNE izločilo gozdarstvo in ponovno registriralo kot Gozdno gospodarstvo Slovenj Gradec. Podjetje sem vodil vse do leta 2000 oz. do upokojitve (op. uredništva: direktor Hubert Dolinšek, univ. dipl. inž. gozdarstva). Od tedaj pa do danes je direktor Gozdnega gospodarstva Slovenj Gradec, delniške družbe, Silvo Pritrznik, univ. dipl. ing. gozdarstva.

1992. leta so se na podlagi Zakona o zadrugah iz Gozdnega gospodarstva Slovenj Gradec izločile TOK gozdarstva (temeljne organizacije kooperantov). Preoblikovale so se v gozdarske zadruge, in to:

Upravna stavba GG v Slovenj Gradcu

Poslovna stavba GG v Slovenj Gradcu

Gozdarsko zadrugo Slovenj Gradec, Gozdarsko zadrugo Radlje ob Dravi, Kmetijsko-gozdarsko zadrugo Prevalje in Kmetijsko-gozdarsko zadrugo Dravograd.

Leta 1994 se je iz sestava Gozdnega gospodarstva Slovenj Gradec izločila še javna gozdarska služba, ki je zdaj organizirana v Zavodu za gozdove Slovenije. Območni enoti Slovenj Gradec s krajevnimi enotami Mislinja, Slovenj Gradec, Prevalje, Črna, Radlje in Dravograd.

2. aprila 1998 je podjetje registrirano kot GOZDNO GOSPODARSTVO SLOVENJ GRADEC, D.D.

Delniška družba je v večinski lasti delničarjev notranjega lastninstva, to je zaposlenih, upokojenec in nekdanjih zaposlenih.

Iz zgodovine gozdarstva razberemo, da segajo prve poselitve v obliki celkov v 13. stoletje. Kmetje so krčili gozdove za njive, travnike, predvsem pa pašnike. Pred 200 leti je bilo manj gozdov (ponekod le 1/3 vseh površin) in več pašnikov, namenjenih ekstenzivni živinoreji.

V 19. in v prvi polovici 20. stoletja so bili kmečki gozdovi močno izsekani. Ohranjeni so bili le na posameznih kmetijah. Tudi veleposestniki so ohranjali svoje gozdove in večali posest z nakupom kmetij, ki so šle na boben.

V povojnem obdobju po letu 1945 so veliko sekali v državnih in privatnih gozdovih, posebej na dostopnejših legah. Sečnje so se umirile in načrtno gospodarjenje se je začelo po 1952., ko so se znižale na 4/5 prirastka, tako da smo v naših gozdovih akumulirali 2 m³ letno na hektar. Za vse gozdove, državne in privatne, so bili izdelani 10-letni gozdno-gospodarski načrti. V njih je bilo posebej poudarjeno načelo trajnosti, ki se v slovenskih gozdovih uveljavlja že skoraj tristo let.

Pri gospodarjenju so posebno pozornost posvečali negi gozdov v vseh razvojnih fazah. Sonaravno gospodarjenje z gozdovi s svobodno tehniko gojenja gozdov in pretežno naravno obnovo je preraslo v okolju prijazen način tega gospodarjenja.

Za odpiranje zaprtih gozdnih predelov in povezavo hribovskih kmetij z dolino je Gozdno gospodarstvo Slovenj Gradec v začetku 60-tih let pričelo pospešeno graditi gozdne ceste. Zgradili smo jih preko 1.800 km in več ko 2.000 km traktorjskih vlak. Mnoge vlake so pozneje postale ceste, sposobne za kamionske prevoze. Gozdne ceste so omogočile tudi celovit razvoj podeželja.

Izobraženi strokovni kadri, izšolani na gozdarski

srednji šoli in gozdarski fakulteti, so bistveno prispevali k načrtnemu in intenzivnemu gospodarjenju z gozdovi in ustvarjali vez med teorijo in prakso pri vsakodnevnem operativnem delu. Univerzalni gozdni delavci, izšolani v Postojni in v lastnem izobraževalnem centru podjetja, so zagotovili strokovno neoporečno izvedbo vseh načrtovanih del.

Poglobljeno strokovno delo v operativi, ki temelji na teoretskih osnovah, in lastna spoznanja pri gospodarjenju so prispevali k današnji stopnji sonaravnega ravnanja z našimi gozdovi. Ti so bogati in dobro negovani. Lesne zaloge so se povečevale v povprečju za 2 m³ letno na hektar in se približujejo 300 m³/ha. Naš cilj je povprečna zaloga preko 400 m³/ha. Skupna biomasa v naših gozdovih naj bi tako dosegla do 1000 ton na hektar gozda. Prometna infrastruktura, t.j. gozdne ceste in vlake, omogoča danes sonaravno intenzivno gospodarjenje na skoraj vseh gozdnih površinah. V prihodnjih letih moramo zgraditi še nekaj cest in vlak na prometno zaprtih območjih Smrekovca, Koprivne in Uršlje gore.

V preteklih desetletjih se je bistveno izboljšala tudi tehnologija dela in tehnični pripomočki za delo v gozdu. Poglobljeno je tudi strokovno znanje delavcev. V preteklem polstoletnem obdobju se je pri nas gospodarjenje z gozdovi, temelječe na načelu trajnosti, močno razvilo in prispevalo tudi velik delež k razvoju podeželja.

Bogati in negovani gozdovi, ki pokrivajo 2/3 vseh površin na našem območju, kjer ni "goljav" in "frat", so naše skupno neprecenljivo bogastvo. Vsak del gozda izpolnjuje mnogonamensko vlogo, t.j. proizvodno, varovalno, hidrološko in »opravlja« tudi druge funkcije. Taki visokoproduktivni gozdovi so vir zaslužka delavcev in kmetov in jim zagotavljajo socialno varnost. Lesni industriji so dragocen surovinski vir za kakovostne izdelke. Naš gozd funkcioni- ra tako v svoji mnogonamenski vlogi.

Z vlaganji v gozdove, ki so v preteklih desetletjih znašala 1/3 prodajne cene v državnih in do 1/4 cene v privatnih gozdovih, smo dosegli njihovo ekološko stabilnost. Na tej osnovi gradimo trajno ekonomsko stabilnost, ki bo zagotavljala dohodek tistim, ki delajo z gozdom in v gozdu.

Sonaravno gospodarjenje temelji na znanstvenih osnovah in celoviti negi gozdov in gozdne krajine in pomeni kulturno poslanstvo, ki so ga opravljali gozdarji in gozdarstvo pogosto v neugodnih razmerah, pa vendar pokončno in v duhu gozdarske etike.

Sedanje in prihodnje stiske in težave bodo še obremenjevale gozd. Vendar bogat, negovan, mnogonamenski gozd bo tudi v prihodnje sposoben prenašati ta bremena. Pomembno bo, da bodo z njim gospodarili visoko usposobljeni gozdarski strokovnjaki na vseh področjih dela, ki zadeva gozdove. Ponosni smo na dosežke naših prednikov. Zanamcem tudi mi s ponosom izročamo polne, negovane, ekološko in ekonomsko stabilne gozdove.

Hubert Dolinšek

ELEKTRO CELJE, d.d.,

javno podjetje za distribucijo električne energije,

sosponsor 49./50. številke ODSEVANJ

SOPOKROVLTERA

PRED STO LETI: PRVA ELEKTRIČNA LUČ V SLOVENJ GRADCU

Zanimiva, pestra in bogata je zgodovina Slovenj Gradca. Mesto in meščani so pred sto leti doživeli tri za zgodovino pomembne in vznemirljive dogodke!

Prvi. Vest o smrti Huga Wolfa (1860 - 1903), svetovno znanega skladatelja samospevov, ni prizadela le staršev, pač pa veliko domačinov v njegovem rojstnem mestu. Mnogi so ga osebno poznali. Rojstno mesto se je letos v počastitev obletnice smrti oddolžilo z vsebinsko bogato razstavo o njegovem življenju in delu, pripravilo pa je tudi koncert nekaterih njegovih glasbenih del.

Drugi. Maja leta 1903 je Slovenj Gradec doživel najhujši požar v zgodovini: ta je do tal opustošil Cerkveno, sedaj Meškovo ulico, pogorel je zvonik bližnje cerkve sv. Elizabete, ognjeni zublji pa so uničili tudi del Glavnega trga.

Tretji. Meščani Slovenj Gradca so navdušeno pozdravili veliko pridobitev - električno razsvetljavo.

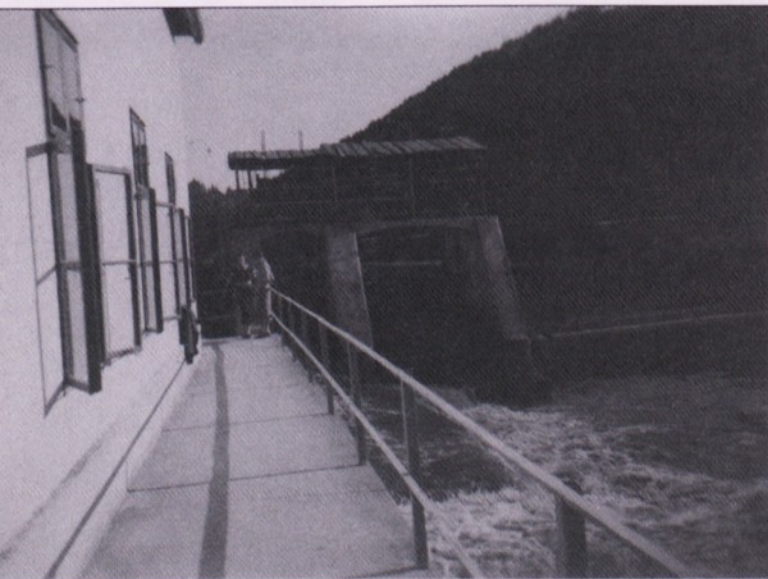
Pomemben mejnik nadaljnega gospodarskega in družbenega razvoja na Slovenskem je pomenil začetek elektrifikacije. Ko je Siemens izdelal prvi uporabni dinamo (1866) in ko je Edison izumil žarnico (1879), »je elektrika v nekaj desetletjih osvojila ves civilizirani svet in postala nepogrešljiva pri vsem človeškem napredku«. Na Slovenskem je prvič zasvetila električna luč v Mariboru aprila 1883. Ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja so gradili t.i. industrijske in javne elektrarne.

Mislinjska dolina je ob koncu 19. stoletja dobila prvo električno napeljavo v Mislinji. Artur Perger, lesni industrijalec, je leta 1899 v Mislinji zgradil dve vodni napravi. »Prva, moči 44 KM, je poganjala polnojarmenik, druga pa dinamo 12 kW (150 V) za razsvetljavo delovišč, upravnih in stanovanjskih prostorov. Perger je do pohorskih gozdov po Mislinjskem jarku zgradil tudi 9,4 km dolgo ozkotirno železnico, ki je bila tedaj edinstven primer v srednji Evropi.« Za pogon železnice in tovarne lepenke je leta 1913 postavil še vodno napravo s turbinama 220 KM in 55 KM oz. namestil dinama s 59 kW in 55 kW, oba po 550 V.

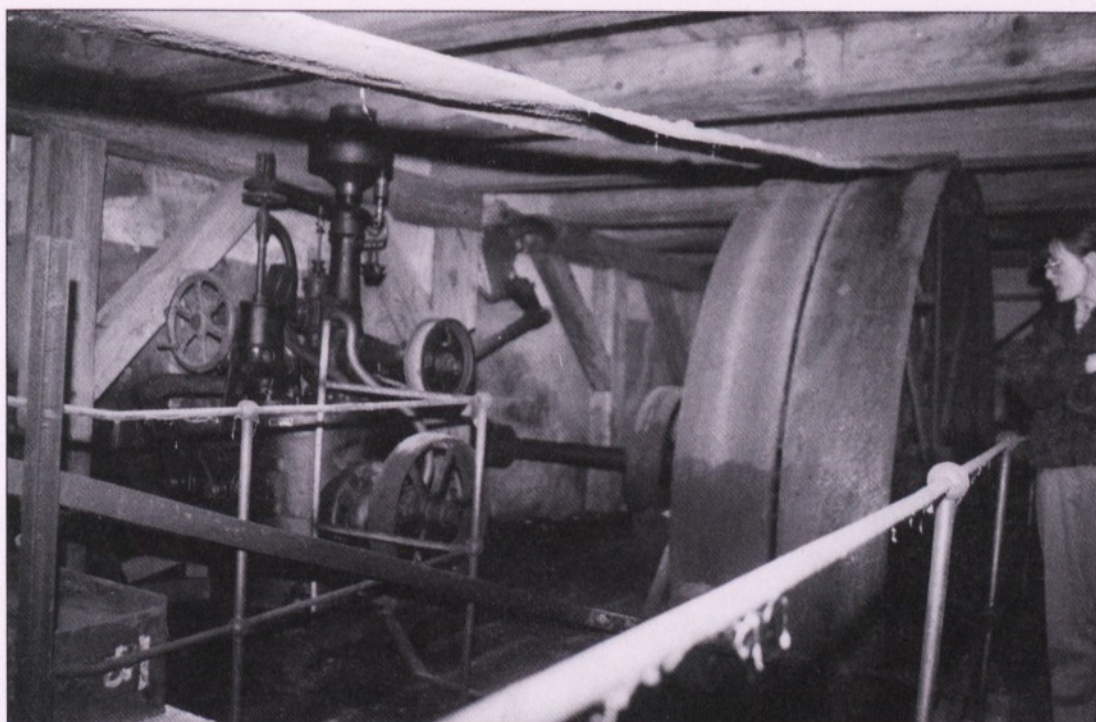
Šentilj pod Turjakom je z elektrifikacijo prehitel prenekatero slovensko mesto. Jakob Jaš je že leta 1917 vgradil turbino 20 KM in dinamo 12 kW, 230 V, za pogon mlinov in razsvetljavo naselja. Hidroelektrarna je obratovala še po drugi svetovni vojni; zatem pa so jo opustili, ko so Šentilj priključili na javno električno omrežje. Med obema vojnama so ob reki Mislinji delovale številne manjše elektrarne.

Slovenj Gradec je dobil mestno elektrarno leta 1903. Zgradili so jo ob Mislinji v Pamečah. »Turbina 115 KM je poganjala trifazni generator moči 90 kVA. Omrežje so napajali preko transformatorskih postaj 50, 20 in 10 kVA. HE je bila izrazito javnega značaja.«

Za slovenjgraško mestno elektrarno je najti največ podatkov v zapisnikih sej mestnega sveta

Mestna elektrarna v Pamečah (1938)

Mestna elektrarna, centrifugalni turbinski regulator

slovenjgraške občine, in to od leta 1919 do spomladi 1941. Pri mestnem svetu je deloval »električni odsek«, ki je mesečno poročal o delu mestnemu občinskemu odboru. Člani odbora in odseka so pogosto razpravljali o mestni elektrarni, javni razsvetljavi, dovoljenjih in prodaji električne energije oz. varčevanju s tokom ter uvajanju električnih števec.

Med drugim beremo:

»Lastniki hiš si nabavijo števec sami, za najemnike pa jih bo nabavila mestna elektrarna proti mesečni amortizaciji.« Mesečna najemnina za števec je bila 5 din (leta 1931). Navajamo še nekaj odločitev mestnega občinskega odbora in električnega odseka:

»Sokolski dom (danes kulturni dom) prejme električni tok brezplačno. Na dvorišču se montira ena žarnica, ki bo hkrati za javno razsvetljavo ... Razsvetljava pešpoti proti kolodvoru pri novih vilah Šume in Grmovšek (danes Žolnir) se uredi na ta način, da se žarnico z vogala meščanske šole prenese na drog ob vhodu pešpoti proti kolodvoru ... Brezplačna oddaja električnega toka žandarmerijski postaji v Slovenj Gradcu se odkloni ...«

Nekateri potrošniki so neredno plačevali elektriko, tem so poslali opomin: *»Račun za električni tok morate plačati nadlje do 15. t.m., sicer vam bomo odklopili električni tok.«*

Dolgoletni vodja elektrarne je bil Zdravko France.

Zanimiv podatek: v občini Slovenj Gradec danes obratuje 24 malih hidroelektrarn.

V Mislinjski dolini so torej začeli pridobivati in uporabljati električno energijo že ob koncu 19. stoletja, v Slovenj Gradcu pred 100 leti: oba dogodka potrujeta, da so tudi ta od središč odmaknjeni prostor »moderne novotarije« oz. civilizacijske dobrine hitro osvojile, več, ga celo povzdignile v zgled in prvenstvo.

Jože Potočnik

Opomba:
fotografije so iz avtorjevega arhiva

Poslopje opuščene mestne elektrarne v Pamečah (2003)

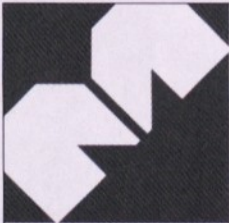
TGS - Trgovsko Gostinski Sistemi, d.o.o. - Kidričeva 14 - 2380 Slovenj Gradec
tel.: (02) 88 21 530 - fax: (02) 88 21 532 - e-mail: info@tgs.si - http://www.tgs.si

SOPOKROVITELJI

Podjetje TGS je nosilec ponudbe računalniških sistemov za trgovce in gostince v regiji.

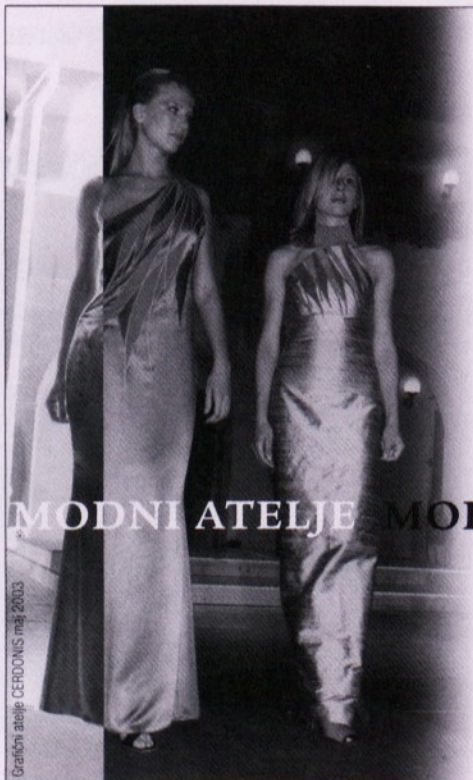
- Proizvodnja in prodaja registrskih blagajn ter računalniških sistemov za trgovino in gostinstvo.
- Izdelava in prodaja programske opreme za trgovino, gostinstvo, samostojne podjetnike in mala podjetja.
- Servisiranje registrskih blagajn, računalniških sistemov in programskih paketov.
- Izposoja registrskih blagajn in opreme za prireditve.
- Ponudba osebnih računalnikov.

Naš cilj je vaše zadovoljstvo.

Mercator

... najboljši sosed

sb

| stanka blatnik |
fashion designer

*oblikovanje oblačil po meri
strokovno svetovanje
večerna in svečana oblačila*

MODNI ATELJE MODNI ATELJE MODNI ATELJE

041 403 537
02 88 22 721

Slovenj Gradec /
Meškova ulica 12 / nad zlatarno
http://welcome.to/stanka_blatnik

TISKARSTVO IN KNJIGOVEŠTVO

Brda 10a, 2383 Šmartno,
telefon: (02) 88 53 198

SOPOKROVITELJI

grafični studio & založba

CERDONIS

stari trg 278, 2380 slovenj gradec
telefon: (02) 88 43 143, studio: (02) 88 38 046, telefax: (02) 88 38 047
e-mail: info@km-z.si http://www.km-z.si/

atelje CERDONIS - telefon: (03) 759 34 22 e-mail: cerdonis@siol.net

Celovita ponudba grafičnih storitev

Naročam **ODSEVANJA**-revijo za leposlovje in kulturo

Ime in priimek:

Naslov:

Pošta:

Letno naročnino bom poravnal(a) po prejemu položnice.

Naročnik(ca) revije bom do pisnega preklica.

Izpolnjeno naročilnico, prosimo, pošljite na naslov uredništva.

(Če ne želite razrezati revije, lahko naročilo pošljete tudi na dopisnici.)

Datum: Podpis:

ODSEVANJA

KD ODSEVANJA
Ronkova 4 (knjižnica)
2380 Slovenj Gradec

ODSEVANJA – revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj in založnik: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec

Izdajateljski svet: Niko. R. Kolar (predsednik), Helena Horvat (podpredsednica), Andrej Makuc, Jože Potočnik,

Blaž Praprotnik, Tone Turičnik in Alenka Waltl (člani). Nadzorni odbor: Franček Lasbaher (predsednik), Andreja Golobranec Fišer

in Tomo Jeseničnik (člana). Častno razsodišče: Liza Krpač (predsednica), Janez Žmavc in Peter Petrovič (člana)

Uredniški odbor: dr. Silvija Borovnik, Miran Kodrin, Andrej Makuc, Blaž Praprotnik (glavni in odgovorni urednik),

Tone Turičnik, Milena Zlatar in Sonja Lavrinšek Pepelnak. **Lektoriranje:** Tone Turičnik, Andrej Makuc

Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec,

telefon: (02) 88 44 044 (predsednik) in 031 324 020 (tajnica Cilka Sedar)

Grafična priprava: CERDONIS, d.o.o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, telefon: (02) 88 43 143, 88 38 046, fax: (02) 88 38 047,

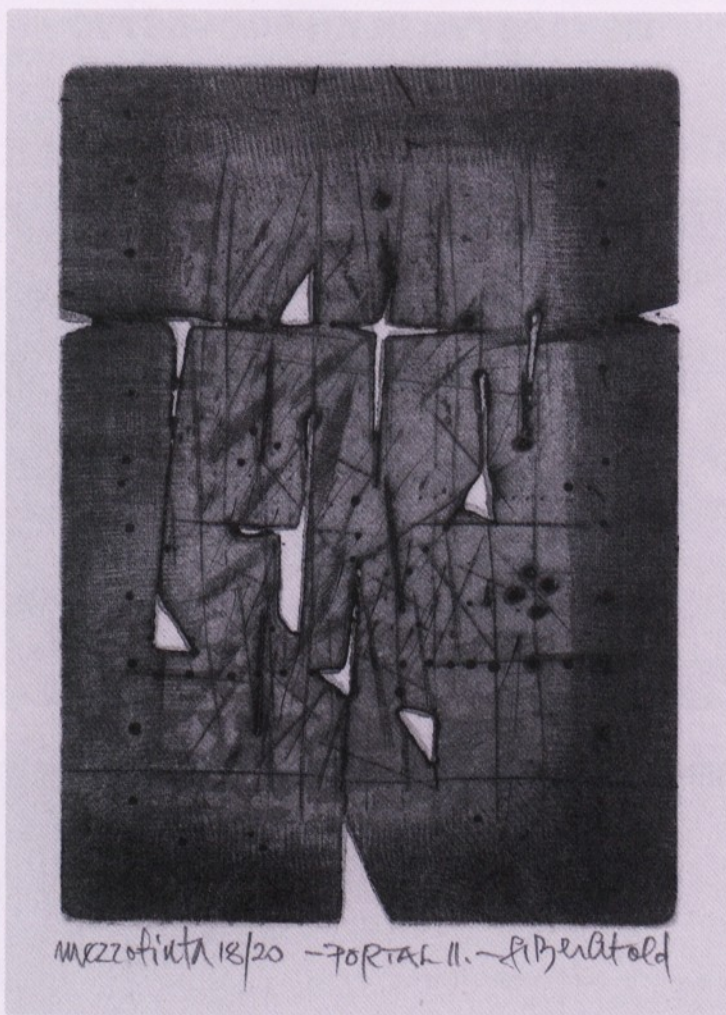
e-mail: cerdonis@km-z.si, http://www.km-z.si/odsevanja/ **Oblikovanje in tehnično urejanje:** Blaž Praprotnik, atelje CERDONIS

Fotografije: Tomo Jeseničnik, Primož Podjavoršek - Foto Tabor, Foto Prošt, Stanko Hovnik, arhiv Odsevanj

Tisk in vezava: Tiskarna Grešovnik, junij 2003. Naklada: 600 izvodov. **Cena za izvod:** 1300 SIT, naročniki 1200 SIT.

ISSN 0351-3661

Franc Berhtold, Portal II, mezzotinta

NA PLATNICAH

Franc Berhtold,
- Portal XVI,
- Pejsaž X,
- Portal II III-VII,
suha igla

S.A. & mezzotinta - PORTAL IV - Franc Berhtold

Franc Berhtold, Portal IV, mezzotinta

Franc Berhtold, Pejsaž II, suha igla

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz - Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentiran tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudno-znanstvenih knjig, predvsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk - z malo gotico in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

